OPERE COMPLETE

www.dacoromanica.ro

V. A. URECHIA

OPERE
COMPLETE.

CONFERINTE SI DISCURSURI

SERIA B

TOMUL I.

BUCURESCI
TIPOGRAFIA CURȚEI, PROPRIETAR F. GÖBL
12, PASAGIU ROMAN, 12
1878.

www.dacoromanica.ro

D-luĭ C. Esarcu, Preşedintele «Ateneuluĭ român».

Stimate Coleg,

Doĭ bărbaţĭ sunt pricina publicaţiuneĭ de faciă; lor o s'o dedic.

Nu ca să înceteze de asupra scrierilor mele lătratul cănilor, a potaelor de cănĭ de tóte neamurile, când maĭ ales vor vedea otărîrea mea de a nu'mĭ împucină speranţa în ómeniĭ de bine pe măsura spornică a urletuluĭ lor la lună,—nu cu acest scop vin a pune, ca talisman, la gâtul copiluluĭ meŭ de faciă, numele D-luĭ V. Alecsandri şi al D-téle D. Esarcu.

Pentru ce fac acésta?

Pentru că, sunt 14 anĭ, D-ta, D-le Esarcu, próspet debarcat de la frumósele studii ce aĭ făcut în Paris, cu inima plină de speranţe şi de ilusiunĭ, care în sînul meŭ se cam bolnăviseră de recéla atmosfereĭ în care petrecém de vr'o 6 anĭ, mi-aĭ comunicat şi mie — bóla era contagiósă în tinerimea nóstră de acum 20 de anĭ! — juneţa speranţelor D-téle şi intusiasmul iluziunilor juneţeĭ. D-ta aĭ dis: nainte amice! Eŭ te-am urmat... te-am urmat până unde m'aŭ ajutat puterile. Nu e vina D-tèle de voĭ fi rămas une orĭ în drum.

www.dacoromanica.ro

Şi étă cum D-ta eştĭ de vină décă de la tribuna Ateneuluĭ din Bucurescĭ am improvizat-nepregătit şi fără de alt merit de cât dorinţa d'a face bine, — conferinţele care le adun în acest volum. (1)

Dar décă aĭ vina improvizăreĭ lor, nu te îngrozi amice: nu 'ţĭ las şi pe aceea a demerituluĭ lor, pe care 'l rezerv deplin spre a'mĭ procurà cu *dobândă cămătăricéscă* drăgostósele gentileţĭ ale oneştilor şi învĕţaţilor meĭ criticĭ trecuţĭ şi venitorĭ.

Veĭ recunósce, D-le Esarcu, din adunarea de faciă a acelor conferinţĭ care nu aŭ avut norocirea se se rătăcéscă, se se pérdă, cà multe alte încercărĭ literare ale mele, — veĭ recunósce că în lipsă de alt merit, ele aŭ pre acela d'a nu fi preămblat pre auditorul numeros şi simpatic al tribuneĭ nóstre ateniane, prin China, prin Japon, pe la Hotentoţĭ şi Cafri, ci l'-aŭ întreţinut de-a-pururea, de questiunĭ care 'l interesédă direct, de questiunĭ din propria istoriă şi literatură română.

Şi décă, D-ta D-le Esarcu, porţĭ ponosul greŭ că de asemenea questiunĭ am întreţinut vr'o 14 anĭ, pre publicul *Ateneuluĭ Bucurescean*, poţĭ sĕ te mângâi aflând că pacostea cea maĭ mare n'aĭ păţit-o D-ta ci D-nul V. Alecsandri.

Verba volant scripta manent!

Câte din *ilustraţiunile* nóstre didactice, literarĭ şi ale baroului ar rĕmânea óre în picióre décă, în loc de a se mulţămi cu succesul uneĭ *cuvêntărĭ*, ajutată de dicţiune, de gest, de mijlocul simpatic în sinul

(1) Afară de câte-va perdute, între care voiŭ aminti:

1. Satira română, 2. Cum e femeea aşa e ţera. Cum e oraşul aşa e naţiunea, 3. De unde 'şĭ culegŭ poeţiĭ popularĭ românĭ coloritulŭ paleteĭ lorŭ? 4. Tótă paserea pe limba eĭ piere! etc.

www.dacoromanica.ro

căreia este rostită, ar *publicà* acea cuvêntare şi, schelet rece al uneĭ cugetărĭ care nu maĭ trăesce,— ar presentà-o scalpeluluĭ neîndurator al criticuluĭ şi criticuluĭ pasionat ?

Şi étă ce fac *din pricina D-luĭ V. Alecsandri*. Décă înconjurat de atâţia scriitorĭ noĭ, carĭ şĭ-aŭ făcut un titlu de *admisibilitate* în salónele cutăruia cap de direcţiune, din a mĕ şterge dintre ceĭ capabilĭ a ţinea în mână o pénă românéscă, însoţind ştergerea mea din *isvodul* lucrătorilor la cultura naţionale, cu acompaniament de fel de fel de înjurăturĭ; décă D. Alecsandri, înconjurat adĭ numaĭ de ceĭ cari mĕ urĕsc, se va fi convins că s'a înşelat când pe la 1854 mĕ îndemnà se scriŭ şi 'mĭ găsià unele disposiţiunĭ proprii la acésta, — D. V. Alecsandri sĕ-mĭ ierte cutezarea că *publicarea* acestuĭ volum de conferinţe o declar făcută tot din vina Domniei Séle.

Eată, ca să termin, scrisórea prin care D. V. Alecsandri a provocat de maĭ mult timp se se publice tóte conferinţele Ateneuluĭ şi deci şi ale mele :

„*Iubite Domnule Alecsandrescu*,

Am citit în *Trompeta Carpaţilor*, programa lecturelor publice ce au se fiă făcute în earna acésta de către onorabilii membri ai Ateneului român. E de prisos se mai adaog că m'am bucurat din suflet, vĕdênd desvoltarea mişcărei intelectuale crescênd pe fiă-care an la noĭ. Conferinţele ce faceţi în Bucuresci ar trebui introduse, prin tóte oraşele, căci pe lêngă o plăcută petrecere ce aduc ascultătorilor, au frumósa menire de a rĕspândi idei şi cunoscinţe folositóre în public.

Eu însumi, décă în loc de a plecà la Paris, aşi merge sĕ'mi petrec earna la Bucuresci, eu însumi, de şi nu am darul eloquenţei, m'aş riscà a face o conferinţă *asupra poesiei populare a Românilor*, însĕ fiind obligat a mĕ duce în strĕinătate, amân acest proiect pe altă dată.

Ori cum va fi, dorinţa mea şi a multor persóne care trăesc de-

www.dacoromanica.ro

parte de cercul intelectual al Bucurescilor, este se putem măcar ceti improvisările D-vóstră, aşa dar am fi prea fericiţi déca *Ateneul Român* va decide a publica conferinţele séle.

Tóte acele lecturi interesante ar formà, unite la un loc, un volum mult maĭ plăcut şi folositor decât acel nămol de foi ḑise politice, care se combat între ele dinaintea unui public indiferent. Espunêndu-vĕ acéstă idee, iubite D-le Alecsandrescule, am încredere că o veţi realisa-o în interesul literaturei Române şi în mulţămirea persónelor care vieţuesc pe la ţéră. Eu unul ce urmăresc cu multă luare aminte progresul mişcărei naţionale, v'aş fi preà recunoscĕtor.

Primiţi dar, de pe acum, acéstă asigurare împreună cu simţirile mele de stimă şi amiciă»

V. Alecsandri.

Şĭ acum, dragă carte, care-mĭ amintescĭ de succese, ce mi-a umplut adese ănima de îndemnurĭ la nuoĭ lucrărĭ, paşesce... Celor carĭ vor primi rĕŭ culegerea ta de conferinţe, ḑi-le din parte-mĭ cu poetul latin :

At mala sunt, fateor : quis te mala sumere cogit?
Aut quis deceptum ponere sumpta vetat?
Ipse nec emendo : sed ut hic deducta legantur,
Non sunt illa suo barbariora loco.
Nec me Roma suis debet conferre poetis.

V. Ales. Urechiă.

www.dacoromanica.ro

Domnuluĭ Vasile Al. Urechiă.

Stimate coleg,

« Omul nu sémănă numai grâŭ, ci şi altă speciă de sĕmênţă « *ideea* » (1).

Iată epigrafa ce aşi fi dorit se vĕd în locul rêndurilor prin care îţi place ami dedicà importantele D-téle conferinţe, căci ea conţine un adevĕr ce la puţini se pôte aplicà cu mai multă justeţă de cât D-téle.

Intru cât mĕ privesce nu am alt titlu pentru a primi dedicaţiunea ce-mi faci de cât acela de a mĕ fi asociat cu D-ta şi cu cei-lalţi membri fundatori ai Ateneului pentru a ridicà în ţéră o nobilă tribună, dupe care s'aŭ aruncat în solul Patriei atâtea sĕminţe bine-făcĕtôre şi de unde au eşit atâtea utile şi nobile instituţiuni.

Recetind volumul în care ai avut buna idee se reunesci şi se publici tôte conferinţele D-téle am regăsit cu fericire cele douĕ séu trei idei fundamentale de care s'au inspirat mai toţi conferenţiarii Ateneului şi care strĕbat întréga D-téle operă întocmai ca acele motive musicale de predilecţiuni pe cari maestrii le introduc în tot lungul operei lor şi pe care diletantul le regăsesce şi le ascultă cu o particulară afecţiune. Aceste idei sunt: Istoria, Arta şi Femeea.

A înălţà şi innobili femeea făcênd dintr'ênsa obiectul unui nobil amor, este a îmbunătăţi facultăţile morale dirigindu-le spre bine, este a înălţà nivelul social al unei naţiuni, este a introduce în sinul ei unul din cele mai feconde elemente de civilisaţiune.

Ai mai vorbit de femee ca poet dupe ce ai vorbit de dênsa ca om politic. Intr'adevĕr a vorbi ca poet de femee este a vorbi ca de «o «religiune a omului şi ca tôte religiunile femeea este un complex «de mistere, ca tôte religiunile, femeea este o dogmă, care cere «mai multă credinţă de cât investigaţiune, mai multă dragoste de «de cât analisă.»

De la *Femee* la *Artă* nu este de cât un pas şi omul de stat vede în cultura, amorul şi respândirea artelor unul din elementele cele

(1) V. A. Urechiă. Semĕnătoriĭ de ideĭ, Conferinţă publică din 16 Martie 1868.

www.dacoromanica.ro

mai indispensabile de cultură ce trebue se intre in educaţiunea unei naţiuni, căci el scie că nimic ca Arta nu înfrumuseţeadă ănima, înobilesce sufletul, înalţă sentimentele. El scie că secolele pe care istoria le a numit secolele cele mari sunt acelea în care artele aŭ avut un loc proponderent şi că fără arte, gloriile cele mai splendide se şterg din memoria poporelor.

Si fiind-că cei care se ocupă de cele publice şi cugetă la causele mărirei şi decăderei Statelor nu trebue sĕ pérdă nici odată din vedere acea sorginte de grave şi mari învĕţăminte ce se numesce *Istoria*, istoria a avut un loc însemnat în conferinţele oratorilor Ateneului.

A deşteptá cousciinţa naţiunii prin studiul raţional al trecutului sĕu, a învĕţà pre contimporani cu *acele trecute vremi*, cum dice Miron Costin, a *pricepe pe cele viitore*, a cătà neîncetat a pune lampa trecutului în mijlocul întunericului presentului pentru a lumina viitorul, acesta este ideea ce'ţi a inspirat mai multe din conferinţele D-téle, acésta a fost ideea ce a preocupat cugetarea mai multora din conferenţiari.

Sĕ menţinem şi acum şi sĕ alimentăm cu toţii cultul acestor idei, se ni le transmitem mărindu-le unii altora şi sĕ aprindem cu afecţiune lampa, care putênd trece din mână în mână, sĕ se transmiţă cu înlesnire de aceia care dispar acelor care viŭ în urmă, *Et quasi cursores vitai lampada tradunt.*

C. Esarco.

Bucurescĭ, 2 Aprile 1878.

www.dacoromanica.ro

COPRINSUL TOMULUI I

DIN SERIA B

A

OPERELOR COMPLETE

ALE

D-lui V. A. URECHIA

	Pag.
Epistola către D-nul Esarcu	I
» D-luĭ Esarcu	V
Femeea română	2
De Clasicisim	23
Cronicile nóstre	48
Despre fabule în genere. — Cichindel	85
Despre elocinţa romană	125
Poesia în facia politicei	159
Déca faptele naţiunei înainte de 1630 fură numai instinctive	195
Semănătorii de idei	215
Despre Shakespeare	233
Cum iubiaŭ Românii	261
Escursiune în Mauro-Vlachia	271
Serban-Vodă şi cestiunea Orientului	295
Convorbirĭ diverse	315
Vorbesce, vorbesce numai de cât. — *A şedé.*	317
Reclamaţiuni Moldovenesci	325
Poesia a murit	329
Cavalerul Stamati	333
Pacea de Carlovitza	339
Alocaţiunea din 1867 Noembre	369
Note	379

www.dacoromanica.ro

FEMEEA ROMANA

DUPRE

ISTORIA SI POESIA

LECTURA PUBLICA

TINUTA IN 7 (19) FEBRUARIU 1865.

www.dacoromanica.ro

Dómnelor, Domnilor,

J. J. Rousseau a dís că mama dă nu numaĭ copiluluĭ, dar deja fĕtuluĭ din sin, facultăţile, gusturile, propensiunile de care ea însăşĭ este dominată. Diferinţile marĭ de rase, diferinţile maĭ micĭ de familiă, diferiţile apoĭ de la individe la individe, proced, dupĕ astă teoriă a filosofuluĭ francesŭ, nu numaĭ de la influinţile esterne, de climatu, de ţéră, de traiŭ, până şi de nutriment, ci aŭ o primă sorginte în însăşĭ ănima femeeĭ!

Nu este scopul nostru sĕ discutăm asupra acesteĭ teze. Noĭ o primimŭ de bine întemeétă, şi décă ea este adevĕrată, apoĭ D-tre intelegeţĭ ca nu este studiŭ maĭ important pentru un popor ce aspiră a se regenera, aşĭ adopera midlócele de cilivisare, decât studiul, analisa sorginţilor qualităţilor şi a defectelor séle, decât, decĭ, studiul ănimeĭ femeeĭ din sînul aceluĭ popor, fia acel studiŭ cu scop de a corige ceea ce s'ar afla de amendabil în acea animă, fiă numaĭ cu scop de investigaţiune, spre a afla, o repet, secretul gloriilor şi esplicarea vicisitudinelor şi a decăderilor naţionalĭ! — Insist asupra acestuĭ punctŭ şi étă dece: alaltă-séră, fascinată, vedese, de laudele alese ce dădea musiceĭ Germane, bine inspiratul nostru colegŭ, D. Racoviţa, o damă română dicea cuĭva: — «Nu voiŭ veni la cursul luĭ Alecsandresco, căcĭ tratéză o materiă fórte puţin importantă... auḑĭ! se vorbéscă de *femeea română!...*»

www.dacoromanica.ro

— Dómna aceea s'a judecat singură ! . . Presenţa Domniilor vóstre, Dómnelor mele, resbună pre *femeea* română în contra aceleĭ Dómne *române* . . . Ea 'mĭ renapoesce şi curagiul alaltă-séră abătut !

Ve voiŭ vorbi dară de femeea română.

Maĭ denainte însă o declarŭ, reuşita intreprindereĭ, mele nu o pot spera decât de la indulgenţa D-tre. Totul ce dorescu este, că nereuşita mea se nu fie dată pe séma obiectuluĭ acesteĭ lecturĭ, ca se aibă dreptate Dómna..... dómna de maĭ sus... D-tre, Domnilorŭ, veţĭ conveni însă lesne de a recunósce şi dificultatea materieĭ. A vorbi de femee este a vorbi de «o religiune a omuluĭ, şi ca tóte religiunele, femeea este un comples de mistere, ca tóte religiunele, femeea este o dogmă, care cere maĭ multă credinţă decât investigaţiune, maĭ multă dragoste decât analisă... Dı mamă, dı mirésă, diceţĭ soţiă... Şi veĭ avea percepţiunea internă a femeeĭ.»

— Intrébă-te ce este ea ?

— Ea este mamă, misésă, soţia omuluĭ ! — Tu te veĭ proclama superiorul eĭ, tu veĭ face-o, prin legile téle sclava ghineseilorŭ, a haremurilor séŭ a colibeĭ téle ... Dar ea va fi *mamă*, *mirésă*, *soţia* ta.... şi atuncĭ, tu veĭ îngenunchia la altarul sclaveĭ tele, ca preotŭ al Venereĭ, ca preotŭ al Astarteeĭ, alu feciórei Maria.... Frunza de Lotus al deeseĭ Egiptene, crucea de lemn al sânteĭ Vergure, devinŭ sceptre de domnire a femeeĭ, în Egipt unde lege dicea ca bărbatul se jure supunere femeeĭ, ca şi la creştinĭ, la noĭ, unde preotul dice, din contră, că femeea e *datóre a se teme de bărbat !*

Dómnelor şi Domnilor !

In douĕ moduri putem trata intrebarea ce ne propunem aci : séŭ că deschidem foile istorieĭ, acésta martoră a timpilor şi analisăm tipurile de femeĭ, ale cărora etopeĭ ni le a păstrat, séŭ că cerem respuns pentru întrebarea nóstră de la literatura nationale. In adevĕr, în

www.dacoromanica.ro

operele literariĭ se păstréză cu sinceritate istoria poporelor, cŏcĭ s'a ḑis ḑe ceĭ competinţĭ şi s'a dovedit acésta, ca «*Literatura este espresiunea Societateĭ.*»

Din acéstă Literatură, poesia cu deosebire, veri-cât de originale ar puté se pare, — este genul care se prestă maĭ mult la espresiunea simţimîntelor generalĭ ale Societăţeĭ. «Poetul solitar şi independinte, care nu cântă decât propriile séle simţiminte si nu acele ale lumeĭ, care 'l inconjóră, ḑice D. St. M. Girardin, este o fictiune a poeţilor.» — Se cercetăm dară rapide în operele nóstre literariĭ poetice, multe—puţine, atâte cât aŭ putut birui de a scrie, strebuniĭ noştri, cum ḑice cu duĭosiă Mitrop. Dositeiŭ,— se cercetăm în ele, unele din inspiraţiunile, din mobilele, din impulsiunile ce aŭ preşedut la convictiunile, la faptele strebunilor noştri. Acésta lucrare equivale cu a cerceta, intru cât şi cum *femeea* a fost primul resorte al aceloru fapte, prima sorginte a acelor mobile şi inspiraţiunĭ.

Care sunt dară pasiunile şi simţimintele ce se descoper în operele nóstre literarĭ? In ce mĕsură asemene simţimînte ne esplică, ne caracterizéză pre însăşĭ *femeea română* şi ce spune istoria naţionale în privirea acesteĭ femeĭ?

A atinge, în mărgenitul timp de o oră, întregul clavir al inimeĭ, al simţimintelor şi afectelor eĭ, nu este o lucrare de puterile nóstre. Din acéstă scară vasta, abia vom face se resune câte-va clape; acele vor forma înse variatul şi sublimul acord al *Amoruluĭ*. . . . al amoruluĭ, sub cele maĭ pure, maĭ cristaline, şi maĭ sânte din tonurile séle. Vom cerceta, în poemele nóstre vechĭ, espresiunea *amoruluĭ*, a *amoruluĭ conjugale*, a *amoruluĭ de copiĭ*, acele fôntâne nesecate de renoire, şi de viaţă, aşiŭ ḑice de nemurire a societăţeĭ, a omenireĭ. Nu vom omite a aminti, a atrage atenţiunea d-tre asupra unor alte speciĭ de amor, care la noĭ Româniĭ aŭ fost nedeslipite de cele maĭ de sus: amorul de patriă, amorul de gloriă.

www.dacoromanica.ro

Dómnelor şi Domnilor,

Amilcar, unul din personagele Clelieĭ, a d-neĭ de Scudery, ḑice : când eştĭ în societatea femeilor, eştĭ silit se vorbeşcĭ séŭ de amorul ce ne daŭ, séŭ de acela ce daŭ altora, séŭ de acela ce aŭ dat, séŭ de acela ce pot se dea...»

Sĕ vorbim decĭ D-lor de *amor*.

— Cum iubit-a româna vechiă pre soţiul eĭ?

— Ascultaţĭ istoria fiiciĭ Vorniculuĭ Bucioc, soţia luĭ Vasile Lupu.—Era pe atuncĭ Domn rĕŭ peste ţéra Moldoveĭ, era rĕŭ căcĭ era strein : era streinul *Gaspar* şi maĭ rĕŭ nu este decât când Domniĭ nu sciŭ rĕndul şi limba ţĕreĭ unde domnesc, ḑice M. Costin. Gaspar e gelos de Bucioc, ministrul sĕŭ, Gaspar nutreşce în ănima sa o pasiune condemnabile pentru soţia luĭ Lupu. Despotul înşelat în dorul patemeĭ séle, loveşce pre Lupu... Acesta e aruncat în temniţile curţeĭ (pe atuncĭ curţile se întemeéŭ pe temniţe, d'aceea n'aŭ rĕmas din ele nicĭ pétră pe pétră!

— Vedĭ, Dómna, ḑice Gaspar; ḑilele bărbatuluĭ tĕŭ sunt în mânile mele... Ḑicĭ că-l iubeşcĭ; scapă-l dară!... Tu o poţĭ acésta, cu un surîs, cu o desmerdare.

— Nu Dómne; al scăpa astfel, este aĭ da o mórte maĭ cumplită decât aceea ce iar puté pregăti cruḑimea nedreptăţeĭ téle!

— Privesce Dómnă... Eaca Lupu în miḑlocul aprodilor, muncind pe uliţele Suceveĭ, cu férele la picióre... Nu'l veĭ mântui óre?

— Este bărbatul meŭ, Dómne... El póte munci, póte muri în miḑlocul tortureĭ... Férele ce'l incatenéză sunt férele nedreptăţeĭ... Ci este şi o ḑi de dreptate!..... Nu nu'l voiŭ deslega de férele séle cu preţul ce puĭ... Fé-

www.dacoromanica.ro

rele tele sunt maĭ puçin grele şi strivitóre decât pata desonóreĭ!...

Lupu a fost, nu târdiŭ apoĭ, Domnul cel maĭ glorios al Moldoveĭ!

— Cum a iubit pre soţul eĭ romăna vechiă? —

— Vedeţĭ pre astălalta Maria, fiica acestuiaşĭ Lupu..... Maritată cu Radzivil, dupe cât-va timp interesele parinteluĭ seŭ (de multe orĭ interese nepricepute ale parinţilor ruinéză casele fiilor!) interesele parinteluĭ cer despartirea Marieĭ de soţul eĭ.

Dar nu! — «Se fi socotit ânteiŭ lucrul, dice ea, ér nu pe urmă!» —

Si Rucsandra, altă fiica a luĭ Lupu... Eaca gâdele a radicat toporul asupra capuluĭ eĭ, pe pragul caseĭ, la Niamţu. Un cuvênt póte a-ĭ lăsa dilele. Dice-l va?—Nu, nu! Hanul, soţul eĭ nu va fi ruşinat: el a luat o femee română... Toporul cade... Sângele golgaĭe... Oróre! Capul e desprins! —

— Eştĭ învins o! Duco! învins de o femee! —

— Cum a iubit femeea română pre soţul eĭ? Vedeţĭ!...

Dar déca femeea română vechia ne póte da nouă modernilor lecţiune de devotament şi de iubire, este locul se vedem care eraŭ afectele şi influinţile iubireĭ lor?

Dar Vasile Lupu nu-l datoresce istoria influinţilor soţieĭ séle? Au nu la altarul aceleia a învăţat el cultul bineluĭ, al dreptăţeĭ şi al patriotismuluĭ?

Dar victoriile luĭ Ştefan nu sunt ele datorite animeĭ mameĭ séle? Dar Dómna Stanca nu are partea sa din gloria nemuritóre a luĭ Mihaĭ? Petru Rareş nu avé el în Dómna sa Elena pre Egeria sa inspiratrice?

Şi în tempiĭ nefaştĭ aĭ fanariotismuluĭ, aĭ apĕsăreĭ, aĭ decadereĭ nationale, nu găsim noĭ în poesia nóstră, dovedi despre un adevĕrat cavalerism român inspirat de femee?

Cea d'ântêiŭ din doinele ce cetim în colecţiunele de cântece nationale ale poetuluĭ nostru Alexandri, va confirma pe deplin acéstă aserţiune, că şi noĭ Româniĭ avu-

www.dacoromanica.ro

răm, mulțămita femeeĭ, evul nostru de cavalerism. Si, lucru de remarcat de îndată, esistă o fórte mare asemenare între simțimintele ce inspira Românuluĭ femeea, și între acele sub care se agitaŭ, viețuiaŭ cavalerĭĭ cantati de Trubadurĭ și Truverĭ, aceĭ cavalerĭ cari, cum dice Cantu, fecuseră din femee obiectul unuĭ amor nobilu, carele imbunătățta facultățile morale dirigendule la bine.»

Dar éca însăși Doina de care vorbim; s'o analisăm.

DOINA DOINITA

De-aș avea o pușculiță,
dice cavalerul român;
Și treĭ glonțĭ în punguliță
Ș'o soriórā de bărdiță;

De-aș avé, pe gândul meŭ,
Un cal aprig cá un leŭ,
Negru cá pĕcatul greŭ....

Ecă aci cavalerul median inarmat; écă amórea luĭ pentru calul, companionul victoriilor și a vicisitudinilor séle. Acum, cu *șépte frațĭ*, tot ca dânsul înarmațĭ și pe smeĭ încălicațĭ, se va destina cavaleresce la vitejiĭ. El le va dice;

Șépte frațĭ,
Faceți cruce și juraț:
Viĭ în vecĭ sĕ nu vĕ dațĭ!

Haĭ copiĭ, cu voĭnicià,
Sĕ scăpăm biata moșià
De păgânĭ și de robià!"

Dar acest țipet al apĕsatuluĭ contra apĕsătoruluĭ, acéstă sbucnire a patriotismuluĭ oprimat, sciți cuĭ le datorim? — Femeeĭ! tot femeeĭ! al căreia amor conducea și pre Român, ca pre Cavalerul median, la fapte

www.dacoromanica.ro

marĭ și nobile, eĭ înflăcăra geniul, îi făcea elocinte, poet, music; îl făcea sĕ caute pericolele și sĕ-și espună viéța. In adevĕr, Doina ne spune, că pe lângă arme și frațĭ de cruce, spre a fi cu desĕvârșire cavaler, erouluĭ român eĭ maĭ trebué amorul aceĭ femeĭ, în onórea căreia sĕ facă și el biruințĭ, se apere pre vĕduva și pre orfanĭ, sĕ resbune pe cel nedreptățit... El dice dară :

De-așĭ avea o puiculiță,
Cu florĭ galbene-n cosițe,
Cu florĭ rose pe guriță!
De-așĭ avea o mândrulică
Cu-ochișorĭ de porumbică
Și cu suflet de *voinică!*

Audițĭ! cu suflet de voinică! Când femeea, mama, amanta, soția avură așia suflet, putea sĕ nu nască *voinicii*, carĭ se lupte vitejesce

Spre-a scăpa biata moșiă
De păgânĭ și de robiă?

Femeea română a inspirat pururea voinicia. *In Paunasul Codrilor* femeea chiar asistă la lupta iubituluĭ eĭ; și ce curagiŭ, ce eroism, ce simțiminte nu-ĭ inspiră ea?

Dar déca femeea română învĕțase de la mama sea secretul d'a crea eroĭ, de la aceeașĭ învĕțase și acela de a iubi... Nu, femeea română nu se presinta minteĭ nóstre, sub rudul și bărbătescul aspect al uneĭ amazóne, al aceleĭ *forte femme*, cu care Aug. Barbier compară pre Libertatea sa. Femeea română inspira eroismul, era *voinică* — dar când voinicul dobândia ănima eĭ, ea nu maĭ trăia decât pentru dânsul; ea nu maĭ cugeta decât prin cugetarea luĭ; ea nu maĭ avea voință decât voința luĭ. Ca *Sora de la monastire*, ea uita totul, până și altarul luĭ D-deŭ, pentru a veni în lumea fericită,

Cu voinicul ce o chĭamă;

www.dacoromanica.ro

ca Marióra Florióra, ḑina munţilor şi a florilor, care lasă munţĭ şi florĭ, care despreţuesce domniă, putere, nemurirea sa de deésă, ca sĕ iubéscă . . .

— Cea mândră Dinisióră,
Marióră Florióră,
Nicĭ la munţĭ se maĭ uita,
Nicĭ la florĭ nu maĭ căta!
Căcĭ de-avea ochĭ de iubit,
De-avea suflet de privit,
Sufletul şi ochiĭ sĕĭ
Eraŭ pentru dragul eĭ . .

Vedeţĭ, femeea română, *voinica*, nu încetéză de a fi gingaşă, duióşă. . şi maĭ presus de tóte înfrumuseţată de acé încântătóre pudóre, cărea este fiica crestinismuluĭ şi care este aşia de delicată ca bruma argintată de pe fructele de tómnă... Este adevărat că *sora* din Doină a urmat cam cu uşurinţa vre Voinic, dar sora era de la monastire şi la monastire. . .

Dar vedeţĭ pre Marióra Florióra :

Eaca frate, frăţióre,
Că-'ntr'o ḑi, voios, la sóre,
Marióra se 'ntâlnia
Cu 'n strĕin, care venia
Pe-un fugar sirep de munte,
Cu steluţă albă în frunte,
Şi pe loc cât ĕl zăria
Făr de voiă se opria,
Ochĭĭ la pămênt ţintea.
Inimióra eĭ bătea...

Ecă de sigur acele naturalĭ şi spontanate simtome ale amoruluĭ, în sânta şi marea luĭ simplicitate, întocmaĭ cum el aflam în tragedia antică, atuncĭ când alăturea

www.dacoromanica.ro

cu *fatum*, a avut joc în dramă şi amorul, acéstă fântână de viéţă a omenireĭ.

Nu mĕ pot opri, Dómnelor mele, de a vĕ ceti încă câte-va versurĭ din acest frumos poem, versurĭ în care este aşĭa de bine descrisă lupta deliciósă internă a datorieĭ, a pudóreĭ creştine, contra intrenemintelor amoruluĭ: *Voinicul* vorbeşce Marióreĭ limbagiul de foc al ănimeĭ. . .

„Marióra 'l asculta,
Sta puţin şi iar nu sta,
Şi plângea şi-apoĭ ridea . . .
Şi-'n cosiţe s'ascundea!
Ş'-apoĭ iar le depărta,
Chipu-ĭ vesel arĕtă,
Şi cu glas duios cânta,
Sufletul de încânta!...

Écă femeea română, iubitóre şi creştină; écă femeea, care ânger de iubire, va fi ânger de inspiraţiune generósă pentru iubitul şi pentru soţul eĭ!

Uneĭ asemene amante, uneĭ asemene soţiă datoresce istoria nóstră tipurile de Dómne marĭ ce ni-a păstrat. Cu asemene femee, ne putem esplica gloria antică, cum póte de la D-trĕ, Dómnelor, se va cere o dată esplicarea regenerareĭ nóstre actuale şi chiar şi a vicisitudinelor prin care ne strecurarăm.

Amorul de copiĭ. Amantă pudică, soţiă devotată şi innobilitóre, femeea română a fost *mamă duiósa*. . . a fost cu deosebire mamă română. Sciŭ, cosmopolitismul va ḑice: destul sĕ fie fost *mama bună*... Dar, Dómnelor, şi férele selbatice îngrijesc de ţinciĭ lor... şi omul în acésta nu se va deosebi de ele, ca sĕ dea copilaşilor sĕĭ şi altă ceva decât iubirea instinctivă a animaluluĭ? Nu! nu iubeşce copilaşul sĕŭ, acea mamă care instrĕi-

www.dacoromanica.ro

néză ănima luĭ de cerul și florile patrieĭ séle... Nu, nu iubesce copilașul sĕŭ acea mamă care-ĭ dă sînul fără de a-ĭ da simțimintele, atașamintele sèle, fără de al cresce pentru un popor, pentru o țéră, pentru un D-deŭ! Omul nu este creat pentru sĕlbătăciă; el trăesce, are nevoiă de a trăi în societate; pentru o societate trebue mama sĕ'și pregătéscă copilul eĭ. Ferice de ea, décă apoĭ acel copil, ajuns membru societățeĭ, aduce acestia virtuți și simțiminte, care se constitue adevĕrata luĭ individualitate în masa societățeĭ!

Eĭ bine, reeșit-a mama română a face acéstă educațiune naționale a copiluluĭ eĭ?

Vedețĭ pe Vitézul cel mare al Românilor, pe Huniad și spunețĭ décă de la modesta soțiă a luĭ *Butti*, décă din ănima maiceĭ séle n'a învĕțat vitejia?

Amintiti-ve de Clara, vĕduva luĭ Alesandru Vodă de la Muntenĭ, 1370? Amintitive de influința putinte ce esercita în lumea orientuluĭ prin *fiicele eĭ*?

Cugetațĭ la cele doue soțiĭ ale luĭ Alesandru-cel-Bun luptând și espunêndușĭ viéța pentru ceea ce ele credéŭ fericirea copiluluĭ lor. Cugetațĭ la Mircióea, la însășĭ Mircióea, mama luĭ Petru al III de la Muntenĭ, acea Dómnă *Kiajna* a căreia istoriă aŭ datŭ literilor nóstre moderne una din nuvelele cele maĭ bine scrise.

Vedețĭ pre Rucsandra, vĕduva luĭ Lăpușnénul, acea «femee creștină, deștéptă, destoinică, Dumnezeéscă, și la tŏte bunătățile plecată și milostivă, cum o descrie M. Costin... Vedețĭ, fără s'o justificațĭ, ce a făcut pentru a salva țéra sa... Amintiti-ve însă cu plăcere cum a iubit până la orbire pe neînțeleptul eĭ fiŭ!

Sĕ nu uităm înșĕșĭ nebuniile, ripirile, făcute în interesul credut al fiiuluĭ eĭ Bogdan, de Dómna luĭ Ieremia Vodă... Cu ea, cu Rocsandra vom înțelege apostrofa energică a luĭ Șincaĭ: « Vedĭ ce plătesce muerea rea la casă!» (Pag. 220 T. II.) Cu celelalte, când în mintea nóstră vom fi rechiămat asemene suveniri ale trecutuluĭ nostru, vom putea repeti ceea ce am dis, că

www.dacoromanica.ro

mama română fu mamă duiósă, iubitóre, gata a sacrifica totul pentru fericirea copilaşuluĭ, dar tot o dată a sacrifica şi pe însuşĭ copilaşul sĕŭ pentru marea şi sânta amóre a Patrieĭ!

Că Româna era un tesaur de iubire pentru copil, vedeţĭ, cetiţĭ dorul ce cântă ănima eĭ. Ce blăstem maĭ teriblu sciut-a sĕ rostéscă Românul contra neamiculuĭ decât sĕ'ĭ móră copilaşul—séŭ să n'aibă copilaşĭ de sărutat!

De-ar vrea bunul D-ḑeŭ,.
Sĕ'mĭ asculte dorul meŭ,
De-aşĭ avea un copilaş,
Dragul mameĭ angeraş!

Cât e ḑiua, cât e nópte,
I-aşĭ şopti cu blânde şópte,
Cât e nópte, cât e ḑi,
Tot la sinu-mĭ l'aşĭ păzî.

L'aşĭ pazi, l'aşĭ dismerdá,
Miĭ de sărutărĭ i-asĭ dá,
Şi i-aşĭ ḑice 'ncetişor:
Nani, nani, puişor!

De ar fi cerul cu priinţă
Se'mplinéscă—a mea dorinţă,
De mi-ar da un băeţel,—
Dragul mameĭ voinicel!—

N'ar fi pruncu maĭ fericit
Si pe lume maĭ iubit!
Alt copil n'ar fi cá el,
Mititel şi frumuşel!

Obrejelu-ĭ cá de spume
N'ar avea sémăn pe lume!
N'ar fi ochiĭ nimĕnuĭ
Dulcĭ cá ochişoriĭ luĭ!

www.dacoromanica.ro

Iar eŭ mândră măiculiță,
Pe aĭ sĕĭ ochĭ, pe a sa guriță
Ne 'ncetat l'aşĭ sărutá,
Sărutá şi i-aşĭ cântá.

Şi i-aşĭ face-o descântare
Se ajungă-un vitéz mare,
Un vitéz ce-ar strĕluci,
Cum n'a fost, nicĭ n'ar maĭ fi!

Si l'aşĭ pune sĕ se culce
P'al meŭ sin, legănat dulce,
Si 'ĭ-aşĭ ḑice 'ncetişor:
Nani, nani, puişor!

Póte fi accente maĭ dulcĭ şi maĭ duióse? Care din noĭ, DD. şi Dómnelor, la citirea acestor simple dar scumpe rênduri, nu'şĭ simte ănima învoioşată de suvenirea légănuluĭ, de desmerdările şi mângâerile senine ale copilărieĭ séle! — Ce veţĭ ḑice dar, când dupe aceste rênduri, dupe aceste viĭ esplosiunĭ de tinereţă a ănimeĭ materne, în miḑlocul acordelor dulceluĭ Nani-nani, se va amesteca, va predomni imnul sacru al Patrieĭ?

In doina ce cetirăm, sunt în adevĕr întrunite simţimintele cele maĭ frumóse şi, pare-se, maĭ în oposiţiune, la care dramaticiĭ marĭ făcură apel séŭ pe care le puseră în joc, în luptă, în sufletul eroilor drameĭ lor. Este în acéstă doină ce-va asemene cu ceea ce este celebrul «Qu'il Mourut!» respunsul sublim al bĕtrânuluĭ Roman din teatrul frances.

Dar se analisăm puţin acéstă doină.

Maĭ ântêiŭ, ce copilaşiŭ doresce se aibă mama din doină, ea care arde de dorul de al strînge la sîn şi al acoperi de desmerdărĭ?

Ea dice:

De 'mĭ-ar da un báeţel
Dragul mameĭ *Voinicel!*

www.dacoromanica.ro

Admirăm pe mama Grecă, care dise fiuluĭ sĕŭ mergênd la resboiŭ: veĭ reveni cu scutul séŭ pe scut! Sublimă e mama luĭ Ştefan-cel-Mare, închidênd porţile cetăţeĭ Némţuluĭ înaintea fiuluĭ sĕŭ învins, dar aceste sublime simţiminte de şi aŭ sorgintea în o ănimă *sureccitată* de escepţionale împrejurărĭ, ele sunt efecte ale uneĭ tensiunĭ de sentiment, ale uneĭ stărĭ anormale, am puté dice. Nu este însĕ aşia statul în carele mama din doina romană se rógă ceruluĭ se'ĭ acorde un copilaş, spre

— a'ĭ face-o descântare
Se ajung'-un *vitéz mare*,
Un vitéz ce ar străluci,
Cum n'a fost nicĭ n'a maĭ fi!

Auditĭ! şi aflaţĭ aci secretul victoriilor nóstre din trecut! Auditĭ şi vĕ esplicaţĭ ceea ce istoria nu lămuresce, — cum o mână de ostaşĭ Românĭ ţinéŭ frunte urdiilor teribile ale Turcilor, înaintea cărora se retrăgeaŭ cu gróză popórele cele maĭ tarĭ ale Europeĭ!— Aci, Domnilor, strĕinul care ne vorbi depururea de rĕŭ despre tóte, tăcu, amuţi: «Les valaques soubs qui aussi là sont compris céux de Moldavie, *sont à la vérité de vaillans hommes au fait* de la *guerre*», dice la 1584 Vigenaire, traducĕtorul luĭ Calcondila. Şi în adevĕr, cu mame care făcéŭ descântare ca copilaşul lor se ajungă vitéz mare, înţelegem pre Huniad, Mihaĭ, Stefan, Ivonia etc. . . ., cum înţelegem în secolul 18 decăderea nóstră prin mame, care la nascerea copiluluĭ lor, la Stambul, eĭ doriaŭ *Postelnicia* séŭ Capichihaia ţĕrilor române. . . . .

Simţimintele mameĭ române din Doina « *Dorul Romanceĭ*» nu se găsesc numaĭ acolo espremate; este maĭ mult decât o doină, maĭ mult decât un cântec murmurat, şoptit la légănul « voiniceluluĭ» lor, în care se repeteşce dorul romanceĭ. El se află espres chiar şi în multe din povestile poporane, acele poesiĭ în prosă, în care strălucesce în libertate deplină, fantasia, imagina-

www.dacoromanica.ro

ţiunea naţionale. Ce promit cele treĭ fete Impĕratuluĭ carele voesce a'şĭ alege mirésă?

— Anteia dice: «Ia-me de soţiă o! împĕrate, că-ţĭ voiŭ ţine casa numaĭ cu mĕtasă. . . . .

— A doua dice: «Ia-me de soţiă, împărate, că-ţĭ voiŭ ţine casa c'un *corn de prescură*.

— Dice a treia: «Ia-me de soţiă, o! împărate, că-ţĭ voiŭ da

„Duoĭ feţĭ logofeţĭ
Cu pĕrul d'aur, creţĭ,
Duoĭ feţĭ de 'mpăraţĭ,
In vitejiĭ minunaţĭ!"

Impĕratul n'a ales metasa, luxul, averea ce'ĭ promité ănteia; el a preţuit sânta şi înavuţitórea economiă a femeiĭ în casă, ce'ĭ promitea a doua fétă, dar şĭ-a dat ănima luĭ acelia care'ĭ vorbi de copilaşĭ, de copilaşĭ . . .

In *vitejiĭ minunaţĭ!*

Citirăm unde-va că mamele Spaniole, refugiate odinióră ca şi ale străbunilor noştri, prin munţĭ, alungate de ordele barbare, arĕtaŭ copilaşilor lor, de pe înălţimea *sierelor*, unde se adăpostiseră, câmpiile Grenadeĭ căduţă sub domnirea Maurilor, dicêndu-le: Allà! allà! es donde tienes que morir! — Acolo, acolo se cade ţie se morĭ! Mama română, vĕdurăţĭ, e demnă urmaşă a strebuneĭ séle ibere!

Ce studiŭ nu s'ar putea face din acéstă materiă! — Comitesa D'Ora D'Istria, vorbind de femeea română, a găsit în ea pre femeea orientuluĭ, dar a scăpat peneĭ séle delicate partea puraminte românéscă a eĭ. Aimé Martin n'a cunoscut istoria nóstră, poesia nóstră: el găsia acolo, cele maĭ tarĭ arguminte în sprijinul teoriilor séle aşia de drepte şi frumóse asupra educaţiuneĭ şi civilisăreĭ omenireĭ prin femee!

---

www.dacoromanica.ro

Amorul de patriă. Acum că vĕdurăm ce era femeea română, vreţĭ se sciţĭ încă o dată, în puţine vorbe, ce făcu ea din Român? Ascultaţi-l ce spune amanteĭ séle:

— Am duoĭ smeĭ de bună cale,
Duoĭ, nicĭ vêntul nu-ĭ întrece,
Am tovarăşĭ doĭ-spre-ḑece
Si la brêŭ patru pistóle.
Am la pept o cruciuliţă,
Cu lemn sânt, cu móşte sânte,
Si'n pept ănimă ferbinte
Cá ferbintea ta guriţă!

Ĕcă Românul! écă încă o dată şi fidelissima icóna a cavaleruluĭ median, maĭ puţin donchisonadele aceluia! Amorul de gloriă respiră maĭ în tóte doĭnele române, acele espresiunĭ viĭ ale sufletuluĭ românesc, cum ḑice d. V. Alecsandri, care coprind tóte simţirile de durere, de iubire şi de dor!

Se semnalăm aci o deosebire între amorul de gloriă al Românuluĭ şi al celor alte popóre apusene. Voiniciile, vitejiile, Românul nu le face din interesul glorieĭ numaĭ: el nu este eroŭ că-cĭ aspiră se-ĭ fie cântate faptele ca ale luĭ Alecsandru-cel-Mare, Ercule, Tezeŭ. . . . Astfel de gloriă naşce şi Erostraţi. . . . Românul când doresce arme şi soţĭ de arme, doresce acèsta pentru ca să pótă

. . . scapá biata Moşiă
De păgânĭ şi de robiá!

Este ce-va maĭ mult decât ambiţiune şi orgoliŭ patriotismul, şi nu patriotismul nostru modern, care se revoltă când s'a scos din slujbă *nenea Tache*, şi ne face ḑiariştĭ, ca se înjurăm pre cine nu iubim, — ci, patriotismul cel maĭ pur şi desinteresat înarméza braţul Românuluĭ vechiŭ; déca acestuia revine gloria, ea este

www.dacoromanica.ro

nu un *scop* ci un adaos neașteptat! Amorul de gloriă la romănĭ nu avea, repet, temeiŭ pe patemĭ egoiste, ci era în strînsă legătură cu onórea, cu generositatea, cu iubirea de ecuitate și maĭ pre sus de tóte nu cutriera lumea, ci făcé zid de pepturĭ la otare, contra lanceĭ inemiculuĭ, ci învêrtea ghioga contra aceluĭ ce apěsa *Mosia*, patria iubită!

Din acest patriotism aŭ ereditat până și haiduciĭ romănĭ... Când la Strunga (lîngă Iașĭ) Haiducul suspina după călĕtor cu punga plină, ĕl maĭ adese ĕl așteptа pre acel călĕtor, nu ca sĕ-ĭ ia punga, ci căcĭ acela este un neamic al patrieĭ, un turc....

„Dragă corbe, corbișor,
Nu-ĭ zări vr'un călĕtor,
Călĕtor cu punga plină,
Și cu șal la cap legat!

Ecă ce călĕtor voia el; acestuia voié sĕ-ĭ céră punga, pentru că baniĭ luĭ eraŭ prădĭ de la țéră de la frațiĭ sĕĭ, de la vĕduvă și sarac....

De aceea Codrénul dicea:

„Unde vedém săracul
Emĭ ascundém baltagul
Și-'n chimir mâna băgam
Și de cheltuélă-ĭ dam.
Er unde zărém *Turcul*...."

Și când el întreba la judecată, unde-ĭ sunt averile, ce respundea?

„Le-am ascuns pe subt copacĭ
Sĕ-ĭ găséscă ceĭ săracĭ!"

www.dacoromanica.ro

Séŭ ca Grue Grozăvénul, care :

Creştinéza
Şi botéza
Dâ de fin
Câte — un tretin,
Şi de fină
O tretina
Şi cunună fete marĭ
Fără grijă de Tătarĭ
Şi ridică monastirĭ
Fără grijĭ de volintirĭ

Dar se revenim maĭ de aprópe la materiă.

Vĕdurăm femeea română făcênd educaţiunea naţionale, românéscă a copilaşuluĭ ; o vĕdurăm dând ănima-ĭ duióşă, ca copila din Doina «Césul rĕŭ» aceluĭ tinerel care

... Mult, mult îĭ place
Vitejiĭ a face....

Vĕdurăm, dupre istoriă şi poesiă, pre soţia românuluĭ, soţiă devotată şi gata a muri pentru fericirea dar maĭ ales pentru onórea soţuluĭ eĭ...

Se vedem óre Dómnelor ce este astadĭ Românul ? Ar fi un mijloc indirect, de minune, ca sĕ aflăm ce datorim, ce datoreşce ănimeĭ vóstre Romanismul....

Sunteţĭ Dómnelor aci la confesionale (aplause). Vĕ prea grăbiţĭ, domnilor d'a aplaude !

Aci, cum se dice în Marióra Florióra,

Aci se judec florile
Ce aŭ făcut mirósele ?

Tu, femee Română de preste munţĭ, spune, spune, ce aĭ făcut mirósele ? — Ascultaţĭ !

www.dacoromanica.ro

«Secoli întregĭ streinul a apĕsat grumaziĭ soţuluĭ şi fiilor meĭ, ne dice ea dómnelor; Moşia nóstră, altarul Dumnedeuluĭ nostru, totul, totul ne a fost pustiat.... soţul şi copilaşiĭ meĭ aŭ ajuns cerşetorĭ şi streinĭ în téra lor..... fiarele sĕlbatice avéŭ vizunia lor, fiarele sĕlbatice putéŭ păstra numele lor.... *Românul*, de voia pace şi adăpost la sóre trebuia sĕ înceteze a fi Român, se uite pre D-deul părinţilor sĕĭ... Ce am făcut mirósele? am dat pre Radu, pre Bogdan, pre Hora, Cloşca şi Crişan . . . Am dat astădĭ pre aceĭ bărbaţĭ carĭ aŭ sdrobit lanţurile maghiare . . . Ce am făcut mirósele? Pe când, ca se aducă copilaşilor sĕĭ o bucată de pâne amară din iobagia strĕinuluĭ, soţul meŭ, uita a vorbi limba dulce a moşilor sĕĭ, — eŭ ştergém lacrimĭ şi cântam *românesce* la légănul copilaşilor meĭ. . . Le dădém cu sînul meŭ sânge român, le dădém sub săruturile mele sărutarea patrieĭ, amorul de téră. . .»

Se trăéscă sânta martiră a Romanismuluĭ! sĕ trăéscă româna Transilvénă!

—Dar tu, bruna fiică a Pinduluĭ! Ţu femee a păstoruluĭ din România Macedonă, ce respuns daĭ judecaţeĭ?... Ce aĭ făcut mirósele?

«—E de mult! străinul domnia. . . a luĭ era coliba şi ogorul colibeĭ mele . . . Sĕ fiŭ voit a fi a luĭ, — avém pace şi bilşugare . . . Am preferit lipsele, prigonirile împărţite cu cel de némul meŭ! Si când D-deŭ mi l'a răpit şĭ-atuncĭ ĭ-am rĕmas fidelă pênĕ la mormênt! . . . E de mult, de mult! . . . strĕinul domnia! Copilaşul meŭ, fiica mé, din légănele lor, eraŭ ameninţaţĭ, acela de mórte, acésta de desonóre . . . Sĕ fiŭ voit a fi grécă, se fi devenit turcă . . . şi copilaşiĭ meĭ eraŭ scăpaţĭ . . . Dar nu! am invĕţat în mizlocul grecilor ce ne apasă, în mizlocul turcilor ce ne ucid, pre copilaşul meŭ sĕ strige:

Io hiu rmăn!»

—Onóre femeeĭ macedono-române, care a păstrat în

www.dacoromanica.ro

ănima eĭ, pururé maĭ luminóse de la mamă la fiică, suvenirea patrieĭ române; onóre femeeĭ române, care astădĭ dă Romanismuluĭ sute de miĭ de fiĭ pre cariĭ Dacia trajană de mult, de mult eĭ uitase!

—Si tu, Moldavo şi tu, Munténo, la judecata florilor, spuneţĭ, spuneţĭ ce aţĭ făcut *mirósele?*

—Auditĭ! spun uniĭ că aţĭ jucat pe mormintele ţĕreĭ vóstre, cu năvălitoriĭ şi ucigaşiĭ eĭ?

Auditĭ! spun alţiĭ că aţĭ deprins pre fii voştri a desprețui ţéra lor, a uita până şi limba eĭ . . .

Auditĭ! auditĭ!! Voĭ ĭ-aţĭ deprins intriganţĭ, nestatornicĭ, fanfaronĭ . . . Voĭ aţĭ fi causa micşorătăţeĭ nóstre de ănimă! . . . voĭ! . . .

Spuneţĭ, o! spuneţĭ la judecata florilor ce aţĭ făcut mirósele?

—Dar tăceţĭ, dómnelor! voiŭ traduce eŭ nobila şi modesta vóstră tăcere . . .

—S'a putut, domnilor, ca vârtejul, ca fortunele sĕ smulgă vre-o flóre din grădina română, dar vezdóga modestă de lîngă prispa săténuluĭ s'a veştejit şi n'a dat mirosul sĕŭ, când săténul biét se înjuga în locul boilor sĕĭ morţĭ la carele cu proviziunĭ ale năvălitorilor! S'a putut, Domnilor, ca flórea română sĕ se ofiléscă, la suflarea crivĕţuluĭ, dar când troĭenele s'aŭ ridicat, când ventul de primăvéră a suflat asupra lor, viorelele nu smaltéză ele érăşĭ câmpia?

— S'aŭ putut domnilor, ca femeia Munténă şi Moldovénă sĕ uite un moment că din sînul lor s'a născut un Mihaĭ, un Stefan . . . Dar câţĭ din noĭ îşĭ aminteaŭ, câţĭ din noĭ îşĭ amintesc astă-dĭ chiar, ceea ce va se dică a fi Român?

Nu, femeea română n'a decădut! Escepţiunile triste nu sunt aşia de numeróse ca sĕ devină regulă? Nu, femeea română n'a decădut! Fiica femeiĭ ce ni-a dat pre eroiĭ istorieĭ nóstre, femeea română ni-a dat prin mizlocul celor maĭ adâncĭ decăderĭ, pre Tudor Vladimirescu,

www.dacoromanica.ro

pre pompierii de la 48, pre aceĭ bărbaţĭ cariĭ şĭ-aŭ vĕrsat ţĕrîna corpuluĭ lor în mormèntul comun al sĕracilor Francieĭ, Italieĭ.... pentru că se simţiseră fiĭ de Romane!...

O! puteţĭ, puteţĭ dómnelor, se aridicaţĭ fruntea!.. Ţineţĭ-o sus dómnelor! Aŭ nu cultureĭ vóstre datorim şi puçina nóstră cultură naţionalĕ? Aŭ nu sînuluĭ şi ănimeĭ vóstre datorim pre aceĭ bărbaţĭ cariĭ realisară într'o di, la 24 Ianuariŭ, visul şi luptele a câtor-va secolĭ?

Tăcere dar calomniă!

Femeea română a triumfat asupra ta! Ea nĭ-a dat o ţéră, ea nĭ-a dat un *nume!*...

Ea astădĭ, înconjurând cu atâte simpatiĭ acéstă catedră, ne arétă de ce nobile aspiraţiunĭ de cultură este capabile... Scopul nostru este, asigurat Dómnelor, prin concursul vostru putinte!

«In intrunirile marĭ de ómenĭ, dice Michelet, presinţa femeiĭ adaoge o emoţiune sântă... Patria chiar lipsesce acolo, pe cât timp mamele, soçiile nóstre nu sunt acolo cu copii lor... Dar eată-le... şi simţim pre D-deŭ!...

Acéstă conferinţă a fost publicată în jurnalul D-luĭ Marsilac, chiar în anul când a fost făcută.

(Nota Editoruluĭ)

www.dacoromanica.ro

DE CLASICISM,
ROMANTISM SI REALISM,

LECTURA PUBLICA

TINUTĂ LĂ 28 FEBRUARIU 1865,

IN SALONUL MINISTERULUI DE CULTE SI INSTRUCTIUNE PUBLICA

www.dacoromanica.ro

Dómnelor mele, Domniĭ meĭ!

A vorbi la Românĭ despre *clasicism*, *romantism* şi *realism*, se va părea multora superfluŭ şi chiar un adevĕrat anacronism literar. Juna nóstră literatură, spre onórea eĭ, încă n'a împărţit în aşia clase şi categoriĭ pe aceĭ cari mănuiră o pénă, îndemnaţĭ la acéstă, fiă de sacrul amor al patrieĭ, ca vechiĭ noştri cronicarĭ, cărora li era ănimeĭ durere a lăsa necunoscute gloriile vechĭ ale *Moşieĭ*, fiă de focul sânt al geniuluĭ, al poesieĭ, al arteĭ.

— Pentru ce totuşĭ vĕ cer permisiunea d'a vĕ vorbi, Dómnelor mele, asupra unor asemenea întrebărĭ streine literatureĭ nóstre?

Simţ nevoiă a justifica alegerea materieĭ mele; voiesc sĕ vedeţĭ în astă alegere, nu o predilecţiune a studiilor mele literariĭ, nicĭ chiar căutarea uneĭ ocasiunĭ d'a vĕ solicita aplausele bine-voitóre, ci, şi de astă-dată, dórinţa de a realisa, d'a mĕ încerca se concurg la realisarea programuluĭ, ce ni l'am tras noĭ toţĭ, cariĭ am abordat ast loc; voĭ, dic, în mĕsura puterilor mele, nu atâta se vĕ spun lucrurĭ utile şi frumóse, ci cât se va putea maĭ mult lucrurĭ care se desmierde şi se întreţină în sufletul vostru, Dómnelor, simţirile nobile şi române, lucrurĭ cari se redea, când nu se întreţine în ănima vóstră, Domnilor, generósele şi sântele impulsiunĭ tocite, vaĭ! prin luptele şi piedicile ce 'ntêmpină cine-va

www.dacoromanica.ro

în viéță, și maĭ ales în o țéră în lucrare de renascere, cum este a nóstră.

*

— De ce voiŭ vorbi de clasicism, romantism, realism?

— Décă admiratoriĭ inviolabilitățeĭ de domiciliŭ ni ar permite o mică călcare a acesteia, v'aș ruga. Dómnelor mele, se întreprindem o mică perquisițiune domiciliariă... Se intrăm, Dómnelor mele, în acea casă mare, de aparinți lucsóse, cu ecuison aurit pe frontispiciŭ... Aruncați ochiĭ unde vedeți vre o *carte*... Notați că mĕ serv de *singurit*, ca sĕ nu fac confusiune, căcĭ *cărți*,— treceți-mĭ jocul de cuvênt căcĭ e al luĭ Alecsandri — o! d'acele sunt cât maĭ la immulțit!—Aruncați însă ochiĭ, dic, unde vedeți vre o *carte*.—Este óre colecțiunea cronicilor române? sunt póte poesiile D-lor Alesandrescu, Bolintineanu, Alesandri?...

— Nu! sunt romanurĭ francese... e Dumas, Soulier, Sand, și D-deŭ sĕ mĕ ierte, — vedeți colo, în mânile Dómneĭ, nu cum-va este însușĭ Paul de Kock?...

Sĕ intrăm însĕ, Dómnelor, și în astă-l-altă casă, de aparinți maĭ modeste, din mahalaoa *cutare*... Dómna de gazdă este o vechiă elevâ a școlelor nóstre publice; D-ra de gazdă frecuentă póte încă acele școlĭ. Ambele sciŭ sĕ'și dea savantă socotélă de ce Curierul d'ambe sexe scrié *constituție* si Albina română din Iașĭ *Constituțione*; de ce în Ardél s'a dis Constitu*ciune*, ér la noĭ *Constituțiune*, séŭ *Constituția*... D-deul meŭ, décă amiciĭ meĭ Ateniani n'ar găsi vre o rea interpretare lucruluĭ, maĭ căașĭ putea sĕ fac un moment și politică cu Dómna de gazdă, și am afla adevĕratul adevĕr asupra lucrurilor, asupra ómenilor și legilor nouĕ.

— Dar ce cărțĭ o fi citind aceste Domne, care sciŭ atâtea lucrurĭ?

— A, écă un dulap cu biblioteca Dómneĭ...

Lelia de G. Sand — Muschetariĭ, de Dumas, etc. romanurĭ multe și variĭ.

www.dacoromanica.ro

Diferinţă de astă-dată tot este, sĕ fim drepţĭ...

In otelul cel aristocratic, asemenea opere literariĭ eraŭ în l. francesă ; — aci suntem înaintea unor traducerĭ, înnaintea umbrelor nefericite ale luĭ Dumas, G. Sand etc...

Dar în fine *romanurile* francese, écă cărţile de educaţiune naţionalĕ ce avem.

*

Şi în faţa acesteĭ stărĭ de lucrurĭ sĕ nu fie óre o datoriă pentru ceĭ carĭ ţin în mână o pénă séŭ se apropiă de o catedră, a vorbi, a vorbi mereŭ şi la tóte ocasiunile în contra acesteĭ rele direcţiunĭ ce aŭ apucat, inteligenţa şi gustul nostru naţional?

Acésta aşĭ dori sĕ pot face astădĭ.

Spre a realisa acest dor mi se presintă douĕ metóde: Séŭ că insgheb înaintea D-tră, aci, o crâncenă luptă între şcolile literariĭ, care pórtă numele de clasică, romantică şi realistă, şi fac din nişte *piticĭ* ca Homer, Virgil, din Mahabarata şi Biblia, abia pedestale pentru idolĭ modernĭ, marĭ prin *scuipatul* ce asvĕrl societăţeĭ, înghenunchiată în estas în jurul lor, (1) séŭ că, — om pacific, — mĕ mulţămesc a face espunerea didactică a doctrinelor literariĭ ce le cred sănĕtóse şi definitive, ca apoĭ, o dată cu ele înarmaţĭ, sĕ scim, Domnelor mele, nu atâta ce este clasicismul, romantismul.., ci care cărţĭ sunt bune şi care nu; sĕ scim apreţui în fine cu maĭ multă amóre încercările şi tesaurele nóstre propriĭ literariĭ.

Adopt metoda din urmă, ca cea maĭ propriă pentru o lectură, care are scopul nu atât de a discuta, a face controversa, ci de a respândi unele noţiunĭ utile în forma cea maĭ accesibile pentru verĭ-cine.

Dar écă o prefaţă disproporţionată pentru ceea ce am

(1) Ast-fel judecă realismul modern pré marele Geniĭ ale anticităţeĭ.

www.dacoromanica.ro

de a dice. Ce vreţĭ? E de lipsă sĕ preciseze cine-va ceea ce voesce a dice, în ţéra nóstră, căcĭ adese te pomenescĭ că amiciĭ devotaţĭ daŭ fraselor téle celor maĭ chiare, traducţiunĭ şi interpretărĭ la care nicĭ visaĭ!

*

A întreba care cărţĭ sunt bune de citit, este tot aceea ca şi a întreba care este scopul la carele trebue se tindă cărţile şi prin urmare o literatură?

Se spune că literatura este espresiunea societăţeĭ, dupe cum stilul este a omuluĭ.

După acéstă definiţiune a literatureĭ, de vom lua-o în litera eĭ, ar urma, că scopul cărţilor, al literatureĭ, este de a *oglindi* societatea. Prin urmare aşia vor fi *cărţile* din o limbă, cum va fi însăşĭ *societatea*.

Dar nu este acesta înţelesul deplin al definiţiuneĭ. Déca nu este pentru literatură alt scop maĭ nobilu decât de a ridica *monuminte maĭ tarĭ decât arama*, pentru viciile şi mizeriile nóstre socialĭ, atuncĭ... atuncĭ se aruncăm péna din mână, atuncĭ se sdrobim lira, care ne ar cânta numaĭ cobitura cucuveiceĭ şi a buhneĭ; atuncĭ se spargem în fărîmĭ pînza, care ne ar represinta noroiul şi clócele infecte ale societăţilor nóstre!

Ci nu! literatura, — şi în literatură cu deosebire poesia — nu'şĭ face din societate *moldele* unic în carele ea dă formă creaţiunilor séle, ci ea « împrumută de la acéstă societate numaĭ materialul, carele se transformă în *Joe Olimpicul*, sub dalta sculptoreluĭ Grec, se metamorfoséză din Fornarina în madonele luĭ Rafaele, se înălţă în temple, sub bagheta magică a architectuluĭ, se esală în imne la bine, la adevĕr, la frumos, pe lira sonoră şi etern vibratoriă a poesieĭ!»

*

— Care e scopul literatureĭ?

« Filosoful învéţă, arĕtând *adevĕrul*, oratorele persu-

www.dacoromanica.ro

ade arĕtând *binele*, poetul încântă manifestând *frumosul*. Anteiul se adreséză la *înțelegere*, al duoilea la *ănimă*, cel dupe urmă la *imaginațiune*.

Imaginațiunea, fontână nobilă literară, nu este însă canalul, șanțul pentru scursurile și noroiurile societățeĭ!

Filosoful ca să afle *adevĕrul* observă fenomenele lumeĭ, fiă materialĭ, fiă intelectualĭ, fiă moralĭ, fiă politicĭ; el culege unele fapte, apoĭ le compară și le combină spre a scóte din ele deducerĭ și doctrine.

Oratorele care cunósce *ceea ce place* și mișcă pre ómenĭ, esamină pasiunile luĭ, afectele, moravurile luĭ, totul ce esercită influință asupra ănimeĭ luĭ, și deducênd de asemenea certe principiĭ, medită asupra midlócelor de a le apleca oportunamințe.

Poetul, carele cunósce *frumosul*, observă tóte obiectele natureĭ, sensațiunea plăcută séŭ neplăcută ce produc și din esamenul acestor frumuseți particulariĭ, se ridica prin raționare, le *tipul* alteĭ frumuseți, care le covârșesce pre tóte.

Așia dar, ca și filosoful și oratorele și poetul, și în genere artistul, spre a dobândi elemintele opurilor lor fac douĕ operațiunĭ indispensabile și diferite: *observă* și *medită*. Observațiunea și meditațiunea, écă acele doue marĭ sorginți ale cunoscinților nóstre. Prima se adreséză la simțurĭ, a doua corespunde cugetăreĭ (1).

Acum, décă literatura n'ar face decât a observa, atuncĭ în adevĕr ea ar ajunge adese o infimă și desprețuibile imagine a infirmitaților socialĭ.

Déca, din contra, literatorele nu numaĭ *copiéză* ci și *medită*, atuncĭ elementele ce-ĭ presintă societatea se emondă, se purifică, se înnobiléză și o creațiune nouă nasce sub pincelul colorat al fantasieĭ, creațiune, care ține de societate prin material, care este superióra societățeĭ prin apropierea maĭ mult de tipul eternŭ al frumosuluĭ.

(1) Vedĭ pre Gill de Zarate, și pre *Victor Cousin*: *Du vrai, du beau et du bien.*

www.dacoromanica.ro

Literatura este dar espresiunea societăţeĭ, în acel înţeles, că societatea 'ĭ ofera unul din elemintele ce o constituă, *materialul.* Ci maĭ trebue încă un al doilea elementŭ, pentru ca acea literatură se merite a trăi şi a esercità, la rêndul eĭ, o salutariă influenţă asupra societăţeĭ. Acel al duoilea element este pentru literatură, în genere : *frumosul, binele, adevĕrul* ; este în deosebĭ pentru filosofiă, *adevĕrul* ; pentru oratoriă *binele* ; *frumosul* pentru literatura propriŭ ḑisă şi pentru arte în genere.

Combinaţĭ aceste douĕ eleminte şi dupre modul cum ele vor fi combinate, va resulta :

a) Diferinţa dintr'o literatură la alta ; *b)* Originalitatea, *naţionalitatea* literatureĭ şi superioritatea relative a douĕ séŭ maĭ multe literaturĭ.

*

Dar décă in miḑlocul neadevĕrurilor şi a relelor, de carĭ am fost înconjurat fiă-care, din légăn, am putut totuşĭ, de nu a deprinde, cel puţin a cunósce *binele* şi ce este *adevĕrul,* nu e tot aşia şi cu *frumosul*, acest mare element al artelor.

— Ce este dar *frumosul ?*

— *Frumos e ?* întrébă juna fétă pre baba care-ĭ vorbesce de peţitor.

— *Frumos e ?...* Ba nu ! noĭ întrebăm alt-feliŭ : *bogat e ?*

— *Frumos e !* ḑice lipscanul, când îşĭ vinde marfă multă şi cu preţiŭ.

— *Frumos e* se trăescĭ mult ! ḑice medicul.

— *Frumos e* se morĭ pentru patriă ! esclamă ostaşul.

— *Frumos e* ca mama se'şĭ iubéscă pre fiul eĭ.

— *Frumos e* ca mama se-ĭ închiḑă porţile cetăţiĭ, când turcul l'a învins.

— *Frumos e ?* strigă paraponisitul D-luĭ Alesandri. Pentru D-ḑeŭ ! ce este *frumosul ?*

*

www.dacoromanica.ro

— Frumosul este, dice sofistul grec — tot lucrul care este *utile*.

Écă, Dómnelor mele, un cojoc mare de blană... écă și un paleto de catefea... E gerŭ afară . . . *Utilitatea* cojoculuĭ este necontestibile și totuși, ce vĕd ? D-tră alegetĭ paltonul.

Am aci douĕ vase , unul antic, acăruĭa întrebuințare necĭ o maĭ scim, și a ltul de lut. . . eccelinte pentru fert bucate . . . — Care-ĭ vasul cel frumos ?

Intre o florărie și o grădină de zarzavaturĭ, între rozele de la pălăriile D-tră și un manunchiŭ de morcovĭ séŭ cépă, nu vom dice ca Voltaire în Henriada :

„Intre Geneva și Roma eŭ nicĭ cum nu decidez !"

D-tră atĭ decis ca și marele filosof Grecŭ, Platone, atĭ decis că *utilul* nu constitue *frumosul*.

*

Frumosul este însă *ceea ce place*, dice alt sofist.

Mórtea nu e plăcută, dovadă... davada numĕrul pururea crescênd al medicilor și farmaciștilor....

Și déca e așia, cum de e *frumos* de a muri pentru patriă, séŭ și numaĭ pentru fericirea unuĭ bĕtrân părinte , a unuĭ amic (în vremea cea fabulósă !) séŭ și maĭ chiar numaĭ pentru sciință, ca Pliniŭ naturalistul, verĭ pentru omenire, ca Christ !

Nu, *frumosul* nu este *ceea ce place*. — Nu desgust pre nime dela ceea ce-ĭ place, — dar plăcerea este arbitrariă, ea atârnă de simțurĭ ; și ceea ce place simțurilor este *relativ* și *variabile*, ér noțiunele *morale* și *intelectuale* sunt etern și nemutabil frumóse, căcĭ ele sunt *reflecte* de la D-deŭ !

*

Dar e frumos póte, ceea ce este în *proporțiune* și *simetriă ?*

www.dacoromanica.ro

— Atuncĭ ascultaţĭ următórele versurĭ :

„Elele gôle,
Mâncaŭ din óle,
Găluscĭ pré grôse
Pré nodoróse
Hururum brum! — " *(Vacarescu).*

N'aplaudaţĭ? — Rideţĭ? De ce? — Aŭ nu este aci proporţiune, simetria? —

Este, ci D-tră, vedeţĭ, că proporţiunea e un *midloc* putinte estern pentru realizarea frumosuluĭ, dar nu este însuşĭ frumosul. Ba, adese, unde lipsesce proporţiunea şi simetria, acolo e frumosul, acolo e sublimul.

Proporţiune este ca un părinte sĕ-şĭ iubéscă pre fiul seŭ. Dar e sublim părintele roman carele dise despre fiul seŭ, ce combaté pentru téră : *qu'il mourut!*

Proporţiune este ca un june sĕ mérgă a muri pentru a scăpa biata *moşie de păgânĭ şi de robiă*, dar e sublimă lipsa de proporţiune, când pentru a face zid contra năvălitorilor, se înarméză femeea, betrânul şi copilul, ca dăunăḑi în Polonia!

Ce simetriă maĭ este în marea răscolită de furtunĭ, în valurile ce se ardic ca munţiĭ şi deschid prăpăstiĭ în care se sting fulgerile, ce scapără pe deasupra catarguluĭ vasuluĭ în luptă cu uraganul?

Se nu dorim, domnilor, proporţiune între noĭ şi o societate *corupţă* şi *respugnătóre.*

*

Dar déca frumosul nu este nimica din aceste, nicĭ utilul, nicĭ agradabilul, nicĭ proporţiunea, nicĭ simetria, ce este frumosul?

— Este tot ce înnobiléză, tot ce inspiră, tot ce e generos, tot ce e desinteresat, tot ce e sacrificiŭ, tot ce îmbunătăţesce, nu pavelele şi şoselele nóstre, de şi ne-

www.dacoromanica.ro

voiă ducŭ de îmbunătățire, ci sufletul, ănima și conștiința.

*

— Ce e frumosul, după filosofĭ, după esteticiĭ moderni?

— Este *unitatea* resultând *din varietate*.

Écă o definițiune, veți dice, Domnelor, care nu se póte da decât cu cravata de D-r la gût, din înălțimea uneĭ catedre academice. Ce este dar, pentru noĭ profaniĭ, acea *Unitate resultând din varietate?*

Écă înaintea nóstră un peisagiŭ. Colo, la orizonte, munțĭ scăldând fruntea lor căruntă în sînul nuorilor albĭ .. La pólele lor codri desbrăcațĭ de frundele lor.— Crivețul suflă.—Troenele se rostogolesc prin prăpăstiĭ .. Buha și paserile de prédă singure îșĭ unesc vocea lor stridentă la plânsetele vêntuluĭ prin crăcile pârlite ale arborilor...

Anima se stringe... de avem o ănimă.... melancolia și înfiorarea coprind sufletul nostru... Simțim, suntem emoționațĭ...

Ce se petrece în acéstă împrejurare? Luațĭ în deosebĭ unul câte unul din variile obiecte și ființe care impoporéză tablonul nostru.

Luațĭ una, douĕ, treĭ. ... din stăncile ce compun muntele; luațĭ o cracă, un arbore isolat din codrul de maĭ sus. Luațĭ o buhă, un vulture în o coliviă. Asĭ dice, luațĭ, transportațĭ aci o parte din nevele ce acoperă vêrfurile munților nostri déca pêně maĭ dăunădĭ stradele nóstre nu ar fi fost transformate în munțĭ și prăpăstiĭ de asemene neve. Aceste obiecte séŭ ființe considerate izolat, pot a deștepta, de suntem înclinațĭ spre studiul natureĭ, multe întrebărĭ de sciință..... dar atâta!....

Aŭ munțiĭ de zăpadă din peisagiŭ transportațĭ maĭ dăunădĭ pe podul orașuluĭ, eraŭ eĭ cât de puțin poeticĭ?

Nu maĭ simțĭ la privirea lor strîngere de ănimă, înfiorare, séŭ menancolia!

www.dacoromanica.ro

Este că lipsesce *emoţiunea*, acéstă simţire care constituă *unitatea* în peisagiŭ. De ce lipsesce ea?

Pentru că lipsesce *varietatea materiale*, acel al duoilea element, carele împreună cu *unitatea morală* constituesc *frumosul*.

*

Sĕ schimbăm decorul!

În locul peisagiuluĭ ce deştepta în sufletul nostru tristeţa şi melancolia, se avem pajistea înverdită, floricelele smăltând'o, zefiriĭ jucându-se prin frunḑişul verde al dumbrăveĭ, rîuşorul care şerpue misterios, păsĕrica care ciripesce lângă puişoriĭ seĭ. Écă, peptul meŭ respiră; sângele circulă liber şi răpede, fruntea mi se înseninéḑa, surîsul se dilată şi apropie ănima de buḑele mele... sum voios!

Bine-cuvêntată fie *emoţiunea* uneĭ ḑile de primăvéră, când sĕrmanul nu maĭ are a se lupta şi cu alţĭ neamicĭ, decât cu miseria, decât cu sărăcia!

In acest al doi-lea tabel sunt érăşĭ, vedeţĭ bine, aceleaşĭ elemente: d'o parte *varietate* în materiă, — d'altă parte *unitatea morale*.

*

Dar nu este *frumos* numaĭ în natura ne'nsufleţită; frumosul este şi în ordinea *morale*, în o simplă faptă omenéscă; frumosul este şi în o simplă teoremă geometrică. — Sunt dar, maĭ multe specii de frumos? — Nu! Ci numaĭ că frumosul *morale*, acéstă scântee sburată din focarul cel etern al frumosuluĭ, de la divinitate, este respândită în *lucrurĭ ca şi în cele din domenul eticeĭ*.

*

Aci e locul sĕ spunem că de la modul cum *frumo-*

www.dacoromanica.ro

sul este maĭ mult séŭ maĭ puţin respândit în operele artistice, nascŭ douĕ speciĭ de diferinţĭ între ele : (1)

a) Difer artele între ele din punctul de vedere al *libertăţeĭ*.

b) Difer érăşĭ din punctul de vedere al combinăreĭ *frumosuluĭ* cu *materialul*.

Prima categoriă de diferinţă resultă din următórea împrejurare : Cu cât *materialul* uneĭ arte este maĭ maleabilu, maĭ lesne primitor de intipăririĭ, cu atât o maĭ mare şi maĭ profundă reflectare a idealuluĭ este posibile asupra luĭ. Cu cât, apoĭ, materialul se prestă maĭ mult a se modela dupĕ *ideal*, cu atât artea se chiamă maĭ *liberă*, şi ea este cu atât maĭ liberă cu cât e maĭ *desinteresată*, ca să ne arate, pare sĕ, cum cere a fi *libertatea* şi cât de puţin sunt demnĭ de ea, aceĭ carĭ o caută şi o căutară nu *pentru ea* numaĭ, dar din un *scop interesat*.

A doua categoriă de diferinţĭ, a dat loc la o sumă de teoriĭ artistice şi la despărţirea artiştilor şi a literaţilor în clasicĭ, romanticĭ, realiştĭ etc. Sĕ cercetăm, Dómnelor mele, pe scurt, câte-va din acele teoriĭ.

*

Teoria imitaţiuneĭ. Uniĭ artiştĭ séŭ maĭ bine filosofĭ şi aŭ dis : de óre ce frumosul este respândit în obiectele şi fiinţele din natură, nu remâne alta de făcut artistuluĭ, când are de creat o operă, decât sĕ adune un numĕr de obiecte séŭ de fiinţe de felul celeĭ ce are de creat, şi se ia de la fiă-care din ele partea ce i se arètă *frumósă*. Pe acéstă opiniune se fundédă *teoria imitaţiuneĭ*.

Acéstă teoriă nu voiesce a maĭ recunósce un *tip* , un ideal al frumosuluĭ superiore la tot ce este în natură, şi

(1) Vedi «Du vrai, du beau et du bien par Victor Cousin». 1865.
Nota din 1878.—Multe aşĭ voi sĕ schimb astădi din aceste teoriĭ !..

www.dacoromanica.ro

crede că scopul arteĭ este de a copia pre acésta, alegênd'o maĭ mult séŭ maĭ puțin bine.

Dar étă çontra-dicerea : ca sĕ pótă artistul *alege* din natură obiectele și ființele frumóse, aŭ nu trebue se aibă maĭ din'ainte în mintea luĭ un model cu carele comparând obiectele și ființele, se pótă dice : acesta e *frumos*, acela e *urît ?* Și când Rafael, Phidias, aveaŭ înaintea lor femeĭ séŭ bĕtrînĭ de la cariĭ se imiteze părțile ce li se vedeaŭ a fi frumose, óre era destul ca Rafael și Phidias se imiteze de la unele modele, ochiĭ, de la altele fruntea orĭ nasul, ca se'și creeze, unul madónele séle și cel-l-alt pre Jupiter al sĕŭ ? Cu asemenea procedere a imitațiuneĭ servile, aceĭ artiștĭ ar fi făcut monstri.

Eĭ dar aŭ luat de la modelele vii, elemintele materialĭ ale creațiuneĭ lor, și acele eleminte le-aŭ combinat apoĭ, ajutațĭ de *tipul frumosuluĭ*, sădit în ănima lor, ajutațĭ de acea *certa idea*, carea, dicea Rafael, că se areta mințeĭ luĭ, de câte orĭ lua pincelul a măna.

Sunt douĕ temeĭurĭ de respingere a imitațiuneĭ servile a natureĭ.

«De la ce modele aŭ împrumutat Zeuxis, Fidias, apoĭ Rafael, Murillo, aerul de majestate séŭ de divinitate a Venereĭ, a luĭ Joe, a madonelor creștine ? Aceste nu le aŭ găsit eĭ în natură ci în sufletul lor, născut artist și poet. Asemenea fisionomiĭ divine, acele ființe de o natură necunoscută și inaccesibile la privirile omuluĭ nu pot esiste decât în mintea artistuluĭ ; realizarea, lor, în arte, este cea maĭ putinte dovédă de falșitatea teorieĭ imitațiuneĭ. In contra acesteĭ teoriĭ staŭ față creațiunile sublime ale arților. Vedețĭ, de nu, pre Apolone de Belvedere, pre Venerea de Medicis, Venerea de la Millo. Unde află Raffael, sublima espresiune a figureĭ luĭ Christ din tabelul Pasmo de Sicilia ? (1) De la ce femee împrumutat-a Murillo Spaniolul frumusețа cerésсă a madonelor séle ? Unde este modelul luĭ Achil de

(1) In galeria de la Madrid.

www.dacoromanica.ro

la Omer ? Unde găsit-a Tasso pre Armida lui ? Cine oferi luĭ Milton tipulŭ Eveĭ din Paradisul perdut ? De pe care femee copiâ Lope de Vega pre *sclava galantuluĭ sĕŭ?*(1). Pe ce ómenĭ modelâ Calderone pre galanţiĭ sĕĭ amorezĭ *puncthonoroşĭ* şi vitejĭ? Unde este *ḑina munţilor* şi *a florilor*, ce depinge cu atâta frescetă poetul naţionale, în Marióra Florióra ?

*

Cel al douile argument că singură *imitaţiunea* natureĭ nu dă realisarea frumosuluĭ, este că asemenea imitaţiune necĭ este în totul posibile. Arta cea maĭ perfectă nu a reeşit şi nu va reeşi a imita cu deplinitate lumina, căldura . . ., şi ce se ḑicem de mirosul florilor, de mişcarea schimbătóre peste tot momentul a unuĭ frunḑis, de murmure, viaţă ? Aci omul nu póte ! . Déca omul nu póte însă face aceste, ca creatorele sĕŭ, el póte da operelor séle, un refles din *lumina*, *căldura*, *viaţa* şi divinitatea sufletuluĭ sĕŭ şi a le asigura ast-fel, chiar în inferioritatea lor fisică, o *superioritate*, prin inteligenţa, prin resplendórea împrumutată de la frumosul *ideal*, de la D-ḑeŭ !

*

Am arĕtat, dómnelor şi domnilor meĭ, cum creaţiunile imaginaţiuneĭ se compun din douĕ elemente :

1. Materia séŭ impresiunile simţurilor cu suvenirile ce conservă memoria de ele, şi

2. Concepţiunea raţionalĕ a frumosuluĭ.

Pe equilibrarea séŭ precumpănirea acestor elemente, să fondéză şcólele artistice şi literariĭ. Equilibraţĭ forma şi idealul şi veţĭ avea *clasicismul*, pur şi etern modele şi sorginte nesecate pentru literaturile moderne, chiar

(1) Historia dela literatura de Zarate.

www.dacoromanica.ro

când, noĭ pigmeĭ, cercăm a dovedi că templele nóstre moderne sunt maĭ gigantescĭ decât piramidele Egiptuluĭ, că *scuĭpatul* (ertați-mĭ trivialitatea) cutăruia satiric frances contra societăţeĭ, este maĭ sublim decât verĭcare din paginile sublime ale Mahabarateĭ indiane, acé altă piramidă a cugetăreĭ, aşedată la pólele gigantesculuĭ Himalaia, — decât descrierea *vitejieĭ* de către Omer, decât dulcea şi melancolica cântare a luĭ Virgile!

Precumpănițĭ acele două elemente, faceţĭ sĕ fiă *maĭ multă natură decât ideal* şi veţĭ avé *Romantismul*, veţĭ avé şcólele luĭ Marlow, Shakespeare şi următorilor lor.

Lăsaţĭ sĕ predomnéscă *idealul*, şi veţĭ avé şcóla idealistică, care voiesce frumosul detaşat de materiă.

*

De la acéstă şcólă, dómnelor mele, am putea învĕţa ce-va interesant.

Cunóşceţĭ, dómnelor, între amicele d-tră vre-una care sĕ se crédă nefericită pentru că sórta vitregă o va fi privat de una din acele feţe regulate, care fac admiraţiunea şi disperarea artistuluĭ?

—Sĕ alunge, sĕ alunge, dómnelor! necazul ce apésă ănima eĭ.

Écă s'a aflat mizlocul de a se face cine-va frumósă şi fără de un nas grecesc şi fără de ochĭ în amandă, fără de buze fine.....

Ba ce e mult maĭ curios! şi fără de ajutorul acel stângaciŭ ce unele nefericite rechĭamă pentru a deveni frumóse, de la paleta zugravuluĭ, de la care împrumută *alb*, *albastru* şi *carmin*.

Auditĭ! frumuseţa vêndută cu litra séŭ cu cotul! —

Noĭ cunoscurăm, dómnelor mele, un domn óre-care, slut, (d stră îmĭ veţĭ ţine séma sper că-mĭ ĭ-aŭ esemplele de la secsul meŭ); acel domn *óre-care* avé nasul mare şi turtit ca o patlagé, fruntea calvă, ochiĭ micĭ,

www.dacoromanica.ro

buzele cărnóse și resfrânte. — Un pictor frances se apucă se facă portretul luĭ Socrat — căcĭ era însușĭ Socrat *Domnul* meŭ cel *slut* — și reeși a face din el, nu un *Apolone*, nicĭ un Adonis, dar o figură *sublimă*...

— Diceți că l-a flatat, după obiceiul pictorilor?

Nu, de loc: ĭ-a păstrat pe pânză acelașĭ nas turtit și umflat, aceeașĭ frunte calvă, aceiașĭ ochĭ micĭ, aceleașĭ buze resfrânte.

— Cum de 'l-a făcut *sublim?* — La *zugrăvit* în momentul când o *ideie sublimă* îĭ lumina fața luĭ neregulată: Socrat, luând a mână cupa cu cicuta, ce este condemnat de téra se bea, face discipulilor sĕĭ ultima sa lecțiune despre *nemurirea sufletuluĭ* și acéstă sublimă cugetare refletă asupra feceĭ luĭ o parte din strelucirea și divinitatea eĭ!

*

Nu dic, cu aceste, că amica D-tră spre a fi frumósă, se fie obligată a ține a mână o cupă cu cicută... nu dic nicĭ chiar că de câte orĭ va avea dorință se fie frumósă, se strălucéscă, se fie nevoită a recita capitolul *nemurireĭ sufletuluĭ*..... Este o recetă și o dietă maĭ lesne de realisat decât a luĭ Socrat.

Vreĭ se fiĭ și D-ta frumósă, Dómna mea? — atuncĭ începe a fi *bună*; aibĭ un suflet nobil; apropiază-ți calitățile cele maĭ alese și fiĭ sigură că trăsurile neregulate ale feteĭ D-tele se vor transforma pe nesimțite și ele vor strĕluci sub reflectul căldureĭ generóse a lumineĭ viĭ ce veĭ fi sciut aprinde în sufletu-ți.

Din contră, D-ta Domnule, — carele iți prețiuescĭ atâta nasul acilin și părul negru buclat, la *coiffeur*, D-ta care escĭ în stare se scriĭ un tratat — numaĭ sĕ poțĭ se scriĭ — asupra efectelor barbeĭ tăiată à *l'impériale* séŭ à la *républicaine* și a cravatelor lungĭ séŭ scurte; de ce te tânguescĭ și acuzĭ de *reŭ gust* pre *femee*, că n'a sciut sĕ prețuéscă fashionabilitatea și frumusețea D-tale?

www.dacoromanica.ro

Nu sciĭ D-ta că frumusețа fisică nu esistă decât cu condițiunea conesistințeĭ frumusețeĭ morale? — Vedețĭ pre omul cel maĭ frumos când e mort; — de ce este respugnant? De ce întorcĭ ochiĭ?—aŭ nu sunt aceleașĭ trăsurĭ regulate ce i le admiraĭ când era viŭ?

Eĭ bine, Domnul meŭ, și D-ta eștĭ un mort între viĭ. Vreĭ se redaĭ viață și lumină, căldură și splendóre trăsăturelor feçeĭ D-tale? — Deprinde-te a iubi *binele* și *adevĕrul*; — înobiléză-ți sufletul la contemplarea frumosuluĭ, silesce-te a înțelege ce este *virtutea*!

Eaca o recetă infailibile! Ea este subscrisă în tóte părțile de cel maĭ *mare* din *doctorĭ*, de Creatore... Vedețĭ în ce formă apar în lume ființele rele? — Cine găsesce frumóse păserele și férele răpitóre? Care din tiraniĭ ce aŭ turmentat omenirea se póte da ca model pentru frumos?

Este o misterióșă legătură și comună influință între material și ideal; totuși omul póte subordina *materia* către *ideal*, prin *educațiune*, adecă îmbunătățirea ănimeĭ și a inteligințeĭ, și acesta e adevĕratul și ultimul *scop* al aducațiuneĭ.

*

Dar déca idealul póte comanda materieĭ, ca, de esemplu, în șcóla de pictură flamandă, unde Vandyck, a închis în trăsăturile cele neregulate ale christilor seĭ, cele maĭ sublime reflecte de divinitate, nu urméză totuși că noĭ nu am preferi metoda care, ca în Omer, Virgilu, Rafael, Michel-Ange, Murillo,—ni-ar da tipurĭ în carĭ forma se fiă oglinda idealuluĭ, în carĭ equilibrul între acele douĕ elemente constituitóre artelor se fiă perfect.

*

Românii, Dómnelor și Domnilor meĭ,—de 'mĭ permiteți o mică aplecațiune din estetica naționale — avĕŭ

www.dacoromanica.ro

asia dicênd ereditat din Italia și Iberia, equilibrul elemintelor în arte. Acésta apare lesne din scrierile nóstre vechĭ; Urechiă, M. Costin, N. Costin, Neculcea chiar, confirmă acéstă opiniune.

Acestĭ cronicarĭ de câte orĭ fac *etopea*, adecă *descrierea morale* a vre unuĭ Domn, amestecă și trăsăturĭ din prosopografia, adecă descrierea lor fisică, ca și când ar fi voit a arĕta legătura dintre ele. Ba ce este maĭ mult, când faptele, când *etopeea* nu corespunde cu fisicul Domnuluĭ, atuncĭ cronicariĭ noștri pun o deosebită atențiune a semnala asemenea contrast. Urechiă, după ce ne arétă faptele marĭ ale luĭ Stefan-cel-Mare, nu uĭtă a *sublinia* contrastul fisic, *că era Domn mic de stat*. Ecă cum Neculcea face *etopeea și prosopografia* unuĭ Domn: «Carte nu scia, ci numaĭ iscălitura învĕțase de o făcea; practică bună avea; la voróvă era sănĕtos; mânca bine și bea bine. Semne multe ávea pe trup dela resbóie, în cap și la mânĭ, de când fusese slujitor în țéra leșéscă. La stat nu era mare; era gros, burduhos, rumen la față, buzat; barba-ĭ era albă ca zăpada. Cu boiăriĭ trăia bine până la o vreme, pentru că era om de țéră și îĭ știa pe toțĭ tot anume, pe carele cum era; și nu era mândru, nicĭ făcea chieltuélă țĕreĭ, că era un moșnég, fără domnă, și avea duoĭ feciorĭ Beizadele etc. etc.»

Maĭ écă o altă etopee și prosopografiă:

«Acest Nicolae Alesandru Vodă, era la stat de midloc, era cinstit om, și în filosofiĭ, și în istoriĭ, și într'altele ce se cade a sci unuĭ domn era deplin învĕțat; știa și câte-va limbĭ, precum am arĕtat și maĭ sus, și om D-deesc, păzea tare biserica; la mâncare și la bĕutură fórte puțin; spre sfintele bisericĭ și monastirĭ scăpătate milosteniă făcea; spre săracĭ și spre vĕduve cu milă era. Ĕră era grabnic la mâniă, și maĭ ales asupra acelora ce-ĭ cunoscea că mânca baniĭ Visterieĭ, și spre ceĭ ce făcea strîmbătățĭ și supârărĭ sĕracilor, și spre carĭĭ

www.dacoromanica.ro

era neascultătorĭ la poruncĭ; era fără preget și cu privighiare la trebile ce eraŭ ale țĕreĭ.»

*

Estetica nóstră națională este cea maĭ putinte garanția despre venitorul glorios al literatureĭ nóstre, déca ea va și sĕ nu se îndepărteze dela procederea vechilor istoricĭ și cântece poporane, doĭne, balade etc., în care depururea eroiĭ și eroinile aŭ fost ființe în care se aflaŭ combinate în equilibru acele douĕ eleminte *forma* și *idealul*. In atâta era o credință națională că esteriorul refletă interiorul, încât poporul român ținea se aibă *Domnitorĭ frumoșĭ*, sperând a avea așia Domnitorĭ *bunĭ*. De aci vine, ne spune și M. Gratianu, în Istoria luĭ Despot Eraclide, că Domnitoriĭ, ca sĕ facă imposibile domnia pentru uniĭ competitorĭ, ĕĭ *însemnaŭ*, adecă le ciuntea nasul séŭ urechile.

*

Déca apreţuim clasicismul, carele, dupe noĭ, arétă pre om *cum este în bine, ca un îndemn cum trebue sĕ fiă*; déca înțelegem *Romantismul* (de și nu-l aprobăm în totul), carele ne represintă pre om nu numaĭ așia cum 'l află ci maĭ ales în *escepțiunile* luĭ; nu, noĭ nu putem înțelege *realismul*, carele represintă pre om *așia cum n'ar trebui sĕ fiă*, așia cum *nu este decât prin triste decăderĭ*. Realismul este școla în care *idealul* dispare spre a nu remâne decât *materia* cea maĭ infimă, séŭ că idealul este înlocuit în ea prin un ideal al *sluțenieĭ*, în raportul cel maĭ invers cu *frumosul ideal*.

Inţelegem că, în fața uneĭ naturĭ marĭ, înpunĕtóriă, că la pólele Himelaiuluĭ, în codriĭ vergurĭ aĭ Americeĭ, pe termiĭ Océnuluĭ înfuriat, omul se se simță un moment mic și atuncĭ, căḑut în genuchĭ, se adóre; dar este óre faptă de om, de a se estasia, de așĭ face *obiect de*

www.dacoromanica.ro

imitare, de eternizare prin poeme, pânze și marmure, din bețivĭ, cocoșați, ofticoșĭ, hoțĭ, depravațĭ... din ceea ce nu este *real* decât prin *anomaliă*, prin morbositate, prin întêmplare, prin decădere a omuluĭ!

Și, vedeți, ce fac alta decât acésta maĭ tóte romanele francese, care desfătèză momentele de repaos (și ele sunt multe!) ale nóstre?

Frumosul în asemenea opere, cu puține escepțiunĭ, — a declarat-o bărbați de sumă autoritate, — este tot ceea ce e monstruos, în ordinea fisică, intelectuale și morale.

Până în ce punct o asemenea literatură trebue sĕ altere, cum dice D, Poitou, ideele morale ale unuĭ popor, vĕ va fi ușor de a vĕ închipui, daca îmĭ veți permite a vĕ aminți puține, numaĭ puține din doctrinele și cugetările ce asemenea literatură, ajutată de fermecul elocuțiuneĭ, de atragerea romanuluĭ, respândesce în societate. Am nevoiă spre acésta nu numaĭ de permisiunea D-tră, dar și chiar de iertarea D-tră, déca, silit, voiŭ aduce oțărîrea pe buze, și scârba în suflet.

*

Voițĭ sĕ știțĭ, D-tră, care ațĭ vĕdut în prima nóstră lectură, ce sânțeniă punea Româna vechiă în amorurile séle, de soțiă, de mamă, etc., voițĭ sĕ știțĭ cum sunt cântate aceste amorurĭ sânte de literatura romantică și realistă, de care ne ocupămŭ?

Ascultațĭ!

«Nos femmes nos doivent des enfants, mais elles ne nous *doivent pas l'amour*,» dice Balzac în «*La séparation*.»

— Fidelitatea femeilor în măritiș, când nu este amor, este *probablement* un lucru contra natureĭ, — eschiama *Standal*.

— «Sunt eŭ femee de viață rea? N'am iubit nicĭ o «dată câte duoĭ bărbațĭ tot de o dată. N'am aparținut

www.dacoromanica.ro

« tot de o dată de fact și de intențiune de cât unuia sin-
« gur, pe cât timp a durat *pasiunea mea*. Când nu l'am
« maĭ iubit, nu l'am înșelat....»

Écă ce spune, cu sânge rece, o *virtuósă eroină* a D-neĭ Sand! —

*

Nu este de mirare apoĭ când Balzac dice că măritișul este cea maĭ *prostéscă imolațiune sociale* (Marsy). —

Este o consecință, când Leone-Leoni al D-neĭ *Sand* dice Julieteĭ:

«Conduita mea este *vilă*, dar inima mea pururea *nobilĕ* (audițĭ!) Cu un om de moravurĭ regulate tu n'aĭ fi de cât o femeă onestă (lucru de rând! de puțin preț!)— Cu *un om ca mine*, tu eștĭ o femeă *sublimă!*. .»

Și tot consecinte cu asemenea teoriĭ, se va maĭ dice de d-na Sand:

«Qu'importe quand nous l'avons trouvé ici-bas (l'amour) que ce soit dans les bras d'un *saint* ou d'un *damné!*...»

Audițĭ! audițĭ!. . mirare că lucrul e cel puțin indiferinte. . . Dar nu desperațĭ! Étă cum se legitiméză de acel autore, în Lucreția, adulterul: « *Il n'y-a pas de crime la où il y-a de l'amour*... «Ce qui est spontané, irrésistibile, est légitime et de droit *divin* (Lucreția Florian) ...»

«Omul nu e liber, dice și Standal, de a nu face ceiea ce'ĭ produce maĭ multă *plăcere*.»...

— Sunt un infam, un desfrânat, un ?...

— Eștĭ nebună o! societate! tăcețĭ legilor! *Eŭ fac ceea ce'mĭ produce plăcerea*... eŭ cedez naturalmente uneĭ forțe spontanate, iresistibile ... și prin urmare *esercitez un drept al meŭ!*

«O! abominabile violare a drepturilor celor maĭ sacre, strigă Valentina d-neĭ Sand, infamă tiraniă a omuluĭ

www.dacoromanica.ro

asupra femeeĭ! Maritagiŭ, societate, instituţiune, ură vouă! ură de mórte! . . .»

« Si Iacobin al aceleĭ autóre, adauge: « *maritişul «dupe mine, e una din instituţiunile cele maĭ odióse... «Nu mĕ îndoesc că o dată se va obori, décă némul «omenesc va face ceva progres în spre justiţiă şi «spre raţiune.*»

*

Care este acel progres după care aspiră Iacobin? Este acel progres după carele nu va maĭ putea fi posibile de cât *amiciţia, între soçiu şi soçiă, când amorul curtezaneĭ, prostituteĭ, va fi singurul amor adevĕrat...* când adulterul se va chiăma, nu infidelitatea soçiuluĭ către soçia sa, ci împărţirea cu acea soçiă a unuĭ amor ce e dator curtezaneĭ. . .; când, în fine, *măritişul* se va considera, ca de eroinile d-neĭ Sand, în Contesa de Rudolstadt, ca *adevĕrata prostituţiune!* . . .

*

Nu întórceţĭ capul, Dómnelor, căcĭ suntem în ţéra viitoruluĭ, în ţéra *idealuluĭ* romantic, în acea ţéră în care «frumuseţa femeeĭ, e calificată de *aptitudine de a place,*» în acea ţéra în care pudórea, pudórea selbaticeĭ nóstre Mărióra Florióra, este un lucru premeditat, spre aţiţarea patimeĭ şi o *invenţiune destul de plăcută a civilisaţiuneĭ* . . .

Suntem în acea ţéră în care se numesc «prosti, ignoranţi, superstiţiosĭ», aceĭ cari cred că *virtutea este de a se abţine de rĕŭ* . . .

In acea ţéră, Domnelor mele, Balzac a aflat că şi *Crima are poesia sa.* Acolo, arta poetică are o rivală putinte în *arta desfrănăreĭ* . . .«*La débauche est un art comme la poésie,*» dice triumfător romantismul şi realismul abject! . . .

*

www.dacoromanica.ro

O ! se ne grabim ! se ne grăbim a părăsi aceste regiunĭ înveninate ! . . . Nu simțiți aerul infectat ? omenirea cadaverósă ? . . . Aeru !... plamănile ni se strîng !... Privirea ceruluĭ ! noroiul ne înécă.. Credință, ilusiunĭ,— materialismul , scepticismul ne vestejesc ! . . . Dați-ne , o ! redați-ne campia cu pajiste ; redați-ne iubirea santă, flórea sufletuluĭ și viorelele suave ale dumbraveĭ !

Se revenim la modestele dar sanctificatorele nóstre încercărĭ literarĭ ; se revenim la cămpiile și doinele țĕreĭ nóstre ! . . . Aci este virtutea și amorul ; aci este eroismul și patria. . . Aci este natura,— natura cea mare și săntă, asociată cu sufletul moșilor noștri. Aŭ natura , aŭ cerul și cămpiile țĕreĭ nóstre nu e unica carte în care citesce cine-va astă-dĭ, fără a se înșela , istoria și venitorul Romanismuluĭ ? . . . Când Românul a surîs,— natura a fost voiósă, florile s'aŭ deschis cu strelucire, privighetórea a cântat pe ramurea înflorită cu maĭ mult intusiasm . . . Frunda de brad și de maslin aŭ inspirat cântecul bravilor ! — Și când romanul a plecat gîtul sub jugul nĕvălitorilor . . . atuncĭ pe cerul țĕreĭ s'aŭ rostogolit nuori . . . păserica a tăcut . . . crivețul a suflat . . . și buruéna rea, olera și negara, a cântat durerile sufletuluĭ român . . .

„ Frunză verde de negară
A venit ér pĕs pe țéră ! . . ."

Dar écă :

„ Se vĕd stelele voióse
Inflorind cerul senin ,
Si cu raze argintóse
Desmerdând al țĕreĭ sin !"

Dér écă colo , la orizonte, o stea maĭ scumpă se ardică. Acea stea se chiăma România ! . . . S'o salutăm Dómnelor mele și Domniĭ meĭ , se-ĭ aducem parfumurile codrilor și ale cămpiilor eĭ . . . S'o salutăm cu deosebire în imnele anticeĭ concepțiunĭ ale imaginațiuneĭ,

www.dacoromanica.ro

în dulcea limbă și marea și nobila cugetare naționale, căcĭ limba, literatura originale și naționale, écă ce nu trebue se lipséscă Romanieĭ renăscĕnde,... Poporul căruia lipsesc aceste averĭ, este un popor care se va stinge și nu va remânea necĭ suvenirea luĭ!

*

Dar nu va fi așia la noĭ! Din ănima unei mame, limba română a cules avutul seŭ dicionar de acele vorbe drăgălașe, desmerdătóre, alintătóre, în mijlocul cărora mama culegea în légăn zimbetele copilașuluĭ sĕŭ! Din ănimă de român a sbucnit acele accente cu care străbuniĭ noștri și-aŭ cântat voiniciĭ! — Ce țéră, ce popor este acesta? — dice streinul pășind otarele țĕreĭ nóstre. Și la astă întrebarece respundem? Arma n'o maĭ avem la brat, și ea era altă dată *semnul* Românimeĭ; cine déră va spune streinuluĭ curios ceea ce doresce se afle? Limba, *tot limba și literile nóstre naționale!* «Intrébă, eĭ dic aceste, ecorile Carpaților ce repercută încă ultimele suspine ale eroilor falnicĭ, întrébă diccionarul limbeĭ, întrébă pămêntul sânt al țereĭ; acelaș respuns veĭ avea, căcĭ la noĭ țéră și poporu, poporu și limbă aŭ fost și trebue sĕ fiă sinonime. Invasiunile aŭ lăsat urme triste în câmpiile țĕreĭ; invasiunile aŭ lăsat acelésĭ urme și în limbă; ănima poporuluĭ român și ea de ele înădușită cât timp n'a fost!

Se ne cultivăm limba și literile nóstre naționale! se le ferim de molipsitórele aburirĭ ce ne vin de la Apus! se vorbim și se scriem românesce, d-lor, căcĭ sunetul limbeĭ naționale e o musică ce deștéptă ănima și deșteptarea ănimeĭ e deșteptarea Românieĭ!

www.dacoromanica.ro

CRONICELE NOSTRE

CONFERINTIA PUBLICA

TINUTA IN SALA ATENEULUI ROMAN, IN 22 APRILE 1865

www.dacoromanica.ro

Dómnele mele, Domniĭ meĭ,

Văcărescu a dis : «*Verĭ ce ném începe ânteiŭ prin poesiă, fiinţa de'şĭ pricepe.*»

Şi în adevĕr, Dómnelor şi Domnilor meĭ, istoria omenireĭ confirmă pentru tóte popórele despre care ea are cunoştinţă, că Poesia a fost vestimentul de'ntêiŭ al cugetăreĭ.

«In primele vêrste ale popórelor, gândul naţionale nu respunde la întrebărĭ filosofice şi istoria acelor popóre sĕ păstréḑă maĭ mult în cântece, romance, balade, doine... în cântecul luĭ Sigefried, la Germanĭ, în acel al luĭ Cid la Spaniolĭ, în ale Linusilor, Peanilor etc. la Grecĭ..»

Studiul istorieĭ diverselor literaturĭ demustră ca regulă nevariabile, că filosofia, că istoria nu vine decât după poesia populară.

Acésta se póte adeveri lesne şi din istoria literară a Românilor.

Mult timp, multe sute de anĭ, coloniştiĭ luĭ Traian n'avură alţĭ istoricĭ, decât pre *lăutarĭ*, cariĭ, cum ne spune cronicarul N. Costin, pînă şi pe timpul sĕŭ eraŭ, «la mesele Domnilor cântând cântecele Domnilor tre-«cuţĭ, cu nume bun şi cu laudă celor bunĭ, éră cu o-«cară celor reĭ şi cumpliţĭ.»

Acésta încă era datină pe la Romanĭ, carĭ : «Soliti

www.dacoromanica.ro

« sunt primis temporibus în epulis canere conviva ad « tibicinem de clarorum hominum virtutibus. »

Lăutariĭ dar, acestĭ trubadurĭ aĭ Românilor, pregătiră calea istorieĭ naționale ; eĭ păsiră chiar alăturea cu cele întêĭ încercărĭ de cronicĭ române. Cronicul cel maĭ vechiŭ, acel numit de Urechiă : «Cronicul latinesc», sĕ citea de bună sémă maĭ rar de cum se asculta *Cobuzul*, carele însocia narațiunea vre-uneĭ fapte stremoșescĭ, a vre-uneĭ vitejii Domnescĭ, din acea epocă când, dupa espresiunea luĭ Cantemir, prin reminiscință de la «*optimus quisque facere quam dicere*,» a luĭ Salustiŭ, «strebunilor noștri le sta maĭ mult la ănimă sĕ facă fapte bune, decât sĕ le scrie.»

*

Dar când în fine un popor a început a'șĭ scrie, nu numaĭ a'șĭ cânta istoria sa, atuncĭ, după modul cum e scrisă acea istoriă, se póte judeca lesne de natura, de gradul de civilisare, de propășire, la carele a ajuns acel popor. Nicăire, după poesiă, maĭ bine decât în operile de istoriă, nu se va găsi justificarea definițiuneĭ literatureĭ, că ea este espresiunea societățeĭ. De la Erodot la Tacit este tótă diferința immensă de cultură între popórele cărora eĭ aparțin. Intre Șincai și lăutariĭ noștri, e diferința dintre légăn și bărbățiă !

*

Așa fiind, Dv. simțițĭ, Domnilor și Dómnelor, că nu e studiŭ maĭ important decât acela ce 'șĭ ar propune cercetarea progreselor realisate în domenul istorieĭ naționale.

Nu avem pretențiunea, în restrênsul timp de o oră, a face asemenea studiŭ ; vom fi fericițĭ décă, cel puțin, vom fi reeșit a atrage atențiunea Dv. asupra acestuĭ punct nuoŭ de privire a literatureĭ nóstre naționale,

www.dacoromanica.ro

mulțămită căruia vom afla ocasiunĭ îmmulțite de a ne onora din ce în ce maĭ mult că suntem Românĭ!

*

Cronicile nóstre române se pot împărți în treĭ marĭ clase, în Cronicĭ denaintea fanarioților, cronicĭ de pe timpul lor, și în cronicĭ contimpurane. Cele de'ntêĭ douĕ seriĭ s'aŭ scris în Moldova și Muntenia, cele din urmă maĭ tóte în Ardél. S'aŭ scris în Ardél, Dlor, căcĭ așia a aședat Dumnedeŭ în sórta Românismuluĭ: Când în una din provinciile vecheĭ Daciĭ crivĕțul se descatena, când furtuna urla prin câmpiă, atuncĭ altarele sânte ale Românismuluĭ se ardicaŭ în provincia remasă încă maĭ la adăpost. În deșert ordele barbare dărîmă între Nistru, Carpațĭ și Dunărea acele altare; vedețĭ, colo, colo... ele se ardică nouĕ... Preoțĭ marĭ sevêrșesc misterele cultuluĭ: sunt Gelu, Monomorut, Gladiu!... Si când Maghiariĭ vin și insultă acele altare, amĕsurat cum mâna lor dărîma o pétră din ele, se ridică preste Dunărea altarele maĭ marĭ ale luĭ Ioniță, ale Asanilor!...

Nu! Românismul nu piere!

Écă neamurĭ nuoĕ îndesesc loviturile lor contra imperiuluĭ Romano-Bulgar...

Asaniĭ cad după lupte de uriașĭ, dar peri-va Românismul?

Nu! Cenușile lor nascŭ pre Radu-Negru, pre Bogdan...

Salutare voue altare ale misterelor nóstre naționale, voue Baia, Sucéva, Curtea de Argeș, Tèrgoviște!

Românismul nu piere!

*

Vréŭ, D-lor a vĕ vorbi despre cronicile *Moldave*, greșesc: *despre cronicile române.*

Mi se impută, Dómnelor și D-lor meĭ, de uniĭ că în

www.dacoromanica.ro

lectura ce făcuiŭ despre *femeea română*, n'am citat poeţĭ muntenĭ ci pre un poet moldovén!

Auditĭ! ca şi când în téra mare şi frumósă a poesieĭ române a fost vre odată un Milcov despărţitor!

Dar, Domnilor meĭ, Muntenia şi Moldova n'aŭ poeţĭ aĭ lor: cu ce drept un Alesandrescu, un Văcărescu, un Cârlova, un Mureşianu, un Alecsandri ar fi aĭ Muntenieĭ, aĭ Moldoveĭ séŭ aĭ Ardéluluĭ? — Nu! eĭ sunt aĭ Românilor!

Astă-dĭ veţĭ vedea că e tot ast-fel şi cu istoriciĭ lor.

Décă vre odată, o mână infamă şi etern blăstemată, ar veni se sgudue nouele nóstre altare naţionale, déca acea mână nu s'ar strivi, sub însăşĭ greutatea petreĭ ce s'ar cerca se misce din loc, acea mână nu va reeşi însă a rumpe unitatea sântă a cugetăreĭ, a literilor nóstre naţionale.

Şi unde vom voi noĭ, Domnilor, nu va voi D-deŭ, Sufletele nóstre, în care timpĭ fatalĭ aŭ lăsat rele seminţe pot se cobéscă reul, dar nu-l va *voi* acel care a condus 18 secolĭ sórtele Române!

*

Istoria trecutuluĭ ne garantéză venitorul.

Acea istoriă ne spune, cum provinciile române s'a transmis de la una la alta chivotul legeĭ, în ora de ameninţare, de pericol. Acé istoriă ne arétă causele trecereĭ poesieĭ de la o provinciă română la alta; ea ne spune, de ce la muntenĭ şi nu la moldovenĭ trebuia se se nasçă Tudor, de ce la muntenĭ urma se cânte un Văcărescu, şi la Transilvănenĭ se nască un Cichindel ..

Acé istoriă, în fine, ne esplică de ce primele cronicĭ se scriŭ în Moldova, de ce apoĭ în epoca de prostraţiune şi de tăcere sepulcrale în Principate, péna istorieĭ o ia Ardélul, unde o ilustrară S Clain, Petru Maior, unde în fine Şincai, fugind de persecutoriĭ seĭ, purta în dăsa-

www.dacoromanica.ro

giĭ de pe umerĭ, cronicile séle, și în ele gloria și venitoriul istorieĭ române.

România este harpa luĭ Dieu ; fiă-care din córdele eĭ dà sunet melodios, dar armonia nasce din totalitatea lor !

*

Ținém, Dómnelor și Domnilor, a da amicilor meĭ acéstă mică esplicațiune, a căreia conchidere o faceți înșivě și carea este :

Poesiă, arte, sciințe, nimic din acestea nu sunt ale cutăreia provinciă, ale cutăruia sat român, ci ale Românieĭ cele marĭ de la Tisa la Balcanĭ și Nistru. Indărăt dar, Poesiă, Arte, Sciințe care veți cerca a vorbi limbagiul infim al intereselor séŭ patimelor infime locale !

*

Despotismul a dis: *l'état c'est moi !* Despotismul spuse un adevěr relativ : *statul a putut* fi și fără *despot.*

Dar este un adevěr absolut când autorele uneĭ cărți dice : *cartea mea sunt eŭ !*

In adevěr, verĭ-ce operă literariă are un părinte pre care îl amintesce, fiă acel părinte al Iliadeĭ și Odiseeĭ, orbul Omer, séŭ întregul popor grec. Verĭ-ce operă literariă înainte de a fi espresiunea societățeĭ séŭ sincronistice, fiind espresiunea societățiĭ este și espresiunea individuluĭ carele o nasce. E cu neputință ca sigiliul autoreluĭ sě nu se descopere unde-va întipărit în opera luĭ. Aŭ înseșĭ dramele luĭ Shakcspeare nu vorbesc icĭcolo de părintele lor? — « *Talis oratio qualis vita* » este o realitate.

*

Cea dântêiŭ întrebare ce face decĭ cine-va și cu drept cuvênt, la vederea, la citirea titluluĭ uneĭ cărți, este ; *de cine e scrisă ?*

www.dacoromanica.ro

Cu acéstă întrebare e legată strîns o *alta*, carea lămurită, ne arétă pe dată meritele séŭ neajunsurile cărţeĭ:

— Care sunt mobilele şi inspiraţiunile autoreluĭ acesteĭ cărţĭ ?

Intrebarea acésta este înţelésă lesne în timpul nostru. Cine din noĭ, câţĭ din noi aŭ scris fără un mobil, fară o inspiraţiune? Diferinţa dintre noĭ a fost numaĭ diferinţa de mobile şi de inspiraţiunĭ... Uniĭ le a primit de *ici* — cestia de *colo*... Ceia de la *drépta* — înţeles propriu — ceĭ-alţĭ de la *stînga*. — Unul de la ânimă, alţiĭ de la minte; Pavel de *susu*, Tóder de *josu*... şi pune dómne stréjă gureĭ mele — consultaţĭ pentru mulţi — buzunarele d-tre...

O! pentru modernĭ numerul muzelor a sporit, sporit fórte...

*

Am promis, D-lor şi Dómne, a face comparaţiune între cronicile romane şi cele spaniole. De ce cu cele spaniole? (1 Pentru că împrejurărĭ minunat *identice* influinţară asupra desvoltăreĭ ambelor popóre: Românii şi Spanioliĭ.

S'ar puté dice, în adevĕr, că istoria Spaniolilor este copiată, cu amplificaţiune numaĭ, după istoria Românilor. Acelésĭ condiţiunĭ de *vecinătate*, *de topografiă*, de *stirpe* şi putem dice că şi de *cataclisme*.

Invasiunele barbare, de esemplu, aŭ făcut ambelor popóre o sórte identică: Spanioliĭ şi Românii se retraseră la munţĭ şi acolo preparară germeniĭ noilor staturĭ ce vor sĕ fundeze maĭ curênd séŭ maĭ tărdiŭ.

In circustărĭ identice, repetim, desvoltarea literariă, a fost şi ea identică la aceste douĕ popóre. Cel puţin este acéstă identitate de desvoltare literariă constatată în casul speciale de care ne ocupăm ?

Ecă ce voim a cerceta.

(1) In anunciul conferinţei promisesem acesta. V. A. U.

www.dacoromanica.ro

*

Ceĭ maĭ celebri cronicarĭ spanioli sunt Ocampo, Morales, Zurita, Garıvay, Muntaner, Mariana și Moncada.

Treĭ din acestia, necunoscuțĭ istoricilor noștri, merită a vĕ fi numițĭ în speciale, ca unĭ ce pot oferi noue luminĭ și documinte în privința istorieĭ române de sub Imperiul luĭ I. Asan : acestia sunt Zurita, Muntaner și Moncada.

Timpul restrîns de carele dispunem ne obligă a nu ne ocupa astă-dĭ de eĭ, din punctul de vedere al istorieĭ. O viitóre conferință ce vom face va avea de obiect acéstă nouă și mare cestiune. De astă dată ne mărginim,—spre a începe comparațiunea promisă între literatura istorică spaniolă și acea română,— a întreba despre *mobilu* și *stimulu* istoric pre unul din acestĭ cronicarĭ, de esemplu pre cel maĭ vechiŭ, pre Muntaner, căcĭ a servit de *moment literar*, adecă de model, celor-l-alțĭ.

De ce Muntaner scrise preciosisima sa cronică Catalană ?

« Acest libre asenyaladament se fa a honor de Deus e «dela sua beneyta mare. . . » dice finea Cap. I a croniceĭ.

Permiteți-mĭ a vĕ citi unele liniĭ din prefața acesteĭ cronicĭ spre a avea maĭ bine determinată impulsiunea sub care Muntaner a scris :

«En nom de nostre Senyor ver Deus Iesu Christ, e de la sua beneyta mare, madona sancta Maria, e de tots los seus beneyts sancts e sanctes, amen. Perço com es deute que cascu deja retre gracies e merces a Deus e a la sua beneyta mare de la gracia e merce que li fa; e encara que no la deja tenir celada, ans la deu manifestar, per ço que cascu ne prenga bon exemple, e sesforç de be afer e a dir. Car segurament pot tenir cascu per veritat que qui be fa ne pensa ne be tracta, que Deus lin ret bon guardo; e si fa lo contrari, es per contrari, si donchs no sesmenda...»

www.dacoromanica.ro

— In numele Domnuluĭ nostru adevĕratul Isus Chris tos și a bine cuvĕntateĭ séle maice, și a tutoror bine-cuvĕntaților seĭ sânțĭ și sânte, amin. Obligațiune este pentru fiă-care a da graciĭ luĭ D-deŭ și bine cuvĕntateĭ séle maice, pentru gracia și multămirea ce D-deŭ le face, carea nu trebue a se ascunde ci din contra a se manifesta, pentru ca fiă-care se ia de la el bun esemplu și se se siléscă de a face și a vorbi bine, căcĭ trebue a avea de adevĕr acesta, că aceluĭ carele lucréză, cugetă și vorbesce bine, Dieŭ dă bun dar, și din contra décă face altfel și nu se amendéză...

*

Muntaner a scris, vedețĭ, cartea sa sub impulsiunea *relegeĭ*. Ĕcă ce spune el însușĭ despre mobilul sub care scrie :

«Un dia hallandome en mi alqueria... y mientras estaba durmiendo en mi lecho, se me aparecio, a manera de vision, un prohombre viejo, vestido de blanco, el cual-me dijo ; Muntaner levantate y veas de escribir un libro de las grandes maravillas que has visto... pues a Dios place que por ti se pongan de manifesto.... Empieza tu libro e historia del mejor modo que Dios te haya inspirado.» Acésta va se dică : «într'o di aflându-mĕ în camera mea, și pe când eram în pat și dormém, mi se înfățișă o arĕtare cu chip de om bĕtrân și îmbrăcat în alb și-mĭ dise : Muntaner scólă și vedĭ de scrie o carte despre marele minunĭ ce aĭ vĕdut, căcĭ luĭ *Dieŭ îĭ place* ca prin tine sĕ se manifestede acele.. *Incepe decĭ cartea și istoria ta cu modul cel maĭ bun cum te va inspira Dieŭ.*

*

Sĕ cercetăm acum în cronicile nóstre, acele mobile și influințĭ ; în ele vom avea, cum dice Guizot, secretul causelor care aŭ dirigiat forcele născente ale luĭ Ure-

www.dacoromanica.ro

chiă, Miron Costin, N. Costin etc, când aŭ scris cronicele lor în aceĭ timpĭ, timpĭ unde nobiliĭ Apusuluĭ punéŭ abia degetul pe semnul cruceĭ și nu sciéŭ subscrie- și nu sciaŭ subscrie *propter nobilitatem!*

«Eŭ Gregore Urechiă, carele am fost Vornic mare, « cu multă anevoință am cetit cărțile și isvódele, și ale « nóstre și celor streine și am aflat cap și începătură « moșilor, de unde aŭ isvorît în țéră, și s'aŭ înmulțit și « s'aŭ lățit, *ca să nu se înnece aniĭ ceĭ trecuțĭ a tótă țéra* « și apoĭ se nu pótă sci ce s'a lucrat, sĕ se asemene « fiérelor și dobitócelor celor mute și fără de minte. »

« Numaĭ luĭ Urechiă, esclamă M. Costin (Prefacia II.) « de acéstă țéră i-a fost milă, se nu remână întru întu- « nerecul nesciinţeĭ.» « *Mutatam subito ignorent ne semina matrem.* Eca dar că Urechiă, după cum și M. Costin ne spune, a fost îndemnat de a scrie Letopisețul țereĭ, din *dragostea* eĭ și pentru ca se nu se înnece, cum dice el, prin o reminiscință de la Salustiu, aniĭ ceĭ trecuțĭ aĭ țereĭ și apoĭ se nu pótă sci ce aŭ lucrat, se se asemene fiearelor mute și fără minte. »

*

Un mobile, un stimul analog a dominat marea ânimă a luĭ Miron Costin.

Patriotismul, patriotismul care dicea Domnuluĭ rĕŭ : «Maĭ des cu paharele M. Ta , dar maĭ rar cu orânduelele...» Nu patriotismul *osișoruluĭ,* ci patriotismul cu prețiul martiruluĭ, patriotismul pre carele M. Costin lĭ plăti cu capul seŭ, tăiet fiind de gâde lângă cadavrul socieĭ séle iubite. . . Ecă inspirațiunea , mobilul și stimulul peneĭ istorice mânuite de M. Costin !

Și înainte de a raporta vorbele luĭ, se adaog că acel patriotism prin care s'a inspirat a fost pururea împăcat cu *adevĕrul,* de la carele un istoric nu trebue se se îndepărteze; a fost patriotismul luminat, carele admite mărturirea greșelelor tocmaĭ pentru că prin mărturirea

www.dacoromanica.ro

lor li se dă putința de îndreptare. Miron Costin a scris, o dice el însuşĭ, *nu în pisma «cuĭ-va, ci precum s'a têmplat* cu adevĕr» ; *Sine studio et ira,* ca Tacit.

*

Voiţĭ o dovédă despre acésta?

«Noĭ, măcar că am fi datorĭ, dice el (pag. 315 T. I. «cu pomenirea lăudată maĭ mult luĭ Stefan Vodă, de la «carele multă milă am avut, de cât luĭ Vasile Vodă de «la carele multă urgiă părinţiĭ noştri au petrecut, éră «*dreptatea* socotind, nu pot scrie într'alt chip.»

Aŭ nu Miron Costin a fost dis că el *va da sémă de cele ce a scris?*

*

M. Costin se făcu istoric nu ca Salustiŭ, séŭ ca Titu Liviu, pentru a avé ocasiune de *discursurĭ*, pentru că oratoria forense amuţise, şi numaĭ în istoriă se maĭ puteaŭ face discursurĭ; ci ca se înfrunte «ocărele şi bas«nele şi acele nu puţine, ale luĭ Eustaţie, Simion Das«călul şi Misail Călugărul.» Aceştia, sciţĭ, denigraseră originele românilor.

*

Nimica maĭ sublim şi maĭ duios apoĭ de cât lupta ce se petrece în sufletul luĭ Miron, când se decide a scrie istoria ţĕreĭ séle: «De a începe ostenéla acésta, dice «el, — dupĕ atâtea vécurĭ, de la descălecatul d'ântêiŭ, «de la Traian împĕratul Rŏmuluĭ, cu câte-va sute de «anĭ preste mine trecute, se *speriă gendul* (Mens hae«rat!); a lăsa iarăşĭ nescris, cu mare ocară înfundat «némul acesta de o sémă de scriitorĭ, este *ănimeĭ du«rere!* . . .»

In aşia luptă pus generosul şi românescul suflet al luĭ M. Costin, — gândul tăcu . . . iubirea de ţéră învinse greutăţile . . . *Vicit amor Patriae!*, cum di-

www.dacoromanica.ro

ce Lucreciŭ, care și el ne-a spus cât este de greŭ a scrie cu ănimă bună, când Patria e în pericol. Asemenea amor trebué sĕ învingă, căcĭ Miron a dis cu spada a mână ostașilor gata de a fugi : «sĕ nu dăm locul, că pământul acesta este frămêntat cu sângele moșilor și strămoșilor noștri !.»

*

Ca sĕ vadă cine-va, Dómnelor și D-lor meĭ, cum, pas cătră pas, literele urmăresc propășirile și decadința naționale, n'are de cât sĕ facă și cronicarilor următorĭ luĭ Urechiă și M. Costin, întrebarea despre *mobile* și *inspirațiunĭ*.

Deja péna luĭ N. Costin, se resimția de dilnica împucinare a virtuților strĕbune, sub Domniile fanarioților. El nu scrie istoria salt numaĭ sub purele inspirațiunĭ ale amoruluĭ de țéră; el scrie deja spre a fi *scriitor*; el scrie spre a face paradă de cunoscințele séle clasice. Eĭ! tot este ceva! Dar curênd va fi maĭ rĕŭ; curênd nu vom maĭ avea nicĭ măcar *pedantismul* luĭ N. Costin, ci triste cronologiĭ scrise de Damian, de Dubaŭ, de Canta... Cronologiĭ, care nu vor avé alt merit decât de a ne arăta, în naivitatea de esposițiune a autorilor lor, alterațiunea profundă adusă cugetăreĭ și consciinței naționale.

*

Se maĭ ivesc însă icĭ-colo licăririĭ în nóptea ce se întinde. Éca bătrânul Ión Neculcea, carele n'a cetit, ni-o spune, ce scriŭ istoriile streine, dar care scrie, cum adauge cu atâta poesiă și bun simț,—cele ce *aŭ fost* scrise *în ănima sa*. Și ănima luĭ e română! se póte ca mintea luĭ se fiă primit contactul *midloculuĭ sociale* în carele a trăit, dar el a simțit pentru țéra sa, cum a simțit Urechiă, cum a simțit Miron Costin!

www.dacoromanica.ro

Enache Cogălnicénu, carele închide a 2-a parte a serieĭ acestia a cronicarilor, merită și el, pentru puçinele pagine ce nĭ-a lăsat, o mențiune specială. El este eraldele de pe urmă al cetățeĭ naționale în Moldova; când el va depune trompeta sa, cetatea va fi devastată... dar sunetul eĭ va fi deșteptat ecourile carpatice, unde se vor ardica nuoĭ eraldĭ: S. Clain, Petru Maior, Sincai! De acest din urmă vĕ voiŭ vorbi póte într'o conferința venitoriă.

*

Și Neculcea și Enache Cogălniceanu aŭ cules inspirațiunile lor în nobila și sânta fontână a amoruluĭ țĕreĭ: Diferința în astă privință, între el, este că unul va continua a numi acéstă țĕră iubită, cu dulcele nume de *moșiă* ce'ĭ dederă Urechiă și Costin și că Cogălniceanu va chiăma o *patridă*...

Făcênd *patrida*, generațiunile din urmă perduseră *Moșia* cea mare... *România!*

*

După ce compararăm și cercetarăm, cu tótă rapiditiunea comendată de scurtimea timpuluĭ, sorgintele primelor inspirațiunĭ ale luĭ Urechiă, ale Costinilor., etc, de-ĭ vom întreba pre acestia în privirea generale și sciințifică, vom vedea, faciă cu cele dupe urmă progrese ale sciinţeĭ, până la ce grad eĭ décă nu sunt alăturea cu mariĭ istoricĭ Européni, nu sunt înse necĭ în ultimele șirurĭ ale falangeĭ scriitorilor de istoriă.

Sĕ vedem, decĭ, ce dic cronicariĭ nostriĭ ca ómenĭ de sciință, ca istoricĭ? Inteles-aŭ eĭ óre ce diferință este între un cronic și o istoriă? Inteles-aŭ eĭ óre ce diferintiă este, trebue se fiâ, între istoricĭ, și între aceĭ lăutarĭ de carĭ ne-a vorbit N. Costin? Sunt cronicariĭ nostri, cronicariĭ Sacsonĭ, alcătuitorĭ de almanahe istorice secĭ și grele de mistuit, care însemnaŭ la anul cutare nasce-

www.dacoromanica.ro

rea *cutărui* Domn, la data cutare ivirea *cutăreia* comete și la luna *cutare* vînătorea Regelui....; séŭ sunt cronicariĭ noștri deja, isoricĭ carĭ întrébă la fapte causele lor, și la care se cunósce o ordine, o sistemă ôrecare, ca la Vico, și ceĭ-lalțĭ?

La tóte aceste întrebărĭ vor respunde rândurile ce vom ceti astă-dĭ din eĭ.

*

— Ce este istoria, carea este definițiunea eĭ?

«Mulțĭ scriitorĭ, dice Urechiă (1) s'aŭ nevoit de aŭ «scris rîndul și povestea țerilor și aŭ lăsat isvod pe «urmă, și bune și rele se remână feciorilor și nepoților «se le fiă cele bune de învĕtătură, iar cele rele ca sĕ se «pótă feri, și se se socotéscă și celor bune se urmeze.»

Este aci ca o reminiscință viă a definițiuneĭ istorieĭ de Valeriŭ Flac: «*rerum cognitio praesentium*»: écă deja cu maĭ bine de duoĭ secolĭ în ainte dată de un cronicar român, de Urechiă, definițiunea istorieĭ după Cantù: «*de a ne invĕța practica celor bune și evitarea rĕuluĭ.*

*

Dar se vedem déca acéstă definițiune a luĭ Urechiă progreséză în cronicariĭ ce urméză acestuia.

Nu ne vom opri de-o-cam-dată la maĭ mult séŭ maĭ puțin meritoșiĭ anotatorĭ aĭ luĭ Urechiă: Eustratie Logofĕtul, Simeon Dascălul, și Misail Călugărulŭ. Vom aborda pre cronicarul maĭ *ales al Moldoveĭ*, cum 'l numesce Cantemirŭ, pre M. Costinŭ:

«Lăsat-aŭ, dice aceasta, puternicul D-deŭ iscusită o-«glindă a minteĭ omenescĭ *scrisórea*, dintru carea-déca «va nevoi omul, cele trecute cu multe vremĭ le va putea «sci și le va putea oblici, și nu numaĭ lucrurile lumeĭ,

(1) Lit. T. I. f. 95.

www.dacoromanica.ro

«staturile și începuturile țérilor, ci și singură lumea, «sórele, pămêntul, că sunt zidite de cuvêntul luĭ D-deŭ «cel puternic.» «Scriptura ne deschide mintea de ajun-«gem cu credința spre Dumnedeŭ; scriptura depărtate «locurĭ de ochiĭ noștri ne face de le putem vedea cu cu-«getul nostru... »

Déca M. Costin n'ar fi dis despre importanța *scriptureĭ*, a istorieĭ, decât aceste nobile și pióse cuvinte, încă Costin nu remanea în urma luĭ Urechiă!

Ce tabloŭ frumosŭ acela pre care, dupĕ Miron Costin, ĕl desfășură istoria înaintea muritorilor, ca eĭ sĕ citéscă în el gloria și numele luĭ Dumnedeŭ!...

*

Ce va fi ansă de lauda luĭ Miron Costin când ĕl vom afla definind istoria ca Cicerone, prin *testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae?*...

Cesar Cantu definind istoria dupre modernĭ, dice că e «le récit d'événements importants afin de connaître le passé et par lui de conjecturer l'avenir probable...»

Așa a dis modestul nostru Miron Costin; el ne spune că istoria ne învéță «*cu acele trecute vremĭ se precepem cele venitóre!*

Etă Cantu cu maĭ multă precisiune și maĭ propriĭ terminĭ!

*

Unde se va vedea și maĭ bine desvălirea ne'ntreruptă a progresuluĭ istorieĭ ca sciință în țéră, este în compararea ce se va face între Miron Costin și cu fiul sĕŭ N. Costin.

Este la fila 35 T. I. a Cron. acestuia o pagină avută. Tóte teoriile cele maĭ nobile făcute asupra scopuluĭ istorieĭ sunt atinse cu mână abile: definițiunea luĭ Cicerone, a luĭ Tucidide, a luĭ Urechiă, a luĭ M. Costin, a istorieĭ pragmatice, critice, filosofice,... tóte sunt cuno-

www.dacoromanica.ro

scute de învĕţiatul nostru N. Costin. El nu are, se ne grăbim d'a o mărturi, concisiunea şi precisiunea de elocuţiune a tatăluĭ seŭ; el însă este deja un învеţiat!

*

Putem se întrebăm acum asupra acestuĭ punt şi pre bĕtrănul Neculcea. Eca cum êşĭ termină el precuvêntarea sa, făcĕnd indirecte definiţiunea istorieĭ:

«Decĭ, fraţilor cetitorilor, cu cât vĕ veţĭ îndemna a «ceti pre acest letopiseţ, cu atâta maĭ mult veţĭ şci a vĕ «feri de *primejdie* şi vĕţi fi maĭ învĕţiaţĭ a dare respunsurĭ la sfaturĭ, orĭ de taĭnă, orĭ de ostire, orĭ de vorôve, «la Domnĭ şi la norôde de cinste.»

Sunt aci în sintesă, în pucine cuvinte, definiţiunile înaintaşilor sĕĭ în istoriă.

*

Cunoscênd cronicariĭ nostri de căpeteniă, cum vĕdurăţĭ, fructele ce se pot culege de la istoriă, vine întrebarea:

Carea din cele douĕ metode istorice, metoda narătôre şi metoda probatôre, *ad narandum et ad probandum*, întrebuinţéră eĭ?

Am dovedit aiure (1) cu stăruinţă, că Urechiă, Costinescĭ şi chiar şi Neculcea, nu se mulţămescŭ a nara ci şi probéză cele ce naréză, fiă cu argumente de inducere, fiă maĭ ales cu documente şi citarĭ din scriitoriĭ strĕinĭ séŭ pămêntenĭ ce aveaŭ în vedere.

Se-mĭ fiă permis a nu insiste aci asupra acestuĭ punct.

*

Mult amesce-se, Dômnelor şi Domnilor meĭ, critica istorică cu acea descoperire că Urechiă, Costinescĭ etc.

(1) In cursul meŭ de literatură la facultatea de litere din Iassy în 1853.

www.dacoromanica.ro

aŭ înțeles scopul istorieĭ și aŭ aplecat metodele cele bune?

«Istoria nu maĭ este astă-dĭ registrul cometelor, a tiranilor, séŭ a venătórelor regilor, ci testătórea triumfuluĭ bineluĭ și a adevĕruluĭ, martora desvoltăreĭ cugetăreĭ naționale și în genere, umane. Istoria nu maĭ este Almanahul călugĕrilor sacsonĭ, ci marele poemŭ al civilisațiuneĭ umane, care conține sublimele episóde ale gloriilor moralĭ, și intelectualĭ ale naționalităților!

Eĭ bine, se vedem déca vechiĭ noștriĭ istoricĭ sciu acésta. — Sĕ-ĭ întrebăm dar, care e cugetarea lor în respectul acesta. —

*

Care sunt opiniunile religióse, politice, sociale . . . sub influența cărora, îmboldit de patriotismul sĕŭ, Miron Costin, a scris cronicele séle?

Opiniuni religioase «Cred din scripturĭ și din scrip«turĭ avem, dice M. Costin (pag. 3 T. I), și sânta cre«dință a nóstră creștinéscă, și mêntuirea, cu coborâtul «fiuluĭ luĭ Dumnedeŭ și întruparea cuvêntuluĭ celŭ maĭ «nainte de vecĭ, în firea omenésca și fără de pĕcat».

De ce acéstă mărturisire catihetică în cele d'antêĭ pagine ale unuĭ cronic?

M. Costin a făcut studiile séle în o țéră pênă la carea aŭ fost strebătut luptele reformeĭ religióse; M. Costin avé de a scrie dupĕ cărțĭ, dupĕ autorĭ *latinĭ*, adecă, séŭ păgânĭ, séŭ Catolicĭ; trebuia dar se indepărteze de asupra croniculuĭ sĕŭ, îndoéla, *necredința*. — Póte că el însușĭ îșĭ amintia cu repugnanță ofensele aduse credinței strebune, de Domni ca Despot, ca Graziani etc. Profesiunea acésta religiósă, în gura luĭ M. Costin, era óre cum, ceea ce se numesce în oratoriă, *moravurĭ oratorice*.

*

www.dacoromanica.ro

Asta nu va se ḑică că el nu și simția ceea ce scrié, că era fețarnic séŭ ipocrit. Bólele acestea sunt maĭ moderne la Românĭ. Nicăierĭ omul n'a trăit maĭ în sinceră și maĭ în bună înțelegere cu relegea decât la noĭ Românii. Relege de pace și de înfrățire, relegea română fu cea maĭ democratică din tóte ramurile crestine : ea sciu împăca esigințele ceruluĭ cu ale natureĭ omuluĭ, și ast-fel românul, aflà în altarele eĭ, nu un jertfelnic, nu un rug al libertățeĭ, al voințeĭ libere, ci din contra scut de apărare a dreptuluĭ și maĭ pre sus de tóte paladiul naționalității

*

Cum că M. Costin nu din bigotism scrise profesiunea sa religiósă, póte se o demustre maĭ multe din paginele istorieĭ séle, viéța sa chiar.

El singur ne spune că a fost în bune relațiunĭ cu un episcop Italian, pre care-l numesce *omŭ de înțeles*, la pag. 9.

La pag. 136. M. Costin îndemna pre Domn a sĕ alia cu Turciĭ, măcar că de lăudat este fiă-care Domn se fiă spre partea creștinéscă...

Atâta e de pucin bigot M. Costin, că el nu se siesce de loc de a da epitetele pucin reverentiose de *mahler și amágeu* călugăruluĭ Simion, când acesta și-a permis neadevĕrurĭ contra naționalității române.

*

Urechiă a recunoscut omuluĭ o voință liberă, *sfatul liber*, alăturea cu voința luĭ Dumnedeŭ. «Când se va întocmi, ḑice el, voia luĭ D-ḑeŭ cu a ómenilor» atuncĭ este victoria, este realisarea a verĭ-ce faptă mare ! — M. Costin scie că : «judetul luĭ D-ḑeŭ spre ce trage, cu nevoiă se mută cu sfatul omenescŭ. » Déră în fine și el cunósce esistența aceluĭ *sfat omenescŭ* chiar în neputința luĭ, chiar când ḑice : pag. 317, « macar câte

www.dacoromanica.ro

« nevoinţe pune omulŭ, sorocul luĭ D-ḑeŭ, cum este « rênduit, al clătire nime nu póte.»

Asistând la lovirile, la risipile atâtor case şi Domniĭ, faciă şi cu ănima în durere la atâte perderĭ şi scăderĭ, pre care fiind pré târḑiu nu le maĭ potura opri nicĭ armele bravilor, necĭ sfatul înţelept,—sufletul simţitoriŭ alŭ luĭ M. Costin óre putea elŭ, vĕḑênd, după espresiunea luĭ, cum *staŭ în mică clipélă lucrurile omenescĭ şi risipele a marĭ case şi domniĭ* (pag. 322), óre puté el sĕ nu îngenunche înmărmurit înaintea uneĭ fiinţe necunoscute, misteriósa, conducĕtóre a lucrurilor omenescĭ? Ore nenorocirea nu este cea maĭ elocintă lecţiune de catehism, despre puterea divină şi despre esistenţa uneĭ provedinţe?

*

M. Costin a simţit efectele acesteĭ Provedinţe. El a arĕtat nimicniciinea planurilor, a înţelepciuneĭ omuluĭ, faciă cu decretele acesteĭ provedinţe. Hume a ḑis că maşinele cele maĭ gigantice, produse de mintea omuluĭ, sunt sdrobite de un fir de pĕr ce aruncă sórta în faţa lor. Nu e tréba luĭ Costin se esplice cu ce drept apoĭ se pedepsesce faptele omuluĭ, comise din predestinatiune; elŭ atâta simte, atâta înţelege « că gândul omenesc e « nesciutor de sine la ce merge şi la ce întêmplărĭ apoĭ « sosesce (266)» şi că este nesciutóre firea omenéscă de primejdiile séle (221)!...

M. Costin îngenuchind, ca tot cel ce a suferit mult, înaintea acesteĭ provedinţĭ, a înţeles, de o parte mângâerea dulce a sufletuluĭ în *rugăciune,* (p. 268) şi cum nu sunt domnĭ cu fapte marĭ *decât aceĭ cu frica luĭ D-ḑeŭ* (pag. 258, 308, 361), şi de altă parte, cunoscênd *pucinătatea omenéscă, faciă cu atot-puternicia aceleĭ provedintĭ,* sufletul luĭ, nu ne vom mira delŭ vom vedea alunecând până la superstiţiune, până la fatalism. «Cu nevoiă, ḑice el în unul din aceste mo-

www.dacoromanica.ro

mente de ingenuchiare a sufletuluĭ sĕŭ, cu a nevoiă este fiă-căruia a se feri de ce este se fiă!»

*

Ce vrețĭ? Mintea omuluĭ în acésta e icóna luĭ D-deŭ, că voiesce a și esplica totul; déră în acésta își mĕsóră pucinătatea faciă cu D-deu: în tăcerea ce află drept respuns, când întrébă ce este maĭ dincolo de ceruri? Ce este maĭ dincolo de om? Și atuncĭ, în midlocul întunericuluĭ în care se afundă mintea luĭ, înțelepciunea nu este a dice: dincolo de mine e întunericul ... ci înțelepciunea este a luĭ Bossuet, care va dice: «l'homme s'agite et Dieu le mène», înțelepciunea va fi fatalismul luĭ M. Costin carele ca și Bossuet va recunósce: «dice că décă ar fi făcut cutare și cutare ar fi într'alt chip; «éră nu sunt vremele sub cărma omuluĭ, ci bietul om «sub vremĭ (304)..!»

L'homme s'agite et Dieu le mène!

*

Fatalismul acesta al luĭ M. Costin, în atâta este însĕ scusabile și remâne crestinŭ, că necĭ-odată nu l'a împins la fanatismul religios. Crestinismul român nu a vĕrsat sânge; el n'a făcut martirĭ aĭ cruceĭ, déră a făcut martirĭ gloriosĭ aĭ libertățeĭ și aĭ naționalităților! Fanatismul lor strĕmoșiĭ nu-l îndreptaŭ la relege, ci relegieĭ cereaŭ fanatismul pentru patriă. De aci esplicarea glorieĭ impărtășită de patriă și de biserică. La noĭ Mitropoliții aŭ fost marĭ nu prin *lacrimĭ* și *maceratiunĭ piósĕ*, ci prin lupte pentru téră; prin zelul ce aŭ pus nu la salvarea eĭ în ceruri, ci prin zelul cu care s'aŭ ocupat de luminarea eĭ, de cultura eĭ intelectuală și morală. Fanarioții apésă téra; românul e redus prin birurĭ la sapă de lemn; atât nu ajunge. Domnia voiesce sĕ arunce nouĕ dărĭ, văcăritul. Necĭ amenințărĭ, necĭ pro-

www.dacoromanica.ro

misiunĭ nu îndupleca pre Piosul Iacob a subscrie legea; el asvêrle cârja păstoréscă : « Luați-o și faceți ce vreți cu ea » striga el ! (p. 240) Gloriă vouă ! umbre a le lui Varlam, Dositeiŭ, Iacob ! Voĭ ațĭ sânțit nu numaĭ un jertfelnic în băsericele ridicate de Domnĭ, ci ațĭ înnemurit în fiă-care din aceste locașurĭ divine, atâte victoriĭ repurtate pentru libertate, și contra neamiculuĭ ! — Colo, la apus, vedețĭ cupolele gigantice care îngână cerurile : Dom de la Milan, catedrale de la Strasburg, Colonia. . . Dar écă colea, în jurul nostru, micĭ și modeste altare.... Cupole, domurĭ ? . . Nimica care se îngrodéscă privirea omuluĭ, în neputință de ale mesura...

Ce este dar aceea ce agită sufletul nostru înaintea altarelor modeste de la Resboienĭ, de la Călugherenĭ ? O ! sinț ănima bătênd — Privițĭ ce transformațiune ! — Zidurile crescu. . . crescu. . . și ele îngână cerurile ! . .

O ! e mare architect ănima, ănima plină de memorile glorieĭ străbune !

*

Opiniuni Politice si Sociale. Décă, Dómnelor și Domnilor, meritul istorieĭ nu stă numaĭ în simpla cronologiă a faptelor, apoĭ D-vóstră veți conveni că suntem datorĭ a cerceta în cronicele nóstre cu deosebire punctul de vedere din care ele judecă faptele și Domniĭ. Acésta equivale a întreba pre cronicarĭ care eraŭ opiniunile lor politice, socialĭ etc. Sper că amiciĭ meĭ nu vor lua la necĭ un alt înțeles ceea ce am de dis în acest respesct (1). Studiul cugetărilor politice și sociale din cronicele române merită tótă atențiunea.

Urechiă, cel ântâiŭ cronicarŭ, de la care cel puțin avem scripte, este și cel maĭ mare representatore al liberalismuluĭ român. Am publicat altă dată 2 unele studiĭ asupra luĭ, din acest punct de vedere ; nu vom reveni dar și astă-dĭ.

(1) A se vedea la ce *data* s'a ținut acestă conferinta.
(2) In diarul *Românul* la 1861.

www.dacoromanica.ro

M. Costin, nu este inferiore luĭ Urechiă, dar cugetarea luĭ se resimte de mizlocul sociale maĭ puţin propice în care a trăitŭ. Pe timpul luĭ aŭ început ḑile grele pentru ţéră : «din care vremĭ ah ! esclama Costin, s'a «început şi rĕul nostru în care pênĕ astă-ḑĭ ne aflăm cu «acest pămênt la cumplite vremĭ şĭ D-ḑeŭ scie, (teribile «profeţiă ! — de nu sunt trecĕtóre şi presto vécul nostru»...

*

Cronicariĭ noştri d'ăntêĭ recunoscŭ inviolabilitatea *domnitorului* şi procederea puterei luĭ din sorginte divină. Intru acésta, Urechiă şi Costiniĭ sunt sub influinţa societăţeĭ lor. Voiţĭ însĕ se sciţĭ, déca eĭ întrĕvĕd, déca cunosc vre o altă formă de guvernĕmânt maĭ bună ?

— Vedeţĭ de câte orĭ se pronunţă în contra tiranieĭ:

«In ţĕrile neaşedate bine, ḑice Urechiă, cu imputare, tótă dréptatea e lăsată pre cel maĭ mare s'o judece, şi ce-ĭ pare luĭ, orĭ bun orĭ rĕŭ, aceea e lege, de unde aŭ luat voĭă p'aşa mărire şi vêrf..

Unde nu sunt pravile, din voia Domnilor multe strîmbătăţĭ se fac.»

Miron Costin a ḑis apoĭ la pag. 231 :

«A tuturorŭ tiranilor, la tóte ţerile, urîtă este tirania» şi «unde este frică nu încape dragoste.» Pentru aceea, «fericiţĭ aceĭ domnĭ, cărora ţĕrile lor le slujescŭ din dragoste, nu de frică, că frica face urăţiune şi urăţiunea cât de târḑiŭ isbucnesce.»

«Fericiţĭ, adăogă el (pag. 265), Craiĭ şi domniĭ cariĭ domnesc ast-fel, se nu le fiă de ceĭ maĭ micĭ necĭ odată silă... Domniĭ ceĭ bunĭ şi dreptĭ fără grijă şi desfătat domnesc, éră ceĭ rĕĭ tot cu sfiélă»....

Déră éca un pasagiŭ din carele va apare maĭ cu lesnire ce formă alta de guvernamênt maĭ bun întrevedé Costin. El laudă *republica* romană şi ḑice :

«De mirat lucru este că acéstă împĕrăţiă la câtă putere

www.dacoromanica.ro

și lățime a venit, tot într'acele sute de anĭ, de subt cârma *sfetnicilor* aŭ crescut.»

Miron, vedețĭ, nu cutéză a se pronuncia, nu scie nicĭ numele unuĭ guvernŭ ca acel al consulilor, déră recunósce că este preferabil la despotism, la absolutism. Aŭ nu scié el că «din desfrênata cârmuire a împĕraților rĕĭ și sburdațĭ» a căduț Roma? Nu scié el că atuncĭ chiar când Domniĭ sunt bunĭ, «la curțile lor multe rĕutățĭ pot a se face fără scirea lor».

Scié el aceste tóte, căcĭ le a dis însușĭ. In contra acestor neajunsurĭ M. Costin întrevĕduse, fără se-ĭ scie numele, guvernămêntul constituționale, representativ. Este admirabilĕ apologia ce face la p. 285, a *sfaturitor*, adunărilor de care se încunjóră domniĭ ceĭ bunĭ, carĭ nu voiesc, dice el, se lucreze din șopte nicĭ după otărîrile ce iaŭ la mese, ci după matură chipzuință și desbatere cu *voróva!*

M. Costin ne arétă încă și cum, déca s'a aședat cutare domn (Alesandru Vodă) la scaun, și fiind domn rĕŭ, cel puțin «*cárpea*» boeriĭ cum putea trebile țereĭ, ér domnia maĭ mult îșĭ petrecea».

*

Ca se maĭ complectăm studiile nóstre în privința ideilor politice ale cronicarilor, am putea se arĕtăm nu numaĭ care eraŭ vițiile ce înfruntaŭ déră și care eraŭ virtuțile ce lăudaŭ.

Urechiă laudă domniile blânde ca o matcă fără acŭ: el laudă pre domniĭ desinteresațĭ, egalĭ în aplicarea legilor, plinĭ de abnegare, neaplecațĭ la rele și cu deosebire la sfaturile curtezanilor (pohlibuitorilor).

«Pururea Domniĭ tinerĭ se plécă și cred cuvintele cele rele ale *pohlibuitorilor*.» La domnia luĭ Petru Vodă Schiopul ne-arétă că Domniĭ se cade se fiă milostivĭ etc. «Decĭ dice, el lui Petru Vodă putem sĕ-ĭ dicem «*milostiv* că binele au lepădat pentru țéră și altul ni-

www.dacoromanica.ro

«mene ca el așia nu s'a maĭ aflat. Era Domn blând ca «o matcă fără acĭ; la județ drept, nicĭ bețiv, nicĭ... «nicĭ lacom și putem să dicem că tóte pre isvod le-aŭ «ținut ca să nu se smintéscă».

— Urechiă lăuda pre Domniĭ care, «ca strejeri din «tóte părțile privighiaŭ ca se nu se știrbéscă țéra ce le «rămăsese.»

*

Miron Costin iubesce Domnitoriĭ *intregĭ la minte*, nemândri, blândĭ, nerăpitorĭ. Cu preciul întregimeĭ de minte, etc. Costin lăuda până și pre Ștefănița Vodă. «Era acest Ștefănuță om deplin, cap întreg, fire adâncă, cât pot dice că nasc și în Moldova ómenĭ. (pag. 336).

Ca și Urechiă, M. Costin voiesce domnĭ drepțĭ. Despre Radul Vodă dice (pag. 256): «Cuvêntul ce grăia ca o pravilă era tuturora, judecățile cu mare dreptate și socotélă, fără fățăriă, cu cinste, ér nimănuĭ cu voiă veghiată ..»

M. Costin dice despre Mateiŭ Basarab că fu «omŭ fe«ricit peste tóte domniile acesteĭ țărĭ, nemândru, blând «drept om de țéră, barbat la răsboie, așia neînfrant și «ne spăimat cât poțĭ să-l asemenĭ cu ceĭ marĭ și vestițĭ «oștenĭ aĭ lumeĭ.»

*

Enache Cogălnicénu va lăuda, maĭ târdiu, pe domniĭ carĭ făcéŭ «Divan pentru săracĭ» pag. 281; acésta când va grăi ănima luĭ română; când însă va vorbi prin el societatea luĭ, atuncĭ va acusa pre I. Mavrocordat că «a« vé ușile deschise și multă vorbă cu prostimea avé, cât « atâta eĭ dedese obraz, cât nu putea nimenĭ din boierĭ « ca se dică cât de puțin lucru vre unuĭ țăran cât de «prost, ci făcea pre boer mare mascara și-l și închidea...(pag. 198).»

Vedĭ așia!

*

www.dacoromanica.ro

Permiteţi-mĭ Dómnelor, se v'arĕt în trécăt şi cele ce dicea M. Costin şi maĭ tărdiu Canta despre 'naintaşele D-vóstră.

M. Costin dice ca femeile române ca şi *romanele* se feresc de vederea streinilor şi se daŭ de lăturĭ, se nu trécă dinaintea bărbatuluĭ pe drum séu pe cărare. p. 9.

Canta adnotéză:

« Insă pênĕ la vederea aceluĭ Episcop, ci de atunci « încóce muierile ţinu drumul barbaţilor şi li se pun în « spete. pag. 9 T. I.

Şi ajunsese la acea conrupţiune, vede-se, că Constantin Vodă Mavrocordat fu obligat se închidă pre femeile réle şi se nu le elibere de câtŭ cerute în căsătoriă de amanţiĭ lor. pag. 221. Cât nu datorim voue, DD-nelor, care ne-aţĭ salvat de asemenea stare de lucrurĭ!...

*

Ce diferinţă între aceĭ d'ântâi cronicarĭ şi ceĭ din timpul domnireĭ fanarioţilor!

Nu, n'o se maĭ aflăm în aceĭ timpĭ pre un M. Costin dicênd Sultanuluĭ, de care lumea tremura; «suntem « bucuroşĭ noĭ sĕ se lăţéscă împĕrăţia în tóte părţile, « ĕră preste ţéra nóstră nu ne pare bine sĕ se laţéscă.»

I. Neculcea, Canta, Enache Cogălnicénu aŭ scris pe acele tempurĭ, când totuşĭ cel ânteĭ esclama, la prevederea decădereĭ şi peireĭ naţionale: «Ţineţi-vĕ săracilor « ţĕrĭ décă sunteţĭ putincióse de acum se biruiţĭ nevoile..» p. 268.

Se facem partea «mizloculuĭ social» în carele traiau acestĭ cronicarĭ, când vom audi pre Canta narând fără se'şĭ simţă sangele afluindu-ĭ la frunte că « boerĭĭ ţereĭ au venit la tălpile Paşeĭ şi 'ĭ-a dis: ce va fi porunca M. Téle, se mergem s'o sĕvêrsim.» Canta pag. 188, t. III.

*

www.dacoromanica.ro

Se fim drepţĭ.

In epoca fatale în care aŭ scris cronicariĭ Dubeŭ, Canta, ei încă aŭ sciut rĕmânea cu ănima *română*, chiar déca mintea lor a priimit, prin contact, opiniunĭ strĕine liberalismuluĭ strĕmoşesc. Eĭ sunt românĭ, de câte orĭ aŭ de a lupta în contra invasiuneĭ Domnilor fanariote. Sarcasmele, ironiile . . . aceste arme ale celuĭ slab, ale dilelor de apĕsare, şi de despotismu, nu aŭ rĕmas necunoscute cronicarilor memoraţĭ.

«Măcar că era *grec*, dar era om bun; dice Neculcea (T. II p. 213). Şi altă dată :

«Antonie Vodă *măcar* că era grec, strĕin Ţărăgrădénu, *dar* era maĭ bun domn decât un pămêntén.»

Cine a putut ceti fără a surîde, la pag. 252 din En. Cogălnicénu, naraţiunea sarcasticeĭ resbunărĭ a românilor asupra unuĭ fanariot *Mavrodin Paharnicul*? Pus călare d'a'ndaratele pe un cal negru, ceĭ pre care atât ĕĭ jefuisă şi apĕsase, se mulţămesc a-ĭ dice: «*Di grece: cal murg la fântâna Bordeĭ*» şi E. Cogălnicénu spune rîdênd în căruntele luĭ musteţe că fanariotul striga : *Allogo morgo sto funtina Bordi.*

*

Déră când durerea a s'a rĕversat în sufletul sĕŭ simplu, ce culpă eĭ vom da că esclamă :

Nu, nu vor scăpa de streinĭ aceste ţĕrĭ.

«Aşa socotesc eŭ cu firea mea astă próstă : când o «vrea D-deŭ se facă se nu fiă rugină pe fer, şi Turcĭ în «Ţarigrad sĕ nu fiă, şi lupiĭ sĕ nu mănânce oile, atuncĭ «póte nu vor fi necĭ Grecĭ în Moldova şi în ţéra Munte«néscă, nicĭ or fi boerĭ, nicĭ or putea mânca aceste douĕ «ţĕrĭ cum le mănâncă ; ĕră alt léc n'a rĕmas cu conde«iul meŭ se maĭ pomenesc. Focul îl stingĭ, apa o iezescĭ şi o abaţĭ la altă parte, vêntul când bate te daĭ în «lăturĭ la adăpost, şi te odihnescĭ ; sórele intră sub «nuorĭ ; nóptea cu întunerecul trece, şi se face lumină;

www.dacoromanica.ro

«éră la fanariot milă séŭ omeniă séŭ dreptate séŭ nevi-«cleşug, — *Grecca fede nulla fede,* — nicĭ unele de «aceste nu sunt, séŭ frică de Dumnedeŭ!»

Frică de Dumnedeŭ! Domnilor, se vede în adevĕr că nu o prea aveaŭ, nu atât domniĭ fanarioţĭ, cât călugăriĭ Grecĭ Ión Vodă Mavrocordat, domn de trébă de şi fanariot, ar dice Neculcea séŭ Enache Cogălnicénu, dicé in adevĕr, că călugăriĭ grecĭ când tămâéză în «biserică, în-«aintea fiă-căreia femee staŭ câte un minut de o tămâéză «şi o privesc din talpă până în cap.» (t. II. p. 198)

Ión Vodă Mavrocordat a dat afară pre grecĭ din biserică!

*

Déră déca ănimă cronicarilor Neculce, Canta, Enache Cogălnicénu, era încă română, chiar când era nedréptă pentru fanarioţĭ, care tot ne-aŭ dat câţĭ-va domnĭ marĭ, ce înapoéţĭ sunt eĭ în iubirea libertăţeĭ şi a egalităţeĭ predicate de Urechiă şi de Costin!

Roşescĭ când auḑĭ pre bĕtrênul I. Neculcea spuind compatrioţilor sĕĭ, «că melul blând suge de la douĕ maice, că capul plecat nu-l prinde sabia.»

Roşescĭ când 'l-auḑi ḑicênd, spre a înfrunta opositiunea unora (pag. 387, T. 2.): «Nicĭ un boier n'am vĕḑut pricopsit din ceĭ ce se pun în price cu Domnul»

Asemenea sumă a înţelepciuneĭ cronicarilor séŭ maĭ bine a societăţeĭ lor, era ḑilnic practicată: d'acole înjosirĭ, infamiĭ, decădere... mórte!

Chiar când boeriĭ făcéŭ *opositiune* Domnuluĭ, ascultaţĭ pre cronicarĭ se vĕ spună de ce? şi cum o făceaŭ?

De ce o făcea?

«Grigorie Calimache Voevod, feciorul luĭ Ion Vodă «fiind (ḑice Canta T. II. p. 186) domn tênĕr, Greciĭ, «Dracesciĭ toţĭ, cu alte némurĭ ale lor, îl purtaŭ după «voia lor şi mânca téra după voiă şi *boeriĭ Moldoveĭ «cu nimica nu putea se se impărtaséscă de rĕul Grecilor...*»

www.dacoromanica.ro

— De ce făcéŭ opositiune?

— «In dilele luĭ Scarlat Ghyca W. maĭ dice tot Can-«ta (p. 183, T 2,) de alta trăiaŭ bine boeriĭ, numaĭ a-«veaŭ mare mâhniciune că nu puteaŭ se deslege văcări-«tul, că cu alta nu putéŭ se se îmbogăţéscă.»

Pe atuncĭ era Mitropolit Iacob! El şi cu poporul făcea altă speciă de opositiune. El lega cu blăsteme birurile ce îngenuchia téra. Poporul făcea diatribe şi satirĭ:

Caḑĕmĕntul boerilor
Este ca vaĭ de capul lor,
Că dintr'înşiĭ sunt periţĭ
Cu sărăcia împodobiţĭ
Şi de necaz şi sudorĭ
Is bolnavĭ pe ḑi de cincĭ orĭ.
Numaĭ le e pe dreptate
Sĕ-le paţă aceste tôte:
Che'tuiala s'aŭ sfârşit
C'aŭ fost banĭ de fumărit.
Blastemele celor sĕrace
Nu le va fi lor în pace,
Ce şi casa celuĭ ce-o are
A se rĕmână la vĕnḑareă!
. . . . . .
Când Moldovo, bună ţéră,
Staŭ la tine de gândesc
Ănimile li se topesc,
De zefchiurĭ ce aŭ făcut
Premblându-se pe la Prut,
Cu posta cu patru caĭ,
Făcênd zefkĭ ca nesce craĭ:
Lăutariĭ le cânta,
Grija ţĕreĭ nu purta...
Dumneḑeŭ aşia vĕḑênd
Eĭ lăsâ în véc plêngênd,
Plângêndu-şĭ pĕcatele
Ca sĕ-şĭ scie faptele..

*

www.dacoromanica.ro

Dar pe când poporul făcea asemenea opositiune boerilor, cum o făcéŭ acea opositiune boerii?

— Dicéŭ eĭ Domnilor rĕĭ, că M. Costin: maĭ des M-ta cu paliarele dar maĭ rar cu orânduelele?

Nu! ei pribegéŭ din téră și trimetéŭ de scire Domnuluĭ, că sunt feciorĭ de boerĭ și cu case grele și nu pot și eĭ a se îndulci de mila Domnuluĭ, din curtea boerilor» ... 201 E Cogălnicénu).

*

Și atuncĭ, uniĭ domnĭ sciţĭ cum liniscéŭ opositiunea? Metoda e vechiă dar eficace se vede:

Boeriaŭ pre reclamanţĭ, le făcéŭ lefĭ și scutelnicĭ, dice E. Cogălnicénu loco citato. Dar téra îngenuchia, dar era sub Ion Vodă Mavrocordat mare greŭ tĕreĭ cu birurĭ grele. Ce face! «Iar boerilor, dice E. Cogălnicénu pag. 201 T. 3 le părea bine, căcĭ mânca fiă-«care și avea tot ridicăturĭ de la acest Domn... și de «atuncĭ aŭ făcut banĭ toţĭ boeriĭ.»

*

Când audim esemenea lucrurĭ, atuncĭ înţelegem tótă profunditatea durereĭ cu care striga un suflet ca al luĭ Neculcea, acel Ieremia al patriotismuluĭ:

«Oh! oh! oh! seracă téră a Moldoveĭ! ce norocire de «stăpânĭ aĭ avut! ce sorţĭ de viaţă 'ţi-a căduţ! cum a «maĭ rĕmas om traitor în tine de mare mirare este, «cu atâte spurcăciunĭ de obiceiurĭ, care se trag pênĕ «astă-dĭ în tine Moldovo! și din vreme în vreme tot «s'aŭ maĭ adaos spurcatele obiceiurĭ!»

In facia acelor spurcate obiceiurĭ, atribuite cu nedreptul de patriotismul luĭ E. Cogălnicénu numaĭ fanarioţilor, căcĭ, Domnilor, unora din eĭ, repet, naţiunea română datoresce cele maĭ marĭ acte sociale;—în facia acelor spurcate obiceiurĭ, înţelegem și suntem de acord

www.dacoromanica.ro

cu bĕtrânul poet Beldiman, care adnotând apostrofele viguróse dar nedrepte în cât-va ale luĭ Enache Cogălnicénu, dice :

«Intorcĕndu-me către tine estoriografule, carele cu atâta patimă vorbescĭ asupra Grecilor, îţĭ voiŭ cere ertă«ciune maĭ ântêiŭ, şi după aceea voiŭ dice că vorbescĭ «cu patimă şi că te rătăceşcĭ întru cele ce dicĭ cu totul; «căcĭ în cursul istorieĭ hronografuluĭ acestuia, am vĕ«dut domnĭ pămêntenĭ, cariĭ aŭ făcut maĭ multe cru«dimĭ şi prădărĭ, aŭ desbrăcat téra fără cea maĭ mică «mustrare de cuget, luând hrana din gura pămênte«nilor şi puind cuţitul în sinul patrieĭ séle, fără de «milostivire stricând pronomiile patrieĭ şi a patrio«ţilor spre îndestularea lăcomieĭ lor. Mĕ plec şi eŭ a «hulipsi pre aceĭ rĕĭ şi îndărătnicĭ din Grecĭ, dérā nicĭ de «tot némul lor, căcĭ cu acésta apoĭ hulescĭ şi tot némul «Moldovenescĭ, avênd îndestulă pildă de ocârmuirea rea «a Moldovenilor. Eŭ mĕ plec acésta unuĭ Grec, care vre«melnicesce este aicea, şi nu-ĭ pasă de patriă fiindu-ĭ «strĕină; dérā un pămêntén, pămêntén patriot, fiul pa«trieĭ acestia, a prăda pe maicăsa, a prăda şi a nu-ĭ fi «milă de frate şi patrioţiĭ sĕĭ, acésta necĭ de cum nu «voiŭ putea erta!...»

Nu simţiţĭ, ca o adiere dulce de primăvéră în aceste prime vorbe de *renascere* de la 1820? — Când o naţiune îşĭ recunósce erorile, este în ajunul îndreptăreĭ lor!

*

Permiteţi-mĭ spre a termina asupra opiniunilor politice şi sociale ale cronicarilor noştri, se vĕ spun ce înţelegéŭ eĭ prin *boerime*.

Urechiă nu înţelege prin *boieriŭ* un om cu privilegiĭ. Lucrul era aşia, dérā el se ridica contra luĭ : «In Moldova, dice el, singurĭ ceĭ marĭ judicătorĭ, singurĭ pîrişĭ, şi singurĭ plinitori legeĭ şi de acest spurcat obiceiŭ Moldova nu scapă!...»

www.dacoromanica.ro

M. Costin este maĭ pucin decis contra privilegiilor de clasă. El admite esistînța uneĭ *nobleţe* privilegiate, căcĭ recunósce (pag. 265, esistînța de marĭ și micĭ și dice : «cu çale este a fire frică celor maĭ micĭ de ceĭ maĭ marĭ.»

Aci este numaĭ o influință a mizloculuĭ sociale asupra animeĭ luĭ Miron Costin... Dovédă este că, drept corectiv la esistența uneĭ nobleţe, el admite, cere și laudă *egalitatea* înaintea dreptuluĭ.

*

Ce aţĭ dice, DD-lor, despre acel bărbat, care cu maĭ bine de 100 de anĭ înainte de revoluţiunea francesă, care formulâ și recunoscu egalitatea sântă a omuluĭ în facia legeĭ, v'ar fi vorbit despre acéstă sântă egalitate și ar fi arĕtat-o cu laudă în aplecare? Aţĭ fi dis ca și Cantemir despre M. Costin : că nasc și la noĭ ómenĭ marĭ!

Eĭ bine, acel bărbat a dis-o : «Domnul când judecă, dice M. Costin, pre un boier cu un curtén, ochiĭ domnuluĭ pot se fiă spre boier, *éră judecata pre cale dréptă se mérgă.*»

«De mare folos și cinste este Domnicĭ și ţĕreĭ boerul, dice Costin»... Déră de altă parte adăogă : décă dupe părerea luĭ Radu-Vodă când se pârésce un curtén cu un ţĕran, maĭ de cinste se cade se fiă curténul și la cuvênt și la căutătura Domnuluĭ, urméză totuși ca «judeţul se nu se abată din calea sa cea dréptă!» (pag. 257.)

*

Și apoi in definitiv, ce fel de nobleţă admite Miron Costin? Nobleţa chiverniseleĭ? Nobleţa viciuluĭ? a desfrĕnăreĭ?...

Nu, D-lor și D-nelor mele. Décă M. Costin înţelege că între om și om póte fi o diferenţă, aceea e în privirea morală maĭ ântêiŭ.

«*Sfatul* alege, dice el (307), câtă osebire este între «om și om.»

www.dacoromanica.ro

Nobleță? Dér Miron voiesce aristocrația sacrificiuluĭ, a devotamentuluĭ pentru bine și pentru patriă.

Nobleță? — «De mare *folos* și cinste este Domnieĭ și terei boierinul... «(257),

—Déră care boierin?

—«Boierinul întelept, respunde Costin; Boierinul care cu inițelepciunea și sfatul sĕŭ lucréză la binele și fericirea tĕreĭ séle.

Boierinul cel avut apoĭ «că décă, (maĭ dice Costin) «are Domnul cincĭ-sese boerĭ avuțĭ, nicĭ de o nevoiă a «tĕreĭ nu se teme.»

A! o aristocratiă ca acésta, care se dobândesce prin sacrificiurĭ și personale și al avutuluĭ sĕŭ pentru patriă, nu, nu este o pată în tĕra cea maĭ democratică. Este atuncĭ deosebirea omuluĭ de bine de acel de nimica! noĭ nu ne vom têngui contra uneĭ așa deosebirĭ.... Veniți de muriți pe câmpul de bătaiă, luptând pentru tĕră, și fițĭ aristocratiĭ bravureĭ!

Aduceți averile vóstre în tesaurele tĕreĭ, când neamicul e la margenĭ și fițĭ aristocratia patriotismuluĭ!

Fițĭ Romănĭ, și veți fi *nobili*! A fi *Román*, este dupe noĭ titlul cel maĭ mare de nobleță ce se póte purta în Orient!

*

Eacă, acésta era nobleța luĭ M. Costin, carele și-a dat viéța pentru bine, adevĕr și patriă, carele a dis că boierul décă nu se pórtă cum se cade unuĭ boier, Domnul se-l scótă. (257) Carele a arĕtat cum Radu cel Mare boerind pre o slugă a sea, dupe cererea Mitropolituluĭ și a boierilor, de și dovedise, că *firea aceluia nu era de boieriă*, l'a desboierit apoĭ și a pus pre armașiu se-ĭ tragă câte-va sute de toiage .. Pentru ce? Togmaĭ pentru acea de care pe la 1830 și încóci eram boerițĭ noĭ: pentru că adoua-di dupe ce fusese boierit, se dete la desfrânărĭ, la mituire, la nedreptățire și bătaia ómenilor din târg!. .

www.dacoromanica.ro

O! câţĭ din boieriĭ Regulamentuluĭ,—eram cât pe ce se adaogŭ: şi din aĭ Convenţiuneĭ—ar putea sta boieriţĭ sub un Radu cel Mare?

*

Aşĭ fi dorit, Dómnelor şi Dlor meĭ, în acéstă ultimă întrevedere a nóstră, se ve spun multe, se vĕ spun tot ce e mare, nobil şi generos în cronicĭ, în acele monumínte ale literatureĭ nóstre, déră, o simţŭ bine, trebue se termin spre a nu ve obosi. Voiŭ închié reservând pentru altă dată a vĕ vorbi despre *elocutiunea* lor. Atuncĭ veţĭ vedé cum strĕmoşiĭ noştriĭ nu numaĭ sciuse a cugeta bine, déră şi esprimaŭ cugetarea în tóte condiţiunile celeĭ maĭ alese elocuţiunĭ. — De aceea M. Costin ḑicé cu drept cuvênt că stă numele de *român* ca un temeiŭ neclintit!

Spre a fi dreptĭ, Dómnelor şi D-lor, în privirea cronicarilor, în privirea chiar şi a celor maĭ inferiorĭ din eĭ, se ni amintim în ce timpurĭ eĭ aŭ scris: «Sosira asupra nóstră cumplite aceste vremĭ de nu stâm de scrisóre, ci de grijă şi de suspinurĭ, şi la acest fel de scrisóre (a cronicilor) gând slobod şi fără valurĭ trebuesce; éră noĭ privim cumplite vremĭ şi cumpănă mare pămêntuluĭ nostru!»

«Mĕ veĭ ierta, iubite cetitorule, maĭ ḑice el (pag. 323); crede valurilor şi cumplitelor vremĭ; întrébă pre ce vreme am scris şi cât am scris!...

«Strebuniĭ noştri aŭ scris, a ḑis Mitropol. Dositeiŭ, cât aŭ putut birui în aceĭ vecĭ greĭ aĭ ţĕreĭ!»

Ca se judecaţĭ drept, cercetaţĭ Dómnelor şi Domnilor când aŭ scris. Ba nu; cercetaţĭ chiar cum aŭ scris, şi veţĭ vedea cum literatura nóstră a mers tot aşia de repede ca şi la alte naţiune reputate marĭ!

*

www.dacoromanica.ro

Am promis se facem o comparaţiune între cronicele nóstre şi cu acele francese. Décă, am avea timpul se ne ţinem şi acésta promitinţă, am vedea că şi în faciă cu Vilehardouin, Joinville, Froissart, Philippe de Çomines, nu s'ar împucina nicĭ cum meritele unuĭ Ureche, unuĭ Miron Costin, Neculcea...

Villehardouin, carele ne intereséḑă fórte mult căcĭ naréză resbelele luĭ Balduin imperatore al nouluĭ imperiŭ latin de Orient cu Asan al nostru, este cel maĭ lăudat dintre ceĭ sus citaţĭ. Cu tóte aceste, écă ce ḑice de el D. D. Nisard: (histoire de la lit. française T. I.)

«Ne cherchez pas dans Villehardouin la profondeur des pensées ni l'art du récit. Il ne se préocupe guére des causes et des suites des événements . . Sa morale c'est la volonté de Dieu qui châtie les pêchés par les revers, et qui fait réussir tous ceux qu'il veut aider.. »

Vilehardouin scrié, ca şi *Muntaner* de la spaniolĭ, spre a glorifica pre Dieu.

Ca se vedeţĭ sub ce diferită impulsiune de a cronicarilor Românĭ, scrié Froissart, ascultaţĭ : « Froissart n'aime pas la paix; il ne se soucie guére non plus de la patrie; il l'eut bornée à Vallenciennes. (1) D. Nisard, de şi apĕră pre Froissart, totuşĭ mărturisesce că el nu este ânche un istoric.

*

Décă cu tóte aceste doveḑĭ de merite, mintea fiindune plină de Vico, Roteck, Macaulay, Michelet, etc. vom ḑice Domnilor, «n'avem literatură istorică»; décă, negreşit, cronicele nóstre ni s'ar păré ânchĕ de parte de progresele sciinţeĭ moderne, ele totuşĭ nu vor înceta de a fi scumpe, căcĭ numaĭ ele sunt în stare a ni îmmări sufletele pe mĕsura vechilor Românĭ. Ele ni vor îmmări sufletele, căcĭ ele sunt scrise de osténul, pe când ancă sângele neamicu-

(1) Nisard. Histoire de la lit. fr.

www.dacoromanica.ro

luĭ nu era uscat pe sabia sa ; le a scris M. Costin carele mérsă la mórtea martiruluĭ, lasand ânchĕ neuscată péna cu care trădase posteritățeĭ memoria gloriósă a luĭ Lupu și Basarab! Ne vor îmmări națiunea, Domnilor, pentru că în paginile lor frumóse vom învĕța prețul *Românismuluĭ* și mizlócele de a-l realisa : libertatea și frăția!

www.dacoromanica.ro

DESPRE FABULE IN GENERE

ŞI ÎN SPECIALE DESPRE

CICHINDEL

LECTURA PUBLICA

TINUTA IN SALONUL MINISTERULUI CULTELOR SI INSTRUCTIUNEI PUBLICE

în 28 Noembrie — 10 Decembrie 1865.

www.dacoromanica.ro

Dómnelor mele, Domnŭ meĭ,

—«Ce, nu sciĭ că primul lucru ce se templă cu copiiĭ, este d'a li se nara fabule?» [1])

Asia întreba Socrat, carele propunea isgonirea din republică, ca daunătorĭ, a poeţilor, ce dic a poeţilor? A luĭ Omer însuşĭ! Socrat admité înse pre fabuliştĭ, în opositiune cu multĭ pedagogĭ, cariĭ consiliéză a nu se da în mănile copilaşilor, cărţĭ cu apológe.

Socrat şi el scié că nu tóte apológele sunt bune şi dar dicé:

—«Se veghiăm asupra făcĕtorilor de fabule. Se ale-«gem acele care sunt potrivite şi se respingem pre tóte «cele-l-alte, Noĭ vom îndemna apoĭ pre doĭce şi pre mame «se amuzeze cu ele pre copilaşĭ şi se formeze prin ele «ănima lor cu maĭ multă îngrijire decât pun la forma-«rea corpuluĭ lor.»(2)

Este aci, în aceste vorbe ale filosofuluĭ, sorgintea definiţiuneĭ dată de Fedru despre fabulă, pre carea el o voĭesce:

. ..... quod risum movet
Et quod prudenti vitam consilio monet.

*

Rĕndurile ce le produseiŭ maĭ sus din filosoful grec,

(1) Platon, Repub. lib. II.
(2) Repub. lib. II.

www.dacoromanica.ro

mĭ-aŭ datŭ ideea se iéŭ *fabula* pentru materia primeĭ mele lecturĭ din ăst timp.

Mi-am dis :

Națiunile ca și copiiĭ aŭ o epocă în viéța lor, cându-șĭ petrec cu *fabule*.

Și décă, cum susținea Socrat, fabula póte ajuta la educațiunea copilașilor, se nu fiă óre un studiŭ interesant și plin de învățeminte, studiul ce s'ar face asupra primelor fabule, ce poețĭ naționalĭ aŭ narat la légănul renăscênduluĭ Românism ?

Écĕ ce voiŭ se încerc a face astădĭ. Dar pe cât materia e nouă și prin urmare grea, pe atât nu pot aștepta succes. Ceea ce-mĭ dă însĕ curagiŭ, Dómnelor și Domniĭ meĭ, este suvenirea bune-voințeĭ și simpatieĭ cu carea de altă dată am fost onorat de Dv. La ănimă êmĭ stă dorul d'a le merita, d'acésta vĕ rog se remănețĭ convinșĭ.

*

Materia lectureĭ nóstre de adĭ este naturalmintre împărțită în douĕ : se cuvine se dicem câteva vorbe asupra fabuleĭ în genere și apoĭ se abordăm pre cel ânteiŭ din fabuliștiĭ românĭ, din epoca de renascere literară și naționale.

De fabula. Originile fabuleĭ în genere sunt cunoscute : Amorul de ficțiune și de miraculos, naturale omuluĭ și primelor vêrste ale națiunilor și lipsa de caractere de scris séŭ esistința scrisóreĭ figurate.

Adevĕrata origine a apologuluĭ se dice că este în *trebuința* d'a spune adevĕrul sub o formă *îngăduită*, la despoțĭ și tiranĭ...

„Servitus obnoxia
Quia quae volebat non audebat dicere
Affectus proprios in fabellas transtulit... (1)

Étă acum, după un filosof grec, Apolonius de Tyane,

(1) Fedru, cartea III

www.dacoromanica.ro

originea legendariă a fabuleĭ. Apolonius definde *fabula* contra uneĭ Menipe.

—«Menipe, dice Apolonius, când eram copil, mama mi-a povestit istoria luĭ Esopŭ. O se-ţĭ-o spun şi eu ţie.— Esopŭ era un păstor şi păzia oile sêle lângă un templu al luĭ Mercuriŭ. Era el fórte amator de înţelepciune şi ruga adese pre Mercuriŭ se ĭ-o acórde.

Era pe acele vremĭ şi alţĭ ómenĭ mulţĭ, carĭ adresaŭ luĭ Mercuriŭ aceésĭ rugăciune. Aceia când mergéŭ la templu, cătră rugăciunele lor adăogéŭ diverse ofrande: unul oferia aur, altul argint, cesta ivoriŭ, celalalt vre un alt obiect precios.

Esopŭ, carele n'avea mijlocul de a face asemene ofrande bogate şi carele era bun econom de ale luĭ, făcu luĭ Mercuriŭ o libaţiune de lapte; dar nu pusă decât atâta lapte cât căpătâ de la o óie deja mulsă deminéţa. El depusă pe altarul deuluĭ faguri de miere, dar numaĭ atâţĭ cât putu ţinea în palma măneĭ. El adusă d'asemene mere de mirt, sèŭ roze şi disă deuluĭ: Trebue óre, o! Mercuriŭ! ca pentru de a-ţĭ face ghirlande se lasŭ grija oilor mele?»

Sosi în fine dioa fixată de Mercur pentru distribuţiunea înţelepţiuneĭ la ómenĭ.

Amintindu-şĭ de ofrandele fiă-căruia, deulŭ proporţiona partea de înţelepţiune cu cheltuela făcută de solicitatorĭ..... — «Tu, dicea el, care aĭ adus multe avuţiĭ în templul meŭ, veĭ căpătà filosofia; tu carele n'aĭ avut de cât al doile rang în abundanţa ofrandelor, fiĭ oratore; tu aibĭ înţelepciunea astraonomieĭ; tu, fiĭ mare în iambice.» După ce Mercuriu distribui ast-fel tóte părţile înţelepţiuneĭ, el bagă de sémă că pre Esop ĕl uitase. Căutând atuncĭ ce putea face pentru dênsul, eşĭ aminti despre fabulele care, când era in légănl şi-l nutriaŭ *Orele* în Olimp, veniaŭ se i le povestéscă şi în care Vaca vorbia şi Omul asculta. Astă amintire -l făcu se védă că tot mai avé ceva de dat luĭ Esop, şi-ĭ dădu facultatea de a inventa fabule: era singura parte a în-

www.dacoromanica.ro

ţelepţiuneĭ carea rĕmăsese luĭ Mercuriŭ: «Ié-o, ḑice el luĭ Esop, asta e antĕia ce am inveţat şi eŭ [1]).»

*

Ecă aci, Dómnelor şi D-nilor, în astă ingeniósă legendă a Grecieĭ, nu maĭ mult sorgintea reale a Apologuluĭ, dar tóte cualităţile şi defectele luĭ. Purtarea luĭ Esop din legendă cu ḑeul Mercuriŭ, este morala obicinuită a apologuluĭ. In acésta anticitatea nu dădea lecţiunĭ de prudinţă, de astutiă. Esop este un astute: el dă ḑeuluĭ ofrande de pucină valóre, dar cu ele voiesce a dobândi multă înţelepţiune. Cu pucin capital a dobândi mare venit!... Écă omul practic din toţĭ timpiĭ. Écă omul care scie să trăéscă în pace şi cu interesele séle şi cu ale zeilor. El mulge óea pentru sine şi a doua mulsură o destină luĭ Mercuriu.

Atăta numaĭ că Mercuriŭ şi el est un ḑeŭ al comerciuluĭ, şi dér décă nu înşélă, cel puţin nu se lasă a fi înşelat. El uită pre Esop la împărţirea înţelepţiuneĭ şi numaĭ apoĭ êşĭ amintesce de el spre a-ĭ da facultatea de a face fabule.

Pentru lapte muls după mulgere, ḑeul dă o *înţelepţiune* ecivalinte. In fabule Esop va arĕta omenireĭ nu ce e binele, adevêrul, frumosul, justul..., ci cum se va putea feri de rêŭ, cum se va putea folosi de neadevĕr, de urît şi cum va putea lupta în contra injustuluĭ.

În adevêr, rare apológe ale anticităţeĭ aŭ spus că virtutea e sacrificiŭ şi desinteres, ci au lăudat pre Leŭ căcĭ a iertat şórecele, pentru că *la nevoiă* şi şórecele, póte fi de ajutor Leuluĭ. Aŭ lăudat cu stăruinţă negenerositatea furniceĭ, carea nu dă grieruluĭ demăncare dér i ḑice:

—Aĭ căntat? êmĭ pare bine,
Acum jócă décă poţĭ,
Ér la véră fă ca mine!

1) Philostrat, viéţa lui Apolloniu de Tyane.

www.dacoromanica.ro

Vedeţĭ Vulpea scăpênd cu astuţia sea de sub lovitu-rile Leuluĭ despot.

Vedeţĭ Arborele mic făcêndu-şi laude din aceea că el scie a se pleca dupe tóte vênturile, erŭ nu a li resista pînă a fi rumpt de ele?

Nu! adulătoriĭ şi curtezaniĭ nu se alung din ţéra apologuluĭ! şi Deŭ mĕ tem că eĭ nu se pré alung necĭ în alte ţerĭ!) Dar ce? Nu te invéţă fabula cel puţin cum se-ţĭ feresci *caşul* de eĭ?

Ecă fabula, écă apologul?

Rare-orĭ, o repeţim, el dă o lecţiune de moralitate pură, descinsă din «*templa serena*» ale filosofieĭ luĭ Lucreţiu? filosofia apologuluĭ e filosofia neguţitoriuluĭ, carele nu vinde poliţaiuluĭ cu mĕsurĭ false nicĭ duce la visteria domnéscă banĭ calpĭ. Este filosofia politiculuĭ, care-şĭ duce luntrea pe unde sunt apele crescute, puţin pĕsându-ĭ ale cuĭ sunt apele şi de sunt limpedĭ séŭ turbure

*

Dar, gândesc!

Décă, fabula, décă apologul este inţelepciunea aşia de jos căduţă, apoĭ de ce se mĕ maĭ ocup de ea?

— Pentru că tocmaĭ în invingerea acestor defecte ale apologuluĭ află meritele séle fabulistul.

Pentru că, décă în adevĕr am afla inţelepţiunea romănă, la renascere, luând pré mult direcţiunea inţelepţiuneĭ antice, se scim a lucra pentru îndreptarea eĭ.

Inţelepţiunea antică! în adevĕr că ea nu prea era cu mult superĭóră inţelepţiuneĭ apologuluĭ. Un inţelept din dilele nóstre este un sănt, dice S. M. Girardin, séŭ un filosof, séŭ un literat, carele se amestică puţin în lucrurile lumeĭ, pre care le ignoră séŭ le despreţuesce... Cu totul alt-fel era inţeleptul antic: el e omul abile şi avizat, carele se pricepe la întorseturĭ. Vedeţĭ pre Pittacus unul din ceĭ şépte inţelepţĭ aĭ Grecieĭ. El e Principe de

www.dacoromanica.ro

Lesbos. Ascultaţĭ masimele luĭ politice : « când veţĭ «vrea se faceţĭ ceva, ḑice el discipulilor seĭ, nu vĕ lău-«daţĭ, căcĭ décă din nenorocire nu aţĭ scóte la capăt în-«treprinderea, şi-ar ride de voĭ.»

Intr'o ḑi ĕl întrebă care e lucrul carele trebue sĕ-l facă cine-va maĭ tărḑiŭ cât va putea?—A împrumuta cu banĭ pre *amicĭ*. — Care e lucrul ce trebue făcut în tot locul? — *A profità de binele şi de rĕul ce se têmplă.*

Thales, alt învĕţat al Grecieĭ, era un mare fisician; la nevoiă se facu un mare comerciante.

Bias, e un mare orator; maĭ mult, el e poet; dar masimele luĭ sunt de o înţelepţiune *practică* şi prudinte : «Iubesce amiciĭ tĕĭ cu discreţiune; cugetă că pot se devină neamiciĭ tĕĭ; » şi érăşĭ : «uresce pre neamiciĭ tĕĭ cu moderaţiune, căcĭ se póte têmpla ca neamiciĭ sĕ-ţĭ fiă maĭ apoĭ amicĭ.»

Periandru era tiran al Corinteĭ şi invita pre usurpatorĭ sĕ se desfidă chiar şi de ceĭ cariĭ li se par a fi ceĭ maĭ marĭ amicĭ.

Chillon era efor la Sparta. Era unŭ om abile şi fórte ingenios aşĭ guverna consciinţa.

Écă înţelepţiĭ anticităţeĭ.

Diferinţa între ceea ce-şĭ propune apologul şi între vechia înţelepţiune a Grecieĭ, cum vĕḑurĕţĭ, este fórte mică.

*

De altmintrelea, fabula, apologul, carele nu'şĭ propune de a predica morala, ci de a învăţa pre ómenĭ cum se ducă la capăt bun întreprinderile lor, ea, care nu 'şĭ propune de a învĕţa, cum ḑice D. S. M. Girardin, omenirea a nu face pecate, ci a evita erorile, nu de a fi vîrtuósă ci avizată, istéţă, iscusită séŭ vîrtuósă cu prudinţă; de altmiotrele, ḑicem, apologul a avut, pare, şi el o mare *utilitate* în uniĭ timpĭ de despotim şi de apĕsare, când nu era liber omul a spune ce cugeta despre adevĕru, just şi bine.

www.dacoromanica.ro

In adevĕr, în ḑiua când guvernuluĭ familieĭ, guvernuluĭ patriarcale succesă tirania, apologul fu de mare ajutorinţă apĕsatuluĭ. Adevĕrul «gol din fire» merge la Imperatorele tiran şi despot, şi ca un naivŭ ce e adevĕrul, începe a-lŭ apostrofa fară macar a sĕ pleca până la pămênt şi a face o întroducere în care se-l fiă comparat cu sórele şi stelele..., El 'ĭ ḑice :

Vreĭ se-ţĭ spun a mé părere ?
Tu nicĭ cum nu aĭ durere
Pentru pămênteniĭ têĭ;
Ceĭ maĭ marĭ te măgulesc.
Şi norodul jefuesc;
Legile êţĭ sunt calcate....

La asemene cutezătóre vorbe, Imperatul (şi Ḑeŭ ! că Adevĕrul fusese puţin parlamentariŭ !) strigă, ḑice regretatul nostru fabulist Donicĭ :

„Eşĭ afară ! eşĭ afară !
Golule neruşinate !
Daţi-l iute jos, pe scară !

Atuncĭ Adevĕrul se învéţă minte şi otări de altă dată se mérgă la Impĕratul cu altă metodă. El mérsă :

„Nu gol, ci 'n vestminte
Imprumutate la minte
Şi cu aer de respect....
A vorbit frumos, încet....

Veḑĭ aşia ! Şi Adevĕrul póte profità de manualele de politeţă şi de bună crescere.
Şi atuncĭ :

„Imperatul, în mirare
I-a dat tóta ascultare;
L'a pătruns, l'a înţeles

www.dacoromanica.ro

Şi în dată aŭ ales
Alţĭ miniştri, altă curte,
Aŭ făcut prefacerĭ multe;
Trebile aŭ îndreptat
Şi-a fost bine-cuvêntat.

Vĕd pe icĭ-pe cole în onor. meŭ auditoriŭ un *suris*. — Ce-mĭ spuĭ tu, voĭosule şi spirituos suris? — Cum? adecă... Se póte, dar fabula cel pucin dice că Adevĕrul a fost ascultat de Imperatorele... Acesta e un adevĕr, în fabulă cel pucin; şi apoĭ fabula e de origine orientale, şi Orientul e cunoscut că este ţéra *neprevĕdutuluĭ!...*

Nu e vorba de noĭ, — voiŭ se dic de Europa, — unde marele nostru poet Gr. Alexandrescu ne spune că:

„Cânte urşiĭ, lupiĭ, în pilde căt le place,
Omu-şĭ cată tréba şi tot ce-a 'nvĕţat face!"

Şi apoĭ acest poet necredĕtoriŭ in puterea apologuluĭ, când a căduţ în astă necredinţă? În dioa când nu putu scăpa cu fabula de un incapăţinat şi pré prozaic creditore:

Cu tótă-a me silinţă,

dice poetul,

A fost cu neputinţă,
Puterea armonieĭ
Se-l fac se înţelégă.....

Şi apoĭ pas! de maĭ fâ *dătoriĭ fabulóse* când necĭ cu *fabule* nu maĭ scapĭ de ele!

*

În anticitate însă era fabula, apologul, o armă putinte. Vedeţĭ poporul Roman revoltat molcumindu-se la simpla narare a fabuleĭ «stomacul şi membrele.»

www.dacoromanica.ro

Vedeţĭ magnifica lecţiune ce dâ profetul Natan luĭ David prin parabola óeĭ celuĭ serac.

Vedeţĭ, maĭ încolo, care dintre Solon şi Esop reeşesc maĭ bine la curtea luĭ Crezus, regele Lidieĭ.

Permiteţi-mĭ se împrospătez în memoria D-tre acéstă împrejurare.

Crezus era un rege fórte avut. Intr'o ḑi el întrébă pre Solon de a vĕḑut vre-odată om maĭ fericit de cât dênsul. Solon rĕspunde :

«Am cunoscut pre Tellus, cetăţén de la Atena, carele «a trăit ca om onest în o republică pré cultă. El a lăsat «duoĭ copiĭ fórte stimaţĭ... şi, în fine, a avut fericirea «de a muri cu armele a mână, repurtând o victoriă «pentru patria sea. Atenieniĭ iaŭ nalţat un mormênt în «acelaşĭ loc în carele êşĭ perduse viéţa, şi iaŭ dat marĭ «onorurĭ.»

Crezus socoti că Solon a nebunit. «Eĭ bine, continuă el, care e omul cel maĭ fericit după Tellus ?

— Aŭ fost odată duoĭ fraţĭ, rĕspunse Solon, unul se chiama Cleobis şi celalalt Biton. Eĭ eraŭ aşia de robuştĭ că aŭ eşit d'apururea victorioşĭ din tot felul de luptă. Eĭ se iubiaŭ mult. Intr'o ḑi de serbătóre, mama lor, carea era preutésa a Junoneĭ, trebué se mérgă numaĭ decât se sacrifice la templu. Fiind că întărḑiéŭ de a aduce boiĭ, cu carĭ era se tragă carul preuteseĭ la templu, Cleobis şi Biton se înhamară la car şi o conduseră pênă la locul unde avé se mérgă

«Tot poporul le dete miĭ de bine cuvîntărĭ, mama lor răpită de bucuriă, rugâ pre Junona se li trămită ceea ce era maĭ folositor lor. Când sacrificiul fu finit şi după ce mancără, merseră de se culcară şi muriră amênduoĭ în aceeaşĭ nópte.» La acéstă istorisire, Crezus nu putu a-şĭ stăpâni mănia: Ce fel ! ḑice el, tu nu mĕ puĭ pre mine între ómeniĭ fericiţĭ !»

Respunsul ce dădu Solon fu şi maĭ verde şi Crezus nemulţămit pofti pre înţeleptul Solon afară. — Esop şi el 'ĭ spusă adevĕrurĭ grele ca şi Solon, numaĭ Crezus le

www.dacoromanica.ro

înghiți, că-cĭ Esop vorbi despre Lupĭ, Urșĭ, Leĭ... éră nu despre Crezus.

— O Solon, dice apoĭ Esop, filosofuluĭ: nu trebue nicĭ odată se te apropiĭ de principĭ, séŭ de te apropiĭ de eĭ trebue se nu le dicĭ decât ceea ce le este plăcut.

— Din contra, respunde Solon, nu trebue nicĭ odată a te apropia de eĭ, dar când eĭ te chiamă trebue pururea se-ĭ consiliezĭ cât poțĭ maĭ bine și se nu le spuĭ necĭ odată decât adevĕrul.»

E sublim respunsul luĭ Solon, dar Solon uĭtă că Principiĭ nu chiamă de douĕ orĭ pre ceĭ cariĭ le daŭ lecțiunĭ, și Esop, cu fabula luĭ, la lipsă de maĭ bine, facu maĭ mult.

*

Nicăirĭ maĭ mult decât la Românĭ apologul n'a servit pentru esprimarea *maĭ liberă* a adevĕruluĭ, ba pênă și a sentimentelor patriotice renăscênde, și devenite altădată, sub uniĭ fanarĭoțĭ, ele însele, o adevĕrată fabulă în patria nóstră, unde tot ce era naționale, bine și adevĕr, era apĕsat, când de către boerĭ, când de către Domn, când de către Rușĭ, Turcĭ, Nemțĭ....

D. Negruzzi era esilat numaĭ căcĭ terminase un articol al sĕŭ cu un vers din Voltaire:

„Aux âmes bien nées que la Patrie est chère!"

Eĭ bine! nu este de mirare ca se vedem cum, pe când Negruzi era esilat pentru atât, apologul spunea *slujbașilor* că aŭ *pufușor pe botișor*, că *Boul e în post mare!* că *curtezaniĭ* sunt la curte cu favor. . . .

„Pentru că în douĕ labe sciŭ a ămbla ușor,
și fac aport.....

Séŭ că judecata otăresce:

„Ca păgubașuluĭ *pelcica* claponuluĭ furat
și reclamat se se dea,
Ear *carnea* tribunalul deposit se o iea!

www.dacoromanica.ro

Séŭ că cel :

„ Cu treĭ femeĭ barbat
De rĕul lor s'a spênzurat
Şi de-atuncĭ în aceea ţéră,
Cu treĭ maĭ nimenĭ nu se 'nsóră.

Séŭ că :

Décă ar fi ş'-in lumea mare
Vĕḑută urma la tălharĭ,
Atuncĭ, mĕ jur, fără mustrare,
Că s'ar vedea şi în curţĭ marĭ.

Séŭ că :

Cine-ĭ tare şi mare
Dar minte nu prea are,
Nu-ĭ bine, cât de bun la ănimă se fiă !

Séŭ că judecata otăresce lupilor :

De óie o pelcică
Şi nicĭ un pĕr maĭ mult, nemică ;

Séŭ că :

Dumneḑeŭ se ne feréscă
De judecata măgăréscă

E de mirare, dar aşia fu! Negruzzi fu esilat, ér fabula, apologul luĭ Donicĭ şi G. Alexandrescu le ceti judecătorul şi slujbaşul şi cine scie de nu şi însuşĭ Domnitorul !

„Apoĭ când în elegiă, destul nu pot se vorbesc,
Şi s'arĕt fără sfială tóte câte socotesc,
Vre un dobitoc îndată vine înaintea mea
Şi'mĭ ridică cu lesnire sarcina verĭ cât de grea
Lupiĭ, urşiĭ, îmĭ fac slujbă, leiĭ chiar mi se supun.
Adevĕrurĭ d'un preciŭ mare, când le poruncesc, eĭ spun.
Socotesc că putem ḑice, fără se ne îndoim,
Că e prea bun pentru fabulĭ vécul în care trăim !

Versurile aceste ale D-luĭ Gr. Alecsandrescu completă

www.dacoromanica.ro

tot ceea ce putem ḑice despre importanța fabuleĭ la Românĭ, din timpul din urmă. Pe când censura cu plumbul eĭ multicolor verga spatele autorilor séŭ chiar êĭ chiama la Tribunalurĭ, «se dea cuvênt.....

«Se spună în bună proză — vaĭ! proză cu *zagalafce*, *șnuruită* și *scripisită* și *bună* e cu neputință!. .. «Se spună în bună proză, de ce umblă după vênt»? Se le ḑică judecata :

„Fiind c'am aflat că scrii,
Fiind-că vorbescĭ cu noriĭ și puĭ slove pe hârtiĭ,
Ado versurile tèle, avem poftă se cetim
Și de n'aĭ atins pre nime, noĭ osânda-ți mărgim;

pe când censura făcea d'asemene pacoste elegiacilor nostri de tótă mâna, aceésĭ censură, când poetul Alecsandrescu striga că :

„Ura ne'mpăcată....
Și-a revărsat veninul, a vrut se-și resplătéscă
Și fabule'e mele spre rĕŭ sé tălcuéscă,"

A ḑis că lupiĭ, leiĭ, vorbesc de stăpânire.... .

aceésĭ censură, ḑicem, vine se apere pre fabulist :

„Il apără în lume, le spune c'aŭ greșală"....

Acéstă curiósă favóre a censureĭ pentru fabuliștiĭ noștri, făcu pre D. Gr. Alecsandrescu se ḑică regretatuluĭ nostru Donicĭ, că «décă censura nu ț'ar fi dat pace :

„La atâtea dobitóce suflet óre aĭ fi dat?
Aĭ fi ḑis cu îndrăsnélă de-un vulpoiŭ judecător
Că êl veḑĭ câte odată cu puf alb pe botișor,
Că în cumpĕna dreptățiĭ cașul tot l-a cumpănit
Pênă ce prigonitoriĭ cu nimic s'aŭ pomenit?

www.dacoromanica.ro

Ast-fel nu e ironiă în gura fabulistuluĭ munténu când cu spirit mulțămesce acesteĭ censurĭ :

Mulțămesc astă-dată și stăpânireĭ nóstre,
Care nu vru s'asculte la vorbe așia próste,
Alt-fel de nu, mi-e témă, că 'n loc de mulțămire
M'ar fi făcut prieten cu vre o monastire.
Unde spălându-mĭ vina prin post și nemâncare,
Mergém în raiŭ d'a dreptul și fără cercetare.
(Epistola către Maior Voinescu II)

*

Nimenĭ nu ne demustră maĭ bine marea putere a fabuleĭ decât Socrat. In adevĕr, Platon ne-l arétă la câte-va ore nainte de a bécicuta, făcăndușĭ cea maĭ plăcută ocupațiune din versificațiunea de fabule esopiene. Marele dascăl al nemurireĭ sufletuluĭ se pare că recunoscé ast-fel ce armă putinte aŭ negligiat, neîntrebuind fabula în propagarea sublimelor séle adevĕrurĭ.....

*

Légănul apologuluĭ e Orientul, prima terină ce călce omul și primul cer sub care coróne luciră pe frunte dă despot. *Bidpai* este cel maĭ vechiŭ apologist din Asia.

În Europa apologul veni cu Esiod maĭ antêiŭ și apoĭ cu Biblia evreéscă.

Architon și Stesichor (16-le secolu) aŭ fost, însă dupĕ noĭ, adevĕrațiĭ direcțĭ părinți aĭ fabuleĭ în Europa.

Esop (550 Frigia) este érășĭ adevĕratul perfecționatore și continuatore al fabulelor luĭ Bidpai.

Fedru apoĭ este cel care dădu fabuleĭ fermecul versificațiuneĭ și de multe orĭ caracterul grav și mĕsurat al cetățénuluĭ Roman. Fedru este către Esop, ceea ce fu Virgile către Omer.

Lăsăm de a vorbi de Avinius, Aphtonius, Gabrius séŭ Babrius etc., spre a ne reîntórce la fabula română.

Cel d'antêiŭ pas maĭ marcat al alegorieĭ, al metaforeĭ,

www.dacoromanica.ro

al paraboleĭ cătrĕ apolog, în literele române, nu-l aflăm decăt cu fine a secoluluĭ trecut și începutul celuĭ de faciă. In ceĭ dupĕ urmă cronicarĭ, de la Neculcea la Beldiman, sub domniile fanariote, aflăm preserate ca o sumă de adfabulațiunĭ, deși tóte, maĭ tóte, nedemne de preceptele moraleĭ, dér demne de catehismul omuluĭ decăḑut în cé dupĕ urmă prostrațiune.

Capul plecat nu-l taiă sabia, ḑicéŭ indivi ḑi care nu maĭ meritaŭ se-l pórte pe umere!

Mielul blănd suge la douĕ oĭ, ḑicéŭ ceĭ ce sugéŭ țéra și domnia, ceĭ ce făcéŭ cruce cu Rușiĭ și salamalekime cu Turciĭ.

Mâna ce n'o poțĭ mușca linge-o..... Și aŭ lins, în adevĕr, mâna gâḑilor țereĭ lor, în loc de a o mușca și apoĭ a sci se móră!

O! departe, departe de noĭ amintirĭ a timpĭ de îngenuchiare și de doliŭ!

Primele încercărĭ de fabule maĭ demne se reportă cătrĕ aniĭ 1800.

Ideile și mișcarea elenă începé a ferbe. June lire române se încercaŭ a înnoda córde române. Dér Domniĭ streinĭ apĕsaŭ încă țéra: încă poetul n'a venit se strige:

Fraț, unițĭ nu ca tâlharĭ,
Ci ca Românĭ, ómenĭ marĭ,
Aĭdețĭ se ne sfătuim
Ce ar trebui; cum se fim! (1)

Aidĭ Române, aidĭ voinice
Lasă ripe, văĭ, colnice,
Aidĭ moșnén de vitejiă,
Lenea nu ți-e dată ție. (2)

In lipsa acestor apelurĭ france, desfiderĭ naționale a-

(1) Rugăciunea de Văcărescu în 1821.
(2) Cant. Rom. 1821 Văc.

www.dacoromanica.ro

runcate streinuluĭ apêsătoriŭ, pe când ora încă nu sunase, Cichindel compune primele séle fabule, 1814, în Transilvania, acel focariŭ sânt al simțirilor Române, acel pământ dospit cu sângele românuluĭ sătén, mort pentru libertate și egalitate!

Fabula, carea în Ardél, primuluĭ eĭ interpretatore, Cichendel, maĭ sus numit, nu servi, cum vom vedé, decât de temă, de pretest, pentru digresiunĭ moralĭ și naționale, trecu, fără multă prefacere, decât dóră în limbă, sub penele DD. Seulescu și G. Asachi etc. și se opri deocamdată sub pincelul DD. Donicĭ și Gr. Alecsandrescu.

Bassarabia, îngenuchiată în durere și înstreinare se cercă și ea in fabulă:

Affectus proprios in fabellas transtulit,

cercă și ea a-și suspina în fabule pĕsurile séle, cântecul de mórte al Lebedeĭ. Poetul Sârbu, un suflet în care colcăe sânge Român, imprimă fabulele séle la Chișinăŭ în 1853. Ele sunt lacrimele apĕsatuluĭ, de și în privirea literariă sunt pré în urma literilor române de la data imprimăreĭ lor.

Dér la atăta voim margeni de astă dată apreciările nóstre asupra fabulistilor românĭ de după Cichindel. Voim astădĭ a vorbi numaĭ despre acest din urmă, căcĭ este cel ântêiŭ fabulist ce ne presintă chronologia nóstră literariă; căcĭ este un sant martir al marelor ideĭ de renascere și de romanism; căcĭ, după cum diseiŭ începênd: a cunósce care sunt primele fabule cu care a fost legănată renăscênda nóstră România, este a despica macar un colț din vĕlul misterios cu care Dumnedeŭ a ascuns de la ochiĭ noștriĭ, sórtea popórelor ca și a indivizilor!

*

A vorbi de Cichindel după cele ce la 1838 a dis de

www.dacoromanica.ro

acest fabulist un mare literatore român, D. Eliade, ar fi o cutezare, dècă cele ce noĭ vom avé de dis, nu ar fi un sincer omagiŭ al generaţiuneĭ mele pentru autorele «Căderei dracilor», pentru dovéda de gustul seŭ literar, dată prin editarea a II-a óră a fabulelor luĭ Cichindel. La multe şi pe mulţĭ anĭ vom avea început la acea abondantă obărşiă, carea se chiamă Eliad, Văcărescu, Voinescu, Rosetti etc. Şi tot ce generaţiunile vor dice, vor cânta şi vor scrie, va purta lung timp sigiliul măriresi acelor bărbaţĭ.

Si acum, după acest datorit omagiŭ, se vedem pe scurt, ce scim despre viéţa primuluĭ nostru fabulist.

Demetre Cichindelu este născut în Banatul Timisóreĭ în satul Besicherecul mic (1) în ceĭ de pe urmă 25 de anĭ aĭ secoluluĭ celuĭ mare al triumfuluĭ dreptuluĭ asupra despotismuluĭ. Cichindel, născut pe lume odată cu noul drept al Europeĭ, pare a fi supt, împreună cu laptele mameĭ séle, iubirea acelor drepturĭ şi dorul de a le vede proprietate şi a românilor, connaţiunilor seĭ.

La acésta aŭ lucrat, din ceĭ maĭ fragedĭ anĭ aĭ vieţeĭ séle. In gravele neinţelegerĭ ce dispărţiaŭ pre Românii din Ardeal şi Ungaria, din causa religieĭ, Cichindel, simţind, puindu-şĭ înainte, cum dice el (2) «*ce dulcéţă şi fericire ar fi, a vedea aşia mare numér de Românĭ* (în Banat, ţéra Ungurésca, Ardél, ţéra Românésca, Moldova şi Bucovina) *că sĕ iubesc ca fraţii şi se omenesc* (onor),» Cichindel pare a-şĭ fi impus de misiune de a fi solul păceĭ, de a aduce între fraţĭ ramura de oliv. In adevĕr, el nu se depărtéză de la nicĭ o cale, prin carea onorabile şi maĭ eficace putea spera a-şĭ ajunge scopul acest generos, nationale. Nutrind în sine dovedesce acésta nu numaĭ fabula 154, dar şi maĭ tóte) ca şi Clain, Şincaiŭ, Petru Maior, idealul născĕnd al Romanismuluĭ, Cichindel se făcu apostolul mistic al ace-

(1) Eliad, pref. la a 2 edit. a fabul. Bucureşci, tipog. Eliad, 1838.
2) Invetătura de la fabula 154. Rendunéoa şi celelalte paseri. Editiunea din 1814. Buda pag. 470.

www.dacoromanica.ro

stuĭ ideale [1]. In midlocul ne'nvoelilor de lege, el nu ezită de a da apelurilor sêle la înfrățire, puterea religieĭ și asemenea istoricilor maĭ sus memorațĭ, se făcu ministru al Altaruluĭ luĭ Hristos, altar la carele aspira a putea dice, îngenuchiat, că : *nu e aicea necĭ grec séŭ latin, unit séŭ neunit, ci numaĭ român !.....*»

Ast-fel vedem pre Cichindel pe la aniĭ 1812 parohŭ la Besicherecul mic...,. [2] el care deapururea s'a luptat, a înfruntat bigotismul, el care a dis că : *sfințenia nu stă în port și în barbe lungĭ.* [3]»

Dar nu numaĭ ca preot al altaruluĭ a fost Cichindel apostol al românismuluĭ, al dreptuluĭ și al bineluĭ [4] ; asemenea plugariuluĭ bun, el a căutat ca se însutéscă semința cea bună și a semănat-o în tôte părțile unde a găsit un pământ liber și gata de a o priimi în sinul seŭ spre desvoltare. Cichindel fu dară și învĕtător ; maĭ întêiŭ fu la Berecson, pe urmă în Belinti și apoĭ în patria sa. D'abiea Clain, Șincaĭ și Maioru, lucéferĭ neînseratĭ aĭ literatureĭ române, spărsese, cum dice autorele «Căderei Dracilor,» aseminea luĭ Moise, marea de întuneric ce ținea pre Românĭ de'ncóce de pământul promisiuneĭ și-ĭ făcură sĕ trécă dincolo de Egipet și se-și cunóscă adevĕratul lor început», și ĕtă că Cichindel apucă făclia din mâna acelor marĭ geniĭ aĭ Romanismuluĭ, făclia ce amenința a o stinge fetida bore a neamiculuĭ ; el e deșteptat de bătăile sgomotóse ale peptuluĭ românuluĭ, la audirea faptelor stremoseșcĭ. a Românuluĭ apĕsat și cruciat de către atâția gâdĭ !

Persecuțiunile întinse în contra irtoricilor noștri deveniaŭ din ce în ce maĭ aprige pentru orĭ cine cerca a

(1) «Intre bărbați ce au slujit natiei românesci și s'aŭ jertfit pe sinesi folosului obștesc, precum Jorgovici, P. Maior, Sincaĭ, și alții, Cichindeal a fost unul din cei mai însemnati Eliad. prefacia edic. 2-a 1838.

(2) Cichindel a dis ca preferă a fi paroh luminat la Besichericul mic decât Metropolit ignorant la Bucurescĭ, vedi fabula 149.

(3) Fabula 125.

(4) «Fiesce-carele numai de va voi, bine póte vedea și cunósce că eŭ aceste nu din patimă, nu din uratiune către biserica grecéscă necĭ către acea latinéscă le vorbesc. ci din dragostea către Dieul meu, către adeverul Evangelieĭ și către prea iubita natia mea. (Cichindeal. f. 151.»

www.dacoromanica.ro

intra în calea acelora. Părintele Cichindel nu voi a stinge făclia ce i trecuse de la mariĭ dascălĭ maĭ sus ciţaţĭ, ci el, om de esperiinţă, imitând intru acésta pre Lessing [1], puse între făcliă şi ochiĭ persecutatorilor, trasparent moderătore adevĕrurilor celor maĭ viĭ, aspiraţiunilor celor maĭ române; Cichindel otări a le da forma apologuluĭ.

Ast-fel, pe când spionul (de care necĭ odată fraţiĭ Ardelenĭ n'aŭ scăpat) tindea urechia sa în mica clasă din scóla pedagogică din Aradul vechĭ, în care părintele catihet Cichindel aduna auditoriul seŭ, urechia acé infarnală, nu reuşia de a surprinde precepte *sediţióse*, după părerea maghiareluĭ, ci numaĭ simple, naive şi câte odată *mistice* convorbirĭ între Lup şi Oie, Vulpe şi Momiţă, între fiinţĭ în care, cel puţin la prima audire, nu puté séŭ nu da mâna neamiculuĭ se-şĭ védă portretul seŭ.

Cichindel, coleg de profesură la scóla pedagogică din Arad cu celebrul doctor în filosofiă Iorgovicĭ (Paul), [2] Constandin Loga [3] şi Ióne Mihuţiu, nu reuşĭ până în fine a indeparta de la sine pornirea neamiculuĭ. Nu mult după cele de ântĕĭ fabule a le séle, persecuţiunele începură a se înmulţi asupra modestuluĭ la esterior dar avutuluĭ la animă paroh şi catihet al preparandeĭ din Arad. Aceste persecuţiunĭ l'aduseră la o mórte ce nu o reclama vĕrsta luĭ.

Martirul nu fu de ajuns spre a plăti cutezanţa acestuĭ sânt apostol al Românilor şi alŭ adevĕruluĭ; ea reclamâ în olocauste, şi sângele fiuluĭ seŭ. [4] O! lista martirilor românismuluĭ în Ardél e lungă!...Atâtea morminte, pe câte spĕnzurătorĭ... Maĭ pre atâţia gădĭ laşĭ pre câţĭ

(1) «Lessing marele luminătoriŭ al cultureĭ Germanieĭ cu prea frumósele séle fabule nĕmuluĭ seŭ mare remuneraţie aŭ arĕtat.» (Prefacia edit. din 1814).

(2) Nepot de frate al vestituluĭ autor al «Observat. limbeĭ românescĭ», tipărite în 1799.

(3) Autoriu uneĭ Gram. românescĭ.

(4) «Prin fabulele séle, dice D. Eliad, interatând fanatismul sîrbesc, se sculă asupra sa cea maĭ crudă şi cé maĭ neomenósă gonire, care i şi pricinui o mórte prematurată séu maĭ nainte de vreme, ce-l smulse din sînul familieĭ séle, deimpreună cu unul născut al seŭ fiŭ, ce da cele maĭ marĭ făgăduinţĭ naţieĭ.....»

www.dacoromanica.ro

maghiarĭ la putere!... Hora, Closca, Crișian fiĭ aĭ renascereĭ române din timpul luĭ Cichindel, ónóre vóue care spuserĕțĭ streinuluĭ că românul nu dice adevĕrul numaĭ prin fabule ci și cu toporul la mănă!...

Fabulele luĭ Cichindel fură publicate maĭ ăntêiŭ în 1814 de către însușĭ, la Buda, cu tipariul crăescĭĭ tipografiĭ a universitățeĭ Ungurescĭ de Pesta.

Acésta edițiune a devenit fórte rară. D. Eliad, verĭ carĭ fia-ĭ ideile politice, a dat dovedĭ că în litere a sciut apreciui ceea ce este utile și românesc; d-luĭ a reeditat în 1838 fabulele luĭ Cichindel, precedêndu-le de o bine meritată de fabulist prefaciă.

Acum că cunóscem tot ce se repórtă la viația părinteluĭ Cichindel, ne remăne a aborda preciósele séle fabule, acele fabule care «pot fi pentru Românĭ pentru tot-de-auna *tablele legeĭ aduse în deșert.*»

*

Verĭ-ce fabulă séŭ apolog, D-v. scițĭ, se póte considera sub doue puncte de vedere, în privința *formeĭ* și în privința *fondului*.

In privința *formeĭ*, Cichindel a avut înainte-ĭ de model pre Esop. In adevĕr nu numaĭ că el, ca și Esop, nu a scris apológele séle în versurĭ, déră maĭ adese le-a tradus de și în mod liber și de multe orĭ călcând, cu óre-care cuvent, ca și G. Alexandrescu și uneorĭ ca Donicĭ, ordinile luĭ Aristotel de a inchide fabula în strimte limite, de a face din brievitate cualitatea eĭ de câpeteniă.

Tot în opositiune cu Aristotel, Cichindel a amestecat direct pre ómenĭ, de maĭ multe orĭ, în fabulele séle.

Cichindel se deosebesce în apologele luĭ de ale luĭ Esop, în privința formeĭ, prin impucinarea aceleĭ pré marĭ aridităților ce se putu imputa luĭ Esop, și maĭ pre sus de tóte prin sigiliul de naționalitate ce a sciut a întipări în cele maĭ multe apológe. Adevĕrul, binele, frumosul este acelașĭ la tóte popórele, déră dupe cum tóte

www.dacoromanica.ro

popórele n'aŭ acelaşĭ limbagiu, de asemene neci aceste nu întâlnesc la tóte popórele aceleaşĭ vestiminte, acelésĭ espresiunĭ. In astă privinţă părintele Cichindelu, putem dice, că a fost un scriitor original român, căcĭ a sciut *romanisa* (1) fabule de adevěrurĭ generale. Idiotismiĭ, românismiĭ preseraţĭ prin ele, facilitară acest resultat.

Décă în privinţa de maĭ sus n'avem de cât a lăuda metoda catihetuluĭ de la Arad, póte n'am puté dice despre stilul sĕŭ, că este dépurure corectŭ şi de o sintasă deapurure românéscă. În adevĕr, se simte în multe fabule obicinuinţa autoreluĭ, décă nu a gândi cel puţin de a se esprima în o limbă cu o sintasa diferită de acé a limbeĭ române. Aşa întrebuirea verbuluĭ la finea fraseĭ şi în urma complinirilor, acusă deprinderea, cunoscinţia limbeĭ germane. Acésta a şi trebuit se fiă, judecând dupe variile citărĭ din filosofĭ şi poeţĭ germanĭ, ce face, pe icĭ-cole, prin învĕţăturele séŭ adfubulaţiunile séle.

In privirea limbagiuluĭ, el este maĭ pur de bună-sémă decât era îndeobsce pe la aniĭ edităreĭ fabulelor, déră totuşĭ coprinde încă multe vorbe, când streine, când provicialismĭ ardelenĭ, bănăţenĭ, etc.

E de mirare cum de n'aŭ întrebuinţat la necĭ o fabulă versificarea, el care cunoscea pre toţĭ fabulistiĭ şi anticĭ şi maĭ modernĭ. Déră pe de altă parte, acésta se esplică din greutatea în care ar fi fost de a versifica lungile séle adfabulaţiunĭ.

Incât pentru aceste, în care stă tótă originalitatea şi deosebirea mare între Cichindel şi Esop, şi între toţĭ fabulistiĭ trecuţĭ, observăm că prin lungimea şi argumentarea lor, ele sunt adevĕratul scop al autoreluĭ, carele din apolog şi-a făcut numaĭ un pretest la ele, când nu şi o *scusă* înaintea censureĭ, a neamiculuĭ. Necĭ o fabulă nu are adfabulatiunea la început. In multe fubule morala, adfabulaţiunea, se face a se observa de cetitore în

(1) Cu drept cuvent Cichindel a dis în titlul ediţiunei séle, că fabulele séle sunt, *pre limba românéscă întocmite de el.*

www.dacoromanica.ro

decursul apologuluĭ, déră el nu se opresce de a face una și *speciale* la fine, sub nume de *învețătură*.

Pe lingă *adfabulațiunĭ*, câte-va fabule marĭ coprind și un fel de *corolariŭ* către adfabulațiune, sub titlu de *observare*. Aceste sunt un fel de *notițiĭ*, în carele subiectul apologuluĭ se pote dice că nu maĭ esistă de cât prin o slabă asociare de idee. Déră décă asemenea observărĭ, ca parte din apolog, sunt în câtva neregulate, ele adesea aŭ merite prin justeța lor, prin importanța ce aŭ, ca bucățĭ detașate de apolog.

Cichindel n'a împărțit fabulele séle în necĭ un fel de clasificare. Edițiunea din 1814 coprinde 154 de apologurĭ cu ale lor adfabulațiunĭ și cu unele observărĭ, de care maĭ sus vorbirăm.

*

Fondul Fabulelor. Rĕspunsul la acest titlu noĭ credem că stă în a afla care sunt sorginţile în care a esaurit Cichindel materialul fabulelor séle.

D-vóstre cunóscețĭ de alte dățĭ obiceiul meŭ, în astă privinţă. Motivele inspiratrice ale autoruluĭ, esplică însăși opera și sciţĭ cât de variĭ sunt acele motive.— Sunt motive în buzunarile D-tre, sunt motive și în ănima nóstră.....— Totul stă în a alege.....

Inspirațiunile luĭ Cichindel, după noĭ, sunt pe de o parte *Esop* și pe altă parte marea luĭ iubire de *adevĕr, de frumos, de bine*, cu deosebire de *romanism*.

Cumcă păr. Cichindel scriindu-și fabulele séle, avé sub ochĭ pre ale luĭ Esop, nu rĕmâne necĭ o indoélă încă de la prima sea fabulă. In adevĕr prima fabulă a luĭ Esop, e, dupe ediţiunile cele maĭ vechĭ, Ἀετὸς καὶ ἀλώπηξ (Aquila et Vulpes), cu carea incepe și Cichindel ediţiunea sa din 1814. [1] Déră ceea ce se demustră cu acéstă primă fabulă se demustră și de tóte cele-alte. Așia fabulele 4, 5, 6, 10, 18, 24, 25, 27, 28, 30, 31,

(1) Vedi «Fabulae variorum auctorum, Nempe Aesopi fabulae Graeco-latinae CCXCVII etc Haec omnia ex bibliotheca Palatina, opera et studio Isaaci Nicolai Neveleti. Francoforti M.DC.LX.

www.dacoromanica.ro

33, 37, 41, 50, 51, 53, 55, 59, 64, 65 etc., corespund fabulelor luĭ Esop, dupe editiunea jos adnotată, 72, 3, 110, 227, 106, 7, 11, 29, 93, etc.

Cichindel aŭ luat de la Esop numaĭ titlurile, subiectele fabulelor séle. Nimica maĭ propriu de a arĕta modul cum acesta a urmat luĭ Esop, decât de a pune façiă în façiă, una din fabulele lor asupra aceleia-şĭ materiă. Asemenea comparatiune va puté a ne lumina asupra metodeĭ, asupra procedureĭ fabulistuluĭ nostru.

Se luăm bunăóră pre a 19 (corespundĕtóre la a 234 în Esop).

234

Lupus et Capella.

Lupus Capram in praerupto pascentem antro intuitus, cum ea petiri non posset, ut descenderet monebat, ne inopina delaberetur, aiens sibi pratum melius esse, et gramine maxime floridum. Cui illa respondit: me non ad pastum vocas, sed tu ipse cibo indiges.

19

Lupul şi Capra

Lupul a vĕdut pe un munte înalt şi petros pre o capră păscêndu-se, pe care nu se nâdêjduia că o va putea prinde, decĭ a gândit sĕ o moméscă la sine dicêndu-ĭ: o soruică, soriórĕ! vino-mi-'ţĭ la moşu, că aci nu e prea bine la tine, că e primejdios locul, şi surpăcios, de unde poţĭ lesne cădea şi a'ţĭ scurta viaţa; încă către aceea, precum mi se vede, nicĭ páşune nu aĭ destulă, ci pogórĕte aicĭ în vale, că maĭ bine 'ţĭ va fi. — Este! tocmaĭ aşia va fi! cum dicĭ tu, creape-mi-ţĭ ănima în tine, slutule şi netrebnicule, rĕspunde Capra: eŭ nu sciŭ decând sunt pre lume, că se fiă fost lupiĭ fraţĭ cu caprele, şi acum nu pricep de când s'aŭ făcut lupiĭ aşia de bunĭ şi aşia milostivĭ. Dute, dute slutule! că aicea nu ţi se ascultă minciunile, şi te uită într'o apă unde-va, apoĭ veĭ vedea, óre-ţĭ stă frumos sĕ te prefacĭ că escĭ bun. Urgia fiareler şi motântaniă!

www.dacoromanica.ro

Din fabula maĭ sus reprodusă, se póte lesne vedea, că décă Cichindel a cerut luĭ Esop subiectele fabulelor séle, el a reușit de a le imbrăca, în vestminte iubite și naționale, cel pucin a le maĭ desbara de marea severitate și prea sacăla precisiune, în care aridul pamênt al Suduluĭ le inspirase apologistuluĭ frigian. In «*Lupul și Capra,*» este, nime nu póte nega, *Lupus et Capella* luĭ Esop. Dér mulțămită simțiuluĭ naționale, originale, a luĭ Cichindel, fabula sea nu maĭ este, nu se maĭ póte dice o imitațiune. *Imitațiune* este *decopiare,* și Cichindel nu decopiéză ci creéză și *corige* și *perfecționéză.* Décă asemenea procedeŭ de a scrie se póte califica de imitare, atuncĭ ceĭ maĭ marĭ scriitorĭ aĭ lumeĭ, atuncĭ Virgil, Dante, Milton, Voltaire, Racine, Molier, numaĭ aŭ imitat, sunt numaĭ nesce palide icóne ale geniilor precedinte. Dér acésta nu este! Décă Rafael nemuritorul, Murillo și Vandeyk aŭ fácut fiă-care câte una séŭ maĭ multe sacre familiĭ, nu urméză că eĭ s'aŭ imitat. Geniul lor nu stă decât în deosibita espresiune ce fiă-care a dat aceleea-șĭ cugetărĭ, aceluiașĭ fond. Geniul artistic nu tot d'auna crează materialul opereĭ séle, ci numaĭ ordinarea și espresiunea ce-i o dă. Sant-Petru de la Roma nu e creată din alte materiale decât acele de care și alțĭ architecțĭ se serviaŭ; geniul artistic însă făcu din materiĭ comune pre St. Petru, adecă o operă, o creațiune superióră a minteĭ omenescĭ.

Dovedĭ că Cichindel imitând pre Esop a sciut remâne originale, avem la fiă-ce frasă din fabulele séle. Cum esprimă el în «*Lupul și Capra,*» pre: «cum ea potiri non posset, ut descenderet monebat, ne inopina delaberetur»...?

—«Pre care nu se nădajduia că o va putea prinde, decĭ «a gândit se o moméscă la sine, dicênd: *o soruică,* «*sorióră, vino-mi-ți la moșu,* că aci nu'ĭ prea bine de «tine, că-ĭ primejdios locul și surpațios, de unde poțĭ «lesne cădea și ațĭ scurta viața. Incă către aceea, pre«cum mi se vede, nu aĭ nicĭ pășune destulă, etc.

www.dacoromanica.ro

Unde Esop năréză, și prin urmare lasă se subsiste pre lângă persónele micеĭ drame a fabuleĭ și pre autore, Cichindel lasă se vorbéscă înse-și persónele. Ce aer de blândețe, de bună-voință nu ié «*Lupul*» luĭ Cichindel sfătuind pre Capra, căreia, ca se 'l crédă maĭ amic. maĭ voitoriŭ de bine, i se și dă de rudă. «Vino la *mosu* dragă sorióră, că-ĭ păcat de tine se-ți scurtedĭ dragile de dile, cădênd de pe prapastiă, dice cu *bonomiă* Lupul, suridênd în sine la gândul că ast-feliŭ o va putea momi. Lupul luĭ Esop nu represintă așia de bine pre înșelătoriŭ cu vocea dulce, ca Lupul luĭ Cichindel. Déră nicĭ Capra luĭ Esop nu e așia de naturale ca acea a luĭ Cichindel.

«Me non ad pastum vocas, sed tu ipse cibo indiges,» dice Capra celuĭ ântêiŭ.

—«Tocmaĭ așa va fi, cum dicĭ tu, crepe-mi-ți ănima «în tine, slutule și netrebnicule!.... Eŭ nu sciŭ, de «când sunt pe lume, ca se fiă fost lupiĭ fraţĭ cu caprele «și acum nu mĕ pricep de când s'aŭ făcut lupiĭ așia «bunĭ și așia milostivĭ! Dute! dute, slutule! că aicĭ nu «ți se ascultă minciunile, și te uită într'o apă unde-va « apoĭ veĭ vedea, óre stă-ți frumos se te prefacĭ că escĭ «bun! Urgia férelor și motantaniă!»

Décă Capra fabulistuluĭ român nu este așia de gravă și scumpă la respuns ca aceea a fabulistuluĭ *Grec*, ea dice însă nesce vorbe așia de cu minţĭ, cu judicată și tot o dată atât de naturale, încât nu i se póte imputa nicĭ un moment *loquacitatea*. Ce? Se nu-ĭ dică și ea o dată Lupuluĭ, ce 'ĭ stă pe ănimă, ea care, de la înălțimea prapastieĭ, este astă dată sigură că Lupul nu-și va putea rĕsbuna! Póte ca se nu fiă generósă purtarea Capreĭ, se nu fiă *cavaleréscă*, déră e *omenéscă* , de mĕ pot esprima cu așia cuvênt, pentru a aréta simțirea uneĭ Capre; e în fine naturale !... Și o dice acésta pentru că înțelépta Capră e plină de esperiință; ea scie *de când e pe lume* (admirabile naivitate !) că Lupiĭ n'aŭ fost ni o dată fraţĭ cu Caprele ;. . . Ce mĕ maĭ chiămi

www.dacoromanica.ro

surióră, sorióră! slutule, că la mine, care bine te cunosc) nu ți sĕ trec minciunile..... Degéba vreĭ sĕ-ți daĭ aer de om de trebă, uită-te în vre o apă și veĭ vedé că escĭ tot cine escĭ, adecă un Lup, urgia férelor și motantaniă.

Dar unde Cichindel este cu totul «*sui generis*,» e în moralitățile fabulelor séle. Décă prin forma acestor moralităţĭ sĕŭ adfabulațiunĭ, el s'a deosebit de Esop, deosebirea vine cu mult maĭ simțibile prin fondul lor, și dovedesce în un mod nerefutabile ceea ce s'a maĭ dis, că Cichindel nu se servesce de fabulă, spre a satisface o vocațiune naturalĕ de scriitor, ci ca de nesce simple *pretexte* la convorbirĭ pline de patriotismŭ, la adevĕrate apelurĭ la înfrățire, la pace, între românĭ, la civilisare și progres naționale.

Cine caută în adfabulațiunile luĭ Cichindel, adevĕrata regulata temă a fabuleĭ nu cunósce pre Cichindel, nu scie a prețui pre nemuritorul *Catihetu* al scoleĭ preparandale din Arad. Altele sunt isvórele adfabufațiunilor luĭ Cichidel, decăt la fabulele Esopiane. Aceste isvóre sunt, cum deja le indicăram :

a) Patria și romanismul.

b) Politica română în faciă cu națiunile rivale și neamice.

c) Dorința de a da lecțiunĭ sociale românilor.

In fine *d)* Lupta contra superstițiunilor, a prejudețelor și a unor viciĭ la care s'ar fi putênd crede românul maĭ adese dedat.

Sub asemenea nobile și marĭ sentimente și aspirațiunĭ scrié «*învețaturile*» fabulelor séle Păr. catihet Cichindel.

Se vedem acum modul cum scrie fabulistul acest celebru «învĕțăturile» fabulelor séle.

Cichindel câte o dată nu desparte *morala* de fabulă. Așia bunăóră este fabula 73. *Privighetórea și Cobatul*. Fab. 71 *Furnica*, etc. Uneorĭ pune morale inuntru fabuleĭ (Vedĭ fab. 21. Alte-dățĭ morala coprinde și ea însă-șĭ vre o nouă fabulă.

www.dacoromanica.ro

Maĭ tot d'auna, adevĕrul séŭ teza ce sprijină prin adfabulaţiune, o demustră prin esemple imprumutate dela istoria, prin istorióre morale, proverbe vechĭ naţionale, prin asiomate cunoscute şi ne puse de nime în îndoélă.

Aşia în morala fabuleĭ 70 (Catăra ingrasată) spre a dovedi că «a se ruşina de némul seŭ aceea e dréptă prostiă», dă de pildă pre Agatocles regele Siracuseĭ, carele nu se ruşina că era fecior de olar, «căcĭ pentru bunătă«ţile, vredniciile bărbăţieĭ luĭ la ţéra şi patria sa s'a în«vrednicit a ajunge la crăime.»

Tot în «*morala*» acesteĭ fabule vedem întroducêndu-se o istoriă morale, tindênd de a adăoga o nouĕ dovédă pentru triumful tezeĭ, că nu se cuvine nescine a se ruşina de originea sa.

*

Ne rĕmêne acum a demustra inspiraţiunile fabulelor séŭ maĭ bine a adfabulaţiunelor luĭ Cichindel. Aceste inspiraţiunĭ, ni le-aŭ arĕtat însuşĭ el când disă: «Fieşĭ «carele numaĭ de va voi, lesne póte vedea, că eŭ aceste «(fabule) le vorbesc din dragostea cea către Deul meŭ, «către adevĕrul evangelic, şi către prea iubita mea na«ţiune (fabula 154).»

Din aceste sublime grădinĭ este plin cornul abundanţeĭ ce împrăştie Cichindel asupra Romanieĭ.

Sĕ-l resturnăm, d-nelor şi domniĭ meĭ, acest corn de abundanţă: apropieţĭ dómnelor mele! este aci partea vóstră: écă perle şi diamante, écă viorele şi brebeneĭ... faceţĭ. faceţĭ cununĭ strĕlucite pentru fruntile vóstre.

—D-na X... Ce frumósă este!... Ce ochĭ! Ce gură!.. Ce pĕr!... Atâţia curtezanĭ i-aŭ spus-o şi i-o spun.....

Haide! puţin curagiŭ, d-nele mele... nu ne vor audi domniĭ...

— Ce dicĭ tu Cichindel de d-na X...?

— «Frumuseţa fără înţelepciune este ca o flóre in tină!»

www.dacoromanica.ro

.....Mutato nomine de te
Fabula narratur... (Horaciu).

«Cât ne amăgim preţuind, dice nepoliticosul bătrân, frumuseţa corpuluĭ din afară, éră a sufletuluĭ şi a ănimeĭ frumuseţĭ, înţelepciunea şi bunele lor moravurĭ de nimic, séŭ de puţin preţ le ţinem.»

— ! Déră d-na W... Vedeţĭ ce minunat se scie găti! Ce dresurĭ alese.....

— Ce dicĭ tu, necioplite Cichindel?

«Tóte muierile pre lume, precum cele din Europa şi din Asia, aşia şi cele negre ale Arabilor, fórte mult se îngrijesc de podóba cé din afară a trupuluĭ lor. De acolo a reeşit atâta de multe felurĭ de haine pestriţe, şi în tot chipul de farbe şi florĭ, albe, rumene şi alte multe mode de a împodobireĭ îmbrăcămintelor. Póte că lor însĕ-şĭ dupĕ tot modul peste mĕsură urîte a fi lor li se pare, şi gândesc, de vreme ce atâta se grijesc de cele strĕine şi minciunóse podóbe; afară de tótă îndoéla este, că muierea, care ar fi îndestulată cu chipul feţeĭ cel firesc, precum i l-a dat Deŭ, necĭ de cum nu l-ar unge cu câte ceva, éră maĭ vârtos sciind că cu cât maĭ mult ĕl unge *şi-l frécă, cu atât maĭ mult ĕl strică şi-l măscăresce.*»

Déră d-na Y ce toalete are!... Vedeţĭ! sémână a un vis, a o nimfă în gazurile sub care dispare!... Diarele de salóne vĕ vor descrie la ĭérnă dantelele şi ferbalalele séle minunate!...

— Ce dicĭ tu însĕ, bĕtrine Cichindel?

— «Muierea cé cinstită şi înţeléptă nu-şĭ caută preţul sĕŭ în hainelele cele de mult preţ; éră cé nebună şi ne'nţeléptă cu haine se mândresce şi caută în lăturĭ se védă óre o vede cineva.....

www.dacoromanica.ro

Muierea ageră la minte, care drept e încredințată de puterile frumusețeĭ séle, se îmbracă de nevoiă, din obiceiŭ și buna-cuviință, éră acea neînțelépță, nădějduesce că va dobândi de la croitoriŭ maĭ mult de cât ce a dobândit de la înțelépta mână a natureĭ. (pag. 263).»

— Déră, limbĭ réle cum suntem, lasa-vom în pace pre D-ra W?

Ce mult preț pune și ea la complimentele ce-ĭ fac că e frumósă!... Ce mult a rugat pre tatăl sĕŭ, carele abia căștigă 20 galbenĭ pe lună, se-ĭ facă o rochiă de matasă care costă 35 galbenĭ!...

Sermană copilă, nu ț'a spus óre *moșu Cichindel* că cu cât fetele sunt maĭ frumóse și maĭ drăgălașe, cu atâta de nu vor avé din destul pricepere, cu înțelepciune bună și întrégă, încă și sfiélă, omeniă și cinste, cu atâta maĭ rĕŭ de dênsele?..... etc.

«Așia déră ale nóstre pré iubite fetițe românescĭ, bine se sciți, că chipul și tótă frumușețа fețeĭ décă e cu întrégă înțelepciune, cu sântă curățeniă, cu năravurile cele fără prihană și fără rĕutate, cu înțelepciunea împreunată, atuncé e drăgălașă, iubită și luĭ Dumnedeŭ și ómenilor, éră fără de acéstă virtute și cu alte virtuțĭ lor improtivitóre, tótă frumușețа, podóba și plăcerea nemica alta nu sunt, fără numaĭ urățiune, mascara, rușine și nenorocire. Lasă! primésca acest pré înțelept sfat al înțeleptuluĭ părinte: orĭ când se vor vedé în oglindă, décă li se pare că sunt frumóse atuncĭ tótă grija în acea se o pună ca frumușețа lor cu naravuri rele se nu o înnegréscă și urîtă se o facă, éră de nu li se pare aceea, necĭ cât se nu se grijéscă pentru osebita frumuseță trupéscă, sciind că frumușețа și podóba cé sufletéscă și a naravuluĭ, le stă în puterea lor!... (pag. 264).

«Fiesce care se lăcomesce la trandafir, éră cum se vestedesce, nimânuĭ nu-ĭ pésă de dênsul, ci-l lépădă sub

www.dacoromanica.ro

picióre. Frumusețele sunt numaĭ o vedere, care adĭ se vede și mâne nu; fapteie bune sunt mirosul cel bun și pré frumósa mirézmă, care nu lasă pre om nu numaĭ la bêtrănețe ci și la mórte. Aceea e fecióră cu dreptul frumósă, care e înțeléptă și iubitóre de ostenélă, vrednică și de omeniă, care poftesce numaĭ unuia se fiă frumósă, încă și la bêtrănețe acéstă frumuseță nu o dă întru mutată dragoste. Ticălos și de rușine lucru este, a vedé o muiere mare, sănętósă, care de nimic alta nu gândesce fără numaĭ ca orĭ pe unde ămblă tot de netedĕturĭ, de oglindă, de schimbarea hainelor, ca cum ar fi o păpușă ne'nsufletită așa se face, éră nu făptură înțeléptă și cuvêntătóre cu duh cuvêntator... (fab. 108).

O! și mare e puterea vóstră, dómnelor și fetițelor, la lucrarea de civilisare a uneĭ națiunĭ!

«Muierea bună și înțeléptă întórce pre bărbatul eĭ spre bine, fără numaĭ de va fi cu totul dobitoc; éră pentru acésta carea e cu minte, i caută bine dupe cine se va mărita, și barbat bun poftesce siesĭ și credincios, éră nu nebun, vênturos, trufaș, schitaciŭ și jucătoriŭ. Muiereĭ ceĭ de omeniă, de minte și înțeléptă, nicĭ unul nu-ĭ vine bine care-ĭ vine linguș indu-se, fațarnicindu-se și dicêndu-ĭ că *e frumósă* și înaintea eĭ batjocorînd și ridênd de alte muierĭ, care nu sunt aci. Parte muieréscă, pre drage fiice! pre dulcĭ surorĭ! Iubite drăguțe! Pre curatele și sânte născâtóre a némuluĭ omenesc! Voĭ între crestinĭ nu sunteți la închisóre ca nesce próste róbe, ci sunteți slobode, poruncitóre. Inse numaĭ întrebuințațĭ spre bine libertatea vóstră, blânda și dulcea stăpânirea vóstră! Că tóte de la voĭ atărnă; de veți fi de omeniă, vrednice și cu bune naravurĭ și luminate, prunciĭ voștri vor fi luminațĭ și înțelepți. Décă veți fi voĭ dumnedeițele înțelepciuneĭ, cum ațĭ fost cu nascerea, și așia tot norodul prin voĭ se va lumina și proslăvi, și atuncĭ vĕ va fi vouĕ gloria și închinăciunea!» (fab. 108).

*

www.dacoromanica.ro

Apropieţĭ acum şi voĭ barbaţĭ, de altarele paroholuĭ de la Besichericul mic! Nu trebue se credeţĭ că numaĭ *femeeĭ* el a spus adevĕrul.

Apropieţĭ, voĭ politicĭ marĭ şi micĭ şi de tóte văpselele, voĭ înpiegaţĭ marĭ şi micĭ, cari abia trăiţĭ cu lefile vóstre, dar vĕ preumblaţĭ în carete aurite, voĭ călugărĭ şi mitropoliţĭ, dedaţĭ la post şi înfrănare, voĭ românĭ ce nu v'aţĭ uitat ţéra, boierĭ ce nu v'aţĭ uitat naţiunea... Apropieţĭ... éca partea vóstră gata este!...

*

— «Ruşine ţie, Narcise, care aĭ luat gătelile muiereĭ téle.»

*

— «Ruşine ţie, curtesane, cari umpli urechia Domnuluĭ tĕŭ de neadevĕr şi sacĭ din ănima luĭ simţirile bineluĭ şi a justuluĭ! «*A! éca lupul! éca lupul,* **ne strigă Cichindel**; *ţinete mĕĭ, ţinete mĕĭ!*

*

«Amăriţĭ şi ticăloşĭ aceĭ ómenĭ, unde ceĭ rĕĭ maĭ mare putere şi stăpânire aŭ şi sunt nevoiţĭ se ḑică şi eĭ ca baba cea care a ḑis: O! fĕtul meŭ! bine e şi 'naintea draculuĭ a aprinde câte o lumină, căcĭ e rĕŭ şi trebue a te teme de el!»

Nu! Cichindel nu va aprinde lumină vouĕ celor rĕĭ, necĭ se teme de voĭ!

«Nu lumînare se va aprinde lor, strigă el, ci toţĭ ceĭ bunĭ într'o împreunare cu slóga, în protiva lor (celor rĕĭ) să ne sculăm!»

Fugĭ! fugĭ! departe de la noĭ, tu judecătoriŭ Lup! Căcĭ unde Lupul te păresce şi lupul te judecă, acolo nedreptatea rĕstórnă scaunul puternicilor», (fab. 17).

*

www.dacoromanica.ro

— In lăturĭ, domnule cu blazonele aurite! cu coróne pe trăsură și cu ferea la ănimă: «*De bun ném sunt numaĭ faptele bune a le ómenilor!* De escĭ nobilu, nu fiĭ, numaĭ prin blazóne ci prin faptele tèle. (fab. 27.)

*

—Sdrobiţĭ pèna vóstră, politicĭ de tótă mâna, ḑiaristĭ și criticĭ, cariĭ o muieţĭ acè pènă nu în ănimă română ci în tina patemilor și a intereselor: «Carele scrie, ḑice Cichindel, și poftesce se îndrepteze moravurile ómenilor, cu totul trebue se fiă curat de prihană, care se nasce din zavistiă

«Mare fericire ar fi pe lume, adaoge el, se pótă sĕ nu gândéscă necĭ se scrie, necĭ se vorbéscă omul de rĕŭ.....»

Éca singura și adevĕrata ordonanţă asupra *preseĭ*. Da, căcĭ cele ce avem împedică a scrie pre cel ce scrie din ănimă èr nu și pre cel ce scrie din *călimărĭ strĕine*.

*

—La o parte, voĭ carĭ trăiţĭ din despoierile orfanuluĭ, a vĕduveĭ, a celuĭ maĭ mic și apesat! «Carele cu nedreptate agonisesce, cu diavolul risipesce, ḑice Cichindel, și carele cu suspinurile altora zidesc casă nu-ĭ vor vieţuĭ nepoţiĭ într'ĕnsa...»

Unde sunteţĭ voĭ curţĭ marĭ, zidite în România cu munca obăgiesuluĭ!...

*

— Salutare, escelinţă îngămfată și care... maĭ ierĭ Ḑieŭ scie ce eraĭ... «Omul cel înţelept cu căt ĕl înalţă norocirea cu atăt el se face cu maĭ bun narav, și maĭ de omeniă. Iar cel mojic și măreţ cu căt ĕl ridică norocirea, atăt maĭ tare nebunesce, i se întorc crierĭĭ și nu-și încape în pelea luĭ.»

«Mutato nomine...» de cine fabula narèză?

*

www.dacoromanica.ro

—Apropiete, Părinte mare al bisericeĭ luĭ Christos. Mitră cu petre scumpe porțĭ pe cap și cărjă de aur în mănă... Dér ănima ta este ea română? dér mintea ta este împodobită de cunoscințĭ?

—«Maĭ voiesc în Beschereculmic séŭ în sat la Berecson se fiŭ preot serac, cu mintea luminată și cu cuget curat, decăt în Bucurescĭ un mitropolit cu mintea întunecată și cu cuget fără pace.» (pag.399).

*

—La Fab. 142, p. 374. dice Cich. «Aud unele din feçele cele bisericescĭ dicĕnd: nu sciŭ ce minune póte fi, că aĭ nostri cum învétă ceva îndată începu a cărti asupra legeiĭ nóstre, și uniĭ vréŭ sĕ se facă Uniți, alțiĭ Luteranĭ și Calvinĭ. Până nu aŭ fost de aceste era maĭ bine.—Nu asupra-le se strigam, iubițiĭ meĭ frațĭ; nu, apere Dieu! ci asupra acelor carĭ negutitoresc cu ale legeĭ, și fac rele întrebuințărĭ cu legea, și legea e bună și e santă împreună cu ceremoniile eĭ...»

*

Admirabile lecțiunĭ! admirabile morale!

Pe când în Principate domnia încĕ înțelepciunea fanariotă, în Ardél se începusere cu căți-va anĭ maĭ nainte de marea revoluțiune francesă, lupta pentru drepturile omuluĭ. Hora, și cu ai seĭ plătiră cu viéța lor cutezarea de a nu maĭ linge măna ce-ĭ lovia... Și catihetul de la Arad, aduna în apológele séle principiile noĭ politice, sociale și naționale pentru care la finea secoluluĭ 18-le se adapâ cu sânge român vechile stăncĭ ale Ardéluluĭ.

Écă fabulele luĭ Cichindel, écă fabula cu care se făcu prima educațiune a Românuluĭ Ardelén. Și ce catehism nu e cartea sea și pentru guvernatorĭ ca și pentru guvernațĭ?

www.dacoromanica.ro

Guvernatorĭ? — Intre norodele cele barbare, dice el, toţĭ Domniĭ sunt înfricoşaţĭ, iar unde împărăţesce sănta înţelepciune şi luminare, acolo toţĭ Domniĭ ceĭ marĭ sunt maĭ bunĭ omenĭ» (43).

— Cichindel voiesce, ca şi Cronicariĭ Urechiă şi Costin: «*Imperat luminat, şi iubitor de ostenele, părinte luminător norodului seŭ.*» *(158)*.

El strigă:

«Vaĭ de oea între lupĭ şi vaĭ! omuluĭ blând acolo unde sila, mojicia şi vărvăria face legĭ şi judecăţĭ şi dă poruncĭ, căcĭ într'acest fără de lege loc trebue amăritul om de cumplită nevoiă.., tocmaĭ pre acela însuşĭ, carele êl zugrumă şi muncesce, se-l hrănescă cu sângele seŭ. Ticălosă stare este... unde cel nedrept şi fără de cuget se poruncéscă, ér cel bun şi de omeniă e nevoit şi silit se se supue!» (78).

— «Unde sunt reiĭ maĭ mariĭ cetăţenilor, acolo e rĕŭ de cetăţenĭ! (79).»

— «Decĭ pentru Dieŭ cel viŭ! Rênduéla introduceţĭ între voĭ! esclamă fabulistul; alegeţĭ vouĕ căpeteniĭ şi luaţĭ legĭ bune, după care, orĭ carele de nu se va purta şi nu se va îndrepta, cu judecată se se pedepséscă, ér nu fără judecată, adecă cum pote şi cum vrea.»

— «Fericit norodul, carele are imperat iubitor de dreptate şi luminat, carele nu păzesce muierile necĭ prinde musce ca Domiţian, ci încunjoră imperăţia sea ca un casnic vrednic, scule chiar şi ziduri pustiĭ strică şi în locul lor face scóle, fabricĭ, case pentru bolnavĭ etc., nepĕsându-ĭ ce flecăresc păserile şi ciorele...»

*

Paserĭ şi cióre! Care Domn nu a audit *paserĭ şi cióre* cărtind pănă şi când cu mĕsurile luĭ salva naţiunea!

Cichindel care a cerut Domnuluĭ calităţĭ marĭ, scie el ce va se dică *păserile şi ciórele*, *intrigantele* de

www.dacoromanica.ro

Domniă; scie ce va se ḑică consiliabulurile intriganţilor, şi marele discursurĭ ale oratorilor lor.... scie ce va se ḑică anarhia sub masca libertăţeĭ....

— «In vremea de acum ómeniĭ maĭ mult caută la lucru decăt la cuvintele cele multe. ..» (90).

— Anarhia voiţĭ?

— «Noródele fără stăpănire, fără de supunere şi fără de legiuitorĭ, ântêiŭ séŭ maĭ pe urmă trebue se se prăpădéscă, şi ce e maĭ rĕŭ, că singurĭ între sine ĕşĭ sunt lupĭ, unde voiesc toţĭ se poruncéscă, ér se nu asculte; acolo care e maĭ tare acela e maĭ mare, ér fără de crescerea cea bună şi fără de învĕţetură, cel maĭ tare e maĭ reŭ.» (100).

Conciliabulurĭ?

— «Adevĕrul, dreptatea, facerea de bine iubescŭ *lumina*, ér nu *taina*, întunericul şi coturele... (f. 123).»

— «Sub stăpănirea luminăreĭ.... nu se vede de lipsă a întrebuinţa *taina* séŭ ascunse sfaturĭ...»

— Lumină! dér, lumină! pentru toţĭ şi în tóte. «Că lumina e luminarea minţeĭ, carea ne arétă nouĕ adevĕrul, iar întunericul credinţĭ deşerte face...» (f. VI).

Lumină! şi guverne rele nu maĭ pot fi!...,

«Se învĕţăm maĭ ântêiŭ, ḑice fabulistul, a nu ne înşela singurĭ pre noĭ, apoĭ nu vor cuteza necĭ alţiĭ, er de vor şi îndrăsni, eĭ nu vor putea şi apoĭ se vor ruşina!...

— Se fim bunĭ noĭ şi guvernele vor fi bune!

Nu cu resturnările violinte se îndréptă maĭ definitiv guvernele.

«Singura bărbăţiă şi vitejiă a unuĭ norod, fără de necĭ o învĕţătură şi fără de înţelépta rĕnduélă este asemene cu tăria şi puterea dobitocéscă: scapară până la o vreme, apoĭ maĭ pe urmă trebue se ḑică: vaala! şi sĕ se plece. — Invĕţetura înţelepţiuneĭ cea înţelépta şi orânduéla stăpănirilor şi iscusinţa, urméză dupe norodul cel luminat!»

Écă de ce Domniĭ rĕĭ aŭ stricat scólele!

— «Dar ca şérpele care roḑênd pila êşĭ róse limba sa,

www.dacoromanica.ro

aşia scólele, învĕţătura poporuluĭ, pre care eĭ voiaŭ s'o muşce, clefetind-o, róse capetele lor.... «Şi când se vor preface ósele lor în praf, strigà Cichindel, învĕţătura va înflori şi va cânta cântare de biruinţă....»

«Căcĭ mojicia şi nesciinţa cea nebună nu póte decât până la o vreme pe scaune 'nalte se şédă şi coróná de aur pe cap se pórte şi bunătatea sĕ o calce şi se o hrăpéscă, (97).»

Lumină! libertate!!...

«Omul liber şi norocu-l ajută.»

*

Şi dupe ce poporul român l'a îngenuchiat în întuneric, şi dupe ce iobăgia şi boerescul l'a despoiat de tóte ale séle, a ḑis nedreptatea:

Ţeranul român e leneş!

Ţeranul român e beţiv....

Ascultaţĭ acum, d-niĭ meĭ, frumósa apĕrare ce Cichindel face nefericituluĭ ţeran.

«Cât de lesne ar putea boieriĭ ceĭ marĭ, pentru bunătatea lor a se asemăna fericireĭ ceĭ D-ḑeescĭ, numaĭ de ar fi cumpăt în răsipiturile şi netrebuinciósele cheltuelĭ ale lor. Eĭ ar fi de o mią de orĭ maĭ norociţĭ, numele le-ar fi bine cuvĕntat pre pămênt, şi ar eşi cu bucuriă şi cu cuget curat din lumea acésta. Este drept ca sĕ se prăpădéscă o mią de familiĭ fĕra de rĕutate, pentru a putea maĭ bine grămădi într'o sută de folĭ acelor fĕră de lucru şi nemulţămitorĭ? Ci aşia poftesce obiceiul, şi aşia moda! Boieriĭ ceĭ marĭ trebuią cu cinste şi cu mărire se trăéscă! Éră acésta pu póte fĕră risipiturĭ sĕ se facă, şi de unde s'ar risipi de nu s'ar stórce şi suge măduva din ósele bieţilor supuşĭ şi lucrătorĭ de pământ sătenĭ? Vedem că cumpărătoriĭ de domeniĭ, îşĭ pun capul dupe sate românescĭ, éră de altele se feresc, căcĭ altele nu aşia lesne se lasă a se supune, şi apoĭ *tot strigă asupra românuluĭ, că e leneş şi sărac*. Trebue se fią

www.dacoromanica.ro

leneș fiind obosit de atâta, care la domnul pămêntesc aŭ lucrat, și așia pre séma luĭ pucin lucrând, trebue se fiă sărac. Așia și cu cătănile: ḑicŭ, că românul fuge de stare ostășéscă; fuge, vedĭ bine, că nimenea nu l'aŭ învêțat se scie prețui binele patrieĭ séle, însă tot sunt la óste maĭ mulțĭ românĭ, și sunt bune și alese catane, aŭ credință către împĕratul sêŭ. Pré Înalțale D-ḑeule! Cunósce-vor vre o dată și boeriĭ ceĭ marĭ, când vor privi eĭ spre pruncĭĭ ceĭ golĭ și flămândĭ aĭ iubitoruluĭ și ostenitoruluĭ lucrătoriŭ de pământ, cu acéstă de bun ném simțire: acestora e trupul ca și alŭ meŭ! aŭ suflet cuvêntătoriŭ, asemenea ca și eŭ simțesc, binele și rĕul care li se face! » (pag. 378).

*

Acum pucină politică de ḑi... Nu vĕ îngroziți! vrem, fiind că tocmaĭ e timpul când camerile aŭ a se ocupa cu budgete, cu dărĭ și contribuțiunĭ, vrem se amintim o ingeniósă și producĕtóre dare, care încă nu s'aŭ gândit politiciĭ nostri, s'o scrie în budgetele nóstre....

—Darea pe vorbă...

Și nu pe vorba *patriă*, patriotism român!... dare propusă cu spirit de D. V. Alexandri, căcĭ venitul ar fi pré mare, și am fi amenințațĭ d'a nu maĭ plăti *nobila dare pe cap*.

Ci écă darea luĭ Cichindel:

« Pentru vorbitorĭ în biserică câte 1 florin..; care va vrè se vorbèscă maĭ mult decât alțiĭ, acela se plătéscă la cutia saracilor la lună câte 1 florin, éră care ia vorba din gură, 1 fl. 30 cr. Éră care una sfârșésce și alta începe se pună 2 fl... (Avis Camereĭ!) Muierele nóstre pentru nuvelele ce-sĭ spun în biserică unele către altele se pună în cutiă numaĭ câte o grașiță, ar fi în destuĭ banĭ în cutiă ..»

D-vóstră, d-nĭ și d-ne, veți otări cât e *darea* nóstră a acelor carĭ, ca eŭ astădĭ, atâta vĕ suparăm!...

*

www.dacoromanica.ro

Câteva cuvinte și termin.

Câte-va cuvinte despre *politica mare* și romanismul apológelor luĭ Cichindel.

Cu o precepere comună numaĭ geniilor, acest mare bărbat, a intrevĕdut cu maĭ mult de jumĕtate de secol de maĭ 'nainte, tóte marele probleme și cestiunĭ care umplură aniĭ cestĭ dupe urmă aĭ istorieĭ nóstre, anĭ marĭ de fapte, verĭ cât ănima nóstră mică, i-ar vedé micĭ.

Cestiunea Monast. închinate? Cichindel a spus încă-'nainte de 1832, că despoiarea ţĕreĭ pentru lâcomia călugărilor grecĭ trebue se înceteze.

Da! umbră santă a luĭ Cichindel despoierea a încetat; mâna ta póte bine-cuvênta pre ceĭ carĭ aŭ realisat profeţia ănimeĭ tĕle.

— Unirea Principatelor?

Déră Cichindel nu s'a îndoit de curênda realisare a acesteĭ unirĭ, cununa de gloriă a dilelor nóstre... Ci ănima sea română, a strebătut cu putere și maĭ departe vĕlul viitoruluĭ nostru naţionale. Și în ţéra în care nu era, ce dic *nu era? nu este* vaĭ! *astă-dĭ* permis romănuluĭ se-sĭ dică *român*, Cichindel, în santa esplosiune a doruluĭ sufletuluĭ seŭ, striga... Nu Unirea Principatelor!... Atâta încă nu e d'ajuns! «Invĕţă aci *ce trebue sĕ fiĭ!* învĕţă mintea, mărita naţia Daco-Românéscă în Banat, în ţéra Românéscă, în Moldova, în Ardél, în ţéra Unguréscă. Mintea! și când te veĭ lumina cu învĕţătura, cu luminatele fapte bune, *tu te veĭ uni!*»

Audĭ! audĭ! nemuritoriŭ și săntu popor care te strecurașĭ de secoli printre morminte de martirĭ aĭ naţionalităţeĭ și aĭ apĕsăreĭ!... Audĭ, audĭ!... Lumină! Minte! *și tu te veĭ uni!*...

Étă colo se ardică înainte ne, pe stânca Dacă, o ilustră umbră... In picĭóre! salutaţĭ stindardul Românieĭ marĭ de la Tisa la Nistru și Marea Négră!... Nu! nu e maĭ mult vis al ănimeĭ nóstre!... E cuvêntul luĭ Deŭ în gura profetuluĭ, pe buza martiruluĭ:...

www.dacoromanica.ro

«D-deŭ și dreptatea vré, cu vreme se-șĭ iea fiă carele ce e al seŭ ! »

Românul va lua ce este al seŭ ! Și al seŭ este acel pămênt dospit cu sângele sĕŭ în luptă cu năvălitoriĭ, coperit de mormintele martirilor naționalităţeĭ, adăpat apoĭ cu sudórea sea, sub jugul iobagieĭ și al impilăreĭ.

Lumina ! mintea ! . . .

Românul va lua al seŭ !

«Și éca, éca vine lumina, dice Cichindel (94) și se va vedé care e credincios și care nu e !»

Se fim, Dómnelor și Domnilor, toţĭ credincioșĭ ! Căcĭ a crede în sórtea romanismuluĭ este a crede în viitorul copilașilor noștri ! . . .

Românul va lua al sĕŭ !

www.dacoromanica.ro

DESPRE

ELOCINȚA ROMÂNA

ORATORIA FORENSE,

AMVONUL, HARANGA.

ORATORII MODERNI

PANU, BARBU CATARGIU, COGALNICEANU, BRATIANU &. &.

LECTURA PUBLICA TINUTA IN 12/24 DECEMBRIU 1866.

www.dacoromanica.ro

Dómnelor şi Domnilor!

Importanţa *cuvêntuluĭ* a lovit imaginaţiunea omuluĭ ăncă din primiĭ seĭ paşĭ pe lume. In Indiĭ, acé patriă clasică a cugetareĭ şi a poesieĭ, *Parola*, *cuventul*, era divinizat, cu mult maĭ n'ainte de ce *Cuventul* se facu *fiul luĭ D-ḑeŭ* pentru Creştinĭ.

Étă cum Cuventul-Ḑeŭ al *Mahabarateĭ* şi *Ramaianeĭ*, ęşĭ arétă insuşĭ, în *Veda*, importanţa şi puterea sea, in facia chiar a imponenteĭ măreţiĭ a natureĭ, a creaţiuneĭ, a giganteluĭ Himelaia, la murmurile Gangeluĭ şi la armonia grandiósă, şi teribile a valurilor fortunóse ale Océnuluĭ indic?

«Eŭ daŭ, ḑice Ḑeŭ-Cuventul, eŭ daŭ opulenţă celuĭ care mĕ onóră cu olocaust, cu libaţiune, sacrificiŭ.

«Sum regele şi Domnul avuţiilor; sum sabiă; sum primul dintre ceĭ ce-ĭ onóră sacrificiul. Aşia me cunosc preoţiĭ, cariĭ mĭ-aŭ dat un mare numĕr de locuinţe şi de sanctuariĭ.

«Acela care vede, care respiră, care aude, mănăncă cu mine alimentele séle.

«Ignoranţiĭ me nimicesc. Amice, ascultă-me, eŭ spun lucru demn de credinţă.

«Eŭ spun un lucru bun pentru ḑeĭ şi pentru ómenĭ: *Acela pre care -l iubesc, él fac teribilŭ, pios, înţelept, luminat.*

«Spre a ucide un neamic reutăcios intind asupra ca-

www.dacoromanica.ro

puluĭ luĭ arcul luĭ Rudra. Fac resbel nepiosuluĭ; cutrier cerul și pămĕntul.

«Zămislesc pre tatăl meŭ. Locașul meŭ este pe deasupra capuluĭ luĭ, în licorea sacră, în calice. Esist în tóte lumile și mĕ intind până la ceriu.

«Ca și ventul eŭ suflu pretutindene. Mărirea mé se ardică preste acest pămĕnt și chiar preste ceriu!»

*

Domnia paroleĭ, a cuventuluĭ, este aceéșĭ, de nu maĭ mare, astădĭ pe lume, decum o avé *deŭ-cuventul* la Indienĭ.

Nu póte fi altfel.

Care din D-tre nu cunósce, n'a simțit puterea cuvĕntuluĭ, de la prima dulce vorbă de *mamă* ce, copilașĭ, buzele nóstre învĕțară a rosti sub desmerdarea și alintările aceĭ mame, până la teribilul și de final cuvĕnt, *mórte*, până la infinitul, misteriosul, sublimul nume a luĭ *Dumnedeŭ!*

Care animă umană n'a avut o durere de spus, o lacrimă de destăinuit, o bucuriă de comunicat altor anime?

Care animă umană n'a avut o mângăiere de dat séŭ de primit, o furtună de trecut și o furtună de sternit?

Tacĭ, ănimă, tacĭ,
Tóte tu le facĭ!—

Da, ănima le face maĭ *pre tóte*, dar cuvĕntul de ar lipsi omuluĭ, căt de pucine ar fi acele *tóte* ce póte face anima! . . .

Cuventul! . «Principiu de viétă și de lumină animănd lumea materiale și a spiritelor. . . Prin cuvĕnt omul realizéză modelul divin care streluce în anima sea; ĕĭ dă un corp, 'l îmbracă în o formă, în un învelișsensibile; (1)

(1) Eugène Paignon. Eloquence et improvisation.

www.dacoromanica.ro

prin cuvĕnt cugetarea trăesce, sbucnesce și se asverle în lume ca o viă flacără din invisibilele seu focariŭ, din misteriosul seu sanctuariŭ.

Dar sublim, radă a luĭ D-deŭ, parola, cuvĕntul este simbolul mărireĭ și superioritățeĭ omuluĭ. Sóre al inteligințeĭ, cuventul varsă în noĭ valurile avute a le neinserateĭ séle luminĭ și procură privirilor nóstre spectacole ce te orbesc de splendóre.

O! da, cuvĕntul este cé maĭ frumósă, cé maĭ nobile podóbă a omuluĭ, a spirituluĭ uman!»

*

Vreu sĕ vĕ vorbesc de cuvĕnt, Dómnelor mele și domniĭ meĭ, de acel *levier* al civilisațiuneĭ moderne, de acel palos redutabile, de acel luth, harpă melodiósă, care acum rescolesce lumea și animă și lovesce până la sânge, acum le alină, acum dă curagiul, acum intusiasmul, speranța, terórea, credința, iubirea, lacrima . . . Acum face din limbagiul nostru o sorginte de fermece încântătóre, acum pune în el furtunele, acum depune pe marginea buzeĭ nóstre scaunul persuadereĭ și al zimbetuluĭ . . . Apoĭ o traverséză, scapă și fuge . . .»

Vreu se vĕ vorbesc de *cuvent*, Dómnelor mele, și anume maĭ in speciale de *cuventul românŭ*.

Dér unde găsi-voiŭ eŭ talentul necesariŭ pentru a realiza dorința mé? Cine-mi va da mie acele *cuvinte* care se fiă demne de marea intrebare ce în scurtul spaciu de o oră séŭ douĕ voiŭ se agit? Spune-voiŭ eŭ tot ce trebue și cum trebuie se fiă spus, când e vorba de *gloriile cuvĕntuluĭ* și încă de una din *gloriile nóstre naționale?* . . .

O! eŭ nu-mĭ fac iluziune. . . Sciŭ slăbiciunea și pucinatatea midlócelor mele . . . . De cutez totuși a persiste în alegerea, ce în un moment de intusiasm sincer pentru geniul oratorilor nostri, am făcut, este că contez mult se suplinesc defectuositățile lectureĭ mele, prin

www.dacoromanica.ro

acé bună voință și încuragiare ce de atâte orĭ aţĭ dat lucrărilor nóstre, de sigur ca o aprobare a *scopuluĭ* lor maĭ mult decât a moduluĭ cum am isbutit a ajunge la acel scop.

Acésta da, pot revendica și pentru mine: muncitor perseverant, am arat, am brăzduit cu tóte energiile cugetăreĭ mele, cămpul neterminabilu și înflorit al elocinţeĭ, și décă secerișul ce astă-dĭ ve voiŭ aduce va fi puţin, după fecunditatea pămêntuluĭ, culpa nu va fi a *voinţeĭ* necĭ a curagiuluĭ meŭ! Voință și curagiŭ am; D-tre decĭ veţĭ spune, décă în adevĕr: *voiesce și veĭ pute*, se póte aplica și în ordinea de lucrărĭ de care ne ocupăm.

*

Impart materia lectureĭ de astă-dĭ asia:

a) Consideraţiunĭ generale asupra elocinţeĭ.

b) Rapede ochire asupra istorieĭ elocinţeĭ la principalele popóre. Clasificaţiunea operelor din cămpul oratorieĭ nóstre moderne.

c) Elocinţa română antică.

d) Câte-va cuvinte asupra unora din oratoriĭ noștri modernĭ politicescĭ.

*

Considerațiuni generali. *Cuventul*, acest semn distinctiv al omuluĭ de animale, este dat fiă-cui, dar nu fiă-cine reușesce totușĭ, a-l mania cu succes, cu aceéșĭ putere, cu acelaș talent. Definiţiunea vulgară a *oratoreluĭ* ar fi, pare-se, acésta: orator este bărbatul care are la disposiţiunea sea, fără dificultate, *cuvinte* în vedere cu *scopul*.

Acéstă difinițiune e eronată. Nu tot bărbatul căruia nu i lipsescu cuvintele, ba 'ĭ vin multe la serviciŭ, este oratore. Canadieniĭ cariĭ nu sciŭ numĕra peste dece, sunt ómenĭ fórte limbuţĭ: tótă dioa pot vorbi fără a dice ni-

www.dacoromanica.ro

mic. Când A. nu este numaĭ un *guraliv*, un vorbareţiŭ, el este ceva analog, este *dissertus*. «Pre maĭ mulţĭ, ḑice M. Antonius in Cicerone, am vĕḑut a fi *disserti*, pre maĭ puţinĭ *oratorĭ*. «Dissertos M. Antonius ait se vidisse multos, eloquentem omnino neminem (Cicero. Orat. c. 5 şi de Orat. 1 21).»

Oratorele adevĕrat nu sémănă cu omul *dissertus*, *deşert* ḑice Românul în satirica sea traducere, transformare a vorbeĭ *dissertus*. Oratorele vorbesce din *ănimă*: «Pectus est quod facit oratorem» ḑice Quintilian (X. 7).

Definiţiunea de sus este, am ḑis, cu consecinţĭ rele, căcĭ nu determină *scopul oratorieĭ*, de şi recunósce că oratorele are un scop cătră care concurg cuvintele.

Ĕcă după noĭ adevĕrata definiţiune a oratoreluĭ:

Oratorele, frate al poetuluĭ, nu este decât acela care ca *om onest*, luptă, deprins la vorbire, pentru triumful adevĕruluĭ, al bineluĭ, şi în cât-va şi al frumosuluĭ, fiind *frumosul* legătura comună dintre poesiă şi elocinţă.

«*Orator non est nisi vir bonus peritus dicendi*», ḑice *Quintilian*.

Vir bonus! . . . Ecă în adevĕr suma qualitate ce trebuie sĕ aibă oratorele.

Ce fel! Vroesci se mĕ persuaḑĭ că desinteresarea trebuie se fiă în ănima mea şi viéţa ta este o lungă refutare a teorieĭ ce susţiĭ cu lungĭ discursurĭ?

— Cum? Vorbescĭ de datoriă, de onóre, de virtute...

— Tacĭ, Moţóce . . Auḑĭ! poporul strigă, el cere capul tĕŭ! . . .

— Vorbescĭ de patriă, de gloria eĭ?

— Tacĭ, Lăpuşnene! piramida capetelor celor ucişĭ spune d'ajuns Moldoveĭ cele ce tu vreĭ când ḑicĭ: «décă ţéra nu mĕ iubesce o iubesc eŭ!»

— Jos de la Pnyx, voĭ toţĭ, căţĭ tindeţĭ a face din *cuvêntul sublim* un instrument al aspiraţiunilor vóstre de putere, de mărire, de domniă séŭ o mască a vieţeĭ vóstre tărite prin infamiĭ şi patemĭ.... Calicele sânt al cuvĕntuluĭ va arde numaĭ buza vóstră... Da, poporul va

www.dacoromanica.ro

putea un minut, fascinat de arta vóstră, se asculte, se aplaude cuvĕntul vostru, dar cântecul Românuluĭ dice feteĭ séle, ănimeĭ séle :

Fugĭ, dragă, de *sburătoriŭ*,
Sburătoriŭ cu vorba dulce ..
Cine-ascultă și nu fuge
Făcĕndu-șĭ o săntă cruce,
E luat de sburătoriŭ . . .

Sburătorĭ aĭ cuvĕntuluĭ!... Ĕcă ne facem sănta cruce!... Fugiţĭ!... Se nu resune alt cuvĕnt între Tisa și Marea négră, de-cât cuvĕntul de iubire al familieĭ, cuvĕntul dulce al frăţieĭ și amicieĭ, cuvĕntul sănt al legeĭ, maĭ ales cuvĕntul mantuitor al *Romanismuluĭ*.

Vorbiţĭ, vorbiţĭ de aceste și în numele lor și veţĭ fi oratorĭ, veţĭ fi **bărbaţii** *boni* aĭ Retoreluĭ Roman și *România va fi!*

*

Vĕdurăm ce este oratorele.

Se vedem âncă ce este elocinţa.

Orator este acel care vorbesce bine, *peritus dicendi*. Persuaderea este pentru oratore un scop însă nu și condiţiunea *sine qua non* a elocinţeĭ. Elocinte este acel oratore numaĭ, care propugnă séŭ luptă pentru un scop pururea sănt și mare. Lupta numaĭ nasce elocinţa, acea poesiă a cuvĕntuluĭ, acea espresiune cea maĭ 'naltă a arteĭ, acea fiică armoniósă a ănimeĭ.

Permiteţi-mĭ o răpede aruncare de priivire asupra desvoltăreĭ elocinţeĭ în anticitate, la Grecĭ și Romanĭ.

La Atena constituţiunea politică dădu nascere libertăţeĭ cuvĕntuluĭ, oratorieĭ. Cuvĕntul dirigea la Atena orĭ ce afacere. La privirea Atenianuluĭ, un om era liber în viéţa sea privată, când îșĭ regula după plac conduita sea privată, fără ca necĭ o putere streină se-ĭ impună vre o impedicare; un om era liber în viéţa sea publică

www.dacoromanica.ro

când participa, în proporţiunea dreptuluĭ seŭ, ca cetăţén şi fără necĭ o impuţinare a acestuĭ drept naturale, la direcţiunea afacerilor statuluĭ. Când poporul Atenian eşi din starea monarhică şi feudală, el se consideră stăpăn pe destinele séle şi deplin posesore al libertăţeĭ... Atuncĭ, curênd, la Atena, elocinţa fu pretutindene : la Pnyx, la senat, la tribunale, în armată, la teatru, şi la serbătorile şi ceremoniile publice. Aceĭ carĭ salvară Grecia şi Occidentul, la Salamine şi Platea, fură oratorĭ popularĭ. Pericles, cel maĭ mare politic al timpilor, nu guvernâ în curs de treĭ-decĭ de anĭ, decât prin *cuvênt*. Gorgias fundă prima scólă pentru oratorĭ; de la Gorgias eşiră Pericles, Phocion, Demades, Demosten.

«Istoria ne arétă cum elocinţa fu nevoită a părăsi ţermiĭ Grecieĭ, unde culesese atâte triumfurĭ şi gloriĭ. Cu cât perde o porţiune din libertatea eĭ, cu atât o porţiune din elocinţă se anuléză sub Filip, şi când libertatea politică nu maĭ esiste in Atena, sub Alecsandru cel Mare, elocinţa fuge şi ea inspăimêntată, căutând ţerĭ maĭ libere. Roma dă refugiŭ sublimeĭ fugare, şi o sărută cu sărutarea aceleĭ *forte femme* de care vorbesce *Auguste Barbier*. Ea stătu la Roma cât stătu şi libertatea acolo. Culminancia elocinţeĭ romane fu in Caton, Antoniĭ Hortensiĭ şi maĭ ales în *Cicerone*, care, în o epocă pasionată, în mizlocul libertăţeĭ murinde, aşedâ limitele arteĭ oratorice romane.

Cu August, care le concentrâ statul in persóna sea, forul tăcu, elocinţa amuţi... Curend barbariĭ vor avea recurs la alt-fel de arme decât ale cuvêntuluĭ pentru a devasta şi dărîma şi nimici imperiul roman.

Elocinţa reveni însă un moment Europeĭ, prin Hristos, prin religiunea creştină. «Depe ţermeĭ laculuĭ Genesaretuluĭ şi din munţiĭ Judeeĭ, elocinţa armată cu simbolul credinţeĭ, care trebuea se scape lumea, vine la Roma se prelungéscă lamentabila agoniă a imperiuluĭ. Acesteĭ societăţĭ romane, abimată în un lucs corumpătoriŭ, fără credinţă şi fără energiă, ea cércă a i reda sentimentul

www.dacoromanica.ro

forceĭ și a demnitățeĭ omuluĭ, și realizéză strălucite minunĭ. S. S. Basiliĭ, Chrisostomiĭ, Augustiniĭ, Jeromiĭ etc. combatŭ cu o generósă cutezare contra impietățeĭ a duritățeĭ avide, a ucigătóreĭ indiferențĭ.» Paganismul cade definitiv sub loviturile teribile ce i daŭ acestĭ oratorĭ aĭ bisericiĭ.

Dar curênd apoĭ, nópte, nópte profundă pentru elocință. Trebue sĕ vină în evul de mizloc un *Carol Magnus*, ca elocința se nu móră de tot. Un scriitoriŭ german dice că acest mare și curios suveran vroia ca și nobiliĭ sĕ învețe elocința «așia ca se pótă fiăcine cu elocința sea esprima cele maĭ frumóse din cugetările séle : «*Dass jeder durch seine Beredsamkeit lerne, das Schönste seiner Gedanken auszusprechen.*»

In șirurile libere ale cruciaților, mergênd pentru a combate spre recucerirea morminteluĭ Domnuluĭ din mănile păgănilor, elocința se deșteptă apoĭ și crescu și ajunse de multe orĭ a rescoli lumea creștină la cuvintele : *Deos lo vult*, Dumnedeŭ voiesce !

Din religiósă ea deveni politică [când trecu în Anglia, odată cu luptele pentru libertate, cu luptele civile. Discursurile rostite de Cromwell sunt superióre la tóte discursurile rostite maĭ nainte. Constituțiuneĭ politice a Anglieĭ datoresce artea oratorică discursurile sublime ca ale luĭ Burke, Fox, Pitt, Sheridan etc. . .

*

Dar e timpul se descindem la noĭ, se ne întrebăm ce a fost elocința nóstră română ?

Spre a face acésta maĭ cu lămurire se amintim clasificațiunea ce indecomun facŭ retoriĭ despre elocință séŭ discursurĭ. Oratoria este decĭ :

a) forensĕ
b) religiósă
c) politică. —

Oratoria forense coprinde tóte discursurile ce se

www.dacoromanica.ro

rostesc inaintea tribunalelor, cu scop de a redobândi absolverea séŭ condamnarea uneĭ séŭ maĭ multor persóne, in materiă civile séŭ criminale, de verĭ ce speciă fiă.

Obiectul oratorieĭ forense este maĭ mult d'a convinge despre just și adever decât de a persuade despre bine séŭ utile și cu atât maĭ pucin de a face iubit și admirat frumosul.

Alta era oratoria foruluĭ la Romanĭ și Grecĭ și alta urméză se fiă oratoria advocaților noștri moderni. Era cu mult maĭ popular și decĭ vehement oratorele foruluĭ roman; advocatul modern ar fi ridicul décă ar imita astădĭ pre Cicerone și Demostene în esagerațiunele și amplificațiunele lor, în aprinsa lor declamațiune, în anevoința lor de a atița pasiunĭ, și maĭ ales în cuvintele și privirile ce aceia aruncaŭ adversarilor lor — «Trăsnitule de D-deŭ!». dicea Demostene luĭ Eschin. Astădĭ se presupune că auditorul advocatuluĭ, judecătoriĭ, ascultă cu rĕcélă și că observă cu severitate; el dară cată se fiă maĭ circumspect, econom în adornăminte, clar și concis în argumentațiune, metodic în distribuirea probelor, nepasionat în atac și apĕrare, stempărat la ton și simplu la limbagiŭ. La baroŭ, cămpul oratoreluĭ este redus la rigórea legilor, fiind principală a sa datoriă d'a face continuŭ aplicațiune de ele la obiectul ce tratéză; de aceea ĕĭ și remăne prea pucin loc pentru imaginațiune.

Cicerone și maĭ ales Quintilian găsea că materiile oratorice ale foruluĭ puteaŭ fi: *umilĭ, oneste* și *turpe*.

Umilĭ sunt multe materiĭ de domeniul baroului modern; *oneste* trebue se fiă tot-déuna; *turpe* nicĭ o dată. . .

O! sciŭ, sciŭ bine că multĭ advocaţĭ nu se daŭ îndărăt de a se face apărătoriĭ faptelor celor maĭ infame, «*Graeculus esuriens în coelum jusseris ibit*»; dar acestia poť fi cât vroitĭ ceea ce se numesce un *carcio-*

www.dacoromanica.ro

car, un făcĕtor de treburĭ, éră oratore, éră advocat nu, nicĭ o dată. . .

Turpitudinile, infamiile şi oratoria sunt lucrurĭ distinse !

*

Oratoria sacra. Amvona tună fără a aştepta respuns de refutare ; ea nu discută ci lovesce. . . Presupunênd un auditor care *crede*, amvona face din *credinţă* arma sea de triumf. . .

Amvona ĕşĭ formuléză regulele séle din inseşĭ condiţiunile séle de esistenţă, din diversitatea auditoruluĭ sĕŭ, din demnitatea şi sanctitatea ce nu pot lipsi oratoruluĭ sacru, din puterea credinţeĭ, a dogmeĭ. Nu vom aminti aci acele regule.

*

Oratoria parlamentaria. Oratoria politică séŭ parlamentariă e genul care admite maĭ multă mişcare, maĭ multă fantasiă în icóne, maĭ multă *gala* în limbagiŭ. Oratorele politic singur póte a ne dirige la pasiunĭ şi acest recurs ĕĭ dă, maĭ adese, cele maĭ marĭ şi maĭ alese triumfurĭ.

Regulatóre destinelor individeluĭ in faciă cu libertatea şi dreptatea, oratoria politică este regulatórea şi a destinelor naţionalĭ.

De aci tótă importanţa eì.

Oratoria politică modernă şi acé antică sunt mult diverginte intre ele. Cea antică era mult maĭ vastă , maĭ cutezătóre, maĭ impătimită; ea avé de tribună piaţa, forul, şi de auditoriŭ *poporul* in valurĭ furtunóse Oratorele antic trebuea se *infle* cugetarea, se *tune*, ca să ajungă pană la ultimele şirurĭ populare. Astădĭ, orĭcăt de mare fiă sala adunărilor, tot sunt patru păreţĭ care limitéză vocea şi espresiunea cugetăreĭ, şi maĭ este şi clopoţelul Preşedinteluĭ, carele reduce mult din pateticul oratoruluĭ politic!

www.dacoromanica.ro

Oratorele astădĭ maĭ trebue se evite frasele ămflate, scrobite, pompóse, góle de sens și de rațiunĭ solide. Nu e d'ajuns astădĭ se fiă *limbut, verbos,* necĭ e d'ajuns se prodige imagine, epitete, adornăminte de retorică; necĭ chiar o gesticulare, o acțiune violentă nu sunt d'ajuns: în deșert *oratorele* din camera nóstră dăunădĭ ĕșĭ smulsă peruca după cap spre a convinge Camera despre vĕrsta sa... Trebue alt-fel de arme: acum trebue instrucțiune, esactă judecată și sănătósă cugetare în oratorele politic. Pentru acest cuvĕnt, acel care aspiră se fiă oratore politic, trebue se nu se prepare cetind numaĭ articolele cutăruia séŭ cutăruia diar de partidă, ci prin studiŭ serios sĕ-și aproprieze multe, multe noțiunĭ clare, și juste, de legĭ, de economiă politică, de statistică, de sciință administrativă, de diplomațiă, de teoria guvernelor. . . Fără d'asemenea studiĭ preparatoriĭ, fără d'a cunósce apoĭ tactul și tonul și stilul în care urméză se fiă tratată o cestiune, locul unde vorbesce, circumstanțele chiar a le momentuluĭ, nu va fi decăt un van declamatore, carele, icĭ colo, va reuși a fi aplaudat de o mulțime ignorantă și pasionată, dar va fi ascultat de omul înțelept cu zimbet de milă décă nu cu despreciŭ legitim.

*

Se vedem acum, DD-lor mele și DD. meĭ, décă aceste treĭ specie de oratorie aŭ avut, aŭ putut avé desvoltare între strebuniĭ noștri.

— Desvoltare se aibă?

Dar unde maĭ mult decăt în Dacia omul avut-a d'a lupta contra omuluĭ? Și lupta este elementul oratoric. Unde, maĭ mult decăt în Dacia Trajană, amvona trebuit-a se resune de cuvĕntul divin, acum ca măngăere, ca incuragiare pentru strebunĭ, în dilele de jale și de amar,—cănd barbariĭ făcéŭ din cetățĭ și cămpiĭ deșerturĭ și morminte,—acum ca mizloc de îmblăndire a acelor barbarĭ, de degroșire séŭ numaĭ chiar de lovire a ima-

www.dacoromanica.ro

ginațiuneĭ, a privirilor, prin puterea miraculosuluĭ și a sanctitățeĭ altaruluĭ.

— Desvoltarea elocințeĭ politice ?

Dar în care țără alta se dispută cu sângele atător generațiunĭ, ca în Dacia, palmac după palmac, țerina care dădé pănea familieĭ, țerina mormintelor stremoșescĭ ?

Cum? în aceste scenĭ de lupte seculare, de măcel, de sange, — gura Românuluĭ a tăcut ? Animile aŭ amuțit ?

Cum ? Nu s'a maĭ aflat la noĭ o mamă care, când Gotul, Hunul, Sclavinele, Gepidele, Avarul, Tatarul, ridicară o armă ucidătóre asupra légănuluĭ copilașuluĭ eĭ, asupra grumazilor unuĭ soț iubit, se găsésca un țipet de durere, țipet teribilu și elocinte, în anima sea și o imprecațiune contra măneĭ gata a lovi ?

Ce fel ? Fiul a vĕdut căděnd capul albit al tatăluĭ, sub lovitura barbaruluĭ, și el n'a blăstemat, și el n'a împlut văile Carpaților cu durerea ănimeĭ séle ?

O nu ! . . . elocința, dar elocința adevĕrată nu declamațiunea, n'a putut lipsi în Dacia Trajană, căcĭ nu i aŭ lipsit vaĭ ! teribilele cause, care storc țipetul durereĭ și necĭ notele santelor aspirațiunĭ n'aŭ putut lipsi córdelor aceleĭ harpe cu córde variĭ și misteriòse care se chiamă *animă !*

Dér décă elocința, décă nu și oratoria, n'a lipsit strebunilor noștri, unde sunt, ni se va dice documintele eĭ scrise ?

Documinte scrise ale elocințeĭ lor nu putem presenta pentru primiĭ secoli aĭ Românismuluĭ în Dacia. De ce ? pentru că maĭ mulțĭ secolĭ, limba municipiilor, limba politiceĭ, limba foruluĭ, a trebuit se fiă, — istoria probă că așia a fost—, limba *latină.* Dovedĭ despre acésta avem nu una ci o mulțime în testele nepărtinitóre ale atător istoricĭ eclesiasticĭ și profani bizantinĭ, precum Am. Marcelin, Sozomen, Socratu (Istoria eclesiastică), Zonara, Cedren, etc. etc. carĭ indică séu carĭ reproduc unele din oratiunile ce se ținură în Dacia Trajană, punêndule în gura atător ambasade Bizantine séŭ barbare. Da, a-

www.dacoromanica.ro

tăta e de adeverat că limba latină, în oratoriă, ca o consecință a instituțiuneĭ municipiuluĭ, a esistat în Dacia Trajană, că istoria nu numaĭ acésta ne arétă, ci și pre barbariĭ din Dacia iubind și cultivând limba latină. Atila, teribilul Atila, avea secretar pentru limba latină. Și maĭ 'nainte de el amintiți-ve pre Goțĭ, pre Ulfila, celebrul episcop roman, aducênd pre Visigoțĭ la credința crestină a colonistilor Dacieĭ; amintiți-ve pre Ulfila pledând la Bizanț causa Dacieĭ amenințată de Hunĭ, și indată apoĭ cugetațĭ la imensa autoritate a cuvêntuluĭ juneĭ amvone crestine din Dacia, când la indemnul eĭ, imprejurul bisericeĭ de lemn trasă pe róte, un intreg popor cu regiĭ lor Fridigern și Alaviva se adună, într'o ḑi, și bětrăni și junĭ, barbațĭ, femeĭ, copiĭ părăsesc case și ogóre, spre a trece Dunărea, unde în loc de asil, dolósa politică bizăntină le vor da un lung martir și un imens morment!

Nu pot, în scurtul spaciŭ de o oră se trecu în revistă tóte acele ocasiunĭ in care înainte de restaurațiunea Principatelor, elocința a putut, a trebuit se resune în Dacia Trajană.

Voiŭ ḑice numaĭ câte-va cuvinte asupra elocinţeĭ din secoliĭ ce curseră după fundarea séŭ restaurarea Principatelor.

Organisațiunea politică a acestora fiind resultat al suvenirilor, al tradițiunilor Romeĭ, acéstă organisațiune avênd la bază Municipiul, municipiul din care pe nesimțite, s'a creat ducatele și Principatele Române, oratoria, décă nu și elocința politică, n'a lipstit nicĭ guvernuluĭ domniilor Muntenieĭ nicĭ celuĭ al Moldoveĭ.

Domniĭ se înconjuraŭ de *sfaturĭ* și în acele sfaturĭ *cuventul* resuna și tindea a persuade. Cronicarul Costin e dovéda la acésta: «Pentru acésta, ḑice el, aŭ dat Dḑeŭ, Domniĭ ceĭ bunĭ noĭ am ḑice astăḑĭ: Constituționalĭ) se aibă *sfaturĭ* cu care *vorbind o trébă se frâmênte cu vorba lucrul; unul una, altul alta respundênd, se lămuresce lucrul care-ĭ spre indemână.*»

www.dacoromanica.ro

Ce admirațiune sinceră și rĕpețită aflăm la tot pasul în cronicele nóstre pentru barbațiĭ îndĕstrațĭ cu puterea cuvêntuluĭ ! M. Costin era pentru Neculcea «*Om de trébă la voróvă*»; Vedĭ Pag. 285. T. II. *Om de mirat la înțelepciunea de sfaturĭ și de voróvă*», numea Costin pre Bucioc, ministrul luĭ Grațian.

*

Avem noĭ înse vre o bucată literariă, vre un discurs al vre unuĭ oratore din aceste *sfaturĭ* ?

Respunsul e negativ, déca a face o bucată de elocință, este a face un discurs, adecă «a distribui esact un obiect în părțile séle a sprijini fiă-care rațiune principale a supra unuĭ maĭ mare numĕr de probe secundariĭ, a întruni argumintele prin transițiunĭ regulate, a anuncia conclusiunea în esordiŭ, a întruni tóte probele în perorațiune.»

Da, discursurĭ în asemenea formă am putea a vĕ citi puține din acea epocă, în carea măna Românuluĭ lasa atât de puțin se cadă palosiul, ca se iée, ca Dositeĭ, a mănă péna de scriitor.

Dar respunsul este afirmativ, décă cerem numaĭ dovedĭ care se probe că elocința a rădicat sublimul sĕŭ țipet, rapede cum e lovitura, bătaia animeĭ, în Muntenia și Moldova. Cronicele nóstre daŭ la maĭ multe ocasiunĭ asemenea dovedĭ.—Deosebinduse în acésta de Istoriciĭ Romanĭ, de Titu Liviu și Salust, Urechiă și Costin nu ducŭ în cronicele lor discursurile, însĕșĭ testele discursurilor ce s'aŭ rostit la cutare séŭ cutare ocasiune solemne a vieteĭ naționale, dar eĭ indică acele ocasiunĭ, întru acésta reeșind a fi maĭ istoricĭ, maĭ naturalĭ și veridicĭ, decât supranumițiĭ și maĭ ales decât Titu Liviu, care ajunge numaĭ a fi orator depărtat de realitate, de adevĕr și de naturale. Țipete ale durereĭ, esclamațiunĭ ale admirăreĭ, ale iubireĭ ?..ele sunt multe în cronicile nóstre, dar nu sunt și discursurĭ. Urechiă ne arétă pre Stefan cel Mare *luptând*

www.dacoromanica.ro

ca un leŭ ér nu ţinênd harange la oşteniĭ sĕĭ bravĭ. El nu pune pre Lăpuşnénu se ţină un discurs patetic către boeriĭ ce veniră se-ĭ ḑică că *ţéra nu-l voĭesce şi nu-l iubesce,* discurs prin care se-ĭ îndemne al *voi şi al iubi*: Urechiă indică numaĭ adevĕrata elocinţă a luĭ Lăpuşnénu : *décă ţéra nu mĕ voieşce, o voiesc eŭ, décă ţéra nu mĕ iubeşce, o iubesc eŭ.*

Repetăm : décă literile nóstre nu ne presintă modele, esemple din oratoria română sub Domniĭ Moldoveni şi Munteni, nainte de fanarioţĭ, ea însă n'aŭ lipsit foruluĭ, amvoneĭ şi politiceĭ ţĕreĭ şi décă chiar uneorĭ vor fi lipsit discursurile, nu aŭ putut lipsi ănimeĭ strĕbunilor, acele ţipete, lacrimĭ, esclamaţiunĭ, cuvinte întretăiate, frase neterminate. . . . care sunt adevĕratele semne ale elocinţeĭ, căcĭ ele sunt manifestaţiunĭ ale pasiuneĭ, în loc că discursurile maĭ adese sunt manifestaţiunĭ ale scrierilor, ale studiuluĭ!

Nu! elocinţa n'a lipsit Românilor.

Amvonul, baroul şi Sfatul ţĕreĭ aŭ resunat adese de cuvinte elocinte. Oratoria Amvoneĭ? Dar Dositeiŭ, Varlam, Iacob, Filaretu, Veniamin. etc. nu scormoliaŭ adăncul ănimeĭ poporuluĭ, când cu crucea în mână şi în ănimă cu iubirea ţereĭ lor, mergéŭ în ḑioa de furtună în fruntea mulţimeĭ, a poporuluĭ?.. Oratoria politică? Cetiţĭ discursul sublim şi scump nouă al luĭ Stefan cel Mare pe patul de mórte; amintiţi-vĕ panegiricul acestuĭ domn, vedeţĭ discursul ambasadoreluĭ luĭ Ştefăniţă Vodă, Ión Cărjă, către regele Polon Sigismund I asupra necesităţeĭ uneĭ alianţe creştine universale contra turculuĭ. Eruditul nostru coleg D-nu B. P. Hăjdău l'a publicat în Archiva Istorică a Românieĭ (1).

*

Nu! cel puţin elocinţa politică n'a amuţit d'apururea în ţéra nóstră. Amvona adese orĭ a tăcut numele luĭ

(1) Veḑĭ Arh. istorică, Tom. 1, par. 1, pag. 12.

www.dacoromanica.ro

D-deŭ, dar preotul luĭ Christ, spuné numele luĭ, ca mângâere supremă ostasiuluĭ, carele cădea pentru téră și lege. . . . . Amvona nóstră a fost de multe orĭ, în dilele când libertatea era în doliu și sfatul tereĭ tacé, când oratoria politică amuțise,—amvona a fost locul de unde libertatea și naționalitatea detunaŭ cu vocea lor sanctificată de presența luĭ D-deŭ ! . . . O ! la românĭ *lege* se numea nu numaĭ articoliĭ regulatorĭ dreptuluĭ cetățeanuluĭ, dar *legea* era și *relegea* .. De aceea *relegea* a fost sprijinul *legeĭ*. Astădĭ, da, lucrul s'a schimbat : legea a reeșit un moment a face din relege o servitóre a eĭ.

Dar nu vedețĭ campiele nóstre sterpe, nu vedețĭ anima nóstră vestedă, uscată, fără simțirĭ?. . . Nu ne vedețĭ trecênd îmbătrinițĭ, lipsițĭ de speranțe, putredĭ de corupțiune? . . . O! redațĭ, redațĭ românuluĭ mângâerea și sânțenia altaruluĭ, lăsațĭ ca biserica străbună se continue a fi scutul sânt al românismuluĭ și al drepturilor nóstre nationale! ..

*

Avurăm elocința politică.—Haranga militară n'a putut se nu esalte și ea șirurile atător bravĭ, care s'aŭ dat viața pentru moșia strebună. «*Nu dațĭ, nu dațĭ copii locul acesta,* striga M. Costin, ostașilor, un moment rĕpușĭ pe cămpul lupteĭ. . . . *Nu dațĭ, locul acesta că este frămêntat cu sangele strebunilor vostri !*»

Permiteți-mĭ a aduce aci, o harangă necunoscută încă istoricilor și literaților noștri. O estrag din o istoriă a luĭ Mihaiŭ Vitézu, needitată incă, aflată de mine în biblioteca naționale din Madrid, secțiunea manuscriptelor.

Polonia reeșise a smulge Moldova de sub sceptrul luĭ Mihaiŭ și dăduse tronul eĭ luĭ Ierimia Movila. Era a doa di dupe grele lupte și pierderĭ in Ardél in resboiul cu Basta. Marele general al luĭ Mihaiŭ, *Baba Novac* «*Valeroso soldado y muy esperto en la milicia*» dice autorele spaniol, adună puțină oștire nesfarimată, o inar-

www.dacoromanica.ro

méză și, gata d'a incinge lupta cu Poloniĭ, ḑice oștenilor seĭ :

«La luptă! tovarășĭ! Lovitura, o! voinicĭ, ce avem «se dăm pe neașteptate dușmanilor, are nevoiă de vite«ḑia vóstră, de puterea vóstră; décă în luptă e de nevo«iă cutezare, acum e timpul se o dăm pĕ faciă, ca se «imblănḑim perderea nóstră próspetă cu o victoriă glo«riósă și se inveselim tristeța perdereĭ trecute cu bucu«ria sfărimăreĭ și sdrobireĭ Léhuluĭ! Ĕca ḑiua, o! voi«nicĭ feciorĭ, in care fiă-care din voĭ cu valóre intrepidă «și dorulŭ de a invinge, trebue sĕ-șĭ arete puterile séle, «cu care de atătea orĭ am invins atătea greutățĭ maĭ marĭ, «éca ḑioa, voinicilòr, când nu numaĭ va streluci «voinicia fiă-căruia dintre voĭ, dar ăncĕ avem d'a lup«ta pentru viața, pentru onórea, pentru patria in care ne «am născut, pentru ogorul ce ni aŭ hrănit, pentru casa «unde am crescut, pentru femeea și copilașiĭ noștri, «pentru bunurile nóstre tóte! Le vom avé aceste tóte «décă vor voi brațele și ănima nóstră! Cine voinicesce «se luptă, D-ḑeŭ l'ajută; acel care preferă fuga rușinósă «la o mórte onorată in serviciul și apărarea tronuluĭ și «a țereĭ, o! da, află in fugă chiar peirea luĭ... Înainte «e dușmanul!.. Glónțele flinteĭ vóstre pot se astupe «flinta luĭ, se o facă netrebnică.. Nu intórcețĭ spetele.. «glónțele luĭ le va nimeri maĭ lesne .... Mórte, nu «fuga!... O nu! mórtea cu gloriă, mórtea celor pu«tinĭ, mórtea bravilor.. aceea s'o căutațĭ! Nu vĕ sfiițĭ «că némicul este maĭ numeros!... N'ațĭ veḑut voĭ d'«atătea orĭ că victoria nu este a numeruluĭ ci a ănimeĭ «de voinicĭ. Nu mulțimea puscilor ce bubue daŭ isbăn«da... ci brațele ce luptă intărite de iubirea sântă a țereĭ, a Domnuluĭ eĭ!.. La luptă!.. Amintiți-ve de câte orĭ Lețiĭ aŭ simțit puterea brațuluĭ nostru!.. Puținĭ la numĕr, voĭ ațĭ fugărit ostirile lor numeróse... Amintiți-ve victoriele din anul trecut din Moldova și luațĭ din acé amintire esemplu și curagiŭ în contra acelor Lețĭ pre carĭ în atătea întâlnirĭ 'ĭ ațĭ învins!... Eĭ sunt sub

www.dacoromanica.ro

aceiaşĭ căpitanĭ, carĭ nu i-aŭ dus la victoriă.. Victoria e a vóstrĕ!.. Incredeţi-vĕ în ea! Voĭ aveţĭ aceeaşĭ valóre şi aceeaşĭ ardóre de luptă ca alte dăţĭ şi Novac, vechiul vostru căpitan, este cu voĭ! La luptă copiĭ!.. viaţa, fala şi domnia luĭ Mihaiŭ, al vostru iubit Domn, sunt încredinţate lealităţeĭ şi voinicieĭ vóstre!..

Ruşinaveţĭ-voĭ pre cel ce v'a dat fala lumeĭ întregĭ?.. Nu.. Eacă duşmanul va fugi sdrobit! şi fuga şi risipa luĭ va asigura domnia luĭ Mihaiŭ, şi viaţa, averile, patria, copilaşiĭ nostriĭ chiar şi, ceea ce este maĭ presus de tóte, onórea şi fala vóstrĕ de voinicĭ!. La luptă! la luptă voinicĭ!.. Cugetaţĭ, trebue sĕ trăim în gloriă séŭ se murim cu onóre..« aplause prelungite).

Aplausele D-strĕ, vĕ spun în locul meŭ de s'a bătut voinicesce, braviĭ luĭ Mihaiŭ, după haranga luĭ Novac.

O! era timpul când biruitoriŭ, Românul îngenuchia la altarul divin spre a mulţămi, şi când era *învins*, ănima generaluluĭ Român nu era abătută ci striga: *Luptă, biruinţă séŭ mórte!* ..

*

Ascultaţĭ:

Basta învinge oştirile luĭ Mihaiŭ, «Mihaiŭ dice istoricul spaniol, se căia de cercarea sea.. *Afligido*» (măhnit) Domnul Românilor readună puţinele resturĭ din óstea sa sdrobită... Vedeţĭ, marele eroŭ simte un moment coverşită ănima sa de durerile perdereĭ. Ochiul seŭ lăcriméză, numerând pre ceĭ remaşĭ, privind cadavrele celor căduţĭ... Mihaiŭ, marele Mihaiŭ ezită... Baba Novac, însă se înfăţişédă ... Barba luĭ e arsă de iarba puscelor, calul a căduţ sub dênsul în luptă, .. braţiul sĕŭ e plăgit... sângele curge din rănĭ...

«Suntem învinşĭ, strigă el către Mihaiŭ, suntem învinşĭ!... dar nu de neamic ci de sórta adversă... Ce facĭ Măria ta?.. Lăsa-veĭ duşmanuluĭ mulţămirea învingereĭ? El, el se dică că a repus pre Mihaiŭ, regele Românilor!...

www.dacoromanica.ro

O nu! Dómne! . . . încalecă, încalecă . . . mergĭ curĕnd în ţéră! Viaţa ta este scumpă ostenilor tĕĭ! . . Fugí! . . . Lasă pe bĕtrânul Novac se apere, se móră apărând stapînirile tele până când cu oştirĭ próspete de voinicĭ veĭ putea reveni! Fugĭ Dómne! . . . Pe cât timp veĭ trăi, onórea, fala nóstră vor trăi! . . . Lasă muierile se îngrópe voinicii căduţĭ! Vino apoĭ tu curênd de ridică voinicia română... Se véḑă ungurul şi Basta că Mihaiŭ este neînvins când e înfrunte de oştirĭ Române!»

O! a vĕḑut Ungurul, a vĕḑut lumea că numaĭ asasinatul infam putea înfrânge, până în fine, pre Mihaiŭ!...

*

Singură numaĭ Oratoria forense, a baroului, cum o chiamă la noĭ, nu avem scire se fiă esistat şi înflorit la Românĭ în trecut. «Unde nu sunt legĭ, ḑice Urechiă, din voia domnuluĭ multe strămbătăţĭ se fac (1)» «In Moldova singurĭ ceĭ marĭ judecătorĭ, singurĭ părăşĭ şi tot eĭ plinitorĭ legeĭ şi de acest obiceiŭ Moldova nu scăpă!» Aci póte e causa lipseĭ oratorieĭ baroului român în trecut. D-neḑeul meŭ! . . . ea n'a esistat, de voiţĭ, dar împedică ea se se facă nedreptatea acolo unde ea esiste? . . . O! câte sunt pledóriele de advocaţĭ care duc la dreptate? . . Numeraţĭ! numeraţĭ bine. . . Mărturisesc, cât pentru mine, că-mĭ place maĭ bine decât o pledoriă plină de articolĭ invocând: libertatea, egalitatea, fraternitatea, constituţiunea, regulamentul, Camera, naţiunea, opiniunea publică. . . capitule, paragrafĭ, etc, 'mĭ maĭ place decât asemenea pledoriĭ, aşia de comune aḑĭ, 'mĭ maĭ place elocinta *sentinţă* a luĭ Stefan, ḑicênd ţeranuluĭ, care refuzase a da plugul seŭ unuĭ frate şi i-l ḑăduse apoĭ se are numaĭ Duminica: «Este fratele teŭ!... tu frate reŭ şi fără de animă... Dar nu veḑĭ tu că e fratele teŭ, că are copiĭ de hrănit şi birurĭ de plătit? . .

(1) Legile lui V. Lupu nu erau încă în putere.

www.dacoromanica.ro

Nu numaĭ se împrumutĭ plugul în ḑile de lucru, dar se și arĭ tu ogorul luĭ. . . Dumneḑeŭ va da atuncĭ spor și ogoruluĭ tĕŭ : căcĭ semĕnța ce o veĭ arunca în brazda ta, ĕțĭ va da însutit, că va fi aruncată de mâna care a ajutat pre un frate ! . . Dute de ia plugul de córne !»... Se póte ca se nu fiă întemeétă astă sentință pe §§ și capete de lege, dar e morale, e sublimă !

*

Oratoria amvoneĭ, a baroului, oratoria politică, tóte amuțiră însă în ḑiua aceea când instituțiunile strebune fură resturnate, când Fanarioțiĭ veniră se vorbéscă Românuluĭ limbă streină poporuluĭ, limba corupțiuneĭ, a infamieĭ. . . Atuncĭ oratorilor Sfatuluĭ țereĭ, succedară *măscăriciĭ* curțeĭ. . . atuncĭ era oratoria «*capuluĭ plecat ce nu-l prinde sabia;* era elocința *mâneĭ linse pentru că nu se póte mușca*. . . Era elocința îmbunătorilor, a curtezanilor, a infamieĭ și a trădăreĭ. . .

Oratoria politică în acestĭ anĭ de jale și risipă, era în *pungele* maĭ marĭ séŭ maĭ micĭ ce se deșertaŭ la Pașĭ și Vizirĭ. . . de la logofețĭ la treti-logofețĭ. . .

Spirituluĭ, educațiuneĭ politice a acestor ḑile de mórte datorim soliele fabulóse a le boerilor la Rușĭ și Turcĭ. . . solĭĭ ca acelea care, când Basarabia era sfășiată de la trupul țereĭ, nu strigaŭ ca Miron Costin «Nu, nu vom da acest pământ căcĭ e frământat cu sângele moșilor», dar îngenuchĭ strigaŭ ucidătoriuluĭ Românieĭ și al românismuluĭ : «*Milostive stăpâne, dă Moldoveĭ în locul Basarabieĭ care aĭ bine-voit Măria ta a o lua sub puternicul sceptru al Mărieĭ tele, da-ĭ județiul Rîmnicul din Valahia, că sunt puținĭ Moldovenii și nu pot purta birurile țereĭ și împărățieĭ...*» O ! departe de noĭ, ḑile a le orbireĭ și peireĭ ! . . . Departe de noĭ rușinea și sdrobirea animeĭ romane !...

*

www.dacoromanica.ro

Tudor Vladimirescu ! . . .

Vedeţĭ. . . acolo, la orizonte, un punct negru şi confusu ? . . Este lumea fanarioţilor care fuge. . . Calpace, iślice, bice . . . călăĭ . . . fug . . . fug ; . . . Vêntul libertăţeĭ a suflat. . Vertejul poporuluĭ resculat sub Tudor a curăţit staulul luĭ Augias ; . . . Aerul s'a curăţit de miasmele otrăvitóre, la fumul erbeĭ de puşcă a pandurilor luĭ Tudor, cum fulgerile curăţă o atmosferă încărcată ! — Respirăm ! . . .

*

Dér nu respir eŭ cel cu conferenţa, Dómnelor mele şi Domnilor meĭ : . . . A venit momentul când la lumina resculăreĭ şi a libertăţeĭ născende, se nască şi elocinţa . . . Vine dér locul de a ve vorbi de elocinţa acestor anĭ ; dér a vorbi deca este a vorbi de Heliade, Lazăr, Cămpinénu. . . de 1848 şi în curând apoĭ de Panu, Cogălnicénu, Barbu Catargiu, Gr. M. Sturza, D. Ghica, Brătianu, Boerescu, Costaforu, etc. etc.

Dieŭ nu respir şi eŭ tot aşia de lesne ca D-tre . . sub opresiunea ne precugetateĭ sarcinĭ ce în un moment de intusiasm pentru elocinţa nóstră română, mi am pus însu-mĭ pe umere.

De ce n'am şi eŭ burdufuri d'acele în care Eolele luĭ Omer indesuia vênturile, legăndule cu frănghiĭ de aur ! . . . Ce lesne 'mĭ ar fi astădĭ sĕ'mĭ îndeplinesc sarcina. N'avém decât, în acestĭ după urmă 8—9 anĭ de când maĭ ales libertatea dâdu renascere elocinţeĭ politice, se umplu burdufurile de *furtunile* oratorice la care mi-a fost dat a asista : aşĭ fi etichetat fiă-care burduf cu numele *furtuneĭ* , vreaŭ se dic *oratoreluĭ* , şi astădĭ a'şĭ demustra lesne şi comparative *ce este elocinţa română modernă* , tăind numaĭ frănghia de aur . . . séŭ şi de metal maĭ modest (sunt *furtunĭ* democratice !) D-tră aţĭ fi vĕdut, aşĭa, aţĭ fi simţit, cum eŭ nu vĕ voĭ putea spune, ce era elocinţa unuĭ Panu, unuĭ

www.dacoromanica.ro

Barbu Catargiu . . . și ce este elocința D. D. I. Brătianu, Cogălnicénu, etc.

Dar vaĭ ! Cum n'am la dispositiune de cât ănima, ănima mea, care aŭ primit impresiunĭ adăncĭ dar individuale, asistând la unele din solemnele dile în care flusul elocinţeĭ parlamentare s'a urcat sus pe costele munteluĭ unde reşede frumosul, eŭ nu voiŭ putea aduce D-tre decât suvenirele acelor impresiunĭ.

*

Inţelegeţĭ bine, Dómnelor mele şi Domnilor meĭ, că a ve vorbi aci de elocinţa politică a bărbaţilor nostri de stat, nu însemnéză a desbate cu D-tre atâtea cestiunĭ care aŭ dat ocasiune atâtor frumóse discursurĭ. Modest lectore de literatură, eŭ vreŭ se cerc numaĭ a descoperi elemintele particulariĭ literare a le stiluluĭ, a le elocinţeĭ nóstre române parlementariă.

«De la voĭ, vulturĭ aĭ oratorieĭ române, carĭ d'atâtea orĭ ne-aţĭ luminat cu radele geniuluĭ vostru , de la voĭ, un pios levit al glorieĭ vóstre, cércă a smulge secretele arteĭ vóstre spre a le desveli şi arĕta junimeĭ avide , ca stimul spre a vĕ imita şi a vĕ admira cu inteligenţă.»

Când eram copil,'mĭ aduc aminte că într'o dĭ, coprins de mirare şi de curiositate, că ce se fiă ceea ce bătea în lăuntrul orniculuĭ tatăluĭ meŭ, l'am luat cu multă bătaiă de ănimă, am mers la umbra unuĭ bĕtrăn nuc al grădineĭ caseĭ părintescĭ şi acolo l'am desfăcut. . . rotiţe după rotiţe. . .

Misterul vieţeĭ orniculuĭ nu-l aflaiŭ şi ornicul nu maĭ bătu. . . Nu-mĭ aduc aminte décă tatăl meŭ nu mĕ *bătu* şi el pre mine ! . . . Dér déca ornicul desfăcut nu maĭ *băté*, nu maĭ avea viaţă, culpa nu era a luĭ ci a mea. Décă *rotiţele*, petrele, ancora, resortele, scóse, deşirate, din elocinţa luĭ Panu, B. Catargiul, etc. vor face se nu maĭ găséscă urechia, ănima vóstră, suvenirile elocinţeĭ lor, — o ! da, culpa va fi a mea, care, astădĭ copil bĕ-

www.dacoromanica.ro

trăn, cutez a desface acel object admirabil care se numesce *talent* oratoric, spre a descoperi cu ce procedere reuşiră a face se ni bată tare ănima, când eĭ vorbiaŭ,.. cu ce precedere reuşiră a conduce după placul lor la ănima nóstră sângele, când cald când rĕcit, ... a ne face se blestemăm, se urîm, se plângem, se suridem, se iubim!...

*

Écă momentul solemn... Oratorele se ridică în mizlocul adunăreĭ agitate;.... Tăcerea se face.... Vedeţĭ!.. Cugetărĭ se îngrămădescŭ pe fruntea luĭ... Geniul improvisaţiuneĭ comandă şi cugetările se orânduesc... Va veni vaĭ! dioa când geniul nu va maĭ comanda şi cugetările vor sbucni în desordine... Atuncĭ nebunia.. dar acum buza luĭ freme sub pulsiunea cugetăreĭ ce o agită...

«La nobila îndemânare, la facilitatea, la libertatea alureĭ séle cine n'a recunoscut pre unul din principiĭ elocinţeĭ? Este Panu.

Puterea oratorică a luĭ Panu, Dómnelor mele şi Domniĭ meĭ, naşce din sorginţĭ diverse: maĭ de căpeteniă din:

Anima,

Iubirea de ţóră,

Estetica,

Intrebaţĭ suvenirile d-tră; ele ve vor areta în discursurile cele maĭ frumóse, care la ocasiunĭ solemne, curseră din buzele luĭ, în cascade brilante şi armonióse... că în aceste discursurĭ, el pururea aŭ depins un stadiŭ al ănimeĭ séle... Figurile séle oratorice de acólo le cerea... Anima sea îĭ dedea esordiele şi peroraţiunile cuvintelor séle ... «*Anima mea este plină de îngrijire* ... séŭ «*Durerea e mare ... Nu póte fi ănimă care se nu o simţă*» .. séŭ: «*cugetărĭ deosebite mĕ năvălesc.*» Eraŭ aceste espresiunile repetite, favorite, ale luĭ Panu.

www.dacoromanica.ro

Şi acele cugetărĭ ce năvăléŭ la ănima luĭ, eraŭ cugetărĭ generóse, purcese *din iubirea sea de téră*... Ce accente, ce note melodióse nu găsesce el când vorbesce de aceea téră în fața căreia strigă : «*Diceţĭ că Panu a greşit; eŭ primesc . . . căcĭ ce este numele meŭ, în cumpăna unde se otărésce sórtea téreĭ mele! . . . Da, se péră acest nume, numaĭ téra mea se fiă mântuită!*.

Téra n'a perit . . . Ea nu va peri ! . . . O ! dar nu va peri etern nicĭ suvenirea ănimeĭ téle generóse ! . . .

Elocința luĭ Panu este poesiă! . . . Fără a cădea în sentimentalism, el însă maĭ adese judecă cestiunile cu ănima decât cu logica argumintelor ! Acésta nu va se dică că el de multe orĭ n'a ridicat cestiunile pe aripele sciinţeĭ, la nălţimea liniştită a principiilor . Indestrat de natură cu amórea liniilor rotunde, a trăseturilor plastice, estetice, el cere limbeĭ şi gestuluĭ nu o simplă haină ci haina poetică a cugetăreĭ. Şi limba şi gestu chiar şi vocea sea, póte cam rebelă uneorĭ, după mine, dulceţeĭ sentimentelor ce avea se esprime, se supunéŭ ănimeĭ luĭ . . . Figurile oratorice ce nu revelă blândeţa şi amórea ănimeĭ maĭ nu le găsim în nicĭ unul din discursurile luĭ Panu. Ironia, sarcasmul, nu eraŭ armele de persuadere a le luĭ Panu . . . Da, el voia se persuadă, dar persuaderea o cerea pe calea ce duce desmerdare şi armoniă la ănimă ér nu amărațiune şi ură . . . In dioa cea maĭ agitată a vieţeĭ nóstre parlamentare, în diua de 5 Fevruarie 1863, el se esprima :

«Viața politică, ființa politică este d'a avea convincțiunĭ, d'a avea principiĭ. Viéta politică este lucrarea pentru a apăra şi a disvolta fiă-care principiĭ seĭ. Carĭ sunt principiele d-téle d-le Ministru? A nu recunósce Adunăriĭ drepturile séle, şi a numi cerşetoriă datoria puterei esecutive, d'a căuta se aibă încrederea Adunăriĭ? aplause. Dér d. ministru de culte a mers şi maĭ departe. A numit Adunarea vatră de conspirațiune; Guvernul provisoriŭ e numit, a dis, programa este făcută...

www.dacoromanica.ro

Dar atuncĭ cum maĭ staţĭ pe acele bance décă Adunarea conspiră? când Adunarea conspiră, atuncĭ poporul conspiră, pentru că Adunarea este depositaria dreptuluĭ poporuluĭ; pentru că adunarea, orĭ cât de restrînsă se află după legea electorală, este investită de suveranitatea nationale (aplause). Da! Conspirăm cu drepturile şi cu legile ţĕreĭ nóstre! conspirăm cu autonomia eĭ, cu siguranţa publică, cu moralitatea societăţiĭ întregĭ, puse în pericolu de d-v. d-lor ministri! (aplause). Écă complicii noştri, puneţĭ mâna pe dânşiĭ şi-ĭ sfărămaţĭ! (aplause). Ce? N'avem dreptul se ne întrunim! se vorbim despre suferinţele ţĕreĭ şi se căutăm vindecarea rĕuluĭ care ne róde? nu voiţĭ ca s'alungăm dintre noĭ urele, discordia şi pasiunile, carĭ ne aŭ inversunat pe uniĭ în contra altora? (aplause). Doriţĭ, doriţĭ sĕ fim desuniţĭ, ca sĕ servim necontenit de instrumente, la scopurĭ perfide, care nu caută decât ca sĕ ne piardă pre toţĭ, (aplause) intăritând pe uniĭ în contra altora până ce nu va maĭ remânea în ţéră de cât ruine, (mare sensaţiune şi aplause). Nu domnilor miniştri, am înţeles pericolul şi ne am strîns uniĭ lângă alţiĭ; am vĕdut prăpastia şi ne am dat mâna ca se trecem peste dânsa, şi vom trece, căcĭ suntem uniţĭ şi vom remânea uniţĭ.» (Aplause). (v. bul. Adun. 1863).

Fricele agonieĭ ţĕreĭ, a peireĭ eĭ, vaĭ! aŭ turburat cugetarea luĭ Panu. Când geniul 'şĭ luase sborul din corpul luĭ ruinat, atuncĭ ănima însă, singură ănima maĭ persistă. Era el ca citerna Sahareĭ din care arşiţa ucidĕtóre a uscat apa, dér pe pereţiĭ eĭ, icĭ, colé, maĭ strelucesce câte o picătură, perlă gata a se evapora . . . Amicia, afecţiunile vechĭ ale luĭ pentru bărbaţiĭ cu carĭ impreună luptase, singure maĭ streluciaŭ câte o dată în nóptea minţeĭ luĭ.

A murit! . . .

Dér numele luĭ va sta estern în josul aceleĭ piramide cu care eĭ plăcé se compare regimul Constituţionale. . . Piramida Unireĭ romăne! . . .

*

www.dacoromanica.ro

Se evocăm, Dómnelor mele și Domnilor meĭ, un moment, cu puterea ănimieĭ și a suvenireĭ, o altă nobile umbră . . . Orĭ care fiă, se ne grăbim de a spune, ideile luĭ politice, Domnilor, salutațĭ! . . . Căcĭ B. Catargiu a murit pentru idee ! . Ce idee? Puțin 'mĭ pésă... Mórtea și devotamentul sanctifică cugetarea ! Voiŭ dice și eŭ ca acé regină care adora un oratore din o clasă ce nŭ era a eĭ : *Ce n'est pas à l'homme que j'ai donné un baiser, mais a la bouche dont il sort tous les jours de si belles choses.*

«Pacea și odihna e scăparea țereĭ dicea el, și voiŭ preferi a fi sdrobit decât a îngădui slăbirea liniștеĭ : Voiŭ preferi mórtea maĭ nainte de a călca séŭ a lăsa sĕ se calce vre-una din instituțiunile țereĭ mele !» . .

Vedețĭ fruntea luĭ naltă, strelucindă, ochiĭ luĭ de unde flacărĭ isvoresc, obraziĭ luĭ slăbițĭ de meditațiune... de vegherĭ. . . Cine vĕdĕndu-l n'a ghicit în el superioritatea inteligințeĭ, puterea spiritului, pasiunea glorieĭ?...

Care eraŭ însĕ, Dómnelor mele și Domniĭ meĭ, elemintele constituitóre elocințeĭ luĭ Barbu Catargiu?

Figurele carĭ surprind, carĭ coprind forte imaginațiunea, dar care maĭ ales rescolesc adânc ănima, implu oratiunile politice ale luĭ B. C. Aci nu sunt zefirĭ și adierĭ parfumate ca la Panu, ci furtuna care restórnă. Ironia, Apostrofa, saracasmul... sunt mizlócele luĭ comune... și când figura oratorică 'ĭ lipsesce, nu 'ĭ lipsesce *esemplul*... El alérgă până în Indiĭ după el (1)... O suficiente tinctă de eruditiune și un spirit gata de replică, 'ĭ daŭ la dispositiune *asemănărĭ*, comparațiunĭ, apropierĭ. când de la mare la mic, când vice-versa, când spre a provoca surisul, când spre a nasce despreciul, când spre a lovi cu tăișul dublu al dilemeĭ, când spre a atinge cu vĕlul *alusiuneĭ* ... vĕl maĭ diafan decât al *picadorilor toreadorĭ* ...

(1) Cine nu scie ingeniósele apropierĭ ce facu cu elefantul fabulei cosmogonice indiane ?

www.dacoromanica.ro

Inţelege bine, onor. meŭ auditor, că necĭ timpul necĭ convenințele nu-mĭ permit a demostra aprecierele mele cu citărĭ din discursurile oratoruluĭ ce analisăm. Cestiunile ce aŭ agitat sunt legate de nume propriĭ și «*nomina odiosa sunt*» și asĭ aluneca lesne de la simple studiĭ literariĭ pe panta luciósă a politiceĭ . . . Nu mi-am dat demisiunea de la Cameră ca se fac una aci cu D-tre . . .

Vĕ pot însă încredința că écă aci, în Buletinul ședințelor Camereĭ nóstre, am cules pagină către pagină conclusiunile ce vĕ presentez.

*

Dar e timpul se vĕ vorbesc și de marele *Espada* al Oratorieĭ nóstre politice . . .

Sciţĭ că în jocul lupteĭ taurilor, unia sunt *picadores* alţiĭ agitatoriĭ cu velurile, dar taurul nu priimesce mórtea decăt de la «*Spada*», de la un feliŭ de *Spatariŭ*.

D. Cogălnicénu, e dupe mine, *Spătar* în luptele *tauruluĭ politic*. . . Majoritățile aŭ putut se aibă ele *dreptatea numeruluĭ*, a votuluĭ, dar nimenĭ nu ni va nega, că în Divanul Ad-hoc ca și în camerile ce s'aŭ succedat de la 1858—1863, décă victoria majorităţiĭ aŭ plăcut *Deilor*, a plăcut însă luĭ *Caton* maĭ tot-d'a-una cugetarea învinsă susţinută de Cogălnicénu, (*șopte, unele murmure în o parte a auditorilor*) Ce șopte pe acolo Domnilor. . . Ce șopte? . . Da . . aud. . . 5 și 24,2,11. . . mĕ rog lăsaţĭ socotelile! (*aplause vie*). . , sum slab, dar fórte slab în matematicĭ . . . Socotele vreţĭ? . . . o singură *adunare* 'mĭ place, aceea care ca a d-vóstră nu caută laude pentru ómeniĭ seĭ politicĭ, dar laude pentru *frumosul literar* de orĭ unde vine. . . O *immulţire* doresc, da, . . . aceea a oratorilor de talente ca acele ce admirăm.—In fine o divi̇diune, ba nu! . . . Jos cu divi̇diunea, Domnilor! . . . cine divide vré se ne repue,

www.dacoromanica.ro

în deosebi, izolaţĭ!.. Unire... Unire!.. (*aplause prelungite*).

Vaĭ!.. iată-mĕ pe alunecuşiŭ... mĕ rog de ertare! revin la dél!...

*

Vedut-aţĭ D-vóstră marea în sublima sea lărgime?... Apa e liniscită, valurile abia încreţesc suprafacia eĭ... luntrea păşĕşce a lene cu ventrelele îndoite şi abia miscate de adierile recoróse... De odată vêntul se ardică, valurile se 'nalţă, se lovesc, mugesc, barca pre valurĭ acum se urcă pre vîrfurĭ de munţĭ apoşĭ, acum mĕsóră prăpastia deschisă... Furtuna sporesce, muge, urlă... un fulger... barca e perdută... Nu!... furtuna se alină... valul se cadenţéză maĭ liniştit şi écă malul... ţermul înflorit!...

Aşia e elocinţa D-luĭ Cogălnicénu... una după alta furtunósă şi liniscită, când în divanul ad-hoc, în cestiunea bisericeĭ române, a unireĭ, a drepturilor civile pentru catolicĭ, când în camera Moldoveĭ cerênd casarea alegereĭ unuĭ strein putinte şi preşedinte Consiliuluĭ de ministri, când apĕrând ministerul seŭ din Moldova căduţ în judecată... (de multe orĭ aŭ făcut astă funcţiune), în atâtea ocasiunĭ, el ne-a făcut se culegem cu mintea şi cu ănima cuvintele ce curg ca un isvor luminos de pe buza luĭ... Am palpitat din emoţiunile séle, am stors lacrimĭ când lacrimĭ înneca vocea luĭ.... Atlet cu alure libere, cuvêntul Domnuluĭ Cogălnicénu luptă corp la corp, şi déca neamicul, mult la numĕr, nu e terasat, êĭ sunt însă smulse, sfăşiate bucăţĭ laurele ce-şi le pune pe frunte.

*

Elocinţa Domnuluĭ Cogălnicénu resultă după noĭ:
Din puterea şi nemerita orînduire a argumintelor.

www.dacoromanica.ro

Din o escepţionale cunoscinţă a lucrurilor şi ómenilor.

Din o elocuţiune facile şi pururea la înălţimea cugetăreĭ, şi

Din intrebuirea figurelor de cugetare în loc de figurile tropice şi de cuvinte.

Puterea cuvintăreĭ sèle, Domnul Cogălnicénu o încredinţéză confirmaţiuneĭ. Confirmaţiunile Domnuluĭ Cogălnicénu le vedem prin aceea *tarĭ* că aŭ recurs la argumintele imediate, născênd din natura cea maĭ intimă a cestiuneĭ, éră nu din esteriore, de la eruditiune numaĭ adecă de la inducţiunĭ sforţate adese, şi de la eşemple streine cestiuneĭ.—Ironia, satira, lovitura,(le trait), aluziunea maliciósă nu sunt despreţuite de oratore in refutaţiunea argumintelor contrariĭ, dér in decomun refutarea se silesce a o face şi prin argumintele logice. El intrebuinţéză şi interogaţiunea care nu ascéptă respuns, căcĭ respunsul ĕl dă singur, séŭ décă tace, incă domină cu *tăcerea* luĭ pre auditor, in atăta cunósce acest bărbat ómeniĭ şi lucrurile ţereĭ sèle.

In deplină posesiune a limbeĭ sèle, a uneĭ limbe clare, precise, acum dulce, acum nervósă, el face din tot cuvéntul o icónă a unuĭ lucru, a uneĭ ideĭ . . . , Aci nu are ce face recomendarea luĭ Mefistofiles :

„Nur muss man sich nicht
Allzu ängstlich quälen;
Denn eben wo Begriffe fehlen,
Da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein“

Aci nu sunt cuvinte de prisos. — Acum cuvintele se îngrămădesc ca se insiste asupra cugetăriĭ care vrea se o sublinieze, acum alunecă răpede asupra cugetăriĭ ce displace şi (cum dice un literat frances) il vedĭ jucânduse in sinul chiar al furtunelor cugetăreĭ . . . .

Ceea ce dă o deosebită putere cuvéntăriĭ D-luĭ Cogălnicénu este şi *memoria* cea admirabile ce are, şi care,

www.dacoromanica.ro

la trebuinţă, fără nicĭ o ezitare 'ĭ pune sub mână *argumentum ad hominem*.

Cetiţĭ cuvêntul ce ţinu în 1862 revendicând pentru Principate numele glorios şi străbun de *România*, Rememoratĭ discursul ce D. Cogălnicénu ţinu în 9 Iunie 1862 după infama ucidere a demnuluĭ seŭ rival de oratoriă, Barbu Catargiŭ. Acolo este însemnată tótă procedarea oratorică a D-sèle.

Galiĭ represintaŭ elocinţa sub chipul luĭ Ercule, tărând de vîrful limbeĭ sèle o mulţime de popóre încătuşate de urechĭ.

Acésta e icóna oratorieĭ D-luĭ Cogălnicénu.

*

Vĕdut-aţĭ o avalanşă pogorându-se iêrna de pe munţiĭ noştri? . . . Un bulgăre de zăpadă maĭ ântêiŭ, apoĭ o movilă. . . . se rostogoleşce. . . se rostogoleşce . . ; pênă jos, el a ajuns munte şi nu e maĭ mult zăpadă numaĭ ci o masă imensă de stăncĭ, de arborĭ sdrobiţĭ, care geme , care urlă! . . . . Cuvêntul luĭ I. Brătianu este avalanşă.

Anevoiă trebue se fiă unuĭ Preşedinte al camereĭ se scie suna la timp clopotul de câte orĭ D. I. Bratianu, în dilele de agitare a măreĭ parlamentare, vorbind de. . . . de bulgările de zăpadă, ridică avalanşa, restórnă şi rostogoleşce stăncĭ şi arborĭ . . . totul ce cugetarea sea rapede întâlneşce în calea sea labirintică, se abate, cum se dice în termen parlamentar, dela cestiune.

Adversariĭ luĭ pretind în adevĕr că în discursurile luĭ se depărtéză adesea orĭ de obiectul desbaterĭĭ. — Se póte ca Domnul Brătianu se nu fiă strîngênd pururea de pept pe inamic, e cestiune de musculatură, dar vĕ pot încredinţa că din acele digresiunĭ aparinte ce face în cuvêntarea sea, îngrămădesce inestricabile întărituri în jurul neamiculuĭ, carele de şi cu braţele şi gura remase

www.dacoromanica.ro

libere, se vede curênd închis în ziduri ca femeea meşterul Manole . .

*

Dar am abuzat de ajuns de pacienţa Dumnevóstră. Las pĕ altă dată de a vĕ vorbi şi de alţĭ oratorĭ însemnaţĭ d'aĭ noştri, d. e. de Domniĭ Gr.M. Sturza, D. Ghica P. Grădiştĕnu, Costaforu, Boerescu etc. şi maĭ încóce de cele douĕ sirene care vor duce, se sperăm, pre România la pajiştea înflorită a bineluĭ şi a glorieĭ naţionale, sirene care pórtă numele N. Ionescu şi Blaremberg.

Vedeţĭ, lista oratorilor politicĭ se face mare, şi ea va fi pe tótă ḑioa maĭ mare, căcĭ elocinţa este o consecinţă imediată a libertăţeĭ cuvéntuluĭ, a libertăţeĭ politice. Nu este, Dómnelor mele şi Domniĭ meĭ, o ţéră în care cuvéntul se fiă lăsat deplinuluĭ serviciŭ al cugetăriĭ, al consciinţeĭ, fără ca necesariamente în acea ţéră libertatea se nu fiă predominănd şi vice-versa.

Elocinţa este, s'o repeţim, fiică drĕptă a libertăţeĭ, căreia maĭ apoĭ s'a făcut readim putinte şi adesea *supapă* de precauţiune, prin care se deşértă *le trop plein* al libertăţiĭ reŭ înţelese.

Elocinţa fuge, tace, amuţesce din naintea obezilor şi a gădeluĭ. «In statele în care libertatea politică nu esistă elocinţa ḑice D. Burnouf Revue des deux mondes), este o facultate care rĕmăne nedesvălită, e un organ carele se atrofiază.»

Statele monarchice absolute nu daŭ oratorĭ politicĭ. CăND *libertatea* se concentră în ănima unuĭ singur om, când numaĭ acea ănimă este teatrul luptelor şi a «*frăméntăturilor*» dupĕ espresiunea luĭ M. Costin şi Urechiă, frăméntăturĭ de la care depinde resoluţiunea relativă la sórta unuĭ popor, atuncĭ nu căutaţĭ pe la acel popor *oratorĭ, bărbaţĭ elocinţĭ !. . .* Acolo unde monarcul este totul numaĭ el singur, poporul nu vorbesce, căcĭ nu se póte numi *discurs*, ţipetele plăngitive ce

www.dacoromanica.ro

scóte din timp în timp, cătră stăpânii lor ca să-ĭ deprece séŭ se-ĭ blăsteme.

*

Oratorĭ politicĭ aĭ ţereĭ mele, nu conspiraţĭ în contra libertăţeĭ cuventuluĭ, căcĭ sunteţĭ atuncĭ asasiniĭ vostri, nu conspiraţĭ asupra libertăţeĭ cuventuluĭ, căcĭ ucideţĭ însăşĭ *libertatea*.

Vorbiţĭ! o vorbiţĭ d'a pururea în numele aceleĭ libertăţĭ! ea va da strelucire, putere, persuadere cuventuluĭ vostru . . . Cel care se face preotul altaruluĭ eĭ, face din cuventul seŭ măciuca luĭ Ercule, fulgerile luĭ Joe, lauriĭ glorieĭ şi aĭ virtuţiĭ i sunt asiguraţi!

Fiţĭ preoţĭ aĭ templuluĭ eĭ, domnilor meĭ, căcĭ numaĭ aşia veţĭ fi *viri boni* aĭ luĭ Quintilian, şi numaĭ aşia **România va fi!** . . . (Lungĭ şi repeţite aplause.)

www.dacoromanica.ro

POESIA

IN

FACIA POLITICEI

CONFERINTA PUBLICA

TINUTA LA ATENEUL ROMAN IN 1867

www.dacoromanica.ro

Ce cauţĭ tu, literatură, la acéstă tribună, de unde libertatea a început a deprinde pe auditorul agitat, cu viéţa politică şi cu drepturile omuluĭ ? (1) Ce cauţĭ tu, poesiă, în façia politicilor noştri de tótă măna, politicĭ carii până maĭ ierĭ, ceĭ maĭ mulţĭ, aŭ politizat pe spatele ţereĭ şi câţĭ-va abia pe spatele lor propriĭ ? . .

Écă-aşia, dómnelor mele şi domniĭ meĭ : Poesia, literatura, vor avé cutezarea a-şĭ amesteca şi ele vocea lor, în viitor, o dată pe sĕptămână, Joia, în acest salon unde, cu *Atheneul*, se renăscură, anul trecut deja, primele întruniri libere (2). Ele vor amesteca vocea lor, la concertul, póte adese lipsit de *esenmble*, al uneĭ întregĭ naţiunĭ în redesteptare, dar totuşĭ isbitor, chiar când amintesce numaĭ mugetul océnuluĭ, chiar şi când se asémănă vuetuluĭ fortunelor care ridică valurĭ şi deschide prăpăstiĭ pe mare, care restórnă cetăţĭ întărite şi codriĭ secularĭ.

*

Şi are drept literatura, poesia la acésta părtaşiă în concertul redesteptăreĭ naţionale. Numaĭ eĭ nu se va puté striga : «*Tacĭ! tacĭ!* . . Până ierĭ aĭ cântat pre... cutare şi pre . . . cutare, pre ceĭ pre cariĭ astădĭ i înjurĭ împreună cu noĭ ! Tacĭ ! aibĭ cel puţin pudóre căcĭ

(1) In sala *Atheneului* după 11 Februariŭ se ţinéŭ adunărı politice.
(2) Sub Cuza încă se ţinură în *Atheneu* conferinţe *fórte libere*, dovédă şi ale d-l Lahovari, Cretzŭlescu etc.

www.dacoromanica.ro

și pudórea are farmecul seŭ poetic, și pudórea e o virtute !» — Am cântat după cum m'a atins înseșĭ degetele vóstre. Harpă atârnată de Dieŭ pe o cracă din arborele mare și astădĭ re-nverdit, care se chiamă *națiunea româna*, córdele mele aŭ resunat când sub lovitura adierilor, când sub acea a furtunelor, care au trecut preste acel arbore.... Instrument de gemetu seŭ de bucuriă romanéscă, nu-mĭ strigațĭ mie: *Tacĭ* ! ci ănimeĭ vóstre, sub suflarea căreia am gemut séŭ am suris.

*

Vréŭ, dómnelor mele și domniĭ meĭ, se ve amintesc răpede suspinile și bucuriele, aspirațiunile și descepțiunele ce aŭ făcut se bată ănima părinților noștri și póte chiar a unora din ceĭ carĭ mĕ ascultă; vréŭ se ve vorbesc de *poesia română*, și maĭ în speciale de ceea ce aŭ cântat ea maĭ cu intusiasmŭ, maĭ cu căldură, maĭ românesce !

*

Româniĭ, ramură din gintea latină, a căreia notă caracteristică a fost *politica*, cum a grecilor a fost *poesia*, Româniĭ sunt și eĭ un *popor politic* înainte de tóte, și dar literatura lor și dar poesia lor, aŭ trebuit se se resimtă d'apururea de însușirile de rasă. Ele aŭ fost în genere o literatură, o poesiă politice.

Nu este locul aci da cerceta care sunt adevĕratele sorginți ale Poesieĭ? déca poesia este în lucrurĭ séŭ în ănima nóstră? subiectivă séŭ obiectivă?... Décă *poesia* póte fi séŭ ba în cântarea uneĭ simple fapte de domenul eticeĭ etc.

Sunt acestea atâte cestiunĭ care se cuvine a fi desbătute aiure și cu altă stăruință și cu capacitate decât acele de care pot dispune.

Atâta vréŭ numaĭ se mi se concédă, că *poesia*, fiă ea în lucrurĭ, fiă ea în noĭ înșene, nu este *poesiă* decât cu condițiune de a ne mișca adânc, de a rescoli ă-

www.dacoromanica.ro

nima nóstră pînă în fundul eĭ, d'a ne face se iubim și se dorim, d'a ne înălța maĭ ales în regiunile pure și luminóse ale devotamentuluĭ, a le sublimuluĭ!

*

Nu voiŭ scalpelu, care se analizeze simțirile ce ne agită . . .

— De unde viĭ tu emoțiune săntă ce ne încăldescĭ sufletul, când pe țermurĭ străine, căutăm cu ochiul înduioșat orizontele Patrieĭ absinte?

Nu respunde! . . . Respunsul teŭ este aci, în ănima mea! . . .

— De unde nascĭ tu fior vivificător, care grăbescĭ sângele în vine-mĭ când, faima română, departe, departe ajunje a spune lumeĭ că *România este*, că *România va fi!*

— Nu respunde! . . . Respunsul? . . Ascultațĭ bătăile răpedĭ ale ănimeĭ vóstre, d-nelor și d-lor. . . .

— Respunsul?

Stergețĭ lacrima ce móie ochiul vostru, când pe pajiștea uscată a streinuluĭ, căutațĭ cenușa perdută a luĭ Bălcescu, a luĭ Hrisoverghi! a atător st. martirĭ aĭ românismuluĭ! . . .

O! écă poesia, dică ce vor voi aceĭ teoricienĭ aĭ esteticeĭ, care sunt maĭ bine numițĭ *hirurgiĭ* și anatomistiĭ eĭ!

*

Onóre eternă lireĭ române!

Ea a cântat câmpiele înflorite ale patrieĭ; ea a cântat cântarea ănimeĭ române însetată de libertate, de dreptate, de naționalitate!

Onóre eternă lireĭ române!

Ea a fost singura nóstră scólă naționale în curs de mulțĭ anĭ, multe decĭ de anĭ! . . . Poesia care a înve-

www.dacoromanica.ro

ţat pe mama română se doréscă fiuluĭ seŭ, nu avuţiĭ, nu onoruri, ci gloriă, ci vitezia în luptele pentru ţéră e săntă acéstă poesiă! eĭ nu póte nime nega dreptul de a vorbi, chiar când preoţiĭ libertăţeĭ oficiéză în marele lor templu!

Dar, dómnelor şi domnilor meĭ, nu e o simplă figură de retorică, când repet şi astă-dĭ, ca la lectura despre Cichindel: *Noĭ suntem ceea ce ne aŭ făcut poesia nóstra naţionale!*

Literatura, poesia e ca focul, e ca lumina ce aprindem în casele nóstre. Operă a nóstră, ea însă ne încăldesce şi ne luminéză. Sciŭ bine că literatura, că poesia uneĭ naţiunĭ sunt espresiunĭ ale societăţeĭ aceleĭ naţiunĭ, dar foc şi lumină aprinse, ele vor încăldi séŭ vor arde, vor lumina séŭ vor streluci pre acésta-şĭ societate şi naţiune.

Influinţile ce literile şi îndeosebĭ poesia esercită asupra uneĭ naţiunĭ, nu maĭ sunt întrebărĭ puse în desbatere.

Caracterul naţionale nu numaĭ se oglindesce în operele literariĭ naţionale, ci şi primesce forme şi direcţiunĭ noue de la ele. Aflaţĭ care aŭ fost cantarea ce aŭ murmurat mama aspra légănuluĭ nostru şi veţĭ afla esplicarea amorurilor, afecţiunilor séŭ urilor şi pasiunilor ce, intraţĭ în lume, debordară din sufletul nostru.

*

Un esemplu din istoria literaturelor, despre oglindirea perfectă în litere a caracteruluĭ naţionale. Se luăm pre Greciĭ luĭ Omer şi pre Româniĭ luĭ Virgiliŭ. Omer a fost un mare, un neimitabil cântăreţ al Grecilor, dar Omer a avut în operele séle influinţele «mizloculuĭ seŭ sociale» şi apoĭ, la rândul seŭ, le-a întors cu uzură asupra generaţiunilor care l'a ascultat séŭ l'a citit.

Virgiliŭ fu şi el cel maĭ mare poet al Romeĭ. Ca şi Omer, Virgiliŭ este sub influinţa «mizloculuĭ sociale» şi ca şi orbul de la Chio, Virgiliŭ esercită la rîndul sĕŭ

www.dacoromanica.ro

o mare influință asupra generațiuneĭ care l'a vĕdut născênd și asupra generațiunilor care aŭ cântat imne la mormântul de la Pausilipe.

Eĭ bine, permiteți-mĭ se maĭ indic ca și altă dată, o răpede apropiere, prin un esemplu, între acești duoĭ represintanțĭ gigantescĭ aĭ douĕ popóre gigante ale antichităţeĭ păgâne.

Și poetul grec și cel roman descriŭ pre Eole, dĕul venturilor.

Comparațĭ în testele respective pasagele relative și veţĭ vedea ce diferință e între descrierea luĭ Eol după Virgiliŭ și acé după Omer; acésta este mare diferință a geniilor Romeĭ și Grecieĭ.

Eolele luĭ Omer este un fel de domn fanariot, cu multe beizadele, cu multe averi; el mănîncă, bea bine maĭ tot d'auna pe spinarea bietuluĭ muritor pre care-l despóie, sub cuvĕnt de *sacrificiŭ*, cum fanariotul ne despoia sub nume de *văcărit, fumarit* etc.

Și vedeți-l pre acest Eole dând luĭ Ulis un *burduf de venturĭ* (burduful grecesc modern e plin cu unt de lemn!) i vedeți-l cum îl légă la gură cu funiă de aur... (aurul a astupat gura în tot timpul și maĭ ales în céta fanarioților!) Vedeţĭ apoĭ pre marinariĭ luĭ Ulise profitând de somnul acestuia pentru de a fura aurul de la burduf... și vĕnturile se pornesc și Ulise este din noŭ depărtat de tĕrmul Itaceĭ și de fericirea de a-și săruta pre fidela sea Penelopa!

Éca Grecia!

Vedeţĭ însă pe Eolele luĭ Virgiliŭ, grav sever și disciplinat ca legea, ca un cap de legiune!... El nu légă venturile în *burduf*, ci le închide în pesteră...; ele gem sub puterea luĭ dar l-ascultă... Eole e Roman!.. Și când apoĭ venturile vor turmenta vasele luĭ Eneĭ, nu va trebui luĭ Neptun *burduf* în care se le facă a tăcea.

Quos ego?... maturate fugam,» va dice Neptun. — Și vênturile vor tăcea cum tace și amuțesce mur-

www.dacoromanica.ro

murul uneĭ legiune resculate, la vocea sigură și fermă a comandanteluĭ eĭ aspru dar drept!

Ètă cum în cărțile poeților celor marĭ aĭ uneĭ națiunĭ, observătorele pòte descoperi oglinda fidelă a caracteruluĭ, a geniilor naționalĭ.

Ècă ce am cercat de maĭ multe orĭ a face și pentru literile nòstre române și maĭ ales pentru poesia nòstră.

Ècă ceea ce *în parte*, *am de a face* și astădĭ, dòmnelor mele și domniĭ meĭ.

*

In genere considerată, poesia nòstră vechiă are tóte însușirile poesieĭ apusene a trubadurilor și truverilor. In adevĕr ècă puntele de căpeteniă de asemenare :

a) Neregularitatea întrebuireĭ aceliașĭ *rime* la maĭ mult decât 4—7 și chiar și maĭ multe versurĭ, ceea ce moderniĭ versificatorĭ nu admit :

Frunză verde stejerEL
Sus, în sus, pe colnicEL
Cu Bistrița lângă EL
Sui-mi-se NenicEL,
Puișor de voinicEL,
Român, verde stejerEL,
Românașiŭ tras prin inEL...

b) Intrebuirea rimeĭ de *asonanța*, adică aceea care se constitue numaĭ din o singură vocală finale accentată Ast-fel sunt buneòră versurile :

Ulmiĭ că s'or clătinA,
Frunza că s'a scuturA
Trupul că mi-a astupA.

c) Alt caracter comun truverilor și trobadurilor și

www.dacoromanica.ro

poesieĭ nóstre, este frecinta întrebuire de alegeriă, aceste vĕlurĭ diafane ale adevĕruluĭ, inventate în Orient, unde frumusețа se ascundé de la admirarea ochilor și veritatea de la loviturile tiranuluĭ și ale despotismuluĭ.

d) Al patrulea caracter al poesieĭ evo-mediane este întrebuirea de animale simbolice, de ființĭ misterióse, de deităților ale uneĭ mitologiĭ propriĭ naționale. Aci paserile vorbesc, cănĭĭ se transfigură, caiĭ sapă cu copitele lor morminte pentru stăpînul lor iubit, demoniĭ i-aŭ ĺacță omenéscă etc.

In poesia nóstră vechiă avem balaurĭ, smeĭ, feti-frumoșĭ, ielele, sburătorĭ, descăntece, farmece, ca în *Farmacheutria* luĭ Teocritu, ca în Catule, Horaciŭ... Baba-clónța nóstră populară a învĕțat artea de a se face iubită, de la poesia strebună, cum multe din *Babele* dilelor nóstre continuă a intreba aste Babe-clónțe în interesele ănimeĭ lor !

e) Alt caracter generale de asemănare între poesia nóstră și acea a popórelor neolatine, surori, caracter fórte curios, stă în modul de a începe o cântare, cu *frunza verde*. Acéstă frunză verde de la cantările poporuluĭ nostru nu este nicĭ atât de singulară, necĭ atăt de *selbatică*, cum a calificat-o și póte continuă a o califica unia din societatea nóstră de salóne. Ea este ceea ce e tema pentru musicant; este ceea ce numesce francesul *le coup d'archer* (1). . .

Românul a asociat pururea natura la bucuriele și suspinele ănimeĭ séle, séŭ maĭ bine anima sea a zimbit, când o radiă rătecită a zimbit despicând norul negru de la orizonte ; el a gemut cu gemetele furtuneĭ, ce aŭ trecut asupra munților seĭ. . . El a plăns cu lacrima cristalină a isvórelor séle.

Român și țéră română ; animă română și natură a țereĭ române, aŭ fost unul și acelașĭ lucru. . .

1) Vedĭ cele ce am publicat în acéstă privință în *Ateneul român*, în Iașĭ, și în Steoa Dunărei, înainte de cele apoi publicate de eminintele nostru filolog T. Cipariu.

www.dacoromanica.ro

De aci deprinderea strebună de a asocia natura la cântările animeĭ. . .

*

Comparaţiunea nedeplinită dar indicată în capul poemuluĭ, cu o frunză, cu o flóre; comparaţiunĭ cu ceva verde şi iubit, séŭ cu ceva trist şi de durere, cu scaetele şi mărăcinele....; aceste comparaţiunĭ indirecte de şi neterminate, nu sunt, o repeţim, ceva arbitrariŭ. . . . *Frunza verde de dafin, de maslin, de stejar*, ... este *acordul* eroic în carele strebuniĭ cântaŭ pre voiniciĭ lor. Pe frunza de *sălcióră*, pe frunze de *micşiunele* etc. . . cănta Romanul durerile de amor, simţirile elegiace ale animeĭ. Dar

Frunză verde de *negară*
A intrat duşmanĭ în ţéră. . . . —

strigă cu mănią romanul încălecând sirépul seŭ de Bugéc şi apucând a mănĭ ghióga voinicieĭ . . .

Frunză verde macieşiŭ,
Domnul bea, mănâncă 'n Ieşĭ
Şi n'am apă 'n fedeleşiŭ. . .,

strigă Orheianul resculat contra împilărilor luĭ Gaspar Graziani.

f). In fine, dómnelor mele şi domniĭ meĭ, o după urmă notă caracteristică comună poesieĭ nóstre şi aceleĭ a trubadurilor şi troverilor, este că ele numeră maĭ cu deosebire numaĭ doue genurĭ de poeme, de cănturĭ: eroice şi erotice. Românul a luptat cu voiniciă. Românul a iubit cu aprindere. Românul a fost Cavaler!

Permiteţi-mĭ şi de astă dată se vĕ amintesc apropierea ce cu altă ocasiune am maĭ făcut între doina română şi cântările trubadurilor. — Prima *Doină* din colecţiunea

www.dacoromanica.ro

de doine ale D. V. Alexandri, este acea intitulată «*Doina Doinița.*» (1)

Ați vedut acolo, în acel mic poem, fidelul portret al cavaleruluĭ din evul median : Iubirea de femee, asociațiunea cu *șépte frați,* iubirea de arme și de cal, companionul glorieĭ . . . în fine lupta spre . . . .

. . . A scăpa biata moșiă
De păgânĭ și de robiă.

*

Dér se stringĕm maĭ de aprópe materia lectureĭ nóstre.

După cum a fost, Dómnelor și Domnilor meĭ, împrejurările prin care s'aŭ strecurat romaniĭ, așia în poesia lor a predomnit când genul erotic, când genul «eroic» și cu acesta poesia a devenit «politică».

Papa «Ganganeli dice : poesia spaniolă e un foc ce *incendiază,* poesia italiană e un foc ce *scenteéză* ; poesia francesă e un foc ce *luminéză* ; se adaugim că poesia română e un foc ce *înromânesce*. In adevĕr, când la curtea Domnéscă era pe tron voinicia, semeția mândră și română, nu semeția de vorbe îmflate ci spada deprinsă a învinge pre neamicĭ, Românul «iubia» mult dăr se bătea și maĭ mult. Atuncĭ el eșia cu ghióga la malul Prutuluĭ și striga tătaruluĭ :

„Măĭ tătare, dă-ne pace,
Măĭ tătare, stăĭ, nu trece,
Măĭ tătare, nu mĕ face
Se-ți sfărâm capul în dece !
Că de sus de pe movilă,
D'oiŭ svêrli ghióga cea mare
Dĕŭ ți-oiŭ plânge chiar de milă,
Măĭ tătare, măĭ tătare !

(1) Vedi colecțiunea *Doine și Lacrămióre,* Iașĭ, tipografia Berman 1863.

www.dacoromanica.ro

Ecă politica strebună! écă poesia în facia politiceĭ romăne la moșiĭ noștrĭ!

*

Când apoĭ în jurul tronuluĭ înstrăinat de țéră, domnesc greciĭ, politica așia dișă «Română,» învață că «melul bland suge la douĕ oĭ,» că «capul plecat nu-l prinde sabia,» că mâna ce n'o poțĭ mușca linge-o; că cine póte óse róde; când politica domnéscă e «înstrăinarea» de la țéră, îngenuchiarea eĭ prin birurĭ și desarmare, vîndarea și lașitatea în facia străinuluĭ și a aceluĭ putinte, despotismul și impilarea contra celor micĭ și din țéră....; O! atuncĭ tăcut-aĭ tu sântă harpă a Romănieĭ, și aĭ lăsat córdele téle se cânte infame laude pentru apĕsătorĭ?..— Nu, dómnelor și domnilor meĭ; și atuncĭ ea a cântat dar a cântat gloria strebună, cântând cum dice Cantemir și cronicarul Costin «cu nume bun și lăudă numele Domnilor bunĭ și cu nume reŭ și ocăra numele Domnilor reĭ...; și atuncĭ ea a căntat, dar căntarea eĭ o repercută codrul, unde voinicul însetat de dorul resbunĕreĭ moșieĭ séle, striga, asteptând diua acțiuneĭ:

Pusculița-mĭ ruginesce,
Ținta 'n ghiógă se tocesce,
Murgul sare, nechezesce!...

Politica poesieĭ strebune!... Ura și resbunarea contra apĕsătorilor, lupta săntă contra dușmanilor Romănismuluĭ... sănta ligă a celor pucinĭ «*abiè tovarași doĭspre-dece*» pentru a smulge de la hrăpitorul nelegiuit banul vĕduveĭ, pănea orfanuluĭ, sudórea însăngerată a bietuluĭ sătén....

www.dacoromanica.ro

Saĭ pe crênga cea uscată,
Dragă Corbe, Corbişor;
Veḑĭ în calea depărtată,
Nu-ĭ ḑiări vr'un călător?

Ce călĕtor, d-lor mele şi d-niĭ meĭ?

Călĕtor cu punga plină....

O! nu strigaţĭ: éca hoţul!... nu! acest călĕtor cu *punga plină* e adeveratul hoţŭ, el şi-a împlut punga din răpire, din împilare, din vêndare şi trădare...

Călĕtor cu punga plină....
Şi cu şal la cap legat.

Şi sciţĭ cine era altă dată *călĕtorul,* la noĭ în ţéră, cu şal la cap legat...

Timpiĭ se schimbă; astădĭ nu e haiducul dar óstea română, care va adăsta cu puşca la mână, la Dunărea, pre călĕtorul *cu şal la cap legat,* care ar cerca se-şĭ maĭ preumble meştiile pe pămêntul românesc! [1])

*

— Politică naţionale?
— Politică liberale?

„Noĭ ţinem codru şi valea
Noĭ vitejiĭ amîndoĭ....

striga voinicul codruluĭ. — Cuĭ ţineaŭ eĭ calea?

La Neferĭ se 'nchidem calea,
Sĕ dam grŏză prin *ciocoĭ*!

(1) Oastea era înşirată la Dunărea, cacĭ eram ameninţaţi de invasiunea turcéscă

www.dacoromanica.ro

Eĭ! ce voiţĭ? şi aci politica s'a schimbat!... Noĭ am vĕdut dile când *neferiĭ* aŭ ţinut calea voinicilor, apărătorilor dreptăteĭ şi aĭ libertăţeĭ... Dar ce-ĭ drept am vediut şi diua când *Voinicul* nu maĭ dădu gróză în *Ciocoĭ* ci uniĭ ciocoĭ deveniră *Voinicĭ* şi mulţĭ din *Voinici, Ciocoi*....

Dar nu! poesia nu mérsă pe astă cale... pe calea în care rătăci politica curţeĭ... Poesia politică remase pură, română şi etern gloriósă! şi ea cânta la fiă-care Domniă miserabile care se sfârşia :

Apa trece, petrele remân.

Şi ea cânta la fie care luptă între candidaţiĭ perpetuĭ la domniă :

„Doria un altul tronul,
Şi altul ce-l avuse
Şi ţĕraşĭ jefuise,
La alţiĭ o vênduse,
Plăngea că l-aŭ gonit....
(C. A. Rosetti).

Si ea cânta la fiă-care casă de apĕsător care cădea în seracia :

Blestemul celor sĕracĭ,
Nu cade peste copacĭ!

Şi cânta acelor *boerĭ* carĭ, uitând că averea lor adevĕrată trebué se o afle în iubirea de ţĕră, cariĭ se închinaŭ jefuitorilor, locustelor care sugeaŭ sângele ţereĭ;— cânta acelor boerĭ, carĭ uitaŭ că «*cinstea şi vrednicia*» nu este în trădarea de ţĕră ci în mórtea sĕŭ victoria pe câmpiele de la Călugărenĭ şi Valea Albă; ea cânta acelor boerĭ :

„Of! lume amăgitóre.... etc. (1).

*

(1) A se vedea acel cântec vechiŭ în lectura despre «Cronicele nóstre.»

www.dacoromanica.ro

Aceste se cântaŭ 'naintea fineĭ secoluluĭ trecut . . . . Era domnia fanariotuluĭ :

Căte rele 'n ţéră tot d'aci veniră !
Căţĭ bărbaţĭ cu nume, căţĭ Romănĭ era
Toţĭ prin carneficiĭ, din fanar perură,
Din ast cuĭb de intrigĭ, crime şi nevoĭ.

(A. Murăşénu)

Adâncă, cum sciţĭ, fu căderea, fu prostraţiunea naţionale în ceĭ dupe urmă anĭ aĭ aceluĭ secul ! Un poet ḑice de acel timp :

D'aş fi bĕtrân ca timpul eŭ nu cred că se póte
Maĭ mult decăt atătea ruine se călcăm
Şi nu creḑu apoĭ, crime, vênḑĕrĭ, trădărĭ şi mórte
Maĭ marĭ că pot fi 'n lume decăt în care stăm !
Moneda şi femeea pre ómenĭ cărmueşce,
Săracul şi cinstitul e 'n vecĭ gonit de eĭ
Şi muma 'şĭ vinde fiĭ când preciŭ maĭ bun găsesce
Şi fiĭ 'şĭ vênd chiar „ţéra", părinţĭ şi D-ḑeŭ.
Virtutea stă în aur, şi cinstea în hoţiă,
Frumos patriotismul când póte da folos . . . (1).

Era timpul când se potrivéŭ vorbele Mureşianuluĭ :

Vaĭ amar suspină o ginte părăsită
D'al căreĭ fer o dată păgânul tremura
Vĕḑênd că nu maĭ este miḑloc d'a fi păzită
Mărirea strĕmoşéscă şi esistenţa sa ! . . .

*

In miḑlocul acesteĭ nopţi negre, poesia română aprinse strelucitórea sa faclă, şi la lumina eĭ, Românul începu a scutura somnul greŭ ce apêsa pleópele luĭ. . . . La sân-

(1) C. A. Rosetti.

www.dacoromanica.ro

tele şopte ale poesieĭ, Românul redeprinse ănima sa cu vocea austeră a virtuţeĭ civice, la sânta scólă a poesieĭ el reaflă valórea sa, redeprinse drepturile séle şi maĭ presus de tóte, redobândi speranţele, asteptările marĭ ale Românismuluĭ. — In acest period de timp nu maĭ fu «doina şi balada» care spuseră ănimeĭ române durerile presinteluĭ şi gloria perdută, . . . versul se schimbă, alte acordurĭ se auḑiră, genul erotic începu a predomni: «Konachi» cântă ochiĭ negriĭ şi verḑĭ ; Paris Mumulénu, Cârlova, Catina. Eliad chiar iubesce . . . . Văcăreşcu vorbesce românilor de Cupidon şi de Venerea . . .

*

— Se fiă óre rătăcire? se fiă óre false acordele eşite din aste lire noue?

— Nu! eĭ învĕţaŭ a *iubi* pre românul carele, sermanul, nu maĭ scie decât a *urî*, care vaĭ nu maĭ scie nicĭ a urî . . ., tocite, amorţite fiindu-ĭ, sub loviturele apĕsăreĭ, simţiurile sănte ale ănimeĭ . . . .

„Dupe suferirĭ multe ănima se împetresce
Lanţul ce-'n vecĭ ne apósă uităm cât e de greŭ
Reul se face fire, simţirea amorţeşce,
Şi trăesc în durere ca 'n elementul meŭ! (1).

O! da, d-nelor mele şi d-niĭ meĭ, la eĭ a re'nvĕţat Românul a iubi, şi a *iubi!* éca marea metodă de regenerare a ănimeĭ. . . . écă metoda de regenerare naţionalĕ!

Mamă! iubesce pruncuţul tĕŭ . . . . iubirea acésta va păstra frunţeĭ téle cununa virtuţeĭ, sărutările téle vor încălḑi pruncuţul şi căldura «iubireĭ» este raza primăvereĭ ce cresce şi desmérdă flórea.

Copilă iubesce! . . .

(1) Gr. Alexandrescu. Anul 1840.

www.dacoromanica.ro

Sărutarea ce tu depuĭ asupra pĕruluĭ înălbit al bătrâneĭ tele bune, desmerdarea cu care măngăĭ fruntea îngrijită a bĕtrănuluĭ tĕŭ tată, a duioseĭ tele mame, este talismanul fericireĭ tele viitóre, a virtuţeĭ tele, când şi ănima ta va tresări de plăcere şi fericire sub sărutarea junelui soţ, şi maĭ apoĭ sub alintarea copilaşilor tĕĭ . . .

Iubiţĭ! Iubiţĭ!

Cel ce iubesce nu póte fi om rĕŭ, şi iubirea e sânţenia familieĭ şi nedestructibilul ciment al societăţeĭ!..

Iubiţĭ! ănima iubitóre este cetatea onóreĭ şi a virtuţilor în familiă şi familiile aceste sunt, la rândul lor, marea şi neluabila de neamic cetate a îndependinţeĭ şi glorieĭ naţionale!

*

— Puterea iubireĭ?

Ascultaţĭ legenda sublimă a luĭ Manoli şi Safira.

Manoli, era pescar, Zafira socia sea ducea pescele ce el prindea în marea Négră, la o monastire din insulă. . . . . Sunt mulţĭ anĭ de atuncĭ. . . sunt mulţĭ secoli.

Manoli şi Zafira aveaŭ un copilaşiŭ.

Odată eĭ fură surprinşĭ de nópte în nisipurile ce se întind între Monastire şi malul măreĭ. . . Fără de veste marea se ridică. . . valuriie se umflă, ea se revarsă şi se revarsă mereŭ; Manoli şi Zafira se vĕdŭ perduţĭ. Manoli dice:

«Sociă mult iubită, écă ora nóstră cé după urmă a sosit; pune piciórele téle, dragă, pe umeriĭ meĭ . . . . Aşia tu veĭ trăi maĭ mult. . . Te iubesc! . . . Iubesce suvenirea mea . . .

Zafira se supune. Manoli intră în nisip ca un par ce se înfige în pământ. Când Zafira vedu dispărênd facia bietuluĭ Manoli, ea suspină: O! dragul meŭ! o Manoli! tu nu suferĭ cea maĭ cruntă agoniă!

Apoĭ vedênd că şi ea e aprópe d'a fi îngropată în nisipurĭ, ridică pe umerĭ copilaşiul ce ţinea la sîn

www.dacoromanica.ro

și dice: «Pune piciorușele tăle asupra umerilor meĭ, astfel veĭ trăi maĭ mult.

Te iubesc, o! ăngerașe!... Iubesce tu mult suvenirea tatăluĭ teŭ și a mameĭ tăle!...»

Nisipul acoperi pre Mamă... Copilul plăngea.... Drăguțul luĭ corpușor dispărea puțin căte puțin.... și écă n'a maĭ remas d'asupra nisipuluĭ decăt aurul pĕruluĭ seŭ cretu.

Dar Zîna trece. Trecênd ea ĕșĭ împleticesce piciorul ușior în buclele aurite ale copilașiuluĭ; ea pune măna în ele și copilașul esă din mormênt.—Ce greŭ escĭ, dice Zîna. — Alt pĕr blond se ivesce: Zafira, juna mamă, ținuse străns în desmerdarea-ĭ piciorușile drăguțuluĭ copilaș. Zîna surîde și dice érășĭ: Aĭ! ce greĭ sunteți amêndouĭ!—Eraŭ treĭ, căcĭ era și Manoli, care ținuse străns în desmerdare piciorele femeieĭ séle iubite....

Și buna Zînă ĕșĭ urméză sborul pe termul înflorit, ducênd cu sine acest trunchiŭ uman, astă catenă viă din carea fiă-care verigă era o iubire

*

Așia ne vine, domnelor și domniĭ meĭ, salvarea la toțĭ împreună și chiar când pare că nu maĭ remăne speranță de salvare, de'ndată ce ne străngem uniĭ lêngă alțiĭ, când ne legăm în de noĭ cu legătura săntă și nedisolubile a iubireĭ, carea este ănima familieĭ și a societățeĭ!

Iubirea! écă dar marea fântână de viéță în care poesia a scăldat ănima română în aniĭ de renascere naționale. In *iubire* Văcărescu el însușĭ a învețat prețul libertățeĭ, a indipendințeĭ, a măireĭ tereĭ séle!...

Căcĭ, se ne grăbim d'a o spune, cordele din care Văcărescu și ceĭ-lalțĭ scoseră imne de amor, sub acelĕșĭ mănĭ resunară primele imne de renascere naționale, din dată ce revoluțiunea grécă, sbucnită în principate, atrase și atențiunea Românilor asupra a ce pote un po-

www.dacoromanica.ro

por cât de mic când *voiesce a-şĭ redobândi independinţa sea.* Când flamura elină fâlfăia la Iaşĭ în mănile luĭ Ipsilanti, la strigătul : «trăiéscă Elada !» acest strigăt atât de înţeles de popórele apĕsate, ḑicém altă dată şi ne repeţim aḑĭ, găsi un resunet profund în ănima luĭ Tudor care atuncĭ cu flamura şi el amănă, dar cu *flamura românéscă,* el respunse : «*trăiéscă nedependinţa românéscă !*»

*

Tot asemene, când un Mavrocordaţ, când un Stavros şi alţiĭ smulsera de pe citara lor poetică elină, córdele în care Elada plănsese curgere de patru secole dupre nedependinţa sa, când în locul acestor triste córde poeţiĭ grecĭ acordară pre acele din care întonară apelul lor la libertate ; atuncĭ şi la românĭ, codriĭ fură părăsiţĭ de bravĭ şi eşiră la lumina ḑileĭ şi la aplausul uneĭ naţiunĭ ce renasce ; atuncĭ Văcărescu, Cărlova, Mumulénu, Eliade... toţĭ ceĭ carĭ cântaseră simţirele duióse ale ănimeĭ june, sdrobind citara doinelor, citara aceea pe carea predecesoriĭ lor chiămaseră «*fraţĭ de cruce*»

Se scape biata moşiă
De păgânĭ şi de robiă !

ca şi Mavrocordat, ca şi Stavros, poeţiĭ românĭ, ḑic, făcură se resune pe córde noue :

Fraţĭ, uniţĭ nu ca tâlharĭ,
Ci ca românĭ, ómenĭ marĭ,
Veniţĭ sĕ ne sfătuim
Ce ar trebui, cum se fim !

(Văcărescu 1821).

Şi érăşĭ :

Aidĭ ! romăne ! aidĭ, voinice !
Lasă rîpe, văĭ, colnice !

www.dacoromanica.ro

Aidĭ moşnenĭ de vitejie!
Lenea nu e dată ţie!

. . . . . .

Aidĭ române! căcĭ e vreme
De când ţéra ta tot geme,
Suferind ruşinĭ şi gróze
Sub cumplirea multor lóze.
Aidĭ! voinice, te arétă,
Că tot escĭ, ce-aĭ fost o dată,
Cu UNIRE şi cu *minte*,
Cu de arme drepturĭ sfinte;
Cerul slava ta voiesce
Aidĭ voinice! BIRUESCE!

(Cant. Rom. Văcărescu 1821).

Strigăte, apelurĭ, povețuirĭ, aspirărĭ scumpe și pline de nemuritóre prevedere! Văcărescu a sciut, el cel ântâiŭ și alăturea cu el fabulistul Cichindel, acești doĭ poețĭ aĭ regenerăreĭ naționale, aŭ sciut a strebate, cu cele maĭ simple cântărĭ ale lor, prin cețele cele dese ale viitoruluĭ.

*

— Predicere a poesieĭ?
Văcărescu strigă la 1830 ăncă:

De unde-ţĭ vine numele, părăŭ fără putere,
Ce despărţirea némuluĭ tu îndrăsnescĭ a cere?
Milă, începutuţĭ, MILCOV SEC, de va sĕ-ţĭ dobândéscă,
Sfărşitu-ţĭ va, lumea oftând, IN VECĬ SE TE URÉSCA!
Despreţuire fraţiĭ daŭ putere-ţĭ ne'nsemnate,
CACI DESPARTITU ORĬ DEPARTATU, FRATELE E TOT FRATE.

Séŭ érașĭ:

O maică patriă aveţĭ,
Un duh de fraţĭ vĕ pórtă;

www.dacoromanica.ro

Supuşĭ UNIREĬ, supuneţĭ,
Puterea releĭ sórte.
UNITĬ, vĕ înţelegĭ voĭ,
Cu de românĭ mărime,
La tot d'o glăsuire voĭ,
La dragoste'-ntregime.

Şi la 1844, Mureşianu, acel mare suflet al românismuluĭ de peste Carpaţĭ, *stins* la timp spre a nu maĭ simţi *sfăşierea* noilor *dureri* ale patrieĭ séle, ḑicé:

Zăresc, colo departe, un rîŭ ce-a frânt Unirea
La fiĭ uneĭ mame, ce sórta-ĭ asupri ;
O Milcov, rîŭ de patimĭ, ce négră-ţĭ e numirea,
CAND AFLU C'A TA UNDA PE FRATĬ ÎĬ DESPARTI!

*

Preḑicerea politică a poesieĭ? . . .
O simplă scriere a coduluĭ nuoŭ românesc alcătuit la 1818, a fost d'ajuns ca se destepte în pieptul poetuluĭ accente de intusiasm :

Ah! d'ar putea (legea) a ne dobăndi
Şi câte-avem perdute,
Atuncĭ ce duhurĭ n'ar gândi,
Ce gurĭ ar maĭ fi mute ?
Atuncĭ ş'acest *corb serman*
Ear ACVILA *s'ar face*
Şi-orĭ ce român ar fi roman,
Mare'n rĕsboiŭ şi'n pace!

Accente sublime, profeţiă dulce ănimeĭ nóstre când óre veĭ fi realisată pe deplin?

*

www.dacoromanica.ro

Când ?...

Poetul ce a cântat-o, însuşĭ a trebuit se-şĭ pună astă întrebare, când, câţĭ-va anĭ dupe reinstalarea domnieĭ pământene, a amuţit puterea intusiasmuluĭ naţionale şi despotismul domnieĭ şi al legelor neegalitare veniră se îngenuchiă pre românĭ ca şi altă dată sub domnia veneticuluĭ fanariot...

— Când ?

In loc de respuns, lira românéscă s'a învelit în crepul de doliŭ ; poetul însă nu luă masca curtezanuluĭ...

Atuncĭ nu maĭ fu doină carea se spună domnilor reĭ, numele cu ocarà al altor Domnĭ reĭ din trecut. Dér Eliade, gingantele templuluĭ, cum l'am maĭ numit, dér Mureşanu, dér C. A. Rosetti, dér Sion, Alecsandri, Catina, Negruzzi, Bălăcescu, Boliac, Bolintinénu, atâţĭ alţĭ apostolĭ aĭ divineĭ cugetărĭ, cu toţĭ spuseră ţereĭ căderea eĭ, cu toţiĭ o deprinseră a blăstema şi a privi fără témă pre apêsătorĭ... Cu toţiĭ pregătiră pre românĭ pentru libertate şi independinţă, pentru botezul sănt al săngeluĭ la Délul Spireĭ.

Unul ḑicé de judecător :

Că are pufuşor pe botişor.

Altul că :

De vedém atuncĭ că jură,
Un boer judecător,
Eŭ credém că nu maĭ fură,
Că e sănt nemuritor!
Astă-ḑĭ însĕ mie-mĭ pare
Cum că mulţĭ ce aŭ jurat
Se-ţĭ iea pelea sunt în stare...

Şi altul maĭ păţit ne spuné :

Mĭ-e drag şi adevĕrul, dar décă vre o dată,
Am ḑis cum că ne fură aceĭ ce stăpânesc,

www.dacoromanica.ro

Un om căḑu pe mine, ca uleul îndată,
Mĕ smulse şi mĕ'nchise, ḑicêndu-mĭ că bîrfesc!

Şi poetul, amărât de relele multe ce vedé apĕsând ţéra sa, spunea iubiteĭ séle de ce-ĭ cărunţise pĕrul, de şi june ăncă :

A ta întrégă fericire
Stă în lucru şi în amor,
Ear a mea cu osebire
STA ÎN SÒRTA TUTUROR.

Asupritul de se plânge,
Eŭ îl plâng, că *îl simţesc ;*
Patriotismul de se stinge,
Eŭ în peptu-mĭ îl nutresc.
Şi dar creḑĭ, iubita mea,
Că pĕr alb eŭ n'aş avea?

Cum cânţĭ tu de bună voiă,
Fantasiĭ pe-al tĕŭ clavir,
Cânt şi eŭ, dar de nevoiă,
Căcĭ mi-e sufletu 'n delir.
Vĕd Româniĭ că suspină
Sub tiranĭ nesimţitorĭ
Şi Moldova tòtă plină
De 'mpilaţĭ şi 'mpilatorĭ,
Aşia, nu pot scumpa mea,
Pĕrul alb a nu'l avea. (1)

*

Şi suferinţele aceste nu eraŭ numaĭ ale nóstre, căcĭ Româniĭ la o l-altă în suflet le aŭ simţit . . . .

Oftéză sclav în lanţurĭ, din bolta 'ntunecată,
Căcĭ nu maĭ vede sòre, de lume-ĭ despărţit,

(1) Operele luĭ G. Sion p. 46.

www.dacoromanica.ro

În cuget însĕ crede, că tot maĭ scapă odată
Din umbră la lumină, LA FRATI CE-A PARASIT.

Ma vaĭ! amar suspină o *ginte părăsită*,
D'al căreĭ fer o dată păgânul tremura,
Vĕḑênd că nu maĭ este miḑloc d'a fi păzită
Mărirea strĕmoşéscă şi esistenţa sea!

Dormiţĭ, dormiţĭ în pace! Voĭ umbre din morminte
A vóstre suvenire, ce sânt ni le aţĭ păstrat,
Sunt *limba* şi *relegea*, ér zelul cel ferbinte,
Ce-aveţĭ spre genul vostru, cu voĭ s'a 'nmormêntat.

Ferice de voĭ umbre, că legea nu vĕ lasă,
Se revedeţĭ apuşiĭ nepoţĭ de pre pământ,
Căcĭ alt-fel tirania şi jugul ce-ĭ apésă,
De loc ér v'ar împinge în sarbădul mormênt. (1)

*

Pe când uniĭ din poeţĭ scoteaŭ gemete din sdobita lor ănima séŭ, după espresiunea unuĭ poet, ţineaŭ în mână facla viă a luminilor, alţiĭ cutezaŭ de a arunca mănuşa despotismuluĭ şi corupţiuniĭ prin stihurile lor, şi ţineaŭ în mână biciul de biciuire a slăbiciunilor şi al vicielor.

Poesiă politică, naţionale şi liberale, ea ḑicea de judecătoriĭ hoţĭ :

„ Când s'adună
Mintea îşĭ vênd pe parale;
Pun urechĭ lungĭ dreptu cunună
Şi-aşia 'şĭ pun ţéra la cale!
(Hrisoverghie).

Ea ḑicea Adunăreĭ servile carea vota, mereŭ vota birurĭ şi aproba, mereŭ aproba tóte nelegiuirile despotuluĭ şi concura la corupţiun ea generală :

(1) 1845 Un suspin de A. Mureşanu.

www.dacoromanica.ro

„ Când vedému că se adună
Deputaţiĭ şi vorbescŭ,
Eŭ credém că fapta bună
Toţĭ din suflet o dorescŭ ;
Astă-ḑĭ însă mie-mĭ pare
Cumŭ că uniĭ ne a 'nşelatŭ
Că de ţéră nu îĭ dóre ;
Aŭ cuvêntŭ, eŭ m'amŭ schimbatŭ !

Astăḑĭ ! — poetul scrie în 1840.... Dar ce *astăḑĭ,* ce vorbă perpetuă şi fatale profetică ! . . O fi fost un 13 a luneĭ... Căcĭ poetul d'atuncĭ, C. A. Rosetti, are obiceiŭ de a se teme de 13... Nu şi de 11, cum vĕḑiurăţĭ !

*

Cât gemu poetul, cât biciui satiricul nu vom spune astă-ḑĭ, dar vom aminti că :

Dupe nourĭ seninŭ vine
Bucuria dupe plâns...

Da, Românul ridică capul în 1848 ; el vĕḑu, dupe espresiunea cunoscută, că nu fusese *mic* în facia apĕsătorilor sĕĭ decât pentru că era în genunchĭ. In picióre! i strigă Poetul... şi Mureşanul lăsă lireĭ séle se ḑică :

„Deştéptă-te române, din somnul cel de mórte,
In care te-adîncică barbariĭ de tiranĭ !
Acum, orĭ necĭ o dată croeşce-ţĭ altă sórte,
La care sĕ se 'nchine şi cruḑiĭ teĭ duşmanĭ !

Acum orĭ necĭ o dată se dăm doveḑĭ la lume,
Că -n aste mănĭ maĭ curge un sânge de Roman
Şi că 'n a nóstre pepturĭ păstrăm cu fală-un nume,
Triumfătoriŭ în lupte, un nume de Trajan !

www.dacoromanica.ro

Inalțăți lata frunte și cată 'n jur de tine
Cum stau ca brați în munte voinici sute de mii;
Un glas ei mai aștéptă și sar ca lupi în stâne,
Bětrâni, bărbați, juni, tineri, din munți și din câmpii!

Priviți, măreațe umbre: Mihaiŭ, Stefau, Corvine,
Romăna națiune, ai vostri strenepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru 'n vine,
Viața-*n libertate, ori mórte, strigă toți!*

*

Harpa cântâ... și sângele pompierilor romăni sfinți harpa română!

Pot se vină d'acum din noŭ dile de doliŭ... Aŭ mai venit dile de durere... Dar dice poetul catră cucuvéoa ce urlă pe ruinele Tergoviștei:

„Ce-mi spui d'a nóstră sórță? Vaetul ce nu-ți tace?
Ca ce fel de restrisce? Ca ce fel de nevoi?
Corbul nu este Vultur? Ce nu ne lași în pace?
Plângi numai pentru tine, nu plânge pentru noi

(*Eliad.* Ruinele Tergoviștei).

Nu plânge pentru noi, căci Românul nu va peri! Poetul o spune:

De tace omenimea, va da glas stînca 'n munte.
Și apele c'un vuet prin ton nepomenit:
Nu mai e timp s'apuie un gen, ce-a mers în frunte
La tótă năvălirea ce tér a copleșit'.

Nu mai e timpŭ s'apue un gen faimos în lume,
Nutrit prin o minune, de dei provenitori,
A căruia mărire, virtute și renume.
Pusese sub picióre p'ai lumei domnitori!

www.dacoromanica.ro

Nu maĭ e timp s'apue o viţă strĕlucită
Ce-a dat în ḑecĭ de seculĭ din sînul seŭ eroĭ!
De a şi supus-o sórta a fi nefericită,
Resare-ĭ însă stéua şi scapă de nevoĭ!

E verde ăncă bradul!... (1)

*

O! da, e verde bradul....

„De n'a perit Românul când nu vedea lumina,
Când simţul libertăţeĭ era uciḑatorĭ.
Acum, când tirania se sbuciumă 'n durere,
Tu, bravule Române, maĭ creḑĭ tu c'o se perĭ?

De n'a perit Românul când órdele barbare,
Venea ca şi lăcuste în agriĭ semanaţĭ,
Tăind fără de milă, răpind fără cruţare,
Lipsind pre fiĭ de tată şi pre surorĭ de fraţĭ,
Acum când braţu-ţĭ ager în lume-ĭ cunoscută
Tu, bravule Române, maĭ creḑĭ că escĭ perdut?

*

Poesia, vedeţĭ, fu marea şcólă politică a Românilor, — pot ḑice a Românismuluĭ .... Căcĭ acordele eĭ de redesteptare strebătură departe la fraţĭ, prin străjĭ şi oştirĭ, bariere de tunurĭ şi de puşcĭ, cu care violinţa şi sórta a despărţit Basarabia, Bucovina, Transilvania şi Macedonia, de România....

In ţéra în care a *fi român* şi aşĭ vorbi limba sa era şi este a fi un fel de criminale, şi a comite o crimă de les-naţionalitate, în Basarabia, (2) poesia cântă cu sânta semeţiă a ănimeĭ ce simte şi palpită cu genero-

(1) Glasul unuĭ Român, pag. 40 A. Mures.
(2) Vaĭ! nu credém noĭ când dicém aste vorbe pentru Basarabia, că in 1867 vor fi aplicabile şi bietilor fraţĭ Ardeleni!

www.dacoromanica.ro

sitate sub agitarea iubireĭ de patriă, acolo, cavalerul Stamate cântă patria Română, pre Moldova cea betrână:

„Orĭ unde moiŭ duce
Orĭ unde de sunt,
Aprópe, departe
De a mea ţéră dulce,
De al meŭ drag pământ,
Mi-ĭ dor ḑi şi nópte
Şi cruda mea sórtă
De ea mĕ desparte,...

O! dorul sânt de ţéră ...! Poetul cere se fiă cel pu-in ca frunzişóra. care ....

Căḑênd în isvor
Plutesce pe el uşor,

Că n'ar putea nimenĭ se-l opréscă, suspină el:

Până la Moldova se sbor
Ah! şi acolo se mor!

Si poetul fraţilor in robiă speră...
El speră, căcĭ in unirea Moldoveĭ cu Valahia anima sa a ḑĕrit ....

O raḑă ce-a luminat
Spre a Iaşilor olat,
.... şi'n aer se vede
D'asupra vechiuluĭ Iaşĭ
Geniul cel de nădejde
Crescênd ca un uriaşĭ
Şi urḑind cu rîvnă mare
A ţĕreĭ re'nfiinţare
Şi-a eĭ gloriă nălţând
Precum aŭ fost óre când....

(Cav. Stamati. Viziunea, in Zimbru)

www.dacoromanica.ro

Şi la noĭ aţintă împreună cu Basarabia şi Macedonia uĭtată, ochiĭ sĕĭ plinĭ de durere:

„Ce are câmpul de ăngănesce"

ḑice poetul necunoscut al renascereĭ române din Pind,

„Ce are câmpul de ăngănesce
Şi Pindul tot de crătinesce,
Ce are Vlahul de sugliţesce ?

—Puliul meŭ care mĕ'ntrebaşĭ, drept, drept se-ţĭ spun opt sute d'anĭ şi maĭ mult de cât hiŭ aşia ruşinat, fără mumă, fără tată, fără soră şi fără frate, mĕ calcă şi ăncă mĕ calcă Turcul, Grecul, şi alţi pe corpugnĭ. — Cum se nu plângă, cum se nu strige ? . .»

*

O ! Blăstemate ! Blăstemate ! de miĭ de orĭ blăstemate mânile sacrilege, care vor atinge templul sânt al *unireĭ*, «Geniul cel de nădejde» al fraţilor din robiă....

. . . . Care zidesce cu rêvnă mare
A ţereĭ re'nfiinţare ! . .
Si a eĭ gloriă nălţând
Precum a fost óre când ! . . .

Ascultaţĭ ! o voĭ ! care vĕ mĕsuraţĭ patriotismul, Românismul, pe preţul caselor vóstre, pe mĕsura infimă a pungilor vóstre, — ascultaţĭ ! . . . ascultaţĭ ! . . . Gemete de desperare şi de desaprobare vin de peste Munţĭ şi de peste Prut ! de la Tisa şi din Pind . . . . Pe foc mâna fratricidă care vré desunirea ! . . .

Nu desuniţĭ pre Moldovenĭ şi Munteni, nu ucideţĭ speranţa a milióne de fraţĭ în robiă ! . . . Ce, voĭ boierĭ sĕ faceţĭ acésta . . .

www.dacoromanica.ro

„Ce! uĭtata-ţĭ acum óre
Duşmaniĭ cum v'aŭ tratat,
Cu ce 'nsulte, defăimare,
De batjocură c'aţĭ stat?
Aţĭ uĭtat c'ale lor cete
Satele v'aŭ pustiit?
Aţĭ uĭtat c'a vóstre fete
Si neveste-aŭ necinstit?..
O destulă rătăcire!
Lăsaţĭ intrigĭ, *neunirĭ*;
De ămblaţĭ după mărire
Ce-o căţaţĭ în înjosirĭ?

*

O se termin; cu părere de reŭ, dér timpul cere . . .

Câte imne frumóse a le intusiasmuluĭ n'am avé de înregistrat în aniĭ de la 1858 până în ḑiua şi până adoua ḑi de acel 24 Ianuariŭ, care verĭ carĭ fiă sórtele viitóre ale Românieĭ, va fi ḑiua eĭ de serbătóre. . .

De atuncĭ însă poesia maĭ că tăcu . . .

Era óre obosélă! ĕşĭ smulsese ea óre córdele lireĭ, în violinţa săntă a sbucnireĭ patriotismuluĭ?

Nu! harpa română avé córdele séle aurite . . . . dér poetul astepta . . .

*

O! descepţiune! descepţiune!!

Si România curĕnd îşĭ strinse peptul de frică se nu ésă vre un ţipăt care streinul se-l interprete de ţipet contra *unireĭ* . . .

Românul năbuşi lacrimele séle. . . şi rîse şi căutâ în vălmăşagul plăcerilor a uita pĕsurile mereŭ crescênde... El abia căta în satirile luĭ Bălăcescu, Orăşanu înfruntarea celor ce'l apăsaŭ. . . séŭ în Catina el citea:

www.dacoromanica.ro

„Eraĭ născut tu ast-fel séŭ lumea te făcuse ?
Acé patimă órbă în tine ea crescuse ?
Séŭ te-aĭ născut cu dênsa, corupt te-aĭ zemislit?
Tu comandaĭ o cétă de ómenĭ făr' de lege
Ceĭ maĭ stricaţĭ din lume; ce 'n lupta lor n'alege..
Adese Turcomanul sub eĭ s'a umilit. . . ·

—

Si 'n curtea sa lingăul găsea asil de pace
La masa sa ciocoiul găsea orĭ şi ce-ĭ place ;
Dar rîsul teŭ sardonic pe toţĭ înfiora. . .

(Pe ruinele Cetăţeĭ luĭ Tepeş).

Tăcu Românul séŭ receti poeţiĭ timpilor de doliŭ. . Tăcură ănimele năbuşite dér sângele curse ! . . . Dér gemetele séle străbătură departe . . . şi lire sore le repercutară :

. . . . il est encor d'autres races frappées
Que l'Europe devrait arracher aux épées ;
J'en sais une surtout qui vers nous tend les mains,
Et demande un vengeur pour les fils des Roumains
Oh ! laisse ton regard, Liberté diligente,
Où flotte sans pudeur le sanglant étendard,
Qu'entourent les soldats d'un cupide Hospodar !
Bucharest et Iassy doivent ouvrir leurs veines,
Se déchirer le flanc, pour ceindre de verveines
Le front d'un Polycrate ottoman qui s'endort,
Quand ses Anacréons chantent la dîme d'or ;
Ecoutez cette voix qui pleure et se lamente,
Ce long cri de victime au sein de la tourmente.
Ecoutez ! Ecoutez ! Ce ne sont pas des pleurs
Que font couler des yeux de banales douleurs :
C'est le cri de l'esclave expirant sous la chaîne,
C'est l'indignation qui réveille la haine !
Oh ! vous tous qui lisez ces feuillets désolés,
Puissent être vos coeurs soudainement troublés !
Au tableau déchirant de telles agonies,
Et la colère aux yeux, et les armes aux mains,

www.dacoromanica.ro

Tous vous voudrez veuger les deruiers des Roumaius !
Muse, taut qu'ou verra le firmau et l ukase
Réguer eu Roumauie et jusques au Caucase;
Tant qu'uu peuple, oubliaut Daute et Kosciusko,
Au mot de liberté restera saus écho;
Tant qu'uu être, uu chrétieu, uu musulmau, uu homme,
Que ce soit Autrichieu, Russe, ou Turc, qu'ou le uomme
Autocrate ou Sultau, eu u'importe quel lieu
Abusera saus peur du pouvoir, dou de Dieu,
Muse, preuds daus tes maius le glaive de l'Archauge,
Pour faire retomber cet homme daus sa fauge. (1)

Aşia striga d-na Urbain Ratazzi! . . . . .
Admiră, Dómnă şi poetă, poporul ce aĭ cântat! . .
Impilatorul este «dans la fange.»

*

11 Fevruariŭ!
Dér éca acordurĭ nouĭ se întonă în jurul nostru. . . .
Ascultaţĭ poetul cum predice căte-va dile nainte de diua cea memorabile :

Romăniă! ciue puue
Astăḑĭ florĭ pe fruutea ta?
Ceĭ ce vor a te repuue
Şi a te îmmormêuta?

Cu acéstă serbătóre (2)
Sciĭ tu ciue te-a îuḑestrat?
Ḑiua d'astăzĭ sciĭ tu óre
Căte lupte a costat

Da Romăuĭ! astă ḑi mare
Necĭ o dată u'o uitaţĭ:
Este-a patrieĭ serbare
Suuaţĭ clopote, suuaţĭ!

(1) Page 64. Les rives de l'Arno par M-me Urbain Ratazzi.
(2) 24 Ianuariŭ.

www.dacoromanica.ro

Patria. .. Dar' óre cine
Maĭ pronunță-acest cuvênt
Vre o buhă pe ruine ?
Vr'un sobol pe sub pămênt ?

Dar nu e de tot apusă,
Românià, stéoa ta.
Barca'n valurĭ astădĭ, însă
Măne portul va afla.

Al unirilĭ sacru nume,
O ! Romănĭ ! astădĭ serbațĭ.
El ne-arétă ceva 'n lume.
Sunațĭ, tunurĭ, resunațĭ !

O ! tu sacră și iubită
Libertate, unde escĭ ?
Mult timp âncă tot strivită
Cugețĭ ca se lăngedescĭ ?

Aĭ murit ? Nu, nu se póte ;
Tu daĭ viéță la Românĭ.
Din mormênt *chiar te vor scóte*
Cu-amorțitele lor mănĭ !

Ștergețĭ lacrimĭ trecătóre,
Voĭ aceĭ ce suspinațĭ :
Astădĭ este serbătóre
Sunațĭ clopote, sunațĭ !

Dilele predestinate
De ispite și durerĭ,
Nu sunt óre numĕrate
Pentru viéța uneĭ țĕrĭ ?
Nu, ursita rea séŭ bună
Noĭ o facem cum voim :
Fulgerele nu detună

www.dacoromanica.ro

Pe tiranĭ când noĭ dorim ?
Secul d'aur, fericire,
De la cine asceptaţĭ ?
Numaĭ, numaĭ din unire !
Sunaţĭ tunurĭ, resunaţĭ.

Din ţĕrîna strămoşéscă
Ce-a produs eroĭ şi smeĭ,
Menit óre e se nască
Numaĭ păcătoşi pigmeĭ ?
Fiiĭ Romeĭ ceĭ divine
Nasc tot Cesarĭ şi Neronĭ ?
In ast secolu de lumine
N'or se nască Wasingtonĭ ?
Vermĭ, vipere târîtóre,
Capetele înclinaţĭ !
Astădĭ este serbătóre.
Sunaţĭ, clopote, sunaţĭ !

Naţiune Romănéscă !
Fiă ca acéstă ḑi
Se te maĭ însufleţéscă
Se te facă a simţi !
Fiă ca se eşĭ o-dată
Din acest vîrtej de foc,
Ce te ţine 'ncatenată
Şi-ţĭ opresce viéţa'n loc !
Durerĭ, lacrime, suspine !
Astădĭ numaĭ resuflaţĭ.
Viitorul d'aur vine . . . .
Sunaţĭ, tunurĭ, resunaţĭ !

Ce va fi d'acum poesia? Ea va fi ceea ce vom face-o noĭ : mare şi frumósă ca faptele nóstre séŭ servilă şi degrădătóre, când servilismul şi degradarea ne vor copleşi.

Acum séŭ nicĭ o dată poesia nóstră va fi politică şi politica nóstră va fi de vom voi, mare . . .

www.dacoromanica.ro

„Românĭ din patru unghiurĭ, acum orĭ nicĭ odată
Uniţi-vĕ în cuget, uniţi-vĕ-'n simţirĭ ?
Strigaţĭ în lumea largă, că *„ţéra-ĭ bucăţită.“*
Prin intrigă şi silă, viclene uneltirĭ !

Preoţĭ cu crucea 'n frunte! căcĭ óstea e creştină,
Devisa-ĭ libertatea şi scopul e prea sântŭ.
Murim maĭ bine 'n luptă cu gloria deplină
Decăt se fim sclavĭ érăşĭ pe *„românesc pământ“*. (1)

(1) A. Mureşanu. Un resunet .1848.

www.dacoromanica.ro

DÉCA FAPTELE NATIUNEĬ

INAINTE DE 1680

FURA NUMAI INSTINCTIVE SÉU DE CONSCIINTA SI RATIONALI?

Conferinţă Publică ţinută la *Atheneu* în 1869.

www.dacoromanica.ro

Dómnelor şi Domnilor :

A ! Dómnele mele şi Domniĭ meĭ, aplausele D-stră bine-voitóre, ĕmĭ spun — ceea ce deja destul simţiam — câtă temeritate este se urc eŭ treptele acesteì catedre, adi, în urma . . . în urma unuĭ *Ercule al cuvĕntăreĭ şi dialecticeĭ !* . . . . (1)

Ercule ! . . . .

Un poet antic în o idilă neimitabilă de frescetă şi naivitate, naréză că într'o di Ercule diări şerpuind prin tufişurĭ un monstru, unul din aceĭ monstri pre care până ierĭ i credea lumea produs al fantasieĭ poeţilor şi pre cari moderna sciinţă a Paleontologieĭ 'ĭ desgrópă adĭ şi-ĭ reconstrue spre mirarea nóstră . . . .

Venia monstrul, negru ca ignoranţa şi urît ca pĕcatul; curănd mâna musculósă a Erouluĭ coprinde gigantica măciucă . . . . Asemenea, uneĭ pene, sbóră în aer şuerănd . . . . Ochiul erouluĭ scânteiază de tótă splendórea forţeĭ . . . . O se lovéscă ! . . . .

— «Opresce, stăĭ ! strigă d'odată un copil sburdalnic, săltănd, de nu sciu unde, şi prindênd cu slabele-ĭ mânĭ mâna înarmată a voiniculuĭ deŭ ! . . . . — Opresce ! . . . acolo e *mama !* Dórme, biéta, după oboséla dileĭ. Vedi ! într'acolo e monstrul, ear aci e mama ! . .

(1) Alusiune la conferinţa D-lui N. Ionescu, ale căruia doctrine istorice se combat aci.

www.dacoromanica.ro

Si luĭ Ercule, care în aprinderea sea avea se lovéscă sînul uneĭ mame, rĕmase se-şĭ dirigă putintea sea armă intr'aiurea.

Aşi voi, Dómnele mele şi Domniĭ meĭ, în neputinţamĭ d'a desarma pre Ercule, se mĕ agăţ, ca copilul idileĭ, de musculosul braţ al onorab...— Eram se dic representante al.. Da! al onor. representante al sciinţeĭ şi anticei istoriă naţională ! . . . Agăţat de acel braţ viguros, eŭ 'ĭ asiu dice :

— Nu într'acolo cu măciuca ! . . . Aci sunt secolii glorielor şi temeliele templuluĭ ingente al naţionalitătеĭ Intr'aiurea e monstrul cel negru, în secolul fanariotismului, secol care vai ! începe cu acea epocă ce tu o dici de consciinţă naţională, şi pre care abia o închieiă mişcarea naţională din 1821 ! A ! lovesce într'acolo ! lovesce monstrul . . . . Lovesce ! lovesce ! ! Epoca acea nu ne-a dat. pre Omer, pre Sofocle, pre Pericles şi pre Solon, ci obiceiurile moleşite şi corupte ale curţeĭ bizantine şi turcescĭ, ci văcăritul, fumăritul, cotăritul, pogonăritul, vădrăritul, séŭ, în altă directiune, pre Afrodita şi Cupidon orĭ fórte rar, pre Minerva, cimaĭ adesea pre Ercule ca deul furturilor. .

A ! lovesce într'acolo ! . Sĕ pĕtrundă adânc arma . . . Sĕ curgă tot sângele rĕŭ . . . Lovesce ! dér întórce ochĭ plinĭ de dragoste către aceĭ secolĭ în carĭ s'aŭ aruncat fundamintele cultureĭ ce avea sĕ dea Curtea de Argeşĭ, Triĭ Erarchiĭ, pre Urechiă, pre Miron Costin, etc. Ce dic eŭ ?.. In care s'aŭ aruncat fundamintele a maĭ mult decât Treĭ-Erarchilor, a Curteĭ de Argeşĭ : fundamintele naţionalităţeĭ române! A maĭ mult decât geniul luĭ Costin, a luĭ Urechiă, Udriste Năsturel: *a geniuluĭ românismuluĭ* !

A ! respect etern acelor secolĭ în cari s'aŭ petrecut marele mistere ale închiăgăreĭ naţionalităţeĭ, ale formaţiuneĭ limbeĭ, ale nascereĭ cugetăreĭ române, ale impămintenireĭ artelor. Sunt secolĭ în carĭ este légănul libertăţilor nóstre moderne, cum de patru anĭ de aci

www.dacoromanica.ro

am demonstrat, sunt secolĭ carĭ aŭ plătit cu sânge și miĭ de morminte dreptul de a dice noĭ adĭ din tóte colțurile Daciilor Trajane și Aureliane: *Iliu Românu! Mi-s Român! sum Românu!*

*

Dér lăsând la o parte lirismul, orĭ cât el inundă sufletul nostru, sĕ ne amintim că avem de stat la vorbă despre o teză filosofico-istorică, susținută, aci și pe aiurea, cu tótă puterea dialecticeĭ și cu tot farmecul formelor literarie. Sĕ abordăm déră studiul cu tótă seriositatea ce comportă intrebarea. Invinși în mintea D-tră, după desbatere, noĭ tot vom avea o mică parte de victoriă, căcĭ suntem siguri câ d'acolo, dupe acele bâncĭ, (1) vom primi o încuragiătoare strângere de mână.... Ni este garanță *nefractionată* cultul *libertateĭ* și *indipendinteĭ* ce se practică pre acolo, și de care voiŭ fi făcut adĭ și eŭ o mică întrebuințare.

*

Dómnele mele, Domniĭ meĭ!

Omul, ca și animalul, realiséză certe fapte, la care e solicitat *de instincte*. Cu diferință decât animalul — și aci este sprijinul naturalistilor cari aŭ făcut omuluĭ onorele uneĭ clase aparte în zoologiă — el face încă fapte purcedênd din determinârĭ ale *rațiuneĭ;* maĭ mult încă, omul, realizând acte cari aŭ origine în instincte, face tot de o dată, de e în adevĕr om, și acte de *rațiune*, și are *consciință* de actele séle. Un esemplu — douĕ spre a ilustra aceea ce dicem:

Stomacul *instinctiv* cere alimente. Omul nu satisface acéstă cerere ca orĭ ce animal, ci ĕșĭ prepară alimentele, ba adesea prea mult încă.

(1) Conferențiarul arĕtă banca unde se aflau maĭ mulțĭ deputațĭ din *fracțiune*.

www.dacoromanica.ro

Şi în o ordine maĭ rădicată : Mama iubesce, ca orĭ ce animal, pruncul seŭ. Act *instinctiv*.

Mamă însă, face educaţiunea copilaşuluĭ, impunênd durerósă tăcere ănimeĭ séle când nevoia cere se-l reprime : Act purces din instinct şi dires de raţiune.

Omul, ca tot animalul, are instinctul conservaţiuneĭ proprie. Lea ĕşĭ taie ĕnsăşĭ limba ca se nu spună secretul ; Scevola ĕşĭ arde braciul ce n'a lovit pre neamic ; atâţĭ eroĭ cad sub arma neamiculuĭ, apĕrând, nu viéţa lor, ci ceva obiectiv, care se ḑice *ţéră*, raţiune, ideiă... Aci *instinctul* nu numaĭ e condus de raţiune, dér înlăturat.

*

Ceea ce se întêmplă cu individele, se întâmplă şi cu popórele. Ba maĭ mult, popórele nu fac numaĭ acte instinctive şi de raţiune ; maĭ este, v'o spunêm în o conferinţă din Ianuariŭ trecut, maĭ este şi alt element, care iea o mare parte la faptele popórelor, ca şi la ale individilor ; acela e elementul ce atuncĭ l-am numit *fatale*.

Permiteţi-mĭ se vĕ amintesc că acest element fatale ce iea parte la faptele naţionale, constă din *topografiă, vecinătate, stirpe, cataclisme*.

Meritul individuluĭ-om este când scie se dirigă cu raţiune actele instinctive. Al popórelor merit este acelaşĭ, cu adăogirea învingereĭ, neutralisăreĭ *elementuluĭ fatal* conducênd în acest sens faptele lor la lumina senină a raţiuneĭ, a consciinţeĭ.

*

Acum, dómnele mele, că am lămurit între noĭ ce se înţelege prin fapte instinctive şi raţionale, etc. se strîngem maĭ d'aprópe obiectul nostru.

Omul în stare primitivă, în epoca în care face numaĭ acte de *instincte*, are abié instinctul familieĭ ; notiunea *naţională* şi a patrieĭ, i sunt străine. Când ĕnsă aflăm

www.dacoromanica.ro

la un popor nu maĭ mult numaĭ lupte între familie, triburĭ, ci lupte pentru o colectivitate de înşi cari nu aŭ altă legătură de căt limba şi stirpea, atuncĭ se fim securĭ că acolo nu se fac numaĭ acte de instinct, ci acte ratiunale.

Ce se judecăm însă în mod complect, décă un popor este în stadiul actelor instinctive séŭ raţionale, şi care este meritul luĭ în luptă cu *elementul fatal*, trebue se considerăm actele luĭ, din următórele respecte :

a) Ca *naţiune* lucréză, séŭ ca *familiă* isolată ?

b) Din respectul *patrieĭ*.

c) Din respectul cugetăreĭ şi al *consciinţeĭ* cugetărilor séle.

d) Din respectul cultureĭ literarie şi artistice, naţionale.

Eĭ bine, dómnele mele şi domniĭ meĭ, faptele strebunilor nostri, până la Mateiŭ Basarab şi Lupu, nu respund ele cercetărilor din aceste respecte ? Când n'a lucrat Românul pentru *instinctiva conservare individuală* séŭ a familieĭ luĭ ?

Sentinelă a Romeĭ, Românul din Dacia Trajană făcu *fapte de raţiune* : resturile ce cunósceţĭ din vechia cultură a Dacieĭ trajane vĕ spun ceea ce eŭ tac, spre a nu mi se striga : *avocat passez au déluge !*

Mult timp Dacia a lucrat ca fracţiune, — ca parte din o naţiune care ĕşĭ dicea atuncĭ *Romană !* Şi din respectul patrieĭ, Românul din Dacia nu-şĭ opria privirile la termiĭ Istruluĭ, ci la fruntariele estreme ale Imperiuluĭ Romanu. Va se dică necĭ pentru primiĭ secolĭ aĭ Dăcieĭ romane nu constatăm lipsa de raţiune şi de *consciinţă* la fapte: în aceĭ secolĭ *Românul* era *Roman*, *Patria* era *Imperiul !*

Cugetarea şi consciinţa eraŭ Romane.

Cultura literariă şi artistică eraŭ ale Romeĭ.

Fapte *pur instinctive* nu dejosesc primiĭ secolĭ aĭ Dacieĭ nóstre. Mare trebue se fiă fost intensitatea *consciinţeĭ naţionale* în primiĭ secolĭ, ca se pótă coloniştiĭ

www.dacoromanica.ro

Romeĭ, în curênd delasaţĭ de Roma, contopi în sinul, în cultura şi civilisarea or, pre Daciĭ remaşĭ, pre Daciĭ carĭ duseseră altă dată panica in ănima Romeĭ!

Când maĭ apoĭ barbariĭ sunt la fruntariele Dacice, instinctul de conservare voié ca Romanul din Dacia trajană, la ordinea luĭ Aurelianu, sĕ se strămute în Moesia. In contra acestuĭ *instinct*, străbuniĭ, care deja avéŭ noţiunea patrieĭ, consciinţia eĭ, remaseră şi primiră loviturile infuriate.

Şi maĭ apoĭ când la Roma nu maĭ avé vechia valóre strigătul: «*Civis Romanus sum*,» când acest ţipĕt al *consciinţeĭ naţionale* era falsificat la Bizantiŭ, căcĭ ĕl dicéŭ *Greciĭ*, aci pe ţermiĭ Istruluĭ, încă mulţĭ anĭ *Civis Romanus sum* era o realitate.

Admirabilă desvoltare a consciinţeĭ naţionale în sensul latinu!

Vor veni Goţiĭ, Ostrogoţiĭ şi Visigoţiĭ, şi esuberanţa *consciinţeĭ* şi a *cultureĭ naţionale* nu numaĭ că va salva naţiunea pe calea raţiuneĭ, éră nu pre a brutaleĭ forţe, ci încă va da Românilor, sub numele de Teofilu şi Ülfilla, adevĕrata domnire asupra Goţilor învingĕtorĭ. Si adĭ încă din respectul desvoltăreĭ artelor, probe ne contestate a desvoltăreĭ consciinţieĭ, nu ne stau de dovédă precióselе obiecte ce compun tesaurul dis *gotic*, dér care, cum la o viitóre conferinţă vom cerca a lămuri, —pentru a fi aparţinut luĭ Atalaricu, orĭ luĭ Fridigernu, séŭ luĭ Alaviva, nu este maĭ pucin opera unor artiştĭ romanĭ din Dacia trajană!

Şi maĭ apoĭ, pre selbatecul Atila nu Papa Romeĭ la desarmat, ci influinţa morală ce primise deja în Dacia, în midlocul maĭ cult al Românilor. Cetiţĭ în scriitorul grec descrierea curţeĭ luĭ Atila, vedeţĭ poeţiĭ cântând la mésa luĭ cântare, cum dice cronicariul: «cu nume bun şi cu laude Domnilor bunĭ»; studiaţĭ după descrierile istoriculuĭ, până la cele dupe urmă obiecte, ce incungiura pre Atila, şi conchideţĭ, de puteţĭ, că Hunii aŭ aflat în Dacia numaĭ acte de instincte indivi-

www.dacoromanica.ro

duale, orĭ deja o cultură desvoltată şi decĭ necesariamente, o *conşciinţă naţionala inflorítóre.*

*

— Fapte numaĭ instinctive! . . .

— A! décă spre a-şi putea păstră *viéta,* am afla pe străbuniĭ noştriĭ, mai apoĭ, în secoliĭ următorĭ, năduşindu-şi consciinţa şi raţiunea, spre a *esiste,* fiă şi în condiţiune de sclavi, făre se proteste măcar cu sânge şi mórte contra juguluĭ servituţeĭ; décă, ḑicem, spre a-şi păstra o *factice* esistenţă, i vom afla apoĭ, după pucinĭ anĭ în urma luĭ Mateiŭ Basarab şi Lupu, eşind cu *pâne şi sare înaintea neamicului national*: o! atuncĭ, dar atuncĭ numaĭ, se ne întórcem cu oróre ochiiul inlăcrămând, de la acel trecut de fapte nedemne, de fapte carĭ, décă fură instinctive, nu primiră însă necĭ o amendare, nicĭ o direcţiune spre bine de la *raţiunea* de la *consciinţa* ce D-ḑeŭ deslipi de la sine spre a o impreuna cu *ómul-lut,* ca aripele ce dete pasereĭ spre a o înălţa pe d'asupra celor infime.

Dér încă o dată, nu! nu sunt fapte pur instinctive nicĭ în epoca la care ajunserăm cu răpedea nóstră revisiune.

*

S'a susţinut însă că imperiul Romano-bulgaro este şi el un act instinctiv.

Nu cu instinctul de conservare, ci cu raţiunea, cu consciinţa naţională cea maĭ desvoltată, acestea, acum servindu direct conservaţiunea naţionalĕ, acum servind-o indirect prin desvoltarea cultureĭ, a civilisăreĭ, a cugetăreĭ; cu raţiunea, ḑicem, şi cu consciinţa naţională, numaĭ, se va putea esplica de istoricu treptata înlocuire a domnieĭ Bulgarilor asupra Moesieĭ şi a uneĭ părţĭ din Dacia trajană, prin domnia Românilor. . . Cercetatĭ la Niceta Choniates, Cinamus. . .—De n'ar fi pe-

www.dacoromanica.ro

dantism, aș face o listă mare de scriitorĭ, carĭ vĕ pot arĕta cum Românilĭ, cu o maturitate politică admirabilă, se aliéză, acum cu Bizantul, acum cu Pacinațiĭ, acum cu Unguriĭ chiar, spre a contrabalança pe fiă-care din eĭ, și pre Bulgarĭ în deosebĭ.

Trecerea la domnia Romano-Bulgară, încă din secoliĭ 7 și 8 a domnĭ cu nume romane și unia chiar romanĭ, după cum crede Șincaĭ, creștinarea apoĭ la 860 (vedĭ *Simion Logotheta* pag. 440, vedĭ Zonara—Leon Gramaticul — pag. 460, Continuator Constantini pag. 101 etc.) a regeluĭ Bogore (Mihail) prin influența ce esercita cultura artistică romană (Metodiu), și în fine cererea ce făcu Mihail de preoțĭ *latinĭ* éră nu *grecĭ*, sunt atâtea dovedĭ marĭ de intensitatea la care era consciința națională a Românilor!

Ce *rațională politică* la Românĭ înainte de domolirea Bulgarilor! și ce *rațională politică* după!. . . Inainte Avariĭ cu Caganul lor din Oltenia mică era aliatul contra Bulgarilor, și când Avariĭ sunt risipițĭ de imperiul Bizantin, cu ajutorul tocmaĭ al Românilor din Dacia trajană, vedețĭ pe Românĭ cum se sprijine pe alianța cu Pacinațiĭ și Comaniĭ, și cum cu acestĭ Barbarĭ ținu în respect pre Bulgarĭ și pe Bizantinĭ, éră cu Bizantiniĭ și Bulgariĭ pre Pacinațĭ!

Si maĭ apoĭ, când Vasile Bulgaroctonul voi a sfărîma primul Imperiŭ Bulgaro-român, la umbra aceleĭ umbre de imperiu Roman de răsarit, vedețĭ cum Municipiul român, în ambele Dacie, înflorescе și iea preponderanța care nasce, încă în secolul IX, ducate, în Ardél, Muntenia,Moldova. *Viața națională* circulă cu nesațiu în câmpiele maĭ libere de invasiunĭ ale Dacieĭ.—Sĕ vină apoĭ Unguriĭ; eĭ vor afla Ducĭ care se nu le iésă cu pâne și cu sare înainte-le, ci se le stea cu pieptul la țĕrmiĭ rîuluĭ și se le strige : «Nu! pământul ce vroițĭ, nu-l vețĭ avea cât voĭ trăi eŭ!»

Si împăcare cu Ungurul nu se va face, decât prin *darea mâneĭ* de liberă alegere la domnia Română a

www.dacoromanica.ro

uneĭ dînastiă personală Maghiară, éră nu prin instrĕinarea independinţeĭ naţionale.—Şi ni se spune, că consciinţa naţională nu era deşteptată deja!

Eară căndŭ Ungurul si-aroga drepturĭ de învingĕtor, Românul afla la indemână aliaţĭ în Pacinaţĭ si Cumanĭ. Acestia făcură pre Maghiarĭ se apuce calea Panonieĭ. Şi când la rîndul lor deveniră periculoşĭ naţionalităţeĭ române, vedeţĭ cum prin alianţa cu Românii din Moesia, cesti din Trajana, le ţinu faţă; vedeţi-ĭ apoĭ, dupĕ cum arétă Niceta Choniates, în ann. luĭ S. Comnenu Aug. (vedĭ Sincaĭ 213—214) isgonind în alianţă cu Bizanţul pre ultimiĭ Pacinaţĭ din ţéră preste munţiĭ Τενιχοα în marginea Tauro Scitieĭ.

Dér Maghiariĭ vor a-şĭ întinde pinteniĭ preste fruntariele Dacieĭ? Atuncĭ vedeţĭ pre Românĭ intrând în alianţă cu Manoile Comnenu (1143) spre a începe cu Ungurĭĭ lupte ce împlură secunda jumătate a secoluluĭ XII. Aceste lupte ţinură până maĭ la mórtea luĭ Geisa (1160) şi fură teribile Maghiarilor, căcĭ Românii din Moldova, Ardélu, şi Muntenia, sprijiniţĭ de Moesia şi imperiu strîngéŭ Panonia ca in un clesce de fer.

*

Dér nu este o manifestare maĭ neîndoelnică a deşteptăreĭ (déca vre-o dată a fost adormită) a consciinţeĭ naţionale române, ca în ḑiumătatea dupe urmă a secoluluĭ a XII-lea, care cuprinde minunatele lupte ale fraţilor Petru, Assan şi Joan, pentru reînchiăgarea imperiuluĭ romano-Bulgarn! (1)

Neperitóre documinte de desceptare naţională, de fapte în care *instinctele animale* tacu, spre a vorbi, cu

(1) Dice un scriitor spaniol de Asan : Asan, hombre ilustre entre los Bulgarios, descendiente de los antiquos Reys dé este Pais, aviendo formado con sus dos hermanos Pedro y Juan, el designio de libertarse de la dominacion delos Griegos, y queriendo hacerlo con algun pretexto apariente, fue por los annos 1187 á presentarse al Emperador Isac el Angel para pedirle algun empleo en sus ejercitos con algunas tierras incultas del monte Hemus... etc.

www.dacoromanica.ro

vocea clară a *consciinţeĭ, raţiunea!* Românul Asan nu vrea viéţa cu preţul servituţeĭ ţereĭ séle; el rescumperă cu ani de teribile lupte dreptul d'a trăi ca naţiune romănéscă. Admirabilă este politica luĭ, care-l împinse sĕ unéscă la proiectele séle grandióse de reconstituţiune naţionalĕ pre Românii din Dacia trajană, şi se caute alianţa luĭ Frideric I. contra imperiuluĭ grecesc!...

Ce? Sunt marĭ domniile luĭ Mateiŭ şi Lupu, pentru că de la ele influinţa grécă aŭ învins pe acea slavă!... Déră cât maĭ mare trebue se fiă acea epocă în care imperatorele Joniţiu reclamă sancţiunea revoluţiuneĭ române, independinţa Romanismuluĭ, nu pe putere de arme, ci pe dreptul de *sânge*....

A! când de-una-di se dicea, dómnele mele şi domnii meĭ, că faptele acesteĭ marĭ epoce eraŭ fapte instinctive, n'aţĭ surprins cu urechia animeĭ, o şioptă, un murmur de protest! Era geniul Romanismuluĭ, care agita falduriĭ aceluĭ drapel [1] spre a vĕ face se cetiţĭ pe el acel sublim ţipĕt de neînvingerea Romanismuluĭ, acel ţipĕt al *desceptăreĭ consciinţeĭ naţionale*, ce ănima bravuluĭ şi mareluĭ Ioniţiŭ trămité Romeĭ in acel «*Reduxit nos ad memoriam patriae et sanguinis.*»

«*Civis Romanus sum*» nu maĭ resuna pe ţermiĭ Tibruluĭ, ci pe malurile Oltuluĭ, ci în Craiova séŭ în Têrnova, ci în ănimele Românilor de la Nistru la Emu, de îngrozia lumca, de tremura maghiarul, de putură fi asurdiţĭ neamiciĭ de el, şi sĕ se arunce în diverse părţĭ ale Dacieĭ, în brazda încă udă de sângele atâtor generaţiunĭ, seminţa din care, când va cădea imperiul romano-bulgaru, vor încolţi nouele ramurĭ ale Romanismuluĭ în Muntenia şi Moldova!

A! când Bizanţul, sdrobit, tremura la numele Asanilor şi al luĭ Ióniţiu, când Ungurul, redus în fruntariele Panonieĭ séle, se tânguia Papeĭ; vedi *Teiner*: Monumenta Slav. Merid.) când Joniţiu de şi Domnu şi pre-

(1) Aretă un drapel din cele cu care era adornată sala.

www.dacoromanica.ro

ste Bulgaria, se alipia de beserica Apusuluĭ, numaĭ că-cĭ era *latină;* când el trimitea pre însu-şĭ fiul seŭ împreună cu alţi feciorĭ de preoţi să înveţe la Roma limba latină ; când el, în o epistolă către Papa, vorbesce de esistenţa de *cărţi,* scripte, din cari a şi aflat multe relative la originele naţionale şi la dinastia sa domnitóre, óre maĭ remane cuiva din noĭ îndoiélă, că adevĕrata restauraţiune naţională nu este din secolul al XVII şi nicĭ din al XVIII-lea, ci din al XII-lea secolu, în care se află rădicată preste tóte una din culmele ce compun şirul munţilor auriţĭ de lumina desvoltăreĭ consciinţeĭ naţionale.

Treĭ-Erarhĭ, Curtea de Argeşiŭ ? Udriste Nasturelu, Urechiă Costin? Eaca în seclul al XII-lea cetăţĭ ca Craiova, state ca ducatul Făgăraşiul şi Maramureşul. Nu Udriste Nasturelu, carele în cartea ce tipări sub Mateiŭ Basarabu scrié, că : «Socotit-am că maĭ tóte limbele aŭ carte pre limba lor, şi cu acea cugetare» scóte acéstă carte anume *pravila* pe limba românéscă, . . . ; ce o declărare ca «*reduxit nos*...» Nu o învingere a grecismuluĭ asupra Slavismuluĭ, ci o învingere a Românismuluĭ asupra străinismuluĭ în genere.

Écă aci, nu Urechiă şi Costin, cercând, după Dlugosi, Pascowschi etc. se probeze cu *sfiélă,* că Românĭĭ nu sunt din temniţele Romeĭ, cum susţiné Misail Călugărul, Simion Dascalu şi Eustatie Logofĕtul, ci un cap care pórtă coróna imperială, spunênd lumeĭ înmărmurite şi surprinsă, spunênd-o cu spada în mână, imprudinteluĭ imperiŭ frăncu de la Bizanţu, că el este *Joniţiŭ Imperator* Blahorum, şi că *Blahi sunt vechĭ Romanĭ !* . . . A ! déca acésta este a se uni *instinctive* spre *conservare* cu Bulgariĭ, atuncĭ nu maĭ înţelegem care este fapta, ce se dice rațională, şi de consciinţă naţională !

*

Dér ni se va dice : fiă ! consciinţa naţionale e descep-

www.dacoromanica.ro

tată; ce facĭ însă cu limba română, care e pusă pe planul depe urmă și sacrificată limbeĭ bulgare! ?

Noĭ tocmaĭ în acéstă concesiune, ce Românilĭ fac Bulgarilor, vedem urma a fapte noue *raționale* alor nostri. *Instinctive* ar fi fost altmintrele; *rațională*, Românilĭ daŭ puçinul și formalul spre a avea multul și fundamentalul. Și apoĭ recunóscem că fatalminte încă urma se fiă ast-fel: Romînul eșia de sub domnia limbeĭ latine; încă limba sa nu era o limbă scrisă; acea bulgară se scrié, graciă luĭ Metodiu și luĭ Cirilu, și ea se impusă ca limbă scrisă, în diua când limba latină, tăcu în oficialitate și în biserică. Dér óre, din causa că la Ungurĭ, Anonimul luĭ Bela și la Polonĭ Polonul Dlugosi aŭ scris operile lor nu unguresce, și nu polonesce, ci latinesce, óre am permite cuiva se nege Polonieĭ și Ungarieĭ pre acestĭ scriitorĭ și se dică că consciința națională maghiară nu datéză de cât de la 1790, de când adecă aŭ început a părăsi limba latină?... Și ce ni se spune maĭ la urmă? Că sub Lupu și Mateiŭ *grecismul* aŭ înlocuit *Slavismul* în biserică! Noĭ scim însă, că din strevechiu aceste limbĭ împărțiaŭ stranele bisericilor. Și déca *Romanismul* se folosi de lupta grecismuluĭ cu Slavismul, de nu maĭ dinainte cel puțin sub Stefan cel mare, cu un secol înainte de data la care se pune renascerea, în biserisa St. Nicolae din Iașĭ se făcea loc limbeĭ române alăturea cu limbele slave și grecescĭ, se dedea și limbeĭ române o anume capelă din cele treĭ ce și până adĭ s'aŭ conservat la acéstă biserică, representătóre fidelă a diverselor influințe ce s'aŭ luptat în câmpia nóstră literară și națională.

*

Dér se nu anticipăm.

Fost-aŭ maĭ puțin marĭ, naționale și strelucite manifestațiĭ ale consciinței naționalĭ, restaurațiunea Principatelor, a Muntenieĭ și a Moldoveĭ?

www.dacoromanica.ro

Aŭ nu este o probă neîndoiósă de desteptare a consciinţeĭ naţionale renunţarea voluntariă la suveranitate, la tron, a Banuluĭ de Craiova şi a altor Domnĭ, spre a constitui un maĭ mare centru al Romănismuluĭ? Oare în curtea de Argeşĭ şi Tîrgovisce nu s'au pus cu mult nainte fundamentele adeverate a le glorielor luĭ Mateiŭ Basarab? — Dér ce este atuncĭ consciinţa naţională? Este ea a inlocui o înstreinare naţională prin alta? Este ea a lăsa pre fermecătoriĭ rusticĭ pentru mitologia elenă? Déca consciinţa este séma ce un popor ĕşĭ dă de ale séle, pentru a şi le dirige spre desvoltare şi progres, apoĭ epoca restauraţiuneĭ Principatelor este şi ea demnă a sta alăturea, în importanţă, cel puţin cu aceea a luĭ Mateiŭ Lupu, déca nu şi cu aceea a Asanilor.

*

Faptele unuĭ poporu, ca şi ale unuĭ individ, se esplică unele prin altele. Nimica accidentale în viéţa popórelor din faptele la care aŭ conlucrat raţiunea şi consciinţa naţională. Progrese şi scăderi, când nu-şi-aŭ esplicaţiunea în fatalele circumstanţe de topografiă, vecinătate, cataclisme, stirpe, şi-o află în şirul ce ié raţiunea, consciinţa natională, în desvoltarea eĭ.

In acest şir, obicinuit sub domniele lungi, sunt *preemininţi*, care pe ceĭ ce nu aŭ la ochiŭ luneta de apropiere a istoriculuĭ, 'ĭ fac adese a crede că acelea preemininti sunt dealuri izolate, fără legătură între ele. Eróre: pregresul şi scăderea de adi, repetim, 'şĭ aŭ esplicaţiunea în faptele de erĭ precum munţiĭ esplică văile.

Când aflăm manifestaţiunĭ de desteptare naţionala şi de maturirate, sub o Domniă, fiă acea Domniă a luĭ Mateiŭ séŭ Lupu, se nu uităm că nimica în natură nu nasce de-odată mare aŭ bĕtrânu, matur şi perfect, şi acea deşteptare naţională şi maturitate ce admirăm în Urechiă, Costin, Udriste etc, sĕ o repurtăm nu numaĭ la mizlocul sociale în care aceia aŭ trăit, ci şi la mo-

www.dacoromanica.ro

mentul lor literariu, adecă se ţinem sémă, la meritele lor, de meritele naintaşilor. Omer nu nascu fără Orfeu, fără Phemius, fără Rapsodi.... Virgiliu veni în urma luĭ Lucreţiu şi a atâtor altora... O gloriă, un geniŭ maĭ tot dé-una e o concentrare a unor sume particulare de fapte şi de cugetări : este sumariul timpilor trecuţĭ spre înţelegerea presinteluĭ şi preceperea viitoruluĭ . . . . .

Aceste cugetărĭ ni le inspiră cercetarea răpede a mersuluĭ naţionalitaţeĭ nóstre, şi după restauraţiunile române. In faptă, cine în domnia cea glorióşă a luĭ Mircea I şi apoĭ în cea cultă a luĭ Alecsandru cel Bun,—una din acelea Domniĭ lungĭ şi culminante,—nu află manifeste probe ale cultureĭ vechĭ şi semînţa viitórelor gloriĭ şi scăderĭ ? Acea organisaţiune a ţereĭ, acele asedeminte religióse, monastirile : Cozia, Cotména, Moldoviţa, Bistriţa, Rădăuţĭ; acea scólă de legi din Moldova, acea curte poleită care făcu admiraţiunea Impĕratuluĭ Bisanţuluĭ, Paleologulu, şi a Polonieĭ, carea se grăbi a cere, nu alianţa numaĭ a luĭ Alecsandru ci şi încuscrirea cu el, îşĭ aŭ semînţa în trecut, în Mircea I, la Iuga Vodă, şi chiar şi în acelea agitate şi scurte domniĭ care semnăléză primiĭ anĭ aĭ restauraţiuneĭ Moldoviĭ, domniĭ scurte dér în cari *ideea* avuse totuşĭ timpu se cadă în pămênt bun. Ce ideă ? Ideea naţionalităţiĭ, a introlocăriĭ românilor din ambe Principate ; aceea că pe de o parte Iuga şi de alta Mircea pregătescu âncă pe la 1400, armate organisate, spre a se cuceri unul pre altul, până ce Iuga căd̆u prisonier luĭ Mircea I.

Ce alte sunt luptele luĭ Ţepeşiŭ cu Dănesciĭ, decât urmărirea a ideieĭ, ideeĭ naţionale, care, în dauna particulară a individilor, 'şĭ trage brazda peste obstacole spre a se areta, ici-colea, ca oazele verdi salutarie in deşertul seculilor. Ţepele luĭ Vladu sunt de sigur, măcelurile, ghilotina revoluţiuneĭ francese, dér sângele ce curgea din ţiépă roua brazda în care încolţia ideia... Ce este, ce însemnéză măcelul ce Vlad făcu între Saşiĭ Ardéluluĭ? Ce însemnéză amestecul luĭ Vlad în afacerile Mol-

www.dacoromanica.ro

doviĭ, trămiterea de oștĭ luĭ Ștefan pre a apuca tronul eĭ? De unde a inventat Ștefan *ideea unireĭ* cu Muntenia, care idee născu resbelele teribile cu Radu și Turciĭ?... Nu vedeți aci o înlănțuire, o urmărită manifestarea a *consciinței naționale*?...

Intru adevĕr, nimic isolat, nimic din senin, cum se dice: o! fițĭ siguri că acele cununĭ ce ne place a acumula pe capul nostru, adĭ—căcĭ am făcut *unirea*, căcĭ am desrobit țeraniĭ, căcĭ am dat libertațĭ constituționale, etc. — sunt făcute cu florĭ semănate de secoliĭ din urmă. Cerce cineva se nască o *idee* mare, care se o și pótă realisa el înainte de ce ea se se fiă insinuat, în curgerea secolilor, în sângele întregului popor!.. Sterpe-ĭ vor fi cercările. Domniĭ ceĭ marĭ, miniștriĭ ceĭ marĭ, sunt ceĭ carĭ înțelegŭ când sosesce momentul pentru a isbucni cu vuet flórea *ideeĭ* din bobocu, care ca acea flóre a tropiculuĭ, nu înfloresce decăt în restimpurĭ depărtate... Va vedea flórea cine va ghici momentul deschidereĭ eĭ... Un moment maĭ nainte séŭ maĭ tărdiŭ nu te poțĭ bucura de primul și îmbătătoriul eĭ parfum...

*

O eclosiune maĭ mult a flóreĭ consciinței naționale o află istoricul sub Petru Rareș. Minunatele luĭ lupte în Ardél, politica luĭ în privirea Polonilor, Ungurilor și Turcilor, sunt manifestațiunĭ necontestate ale desvoltăreĭ consciinței naționale.

Și Petru Rareș nu continua numaĭ pre Ștefan-cel-Mare, ci și pre Neagoe I-iu Basarab, domnitorul Munteniei.

Petru Rareș este culminanța, înainte de Mihaiŭ Vitézul, a *consciinței naționalĭ*.

Neagoe I-iu este desvoltarea culminantă a aceliașĭ conscience, și întărirea eĭ prin armele putinte ale cultureĭ artistice și literare. Nu dela Mateiŭ Basarab, nu dela Vasile Lupu, se'ncepe acéstă cultură; începutul eĭ este, s'a vĕdut, cel pucin din secolul al XII-lea. Monumentele ce n'aŭ a-

www.dacoromanica.ro

juns la noĭ nu putem înse ale nega. Incă sub Bogdan Dragoș se scriéŭ cronicĭ, letopisețe, isvóde, în latinesce, maĭ apoĭ se scriseră în slavonesce. In românesce însă nu se scrise maĭ ânteiŭ sub Lupu și Mateiu: sub Neagoe încă se scrié românesce, cu un secolu înainte; și mai nainte de Mateiŭ și Lupu, călugărul Evlogie scrise, la 1497, sub Ștefan-cel-Mare, o carte de rugăciunĭ de-o parte serbesce și de alta românesce, ca se fiă, dice el, pentru amêndouĕ cinstitele strane a le bisericeĭ. . . . Nu în secolul al XVII-lea, în tot casul, nu sub Lupu și Mateiu se începe consciința națională, manifestată prin cultură, monumente, arte, litere — ci, pentru ceĭ ce nu vor ca trecutul cel maĭ depărtat se coprindă rădăcinele arboreluĭ,—ci cel pucin cu finea secoluluĭ al XV-lea. Secolul acesta a vĕdut nascerea luĭ Corezi, a luĭ Popa Jane, a luĭ Popa Mihaliu, a luĭ Tordasiu Mihaliŭ, a luĭ H. Ștefanu, [1] care între 1546 și 1580 imprimară primele cărțĭ bisericeșcĭ, de și nu scriseră eĭ primele cărțĭ românescĭ.

Secolul acesta și din respectul artistic e superiore secoluluĭ luĭ Lupu și Mateiŭ. Curtea d'Argeșiŭ nu e singura dovédă despre acésta; chiar în arta imprimerieĭ, de esemplu, ochiĭ Dumnévóstră înșivĕ pot judeca, de veți compara caracterele de imprimare ale cărților tipărire sub Mihnea Vodă cu ale celor de sub Mateiŭ Basarab, de Udriste Nasturel. (2) Cunóscețĭ admirabila evangeliă din 1521, ce caracteriză acel timp.

Asemenea uneĭ lampe gata a se stinge, și care din când în când licuresce, este spre finea secoluluĭ al XVI-le mersul consciinţeĭ naționalĭ. Licăririĭ ale eĭ aflăm sub strĕinul Despota Eraclidu, sub Ioan Arménul, sub Petrascu, sub Petru Cercel, primul român ce se adapă la sorginte latină în Florența, in Italia... Culminanța scăderei fu în Aron, la Moldovenĭ, și în Alexandru al III-lea la Munteni. Déră acéstă cétă era céța ce în dile de primăvéră precede resăritul sóreluĭ.... Mihaiŭ vine la 1582...

(1) Vedĭ Analectele literarie f. 18.
(2) Vedĭ «Revista Română» 1861 Decembre, pagina 827.

www.dacoromanica.ro

Restul ĕl tacu. Căcĭ, cuĭ nu este cunoscut?

Consciinţa Naţională? Dér ce va se ḑică acel titlu al luĭ Mihaiŭ, de Domn Muntenieĭ, Moldoveĭ şi Ardéluluĭ? .... A! nu este acésta spiritul brut de conquistă, este *idee naţională*, în suprema eĭ desvoltare... Nu este sub Mihaiŭ o manifestare a consciinţeĭ prin arte şi litere?.... Dér viéţa naţiunilor este ca un mare edificiŭ ce construe mâna luĭ D-ḑeŭ; nu cereţĭ la temeliă ferestrele; puneţĭ adornamentele architectonice la locul lor... Fiă care epocă, fiă care domniă are sarcina sa la construirea aceluĭ edificiŭ....

E! ce se facă architectul cu gypsurile şi statuele ce a preparat, décă muriĭ nu sunt aridicaţĭ! Nu este un merit maĭ scăḑut d'a aşeḑa edificiul decât d'al adorna... Sunt destule ruine adornate!... Bizanţul şi Roma eraŭ adornate de arte şi când jugul le apĕsa grumazul!....

Consciinţa naţională? Dér óre nu la suvenirele luĭ Mihaiŭ, ce munţiĭ Ardéluluĭ şi aĭ noştri repercută şi aḑĭ—suvenire prinse de ănima poeţilor modernĭ—ne am redeşteptat noĭ şi am redobândit *conşcienţa de noĭ?*...

Mihaiŭ cade victimă la 1601, dér geniul luĭ, care era intruparea geniuluĭ Romanismuluĭ condusă *ideea*, destinele române....

*

Mateiŭ Basarab şi Lupu nu se esplică prin sine înşiĭ ci în legătură cu toţĭ secoliĭ preste cari s'aŭ aşeḑat frumósele dér adesea amărîtele lor Tronurĭ.

Da! eĭ aŭ pus în funcţionare deplină acel putinte resort al progresuluĭ: *limba*. Sunt înse secoliĭ din urmă carĭ aŭ gloria d'a o fi păstrat.... Da! Mateiŭ şi Lupu sunt culminanţa, în secolul al XVII-lea, a consciinţeĭ naţionale, în serviciul eĭ punêndu-se cultura, civilisarea literele, legislaţiunea.... Insă déca acest mare Domn are gloria d'a purta coróna, sĕ nu refuzăm admiraţiunea nóstră meseriaşilor cari aŭ lucrat o în curgere de 15 secoli. Vaĭ! când acea consciinţă naţională, un mo-

www.dacoromanica.ro

ment deșteptată la freamătul armelor luĭ Mihaiŭ, și la fermecul frumóselor arte ale Domnielor luĭ Mateiŭ și Lupu, cand acea constiință națională se va stringe, ca sensitiva în petalurile simțitóre la contactul ucidător al *beilor streinĭ*, cari vor dejosi tronul țĕreĭ; și când în curgere de un secolu desolațiunea va copleși ogorul național; când întunerecul și tăcerea sepulcruluĭ va acoperi ultimele note ale cântăreților naționalĭ, ale Corezilor, Udristilor, Urechilor, Costinilor Cantemirilor; atuncĭ, d'-acolo, de peste munțĭ, de unde adĭ vêntul ce vine îșĭ încarcă aripele negre cu suspine și durerĭ, vêntul ne va aduce semința roditóre a aceleĭ consciință, streplantată la umbra ruinelor Sarmisagetuseĭ de către Eroul Român.... Ce dic, va aduce semința? ea este din secolĭ în agrul udat de sânge al Dacieĭ!.... Nu simțițĭ sub piciórele vóstre împingênd pămêntul? Sunt ramurile din rĕdăcina stejaruluĭ.... Ele sunt tinere încă, dér e betrână tulpina... Țineți-vĕ bine, voĭ cari, privind tulpina trunchiată, vĕ aședațĭ cu pinteniĭ preste ea.....

Că tot cresce, mereŭ cresce,
Din trunchiŭ vechiŭ stejar stufos.
Iar Maghiarul pintenesce,
Pân' ce-o-da cu tidva 'n gios!....

Si tot cresce, mereŭ cresce,
Din trunchiŭ vechiŭ ștejar bĕtrăn;
Si la umbra luĭ sporesce,
Némul nostru, ném român!

www.dacoromanica.ro

SEMĂNĂTORIĬ DE IDEĬ

CONFERINTA PUBLICA DIN 16 MARTE 1868

www.dacoromanica.ro

Omul nu sémănă numaĭ grâŭ, ci și altă speciă de semĕnță: *ideea*. Nu dă mugur, trunchiŭ, tulpină, nu înverdesce, nu înfloresce, nu dă rod numaĭ simburile de migdal ce cade în sînul pămêntuluĭ; ci și *ideea*, căḑută în acel pămênt care se chiamă omenire, séŭ numaĭ în acel ogor care se chiamă ginte orĭ nați̯une. Și ideea, ḑicem, dă mugur, tijă mică, apoĭ tulpină, și tulpină palmieruluĭ, apoĭ florĭ și fructe, care la rândul lor vor fi semințele altor ideĭ....

Semănatorĭ de neghină séŭ de grâŭ,—ceĭ care împrăștie cuventul... se vedem odată cine și ce aŭ semĕnat ca se scim înainte de ce neghina a dat rod, a o smulge din grăŭ.

Vréŭ, dómnelor mele și domnilor meĭ, sĕ-ĭ cercetez cu d-trĕ astă-séră.... Considerațĭ:

1. Dupĕ róde; ce ideĭ—semênțe—aŭ căḑut pe generosul pămênt care se chiamă nați̯unea română și carĭ fură semănătoriĭ acelora?

2. Care sunt semințele ce trebue se aruncăm pentru venitoriŭ?

*

Ce ștejar imens și stufos este acela pe care înflori *nați̯onalitatea română*?.....

Este ștejarul stufos eșit din o semênță romană: ștejarul numit *municipiul*, a căreĭ rĕdăcină este *familia*. Semînța aŭ aruncat-o coloniile luĭ Trajan; mu-

www.dacoromanica.ro

gurile aŭ dat, tija s'a ridicat din ce în ce maĭ tare și un secol după aceea, Dacia era acoperită întrégă de *municipiĭ*. Vie barbariĭ acuma, sfărame, incendieze, devaste tot; nationalitatea romînă ca acé flóre, pentru desvoltarea căreia, se dice, că trebue secolĭ, ea se desvoltă pe ramurile stufóse ale arboreluĭ ingente al municipiuluĭ, cum și frundișul ștejaruluĭ secular ascunde cuĭbul păsăricelor micĭ pênĕ când ele îșĭ vor simți aripĭ cu care se sbóre singure.

Familia și municipiul, municipiul din care cu incepere de la secolul X-lea se desvoltă diversele State romîne, *écă*, repetim, o *semânță romană*. Esistența nóstră natională a putut fi contestată; contestate fură aspirațiunile nóstre la venitor chiar; déră *nationalitate*, déră *românismul*, neamicul nostru nu le putu lovi în germenile lor putinte, în *municipiu*. Trecură Goțĭ, Hunĭ, Bulgarĭ, Slavĭ, Ungurĭ. . pe teritoriul Dacieĭ; eĭ se diseră stăpâniĭ noștrĭ, déră *municipiul* român persistă, și, cetate sântă și neluabile, el toci armele lor, și barbariĭ veniră curênd séŭ maĭ târdiŭ a se închina în templul larilor și penaților Românuluĭ, multămindu-se în definitiv cu acé satisfacere d'a numi pre demnitariĭ vechilor nóstre municipiĭ cu nume de la eĭ: șoltuzĭ, purgarĭ, etc. în locul numelor latine, tot așia cum Istrul se numi Dunăre, cum pre Romănĭ îĭ numiră Valachĭ, Oulahi, Volochi, etc. fără ca din acéstă împrejurare, se înceteze Istrul d'a esiste, și Românul d'a fi Român. . . .

Municipiul! cine sémănă séŭ va semĕna semânța acésta, acela este și va fi, domnilor, legiuitorul bun; căcĭ el va cultiva plantă potrivită cu pămêntul national. În lăturĭ toțĭ semĕnătoriĭ de scaețĭ și de palămidĭ: în lăturĭ constituțiunĭ, legĭ, regulaminte, care lovesc séŭ aŭ lovit *municipiul*.

Dér se nu vorbesc tocmaĭ metaforic.

Fost-a semênță romană în brasda nationalĕ, în acea brasdă care așia de adese o roși sângele străbun?

www.dacoromanica.ro

Semînță *per excellentiam* romană fu :

MUNICIPIUL.

Déră municipiul nu fu singura semînță romană. Cercetatĭ și veţĭ afla o trecută în tot ce constitue istoria nóstră: ea este în obiceiurile, moravurile, datinele, credințele, superstițiunile nóstre; ea este semînța, *ideea romană*. Ore pênĕ și acea neplăcere ce avem pentru *comerciŭ*. și pênĕ și acel mare gust al d-vóstră, dómnelor, pentru *gătelĭ* și lux nu este de *semînță romană?* Și regulamentele care în secolul din urmă regulaŭ dimensiunea barbelor și mustețelor arhonților noștri, necĭ ele chiar nu sunt fără se-și aibă rădăcină la Roma!

*

Odată venitĭ în Dacia, colonistiĭ Romanĭ primiră influințe asupra ideelor lor, și prin urmare asupra culturei și instrucțiuneĭ; căcĭ are un popor atâte ideĭ și atare ideĭ, câte și cum i le dă instrucțiunea și educațiunea sea.

Factoriĭ principalĭ carĭ aŭ luat o parte maĭ însemnată, carĭ aŭ avut o influință maĭ mare la civilisarea poporuluĭ român, fură de sigur și diversele poporimĭ barbare care s'aŭ strecurat pe pământul Dacieĭ Trajane.

Pe atâta pe cât ne îngădue scurtimea timpuluĭ de care-mĭ permite se dispun programa și bine-voitórea dumnévóstră ascultare, voiŭ se arĕt în ce mod, în bine séŭ în rĕŭ, și în ce ordine de lucrurĭ maĭ ales, aŭ esercitat asemene popóre influința lor asupra desvoltăreĭ civilisăreĭ naționale române.

Principalele popóre pre care diverse împrejurărĭ le puseră în îmmulțite relațiunĭ cu Românii, fură, în trecut, după Dacĭ : *a)* Goțiĭ, Huniĭ. Bulgariĭ, Unguriĭ, *b)* în evul mediŭ: Slaviĭ, Poloniĭ, Unguriĭ, Armeniĭ și *c)* în secolu din urmă: Turciĭ, Fanarioțiĭ, Slaviĭ, Germaniĭ, Francesiĭ și Evreiĭ.

*

www.dacoromanica.ro

— Ce eleminte puteaŭ aduce aceste diverse popóre la civilisarea română?

Şi maĭ ântêiŭ Daciĭ.

Fondul cultureĭ Dacice era religios (Eustathius ad Dyonis. v. 304.) Legiuirile luĭ Zamolcse împărţia puterile publice între un cap al religieĭ şi altul laic. Cu tóte acestea religia era în cât-va în serviciul regilor cărora, dice un autor German, le venia în ajutor, căcĭ ordinaţiunile laice vestite séŭ recomandate prin gura preoţilor, căştigaŭ în putere, prin aparinţa religióşă solemnă. Între doctrinele spirituale ale religieĭ Dacice era nemurirea sufletuluĭ, (metempsicosa). Déră eraŭ şi Dacĭ cari credeaŭ alt-fel (alii emori quidem, sed id melius esse quam vivere)....

Curagiul neclătit de mórte, cutezanţa în lupte şi pericolu, sunt fructul unor asemene credinţe religióse. Între mórte şi servitute, Dacul alege mórtea. Regĭ şi supuşĭ se întrec în a se sinucide. Ast-fel Dapyx, aşĭa Decebal.

*

In asemene cultură, ce putéŭ fi femeile dace? Ele primiseră duritatea vieţeĭ bărbătescĭ. Muria bărbatul, femeile se întrecéŭ care se móră în onórea luĭ, se se îngrópe cu el... Amiciĭ mortuluĭ decidéŭ care femee se cuvine se móră, şi vĕ asigur că se găsiaŭ amicĭ tot aşia de drepţĭ ca Paris cu judecata mĕruluĭ, la Grecĭ.

Femeile Dacilor învinşĭ, ĕşĭ dădéŭ cu curagiŭ mutuale paharul cu venin. Ele plângéŭ la nascerea unuĭ copil; era adevĕrată *bocire*; la mórte era din contra: chiote, veseliĭ, bucuriĭ, cântece, ospeţe. (Herodot). Déră avéŭ sacrificiul uman. — Poligamia se practica *legiuit*, un barbat avend 10 — 12 ba chiar şi 30 femeĭ şi când avé 4—5 atuncĭ trecé de un flăcăŭ(Strabo 297). Cu tóte aceste, de altă parte, se onora *celibatul*.

Geţiĭ eraŭ beţivĭ ca Traciĭ rudele lor. Se îmbĕtaŭ cu plăcere la ospeţe din pahare de corn. Eră ceĭ sĕracĭ se

www.dacoromanica.ro

îmbĕtaŭ din mirosul narcoticelor ce aruncaŭ pe jaratic. *Dicaeneus* sfătui stirpirea viilor. Bĕutura tracică de orz era comună. Nutrimêntul lor era fórte cumpătat, și eĭ putéŭ resiste fómeĭ. Eĭ mâncaŭ maĭ ales mĭere, lapte de óiă și de ĭépă în forma îngroșată de caș și iaurt (Strabo). Ciredile lor și vĕnatul le puteaŭ însă da și carne, dĕră eraŭ de o mare abstinență. . . . Agricultura era în flóre; se semănau în schimb ogórele pe fiă-care an. Produsul câmpuluĭ 'l strêngeaŭ în pivnițe și se acoperea cu pămênt. Așĭa fac și Spanioliĭ.

Geții se distingéu la resboiŭ maĭ cu sémă ca călăreți și eraŭ abilĭ în aruncarea săgeților, pre care le înveninaŭ după modul sarmatic; maĭ purtaŭ la partea dréptă o armă strîmbă (gladius incurvus, iatagan). Atacaŭ nu la o laltă ci împrăștiațĭ. Eĭ n'avéŭ coif, déră avéŭ scut; eĭ maĭ purtaŭ măciucĭ și toĭage. Eĭ cunoscéŭ arta asediuluĭ și apărăreĭ cetăților: aveaŭ baliste și berbecĭ de asalt. Sciaŭ face întăriturĭ. Oastea avé vexile cam ca la bisericile catolice de la noĭ, și maĭ ales aveaŭ *balaurul*. Soliĭ de pace și ablegațiĭ eraŭ acompaniațĭ cu cântărĭ din un fel de cobse, cântărĭ ce amintesc cântecele Nibelungen.

Aspectul getuluĭ era maĭ mult decât sever și totdéuna dur, resbelic, neîngrijit, îmbrăcat în pĭele, cu pĕrul lung, încălciat, nepeptănat, cu barba până la pept; eĭ purtaŭ iațarĭ strîmțĭ, ca și Galiĭ. Daciĭ maĭ aveaŭ un fel de sucman pe care-l țineaŭ țépăn pe umere cu douĕ agrafe.— Pe cap purtaŭ o căcĭulă țărcănéscă, și ceĭ maĭ de frunte pelăriĭ. Daciĭ făceaŭ sociĭ din sclavele lor

Vestmêntul femeieĭ era o tunică cu mânecĭ largĭ, încinsă, a căreia cretĭ abundanțĭ atingiaŭ gleznile. Peste acésta puneaŭ o fotă; capul l'aveaŭ învelit până pe céfă și se țepenė cu un fionc. Dacele eraŭ frumóse.— Ele se preamblaŭ cu bărbațiĭ. Căsătoria era considerată ca o neguțitoriă; mirele mergé ca cumpĕrător la părințiĭ aceleia ce voia sĕ-șĭ dea de soția. — Femeile dace eraŭ fórte crude cătră prinsiĭ din rĕsboiŭ, cătră neamiciĭ țĕreĭ

www.dacoromanica.ro

lor. Ele sunt representate ardênd cu facle, pre Romanii care le cădéŭ în mâni, la cap și la umeri.

Dacii putéŭ fi în numĕr de 2,000,000 de óre ce putéŭ avé 200,000 ostași.

Ei locuiaŭ în cetăți. Despre locuințele lor cetiți în «Colóna trajană» de Frohner.

*

Ecă cultura poporului cu care Romanii coloniști în Dacia vor fi în nemizlocit contact. În genere acest contact putu dĕră fi de o influință salutariă asupra Românilor. D-tră, sciți însi-vĕ ce lucru anume am luat de la Daci și ce am lăsat. Casele Românului, portul mai preste tot, uneltele de casă, modul de lucrare a câmpului, hrana chiar n'aŭ încetat neci astădi d'a fi dacice. Cât pentru partea morală și intelectuale, femeea română fost-a și ea altă dată inferióră în bravură femeei dace? E óre modern acel cănt care dice :

„Tótă grija 'mi-am luat.
„Bărbatul 'mi-am îngropat ?

E din secolul din urmă deprinderea femeilor claseĭ nóstre dise mai culte, d'a nu uri ca femeea dacă, din contra d'a *iubi* pre neamicul ţĕreĭ séle! — Dĕră, este fórte vechiă, e de semînță dacică, póte, acé mare inclinațiune a bărbaților români spre poligamiă . . . Nu dic că astădi Românul are până la 30 de femei, ca vechiul dac, dĕră, dĕcă dacul cu 4—5 femei era considerat ca un *flăcăŭ*, óre nu considerăm noi, corupți cum suntem, ca pre un *bărbat onest*, pre acel care se mărginesce la cifra până la care remânea dacul flăcăŭ ?...

Tactica resbelică a strĕbunilor noștrii este și ea o desvoltare numai a tacticei resbelice dacice. Până și armele nóstre fură mulți secoli acele ce vĕdurăm că avéŭ Dacii.

Se nu mai vorbesc de marea inclinațiune a Romanu-

www.dacoromanica.ro

luĭ la unile credinţĭ: smeiĭ, balaurul povesteĭ, c'o falcă în cer şi alta în pământ, etc. sunt şi eĭ de origină dacică.

Lăutariĭ noştriĭ sunt ţiganĭ, da, déră instituţiunea o avéŭ Daciĭ. «*E un craĭu, se primblă cu lăutarĭ*», nu fu d'apururea o espresiune la figurat. Ceĭ marĭ aĭ Dacilor şi apoĭ aĭ Românilor, se acompaniaŭ de lăutarĭ şi în un ordine altul de lucrurĭ; Româniĭ i-aŭ urmat. Eĭ, de şi crescinĭ şi atuncĭ pe când crescinismul nu avé putere în Stat, nu aŭ urmat eĭ a da capuluĭ religios o însemnată parte şi influinţă asupra celuĭ laic? Acésta este esplicarea roluluĭ ales ce jucară în faptele naţionalĭ mitropolitul şi episcopul român, începênd de la Ulfila şi până la Veniamin.

*

Am insistat maĭ mult asupra Dacilor, căcĭ noĭ scim că Daciĭ nu eraŭ Nemţĭ, nicĭ Slavĭ, cum aŭ voit şi voiesc uniĭ şi alţĭ *amicĭ* aĭ Românilor a-ĭ arĕta; apoĭ nu negăm că Daciĭ nu aŭ putut fi de tot stirpiţĭ de Trajan, ci remaşĭ ca un element subordinat, însĕ voiam a arĕta că nu este o pată séŭ o scădere latinităţeĭ nóstre déca în sângele nostru s'a amestecat şi sânge Dacic Era un generos şi nobil sânge! O! de l'am avé mult astădĭ în vine: atuncĭ am striga: Acolo, se mergem, acolo, la Sarmisegetuza, se maĭ fiă o-dată *Dacia* orĭ se perim!

*

— Déră ce ideĭ puteaŭ aduce Românilor un popor ca al Goţilor şi alt popor ca al Hunilor?

— Puţin, şi putem dice nimică nu datoresce cultura nóstră Goţilor, cariĭ primiră eĭ de la strĕbuniĭ nostriĭ, în mare parte, cultură şi religiune. Vasele din tesaurul gotic din muzeul nostru probéză orĭ cuĭ că ênsăşĭ mitologia gotică primi de la mesteriĭ românĭ şi grecĭ diversele atribute, vestminte etc., ale deilor anticităţeĭ romane şi elene. Bravura unuĭ rege ca Atanaric

www.dacoromanica.ro

al Ostrogoţilor nu putu însĕ fi de un esemplu Românilor?

*

Déră de la Hunĭ şi maĭ puţin putură strĕbuniĭ noştriĭ primi influinţĭ bine-făcătóre de cultură.

Ascultaţĭ ce eraŭ Huniĭ şi veţĭ conchide înşi-vĕ :

Fennis mira feritas, fœda paupertas ; non arma, non equi, non penates; victui herba, vestitui pelles, cubile humus; sola in sagittis spes, quas, inopia ferri, ossibus asperant. (Tacit, Germ. 46).

«Corpora cute candida et vultus habent diformes. Procopiu). Poetul contimpuran luĭ Attila, Apolinariu Sidon scrie :

Gens animis membrisque minax ita vultibus ipsis,
Infantum suus horror inest. Consurget in arctum,
Massa rotunda caput; geminis sub fronte cavernis etc.

*

Un asemene popor nu puté avé decât funeste influinţĭ asupra cultureĭ române. Turnaţĭ apă in vin ; el nu maĭ va fi aşĭa de generos, déră necĭ apa nu va fi cu colórea eĭ primitivă; aşĭa fu cu contactul Hunilor şi al Românilor : Huniĭ luară de la Românĭ multe din cele ce constituaŭ cultura română şi eĭ dedură Românilor numaĭ o parte din selbăticia lorŭ şi póte din acea poftă a *aurului*, care deveni adese-orĭ fatale glorieĭ naţionale....

Din contră Hunul, care la venirea luĭ în Dacia, nu scie de altă casă decât carulu séŭ spatele caluluĭ (de călare negotiaŭ, trataŭ trebile, mâncaŭ, dormiaŭ chiar....) curênd apoĭ, sub influinţa românuluĭ se ficséză în sate şi oraşe.... «Noi, ḑice Iornandes (Capit. XXXIV) vorbind de un oraş mic, — Noĭ observasem un palat de lemn, construit din scândure netedite şi strĕlucitóre, cu închieturile atât de bine ascunse că nu se puteaŭ vedea. Vedéĭ în acest palat sale spacióse pentru ospeţe, portice de o architectură plină de eleganţă....»

*

www.dacoromanica.ro

Ceea ce se întâmplă cu Huniĭ se întâmplă și cu Bulgariĭ.

Nu este maĭ puțin oribil tabloul ce se face despre Bulgarĭ, despre sĕlbătăcia acestor barbarĭ, cari trecură mult timp de Hunĭ, atâta de mult semănaŭ Hunilor prin lipsa de cultură, sĕlbătăciă, moravurĭ crude și nemorale. Mare a trebuit în adevĕr sĕ fiă puterea spirituluĭ, a cultureĭ strĕbunilor noștri, ca coplesițĭ de asemene sălbatice orde, nu numaĭ sĕ nu se sĕlbătecéscă eĭ pe deplin déră încă sĕ-ĭ cioplésică și sĕ-ĭ aducă și la religia luĭ Christ, prin calugărul Metodiŭ. Modul cum se naréză aducerea lor la creștinism probă tótă importanța cultureĭ strĕbune, cultură mulțămită căreia nu tărdiŭ nu numaĭ predomniră Romănii prin inteligență, prin civilisare, déră și chiar conduseră politica, (căcĭ superioritatea politică încă din vechiŭ o dădea tot instrucțiunea și educațiunea) ajungend a da Bulgarilor *Domnĭ Românĭ* ca Sabinus, Paganus, Umarus, Campaganus, etc, déca este se credem pre Șincaĭ. Amintiți-ve ingeniosul mijloc al creșcinăriĭ Bulgarilor de Metodiŭ..... Va se dică și artele eraŭ în flóre la Românĭ! Bulgarul Domn *Bogoris* (843. care dupe botez se numi Michail, admira și se entusiasma dinaintea uneĭ pânze artistice; noĭ suntem în progres: suprimarem dăunădĭ și mica scólă de pictură ce promité a ne da pe venitor pânze cel puțin ca ale luĭ Metodiŭ!....

*

O mare influință primită înse de la Bulgarĭ fu asupra limbeĭ și grafieĭ române. Poporul român lipsit — cum arĕtaiŭ altă dată, — de o grafiă propriă pentru limba română, pentru că acéstă limbă fusese limba nescrisă, pe căt timp limba latină, fusese în Dacia limbă oficialitățeĭ, — când simți nevoia — limba latină încetând d'a servi la Ulpia Trajană —, când simți nevoiă d'a scrie românesce, Românul luă grafia de la Bulgarĭ. Nu este adevĕrat că Românii aŭ scris înainte de Alecsandru-cel-Bun cu litere latine, cum, din o eróre ce am puté o scuza,

www.dacoromanica.ro

scrisă Cantemir : Romănii scriseră fórte târdiŭ și când începură a scrie, scriseră cu *ciriliane*.

Limba română primi de asemene influinți morfologice de la limba poporului cu carele necesități politice, bine înțelese, aliară pre Românĭ. Introducerea în biserică și oficialitate a uneĭ limbĭ slavice va face negreșit posibilu un stat romano-bulgar, dér va întărdié mult desvoltarea nóstră propriă literară.

*

In fine Ungurii, care năvăliseră în părțile Moldoveĭ spre 889, aŭ fost și eĭ departe d'a fi un popor care sĕ esercite bune influinți asupra cultureĭ, civilisațiuneĭ române. La năvălirea lor în Moldova, de unde fură goniți de Pacinați, Ungurii nu eraŭ mult maĭ culți decât naintașii lor. Trecênd deaci prin Galiția în Panonia, intrând sub diverse titlurĭ de încuscrire, orĭ împăcare în ducatele române ale luĭ Menomorut, Cladiŭ, Gelu, etc. din Ardél, elementul Ungur era numaĭ o apă care. turnată asupra vinuluĭ, asupra elementuluĭ român, stabili un grad în cât-va comun dér inferior de spirit, de putere intelectuale?.... Cine sĕ câștigâ din acest amestec fură Ungurii, aceĭ sĕlbaticĭ aĭ luĭ Alan și Arpad, care ceréŭ regilor bulgaro-românĭ sĕ le trămită de probe un brat de iarbă și un vas de apă din Dunărea....

Vedeți chiar astă-dĭ déca Ungurii n'aŭ împrumutat de la Românĭ tótă cultura lor materială și déca chiar poesia, cântările lor populare, viața lor domestică nu este o decopiare maĭ mult séŭ maĭ puțin fidele a acestor ordine de lucrurĭ de la Românĭ.

*

Din acestea de maĭ de sus apare pentru mine o *idee*: Ungurii și Bulgarii, veniți la cultură prin Românĭ, uniți, confederați cu Românii, numaĭ așia vor putea eĭ aspira

www.dacoromanica.ro

la independinţă şi venitor. Bulgarĭ, cari aveţĭ a vĕ mişca spre autonomiă, aci priviţĭ : aci, în sinul patrieĭ române éră nu la Rusĭ va fi centrul puterilor vóstre.... Politica maghiară de astădí, aceea d'a oprima pre Românĭ, d'aşĭ anesa, ajutaţĭ de baïoneta austriacă, Ardélul autonom şi necucerit de Arpad, politica acésta care a ridicat la primul ministeriŭ maghiar pre D. Andrassy, va fi o politică care în definitiv va eşi fatală tot Ungurilor. De asemene gravitarea Bulgarilor pe lîngă Rusia în loc de România, va aduce peirea Bulgarieĭ ! . . .

*

Timpul mĕ obligă înse se scurtez mult.

— Ce datoresce cultura Românieĭ, maĭ apoĭ, Leşilor ?

— Leşilor datorim şi bune şi rele : cultura intelectuale a bărbaţilor Moldoveĭ, a cronicarilor, a multor domnĭ o datorim scólelor polone. Lor datorim însĕ pe lângă multe obiceiurĭ, mode de traiŭ, de locuinţă, de hrană, etc. şi spiritul de intrigă, pofta domnieĭ şi a măririlor, luptele intestine . . .

Déră se nu imputăm nimică celor căduţĭ : eĭ aŭ plătit erorile lor cu sângele atâtor martirĭ, cu viéţa şi averea atâtor generaţiunĭ; şi astădĭ de la eĭ putem învĕţa ceea ce vaĭ ! atâta de puţin scim : a ne devota patrieĭ nu pe hârtiă, la gura sobeĭ, şi în jurnale, déră ca eĭ : dece contra a sute de miĭ de puscĭ neamice ; ca eĭ, dând ţĕreĭ, nu împrumuturĭ de 300,000 leĭ cu dobândĭ (care necĭ acestea nu ni-aŭ ademenit a da banĭ ţereĭ la nevoiă), ci până la cămaşa nóstră ! . . . .

*

Intreba-vom óre acum ce e datóre cultura nóstră Grecilor? Nu este vorba de aceĭ Grecĭ pre care 'ĭ-aŭ nemurit Omer, Sofoclŭ, Platon, ci de aceĭ fiĭ aĭ corupţiuneĭ şi aĭ pĕcatuluĭ, de fanarioţĭ. . . . . .

O ! nu ! vom tăcea . . . . . In facia acelor bravĭ aĭ Candieĭ, cari ne arétă şi eĭ ce póte o mână neînarmată

www.dacoromanica.ro

chiar cu pușca cu ac, când însĕ resortele ce o mișcă este *patriotismul sânt*, în fața lor nu voiŭ maĭ aminti tristele influințĭ ce aŭ avut frațĭ degenerațĭ de aĭ lor asupra sórtelor și a cultureĭ nóstre, din secolul dupe urmă!...

Și apoĭ, domnilor meĭ și d-lor mele, le voiŭ tăcea și din alt punct de vedere: un singur drept, dice scriptura, apără de osîndă o cetate întrégă coruptă. Și noĭ scim că un fanariot (orĭ-care fiă motivul) a decretat încetarea *vecinătățeĭ*, a alipireĭ Românuluĭ de glebă!

*

Déră ce ne maĭ veni d'acolo, din acea regiune unde sórele rĕsare?.... Ce influințĭ se esercitara asupra cultureĭ nóstre din acea parte?.....

— Vedețĭ Basarabia, îngenuchiată în robiă și prefăcută în un tăcut mormênt.....

Ce ne veni d'acolo?

Crucĭ lungĭ și credință puțină.....

Crucĭ de tótă mâna pe pepturile celor ce-șĭ crucificaseră patria.....

Ce ne veni d'acolo?

Otnoșenii, nacazanii, scripisanii, zagalafce, certveróce. și dojenii și bejanii, spovedenii, și orĭ-ce parascovenii..., Ce ne veni d'acolo?.... dintr'o parte pașĭ, cadîne, cĭumă, locuste; din alta viscolĭ, crivețe.... uniforme pentru vizitiĭ ce mână *tvoicele* prevaricatorilor, și încă sorocovețul, carbova, pentru spionĭ, *separatiștĭ* cutezătorĭ la Iașĭ, centraliștĭ intusiaștĭ la Bucurescĭ: cestiunea monast. închinate.... peirea luĭ Tudor Vladimirescu; revoluțiunea din 1848, și acé... Ba până aci!.... Sĕ sperăm că s'a închis calea.... calea?.... La 1848, voiaŭ a li opri calea eșindule înainte preoțiĭ cu *evangelia*. Acésta puté indupleca pre paganul Atila d'a nu darima Roma, dér nu și pre creștinul muscal d'a nu sdrobi revoluțiunea română.

Acésta vĕ va fi lămurit póte că numaĭ acolo nu póte afla cale un neamic unde calea se pavéză cu pepturĭ de om...

www.dacoromanica.ro

Viŭ séŭ mortu... numaĭ peptul e baricadă, zid ce opresce pe neamic, èră nu evangelia.... Diavolul fuge de cruce, déră neamicul Romanieĭ este maĭ puţin crestin şi de cât diavolul...

*

Avem o necontestabilă influinţă asupra civilisaţiuneĭ din partea Germanilor. Bieţiĭ noştri cismarĭ aŭ dispărut séŭ dispar, şi avem *susterĭ*; avem nu maĭ mult caĭ de călăriă, cu care străbuniĭ luaŭ în gònă ordele turcescĭ, ungurescĭ, săsescĭ, cazacescĭ, déră droscĭ, calesce nemţescĭ.... Se ne ferim numaĭ d-lor de o aşia influinţă din acéstă parte: ea ar putea fi fatale nu numaĭ spirituluĭ de *libertate*, cum a fost fatale Ardelenilor pre cari 'ĭ-aŭ făcut ca adese să nu înţelégă aspiraţiunile nòstre liberalĭ, déră chiar naţionalităţeĭ.... Se ne amintim d-lor că décă Românul vorbia limba slavă cu unele animale: *Godac, idio* !—.... el are de la Nemţĭ vorba *gròpă* (graben)..... Da, sper şi eŭ ca d-v. cu proverbul român: cine sapă gròpa altuia va cădé el în ea!....

Influinţa Germană? A! décă nu amŭ fi cerut Germanieĭ numaĭ *lipscăniĭ* ci şi *niţică* carte—de care ea are atata de multă — negreşit am fi departe!.

*

Déră Francesiĭ?....

— O! Francesiĭ! strigă consòrtea unuĭ Domn de lângă mine: Godillot, Openhaim.... Étă de sigur *lungĭ* influinţĭ....

— Aşĭa, este adevĕrat; însĕ ce sunt concesiunĭ de câte-va milióne, cu aceea ce am dobândit de la influinţa francesă asupra spirituluĭ şi a ănimeĭ nòstre.... Nu, nu avem numaĭ cisme cu lac, pelăriĭ Renaud, parfumeriĭ Piver d'acolo; avem şi iubirea libertăţilor, a dreptăţeĭ..... Avem maĭ pre sus de tòte garanţia naţionalităţeĭ române!... Liber amicul meŭ să găséscă

www.dacoromanica.ro

că plătim pré scump amicia Francieĭ. Eŭ, domnilor, voiŭ dice : aprob fiă asupra celor ce aŭ înglodat téra în concesiunĭ, dér gloriă Francieĭ, aceleĭ surorĭ a Românieĭ, care merge în fruntea familieĭ latine !

*

Plecaţĭ acum urechia Domnilor. O se vĕ spun că maĭ datorim ceva şi Evreilor. . . .

— Datoriă şi evreu, — sunt vorbe care nu se despart : unde este una, cătaţĭ, veţĭ afla şi pre cea-laltă.....

— Ce datoriţĭ, Domnilor, Evreilor ? . . . . .

O ! *pardon*, nu am se pregătesc niscaĭ alegerĭ de deputaţĭ ca se mĕ interesez d'a sci ce datoriĭ aveţĭ, ca apoĭ se-mĭ daţĭ votul drept dobânda datorieĭ neplătite...

— Ce datorim Evreilor ?. . . . .

Sănĕtatea sătenilor perdută prin basamacurĭ, prin beuturĭ otrăvite ; miseria lor până la sapa de lemn ; prostituţiunea femeilor şi fetelor române . . . .

Dér alăturea cu atâtea funeste datoriĭ, le dorim şi ceva bun : relele de la eĭ ne-aŭ convins, sper, pe deplin, maĭ mult decât orĭ-ce alta, că scăparea nóstră, până şi eĭ, de nu póte fi astădĭ necĭ în legĭ necĭ în regulamente, ci în *instrucţiunea şi educaţiunea naţională.*

*

Instrucţiunea şi educaţiunea naţionale este în adevĕr scopul ce trebue sĕ ni-l punem în vedere cu toţiĭ, marĭ şi micĭ, putinţĭ şi neînsemnaţĭ avuţĭ şi sĕracĭ . . . . . Ecă semînţa care va da róde bune. . . . .

Déră nu e d'ajuns se scim care e semînţa ce ne trebue.

Ideea-semînţă, dómnelor şi domnilor meĭ, nu pere : se póte că ea, ca şi grauntele de grăŭ din piramidĭ, se rĕmĕnă ascuns secolĭ în monumintele cugetăreĭ umane ; daţĭ numaĭ o rază de lumină, de căldură şi ideea-semînţă va încolţi şi va da tijă ,. . şi va cresce, mereŭ mereŭ va cresce . . . . Se nu se descurageze déră semĕnătorul de

www.dacoromanica.ro

ideĭ când ea nu încolțesce indată; destul că e *semănată*, ea va încolți maĭ curênd sĕŭ maĭ tărdiŭ.

Ogorul naționale e mare; pămêntul vergin și mănos... Aruncațĭ, o! aruncațĭ în brasdele luĭ semînță, semînță multă..: Ce semănațĭ? Iubirea de țĕră, de bine, de adevĕr, de onóre, justiția, evlavia.. . Unguriĭ vor se facă și din petre maghiarĭ... Faceți. dómnelor mele, din fiiĭ voștriĭ Românĭ.... Nu vor fi mulțĭ ca petrele dér inteligența lor va fi maĭ putinte de cât duritatea petrelor maghiare.... Se semĕnăm, domnilor, maĭ ales o flóre, s'o îngrijim și s'o adápăm, și s'o plivim de buruene și de mărăcinĭ...

— Care este acé flóre?

— O nu mĕ întrebațĭ: nu-ĭ simțițĭ parfumul fermecĕtor, nu-lŭ simțițĭ inundându-ne anima?

Da! ațĭ ghicit domnilor, acé flóre se chiamă: *Dacia!*

Instrucțiunea și educațiunea este ogorul în care cresce acé *flóre*...

Cine va fi dĕră pentru instrucțiune și educațiune (am simțit d-lor cine sunteți de óre-ce ne-ațĭ dat așĭa de adese orĭ semne, de incuragiarĭ când v'am vorbit de ele, cine va fi pentru instrucțiune și educațiune, acela numaĭ este adevĕratul ostașiŭ al Românismuluĭ...

Căduțĭ în luptă, căduțĭ chiar în atêrnare a altor Staturĭ, noĭ nu suntem perduțĭ pre câtă vreme vom putĕ striga:

«Totul e perdut afară de cultura poporuluĭ!.» Și poporul atuncĭ nu va intêrdia d'a respunde:

«Nimic nu e perdut, căcĭ *pot* eŭ orĭ-ce, pentru că sciŭ *mult!*...»

La lucru dĕră, mame române, la lucru junĭ, la lucru scolarĭ românĭ!

www.dacoromanica.ro

CONFERINȚA

IN ONÓREA ANIVERSALEI

DE

300 ANI

A NASCERIĬ LUĬ SCHAKESPEARE,

Ținută la Universitatea de Iași, după însărcinarea rectoreluĭ ei *D. T. L. Maiorescu*, in 11 (23) Aprille 1864.

www.dacoromanica.ro

Domnule Consule, (1)

Domnilor!

Un mare geniŭ, un minunat poet al cugetătóreĭ Germaniĭ a ḑis: *Este cu neputinţă de a vorbi despre Schakespeare; orĭ ce s'ar ḑice de el remâne ne îndestulătoriŭ.* (Eckerman p. 229). Iacă aci, DD., în aste vorbe ale luĭ Goethe, nu mĕsura merituluĭ meŭ când cutez a vĕ vorbi de Schakespeare, ci scusa neajunsurilor, ne îndestulărilor talentuluĭ meŭ când tratez asemenea materiă, şi încă înaintea uneĭ adunărĭ atât de alésă. Supunêndu-mĕ decisiuneĭ Onor. Consiliŭ academic, eŭ n'am uitat slăbiciunea mea de a ridică măciuca cea mare a luĭ Ercule şi a încerca coturniĭ seĭ; de vorbesc totuşĭ, este că ajutat de scriitoriĭ carĭ aŭ scris despre Schakespeare, şi între acestia de Hugo, cel maĭ recent, contez şi pe indulgiṇţa D-vóstră, pe buna voinţa şi încurajarea ce aţĭ arĕtat de cât-va timp junilor nóstre catedre universitare, cursurilor nóstre libere. me voiŭ sili şi de astă-dată a merita incuragiarea D-tre, de nu prin sciinţă, eruḑiţiune, măcar prin zel şi prin sincera admiraţiune a nemuritoruluĭ bărbat a căruia aniversale trisecularia o serbăm astă-ḑĭ.

*

(1) La acesta solemnitate asista D. Consul englez.

www.dacoromanica.ro

Décă omul nasce de la maică-sa, geniile nasc din sînul a miĭ de împrejurărĭ: de rasă, de climat, de societate, de vremĭ. Pentru ca un talent se se pótă desvolta răpede și cu fericire, trebue se fiă la națiunea sea mult spirit în circulațiune, dice Goethe (pag. 356 T. I. Eckerman). De aceea déca cine-va voiesce se scie ce a fost Ramayana la Indienĭ, el cată se scie ce eraŭ Indieniĭ și ce era Mahabarata lor cu suta sea de miĭ de distice; nu scie cine-va ce sunt psalmiĭ luĭ David fără de a sci ce era David, ce eraŭ Iudeiĭ, ce era poema Iudaică, Biblia. Nu-și esplică cine-va pre Omer fără de a sci ce era Grecia, fără de a sci ce eraŭ Rapsodiĭ, Peaniĭ, Linușiĭ, Treniĭ. Ce este Virgile fără Lucrețiŭ, fără secolul luĭ August, fără Mecena? Ce e Lucrețiŭ fără Eniŭ și fără Omer? Ce e Dante fără de Cruciate, Cervantes fără Cavalerism, Milton fără luptele religióse de sub Enric al VIII? Ce ar fi fost Corneliŭ, Racine, fără curtea luĭ Ludovic al XIV, fără Boileau? Tot ast-fel cu Schakespeare.—«Patrieĭ séle, maĭ dice Goethe, datoresce Schakespeare bogățiile producerilor séle».

«Patria sa, cu ceriul seŭ brumos, cu océnul seŭ etern mugitor, etern în luptă, a depus pe paleta sa metaforele cele semețe și totușĭ naturale, comparațiunile cele largĭ ca imensitatea océnuluĭ. Toțul ce constitue arta sa poetică e datorită patrieĭ séle, tot atât cât și geniuluĭ seŭ naturale.

Numele acest nemuritor, Schakespeare, nu este dar numaĭ nume de individ; cu el se desemnă un secol, o epocă, o cultură, o naționalitate, o rasă. Geniile sunt colonatele microcosmice cu care D-deŭ însemnă treptele eternităţeĭ; precum Chinesiĭ cu colóne însemnaŭ milesimele anilor Imperiuluĭ lor, geniile sunt colónele cu care inteligența umană 'și însémnă din epocă în epocă victoriile séle. Cu acest caracter, ele, geniile, încetéză de a fi posesiune națională spre a fi ale omenireĭ. Aci în regiunile înalte ale geniuluĭ, tace vocea individuluĭ și în locu-ĭ e omenirea care cântă imne glorieĭ și eternităţeĭ.

www.dacoromanica.ro

Omenirea a făcut din Schakespeare piramida miraculósă care însémnă puntul pînă unde în secolul al XVI omul a strĕbutut şi esplorat în ţéra, în labirintul acela nestricabil, care se dice : ănimă, suflet.

Ca se pricepem pre Schakespeare, din cele dise se vede nevoia ca se întrebăm care este secolul, care e epoca şi care e midlocul séŭ societatea în care a trăit şi care e apoĭ şi momentul literariŭ ce a avut, vréŭ se dic, care e zestrea literariă ce a găsit geniul luĭ şi s'a apropriat-o spre a o însuti şi a o înmii?

*

Mizlocul sociale. Omul nu este singur în lume; natura îl acopere şi ceĭ-l-alţĭ ómenĭ îl înconjoră, dice domnul Taine. Un elocinte coleg [1], nu sunt multe septĕmânĭ, a espus care e rolul natureĭ climatelor la constiuirea raselor. Dér nu numaĭ rasa este fontăna individualităţeĭ; înconjurarea omuluĭ prin alţĭ ómenĭ alteréză de asemenea ca şi climatul, séŭ în bine séŭ spre rĕŭ, aplecările ce odată el a priimit de la nascere şi prin rasă. Care sunt decĭ ómeniĭ, care este, în alt cuvênt, midlocul sociale, carele a fost sorgintea de bune séŭ rele inspiraţiunĭ pentru geniul luĭ Schakespeare?

Anglia se afla pe timpul nascereĭ luĭ Schakespeare sub domnia Elisabeteĭ. Cine nu-şĭ amintesce domnia furtunósă a tatăluĭ eĭ Enric al VIII, principe crud şi neconstant, carele resculă ţéra cu shisma religiósă, cu uciderea atâtor din cele şése femeĭ ce avu? . . . Care putéŭ fi moravurile într'o societate frământată cum era acea inglesă pe atuncĭ şi în ochiĭ căreia regele comitea crimele monstruositățeĭ séle. Domnia Elisabeteĭ însă fu de pace, de abudanță, de desmerdare; liberul esamen introdus cu luptele religióse aduse independența spirituluĭ, şi décă încă nu era libertate ceea ce avea Anglia, dér ea se bucura de pace şi de liberul esamen şi

(1) D. T. L. Maiorescu.

www.dacoromanica.ro

cu ele se prepara pentru libertate. Necĭ o epocă, dice D. Guizot, nu este maĭ favorabile fecondităţeĭ şi originalităţeĭ producţiunilor spirituluĭ decăt acele timpurĭ, în care o naţiune deja liberă, dér ignorându-se încă ea însăşĭ, se bucură cu naivitate de ceea ce posede, fără a băga de sémă la ceea ce-ĭ lipsesce. De asemenea timpĭ fură aĭ luĭ August la Roma, aĭ luĭ Ludovic XIV la Francia, aĭ Elisabeteĭ în Anglia, aĭ Medicisilor în Italia.

Luĭ Eduard VIII urmase Eduard VI, fiul seŭ. Maria sora sa, care urméḑă în tron, revine la catolicism, arde pre ceĭ ce credŭ alt-fel, până şi pre archiepiscopul de Cantorbery, Thomas Crammer, dupe ce preludase la domniă cu uciderea nefericiteĭ Ianna Gray...

Asemenea cruḑimĭ, asemenea ucideri, măcelăriĭ, repetate în ochiĭ mulţimeĭ, fi-va de mirare s'o vedem aplaudându-le maĭ apoĭ, la teatru, în Benjonson, şi ceĭ-l-alţĭ şi în Schakespeare?

Şi cu asemenea suvenire de sânge, cu asemenea măsură a patimeĭ, care, ca se aplecăm teribila metaforă din King Lear, *gîlgîiă din pepturile regilor* şi *ale nobililor ca Bosforul descărcând valurile negre în Dardanele* . . . Cu asemenea energiă în caractere şi în pasiunĭ, putea óre tragedia se nu nască, când *realitatea* teribile încetâ cu suirea pe tron a Elisabeteĭ?

Care era însă nivela la care ajunsese societatea în aceştĭ timpĭ aĭ domnieĭ Elisabeteĭ? In stratele maĭ jos ale societăţeĭ, energia şi duritatea dobândite prin luptele cu océnul, prin victoriile purtate asupra despotismuluĭ, energia acésta în timpĭ de pace trebuea sĕ-şĭ caute alt câmp sub Elisabeta dupe ce pre clasele de sus ale societăţeĭ Englese le dusese la o adevĕrată estravaganţă şi orgiă.

Suvenirile sângeluĭ vărsat sub ultimele domniĭ nu pucin contribuise a menţine óre cum o natură dură în mulţime.

Maĭ sus ancă, în alte strate sociale, o putere plecată spre abus ca tótă puterea neţermurită. Tot acolo des-

www.dacoromanica.ro

frânarea, patimĭ fugóse, amestecate cu galanteria Spaniolă, lux neauḑit, mania modeĭ, serbărĭ nebunescĭ; în fine, în un strat intermediar și adesea chiar și în cel maĭ de sus, spirit de aventure, de încercărĭ sumețe, deșteptate prin reeșirea atâtor descoperirĭ de tótă natura cu care se terminase secolul precedinte (1).

Pentru realisarea unor asemenea întreprinderĭ, se apela la sciință . . . sciința progresa. Cugetarea sbucnea din ce în ce maĭ cu putere și din tóte părțile . . . și ea eșĭ împregnată, acum de patima care colcăea cu violență în peptul națiuneĭ, și Anglia avu pe Schakespeare,—acum sublimată prin sublimul intreprinderilor și a aspirațiunilor, prin suvenirea luptelor religióse, și dobândirea liberuluĭ esamen și lumea avu pre Milton.

Écă *midlocul sociale* în care la 11/23 Aprilie 1564 se născu William Schakespeare! Écă secolul în care Schakespeare a fost implântat până în fund și ale căruia moravurĭ, de țéră, de curte, de oraș, de sus, de miziloc, de jos, de tóte condițiunile umane iaŭ fost așia de cunoscute!

Cum se întêmplă pentru maĭ toțĭ aceĭ bărbațĭ, carĭ sunt chiamațĭ a deveni, de mĕ pot esprima ast-fel *Geniŭ Epocă,* așia Schakespeare trecu cu vuet ca meteorele, dar fără de a lăsa întrégă memoria sa lumeĭ. Geniile marĭ pare că perd partea lor umană spre a nu putea fi priviți de cât ca nisce simbole. Cine n'ar voi se sciă cu încredințare care fură muritoriĭ, carĭ scóse din mintea și ănima lor nemuritórele accente poetice, și cugetările sublime ale Mahabarateĭ și Ramaianeĭ? câte dispute și controversiĭ asupra esistinţeĭ luĭ Omer!... Déca de asemenea lupte, dupe Schakespeare n'aŭ putut urma, mulțămită imprimărieĭ; déca esistința luĭ nu a putut a se pune în îndoială, câte îndoelĭ insă asupra a tot ce constituă viața, petrecerea luĭ ca om, prin mizlocul sociale în care s'a născut?

(1) Taine.

www.dacoromanica.ro

Poet dramatic, adecă de genul cel care maĭ puţin reflectă pre scriitor, de genul acela în care maĭ cu anevoiă se póte dovedi cum *stilul e omul*; de genul cel în care maĭ cu anevoiă un scriitor póte a se ocupa de persóna sea, Schakespeare, ocupat de verĭ ce alţĭ ómenĭ streinĭ, el nu ne-a lăsat despre sineşĭ decăt prea puţine date positive. S'ar fi putut sci multe cu siguranţă despre el, décă contimpuranĭ luĭ ar fi voit se facă cercetărĭ, décă direcţiunĭ noĭ literariĭ încercate de autoriĭ contimpuranĭ n'ar fi detras în altă parte, pe mulţĭ anĭ atenţiunea Anglieĭ. Dintre tóte sórtele operilor literariĭ, acea a operilor luĭ Schakespeare a fost cea maĭ curiósă. Corneille móre serac, dar cu gloriă; Cervantes, necunoscut de present, despreţuit în viaţa sea, cum móre, numele şi întreaga luĭ viaţă sunt materiĭ de cercetărĭ ale contimpuranilor.

Schakespeare numaĭ, contimpuranul luĭ Cervantes, móre, dupe ce a fost mulţĭ anĭ aplaudat şi operile luĭ par a fi murit odată cu el. Abia dupe şépte anĭ ele se tipăresc. De unde vine acésta? Când ochiul nostru a întâlnit la apunerea sóreluĭ, vre una măcar din raḑele luĭ, noĭ îl închidem cu uĭmire. . . Generaţiunea care a veḑut pre Schakespeare, a închis ochiĭ, loviţĭ de raḑele geniuluĭ luĭ, şi ast-fel viaţa acestuia, abia observată de contimpuranĭ, a remas, ḑice domnu Guizot, cea maĭ obscură pentru generaţiunile următoriĭ.»

Abia vre-o cincĭ ḑecĭ de anĭ dupe mórtea luĭ, Aubrey culege suvenirile şi tradiţiunile remase încă despre el, pe lângă operele luĭ şi câte-va urme de esistinţa familieĭ luĭ ce se putéŭ afla în registrele civile ale oraşuluĭ natale. Din operele luĭ, numaĭ *sonetele* sunt care ne maĭ pot vorbi despre Schakespeare ca om.

Ecă totuşĭ datele ce daŭ biografiĭ despre viaţa acestuĭ mare bărbat.

Familia luĭ Schakespeare locuia la Stratford pe Avon în comitatul de Warwick. Tatăl luĭ era, ḑic uniĭ comentatorĭ, neguţitoriŭ de lână, alţiĭ îl fac mănuşeriŭ şi

www.dacoromanica.ro

Aubrey pretinde că era măcelar. In tot casul acésta ar resulta pentru noĭ, că Shakespeare s'a născut ca și Molier din sinul burgesieĭ, a aceluĭ stat sociale unde era desvelit maĭ mult spiritul de întreprinderile sumețe, multămită căruia spirit, clasa burgesă era deja atât de influintă în stat chiar pe timpul Elisabeteĭ.

Déca am voi se găsim origine nobile de pergamene luĭ Shakespeare și nu ne am multămi cu nobleța nemurireĭ geniuluĭ, déca am vrea pentru Shakespeare altă noblețe decăt acea singură ce o cunósce cronicarul nostru Miron Costin «deosebirea sfatuluĭ», atuncĭ am spune că familia luĭ Shakespeare avea și ea un fel de trecut, de nobleță a sea de pergament. Strebunul luĭ William priimise de la Enric al VII, ca resplătire pentru serviciile séle, nisce proprietățĭ în comitatul de Warwick. Tatăl seŭ, posesore uneĭ micĭ averĭ câștigate prin sudórea frunțeĭ séle, în fine ajunsese a fi, la 1569, mare baili și primul alderman al miculuĭ seŭ oraș, Stratford. Când Shakespeare era de patru-spre-dece anĭ, tatăl seŭ însă era pe calea ruinăreĭ; el perdênd averea femeeĭ séle, fusese obligat a-șĭ părăsi funcțiunea sea municipale. Sărăcia împiedică atuncĭ pre William se maĭ urmeză la scólă: el e dator se ajute pre tatăl seŭ în comerciŭ; el făcuse destulă școlă, ca sĕ fiă dobândit cele d'ăntêĭ principiĭ de educațiune liberale, educațiune dice domnu Guizot, suficiente unuĭ om superior spre a-șĭ curați spiritul de stăngăcia ignoranceĭ și al pune în posesiunea formelor cuvenite cu care avea nevoiă de a sci se îmbrace cugetarea sea. De aci vine că ceea ce maĭ tărdiŭ va fi geniul seŭ, străbate prin tóte ocupațiunile cele maĭ intime ale séle.

Aubrey istorisesce că W. Shakespeare era numaĭ de 15 anĭ când lăsă școla ca să vie se ajute pre tatăl seŭ în comerciul măcelărieĭ; aci este acea revelare a geniuluĭ seŭ, la care aludem maĭ sus. Aubrey dice că William de câte orĭ tăia vre un vițel făcea acésta cu pompă și pronunța câte un discurs.

www.dacoromanica.ro

Cine, dice domnu Guizot, raportând acéstă anecdotă, nu întrevede aci pre poetul tragic inspirat de spectacolul morţiĭ, fiă aceea a unuĭ animal, şi căutând al face imposant séŭ patetic.

Din causa contactuluĭ sociale, viaţa luĭ, se nu ascundem, nu este cea maĭ corectă; societatea în care s'a născut i-a împrumutat energia violentă a pasiuneĭ ce la el a fost prematură şi imprudintă. Turmentat, rescolit de o imaginaţiune naturale, fórte viă, pe cât timp ea nu avea un alt câmp în care se se astempere, lesne aduse pre William Shakespeare la usul şi adesea la abusul plăcerilor, une-orĭ chiar la desordine. La 18½ anĭ el se însoţi cu Anna Hatvay fiica unuĭ yeoman, care era maĭ mare decât el cu vr'o opt anĭ, dér care póte, după un obiceiŭ nemuritor, avea o zestre bunişóră. Uniĭ comentatorĭ esplică lucrul însă alt-fel: eĭ vĕd în astă însoţire un mizloc (acesta era iar un obiceĭ vechiŭ) de a linişti imaginaţiunea prea viă a juneluĭ. . . E maĭ probabil ceea ce afirmă alţĭ biografĭ aĭ luĭ Shakespeare că a plătit prin astă însoţire amorul prea înaintat pentru Anna Hatvay. Şi el a maĭ plătit cu persóna sea şi în alte împrejurărĭ cu mult maĭ puţin plăcute. Aşia de esemplu sir Thomas Lucy l'a maltratat, uniĭ dic bătut de maĭ multe orĭ prindêndu-l în braconagiŭ şi vĕnare neiertată pe moşiile séle. Nobiliĭ ţineaŭ pe atuncea tot atâta la vĕnătoria animalelor selbatice precum poporul începea a ţine la vĕnătórea libertăţilor luĭ....

Dér şi Toma Lucy a plătit luĭ Shakespeare carele a făcut din el pe Shalow, tipul judecătoruluĭ tont, tip care, cum se vede, este vechiŭ pe lume.

Acesteĭ împrejurărĭ cu Sir Lucy se datori determinarea luĭ W. Shakespeare de a se refugia la Londra cu treĭ copiĭ aĭ seĭ la 1584. La Londra, dispositiunele séle naturale îl împinseră răpede spre scenă; se făcu actor, séŭ maĭ drept servitor în teatru, orĭ cel mult un figurant. O tradiţiune pretinde că a fost şi maĭ puţin decât atâta: se dice că spre a-şĭ câştiga pânea de tótă dioa,

www.dacoromanica.ro

păzia caiĭ gentilomilor la pórta teatruluĭ. Omer n'a cerșitorit? Miseria este lotul cugetătorilor marĭ, cum maĭ de multe orĭ spiritul nu este acolo unde e și averea. Ast-fel Shakespeare a gustat miseria; el a simțit nu în imaginațiune, dar în persóna sa, tóte impunseturile ascuțite ale umilireĭ, ale disgustuluĭ public, ale despotismuluĭ popular....*(:Taine)*

«Bietu Comedian» al Mărieĭ séle, cum ĕl numesce un document, care se conservă în Anglia, William Shakespeare avu destule umilirĭ și neajunsurĭ de suferit.

«Vaĭ! dice el în unul din sonetele séle, vaĭ! este a-«devĕrat că am rĕtăcit în voia întêmplăreĭ, și m'am fă-«cut un bufon, espus la privirea publiculuĭ, însângerân-«du-mĭ sufletul și vêndĕnd cu vil prețiŭ cele maĭ scumpe «ale mele tesaure». Disgraciat de sórtă, pune el pre Hamlet se dică în locul luĭ, (Hamlet act. III. sc II) disgratiat la privirea ómeniilor, plăng în solitudine abjec-«țiunea sórteĭ mele, arunc ochiĭ asupră-mĭ, blastămên-«du-mĭ sórta, dorindu-me a fi asemine cu cine-va maĭ «avut în speranță, în frumusețe, în amicĭ; séŭ disgustat «de bunurile mele cele maĭ alese, maĭ că mĕ despre-«țuiesc pre mine însumĭ» Și aiurea:

«Viața-mĭ nu este decât o movilă de cenușă; ănima «mea însășĭ mi s'a consumat; și vin se mĕ așed cu tris-«tețĕ lângă acest focar stins pe care-l contemplu cu un «ochiŭ plin de lacrimĭ.»

Urme de durerile, de necazurile séle, se pot afla în tóte caracterele personagelor séle melancolice, când vor vorbi «despre loviturile de bice și de disprețul secolu-«luĭ, de nedreptatea impilătorilor, de ultragele celuĭ or-«golios, de insolența ómenilor în slujbă, de umiliațiu-«nile ce sufere meritul rĕbdător de la mâna nedemnilor «și pre care le sufere, pre când ar putea, dice Shakes-«peare, se-șĭ dea singur chitanța de ertare și de desărci-«nare cu un vârf de fier de șése palmace.»

Shakespeare a învețat ce e omul, nu în cărțile psicologilor, ci la marea și teribila scólă a vieteĭ învĕluite,

www.dacoromanica.ro

și pentru el a trebuit, ca pentru tot geniul, se fie duplă în strepungerile eĭ, căcĭ o duplica imaginațiunea. Dér nu este maĭ periculósă imaginațiunea înflăcărată, decât când nu este satisfăcută. Shakespeare negăsind în cariera sa teatrală decât disgust și necaḑ, caută asĭ-o repurta aiure, însă unde? Acolo unde vede că este reeșire pentru contemporaniĭ seĭ. Câțĭ din noĭ nu s'a întrebat óre și astăḑĭ, vĕḑênd buna stare, îndemănările lucsuluĭ, asĭ putea ḑice favorurile și trecerea pre la ceĭ în putere, a vicioșilor, a cărturarilor, a infamieĭ, câțĭ din noĭ, în momente de amărăciune, nu s'aŭ întrebat în lăuntrul sufletuluĭ turmentat, de nu cum-va viciul, desfrânarea . . . . . sunt titlurĭ de recomendare și legăminte sociale? Shakespeare nu era o virtute, nu era un sânt, ci un om al Anglieĭ de sub Elisabeta, și ăncă un om de o imaginațiune de poet.

Shakespeare 'sĭ a făcut o asemene întrebare și n'a așteptat ca rațiunea se respunḑă negativ . . . Poesia nu raționéză, ci simte.

Aci e, nu scuza, dar esplicarea decăderilor luĭ moralĭ . . . . . «Sórta nu mĭ-a dat, a ḑis el unde va, ca și «Molier, pentru traiŭ decât miḑlóce de om public, care «nasc obiceiurĭ de om public.»

Negutător onest, tatăl seŭ perduse tot și chiar și libertatea în închisóre. — Wliliam vĕḑu o sémă de ómenĭ, carĭ fără de a munci trăiaŭ bine, carĭ fără de asĭ plăti datoriile, nu mergeaŭ la închisóre.... El se dădu în societatea lor: se făcu părtașul petrecerilor junilor nobilĭ Pembroke, Montgomery, Sutamtom și alțiĭ a cărora ferbinte și licențiósă adolescență gădilia imaginațiunea și simțurile séle prin esemplul voluptăților și al eleganțelor italiane, ḑic Domniĭ Guizot și Taine. Iată cum se adeveresce vorba cu care am început: Că omul nu nasce singur.... ceĭ-l-alțĭ îl înconjóră.

Omeniĭ cu care Shakspeare fu înconjurat, i-a dat independința geniuluĭ dar și orgiile luĭ; ómeniĭ carĭ 'l înconjuraŭ i aŭ dat, de oparte atâta ḑestre din literi-

www.dacoromanica.ro

le clasice cât și energiă, de altă parte, spre a rumpe cu clasicitatea... Tot ómeniĭ ce 'l înconjuraŭ i-aŭ dat și legitimat alte amorurĭ decât acela al Aneĭ sêle. — In noroiŭ ămblând nu poțĭ ațĭ păstra haina albă. Pe lângă ómenĭ ca Pembroke și ceĭ-alțĭ, Shakespeare a putut așĭ permite aspirațiunĭ amoróse îndreptate la o femee de condițiune mult maĭ sus de cât a luĭ... Se dice că era însașĭ Elisabeta.

Dar dècă uneĭ imaginațiunĭ viĭ, răpitóre, se póte imputa erorile luĭ William Shakespeare, aceste erorĭ nu sunt ele plătite și resplătite prin Romeo și Julieta, Visul uneĭ nopțĭ de véră și atâtea capo d'opere nemuritóre ce a lăsat lumeĭ? Și apoĭ este de netăgăduit că femeile ce a iubit fură atâtea ocasiunĭ de sbucnirĭ ale geniuluĭ seŭ.

Maĭ la urmă, în mizlocul erorilor sêle, W. Shakespeare a sciut a remânea onest și leale în conduita sea. Gœthe l'a arĕtat franc și neprefăcut. Benjonson l'a numit *amabilul Shakespeare, dulcea lebedă de Avon.* El era afectuos și bun: «*s'il avait des entraînements,* dice Taine, *il avait aussi les effusions des vrais artistes*. Toțĭ care îl iubeaŭ èl iubiaŭ pentru afectele luĭ tot atâta cât și pentru spiritul conversațiuneĭ sêle promte, ingenióse și agile și pentru humurul și imaginațiunea sea facilă și atât de abondantă.

Când câmpul literariŭ, primind întipăririle ardențĭ ale imaginațiuneĭ sêle liniști sufletul seŭ, el reveni curând la viața regulată, aședată, óre cum burgesă. Cualitățile de rasă sbucniră nu tărdiŭ spre a se adăoga către acele ce i le dăduse *midĭlocul sociale.* William Shakespeare se gândi atuncea a face trebĭ, a-șĭ asigura venieurile. In curgere de 17 anĭ, el remase actor secundar dice Rome, unicul sĕŭ istoric, și tot de odată se ocupă cu remaniarea de piese; fu așia de mare activitatea încât compatriotul seŭ Greene îl numea: Stanca gătită cu penele altuia, factotum, *acapareur* al sceneĭ.

Când era de 30 anĭ, Shakespeare reeșise a avea în-

www.dacoromanica.ro

destule economiĭ ca se cumpere o casă la Stratford. In curând el, spre a'şĭ da îndemânărĭ materiale cât maĭ multe, êşĭ înmulţi munca : se facu antreprenor şi director de Teatru , antreprenor de zidirĭ, de moşiĭ, chiar şi cămătariŭ..... In fine, la 47 anĭ retrăgĕndu-se (şi nu se póte cunósce motivul) în oraşul seŭ natal, se ocupă ca un bun gospodar de trebile caseĭ şi neluând altă parte la politică decât prin părtăşia sea la luptele şi afacerile municipale. Când aceste lupte nu i se păreaŭ mergênd tocmaĭ reŭ, lucru ce nu se prea întâmplă adesea în tóte municipalităţile, Willian Shakespeare petrecea o viaţa liniştită plină de vioiciune, de humur, ca un adevĕrat filosof în *templa serena*, nesfădindu-se cu nime, iarăşĭ lucru anevoiă în lume, şi ceea ce e maĭ curios, prea pucin ocupându-se de gloria sea literariă Ca şi Omer, el a lăsat posterităţeĭ grija dar şi gloria de a aduna şi edita operile luĭ.

O asemănare încă cu acest poet mare al omenireĭ : décă mult timp Grecia şi Roma va fi mers în peregrinagiŭ la olivul groteĭ din portul Phorcis, cântat de orbul de la Chio, un secolu întreg a fost visitat de Anglia şi Germania dudul plantat de William Shakespeare lângă pacĭnica sea casă de la Newplace ! De câte orĭ la umbra acestuĭ arbore — împĕrat grădineĭ séle, dupe espresiunea poetuluĭ Konachi, — nu va fi luat avêntare cugetarea sublimuluĭ dramatic, până la ḑioa în care muri, ḑioa de 23 Aprilie 1564, în a 52 aniversare a nascereĭ séle. Prin o coincidinţă curiósă , în acéstaşĭ ḑi şi Ispania plângea pre Cervantes Saavedra ! Ast-fel, mister la nascere şi în viaţă, — mister şi la mórtea geniilor... Pare că aceste douĕ marĭ geniĭ, Cervantes, Shakespeare, aŭ fost legate prin unul şi acelaş suflet, dupre cum în legăturĭ aŭ remas influinţile ce esercitară şi esercită încă asupra mersuluĭ spirituluĭ uman la cele doue marĭ rase Europóne Teutona şi Latina.

Cenuşele luĭ Shakespeare odihnesc în biserica de la Straford, unde şi astă-ḑĭ e morméntul luĭ ; sufletul, ge-

www.dacoromanica.ro

niul luĭ însă este pretutindinea unde e suflet, unde e natură și adevĕr.

*

După ce vĕdurăm pre om, se cercetăm acum cu întinderea modestă ce ne dă cadru uneĭ conferinţĭ, și pre scriitor.

Ca om, William Shakespeare, vĕdurăţĭ, a fost omul secoluluĭ, a societăţeĭ séle.

Ca poet dramatic el este tot al secoluluĭ seŭ. De aci qualităţĭ, dér de aci și erorile luĭ literariĭ Căcĭ ni s'a spus de autorităţĭ, că nicĭ un geniŭ literariŭ, ca cel dramatic, nu este maĭ dependinte de mersul spirituluĭ și al moravurilor timpuluĭ. Racine ca și Corneliŭ are defectele contimpuranilor luĭ.

Décă Corneliŭ al francesilor n'a găsit decât o societate dér nu și un moment literariŭ, adecă o cale naţionale deschisă tragedieĭ, Corneliŭ este un contrast ne esplicabil în faţa misterilor și a societăţilor celor douĭ confraţĭ din secolul al XV. In locul pieselor de teatru, fără stil, fără asemănare cu viaţa, Corneliŭ a dat opere care se aibă aceste calităţĭ, și déca Corneliŭ, n'a dat tot-d'auna viaţă operilor séle, este sciut singur de la sine, că tragedia «este representarea uneĭ acţiunĭ importante «unde figuréză persóne ilustre ănimate de pasiune, a «căror lupte trebue se producă un evenement funest.»

Shakespeare a fost, din puntul de vedere a ceea ce numirăm *moment sociale*, maĭ fericit decât Corneliŭ: El a fost, nu singurul representant al uneĭ epoce literariĭ dramatice, ci suma, culminanţa acesteĭ literaturĭ care avea marĭ representanţĭ în Beaumont, Fletcher, Massingher, Ben Jonson: «O mare parte a geniuluĭ luĭ, Schakespeare o datoresce puterei fecundante a aeruluĭ viguros al secoluluĭ seŭ,» dice Goethe.

Totuși Shakespeare este alianţa cea maĭ miraculósă între clasicitate și revoluţiunea modernă a gustuluĭ,...,

www.dacoromanica.ro

Shakespeare scia pucin latinesce și maĭ pucin grecesce; el datoresce acest merit încercărilor de tragedia clasică ale luĭ Sackville care făcuse pre Gordobuc. Déca de la acésta William Shakespeare a luat arta vechiă, de la Beaumont și alțiĭ s'a 'nvețat cum se póte urca pe scenă veritatea umană.

Ben Jonson, în clasicitate, întrevedea pre omul așia cum trebue se fiă, ca și catolicul Calderon, ca și Racine al francesilor. Shakespeare, neputênd ceti în altă carte decât a natureĭ, a întrevědut pre ómenĭ numaĭ *cum sunt*. Constatăm aci faptul fără a ne pronuncia pentru una din ambele procedărĭ. Constatăm numaĭ, că după idealul posibiluluĭ al scóleĭ francese, arta cu tóte negațiunile luĭ Volter s'a transportat în Anglia limitele, și a reprodus idealul realităţeĭ. Sunt maĭ multe lucrurĭ, dice Shakespeare, în cer și pe pămênt, decât ce viséză filosofia nóstră.

Cont esact, Shakespeare, datoresce mult autorilor dramaticĭ contimporanĭ și naintașilor seĭ. Eĭ sunt pentru geniul, pentru revoluțiunea luĭ Shakespeare ceea ce fură maĭ apoĭ enciclopediștiĭ pentru revoluțiunea de la 1789. Ast-fel Shakespeare este espresiunea perfectă a timpuluĭ seŭ.

Va se dică acésta că Shakespeare nu are originalitatea sea? Ceea ce el nu datoresce nimăruĭ decât geniuluĭ sĕŭ este crearea a uneĭ lumĭ de ómenĭ în care ceĭ de pe urmă din muritorĭ, care vor citi teatrul seŭ, vor recunósce fraţĭ și amicĭ.

Ceea ce nu datoresce decât geniuluĭ seŭ, este că n'a lăsat, cum dice Goethe, nicĭ o singură situațiune a vieţeĭ umane ne depinsă și neesprimată, și încă cu ce facilitate, cu ce libertate!..... (pag. 229 Ekerman T. I.)

Shakespeare a ajuns prin geniul seŭ, la punctul acel înalt în care rar om ajunge, punctul când avem consciința simtimintelor și a cugetărilor nóstre, când avem consciința și prin ea strebatem sufletul altuea.

Nime ca Shakespeare n'a strebătut lumea cu mintea:

www.dacoromanica.ro

mulțămita luĭ lumea devine pentru noĭ deplin transparentă: «devenim, dice poetul de la Vaimar, de odată confidențiĭ virtuțeĭ și aĭ viciuluĭ, aĭ mărireĭ și aĭ micșurătățeĭ, aĭ noblețeĭ și aĭ crimeluĭ d-v., și asésta prin midlócele cele maĭ simple.

De esplicarea acestor midlóce sunt legate cele maĭ grave și maĭ ardue cestiunĭ relative la artea dramatică. ne respectul *unităților*, cel puțin al unității de loc și timp, amestecul *comiculuĭ* cu *tragicul*, amestecul *sublimuluĭ* séŭ macar a *frumosuluĭ* cu *trivialul*, machina miraculósă dramatică etc, și maĭ presus de tóte determinarea frumosuluĭ și a sublimuluĭ în artea dramatică.

D-vóstră înțelegețĭ că noĭ se nu ne permitem, și nu putem aborda astădĭ asemine întrebărĭ de soluțiunĭ grele, obositóre și care, cel puțin spre a se resolve, ar cere ca lumea se fiă ajuns deja la acea literatură universală pe care o intrevedu geniul autoreluĭ luĭ Faust când a espres dorința ca francesĭ, germanĭ și englezĭ, se nu se socótă infailibilĭ în teoriile lor estetice, ci se se corigă mutualminte.

Se ne mulțămim a constata aci un factu :

Déca alte merite nu s'ar cunósce operelor luĭ Shakespeare decât acela de a fi pus în desbaterea lumeĭ atâtea întrebărĭ, încă acésta ar fi fost d'ajuns ca se arete lumeĭ *importanța* acelor opere. Este constatat că și operele, ca relegele cele marĭ aŭ produs *scolĭ*. Cățĭ comentatorĭ și câte lupte pentru Omer. . . . Câte sute de miĭ de volume nu ne arétă esegeza uneĭ singurĭ opere, la evreĭ, *biblia*! Când omenirea întrégă, în decursul secolilor se încércă a descifra o operă, o fițĭ siguri, este aceea o operă care va trăi cât și omenirea.

Și așia a fost cu operele luĭ Shakespeare.

Încă din ceĭ d'ănteĭ anĭ el aŭ avut admiratoriĭ și detractoriĭ seĭ. Iată Forbes carele va dice că Shakespear n'avé necĭ talentul tragic, necĭ talentul comic.

Iacă Iohnson, carele va adaoge că «tragedia luĭ este

www.dacoromanica.ro

productul industrieĭ şi comedia productul instinctuluĭ. Vine Green care -l numesce plagiatore, copist al luĭ Eschyle, Bocacio, Bandillo, Holinsched, Belleforest, Robert de Glocester, Robert-Wace etc. etc. Acesta va spune că King Lear este în *Treuecronicle of King Leir;* că Hamlet e strein luĭ, că Otello nu este de el. Rimer în 1693 scrie contra poesieĭ luĭ în care nu vede de cât desordine, confusiune, *tintamare,* galimatias.

Lord States-bury, Mistres Lenoix, Pope, în 1725... până şi francesul Marmontel, pênă şi germanul critic Bentam (1680) îngrămădesc acusărĭ peste acusărĭ asupra luĭ Shakespeare: el e plin, dupe eĭ, de jocurĭ de cuvinte, de calambururĭ, de neverosimilităţĭ, de absurdităţi, de copilăriĭ, banalităţĭ, înflăturĭ, emfase, pathos, afectare în ideĭ, în stil; este subtile nemorale, îşĭ face din slut un ideal etc. etc.

Departe de noĭ cugetul de a ne pune, pigmeĭ neînsemnaţĭ, alături cu aceştĭ detractorĭ aĭ geniuluĭ. Pentru o sută, dóue sute de detractorĭ Shakespeare are o lume care -l admiră.

Faciă cu Ionson care critică, este Ben-Ionson, Molierul inglez, carele a plâns pre Shakespeare în duióse şi sublime versurĭ, ca aceste: «În comparaţiune cu tot ce insolenta Grecia şi înganfata Roma a produs, séŭ a eşit din a lor cenuşe, triumfă Britania mea! Tu aĭ se arĕţĭ unul căruia tóte scenele Europeĭ datoresc omage!.... Arteĭ téle, dragul meŭ Shakespeare, se cade o bucuriă aparte şi tóte musele îşĭ deteră prinósele.» Nu, noĭ nu suntem detractorĭ când dicem că Shakespeare n'a respectat unitatea de timp şi de loc.

Dumnedeule! o mărturisesc, de şi mare admirător al unităţilor acestora, eŭ nu pot face o acusare celor, carĭĭ le violéză, când violarea lor se face, ca la Shakespeare, în interesul claritătĕĭ maĭ marĭ a pieseĭ. Un anachronism a dat cé maĭ frumósă carte a Eneideĭ şi Cid al francezilor nu sciŭ décă nu ar păcătuĭ în pri-

www.dacoromanica.ro

vinţa unităţeĭ timpuluĭ, tocmaĭ prin escesul a prea mare respect al acesteĭ unităţĭ. Litera omóră spiritul legeĭ. Noĭ Româniĭ scim acésta şi de la alte ordine de fapte!

Până şi cu amestecul contrastelor în tragediă, de mişcărĭ tragice şi esplosiunĭ comice, maĭ la urmă ne am putea cu cât-va împăca. Shakespeare este superiore în arta acésta pe care a învăţat-o de la natură; aci este marea sa originalitate. Aci el a rupt cu tragedia grécă. Şi înţelegem, o repetim, până la óre-care punct astă rumpere. Când Ionathan Forbes a dis de Shakespeare că el e tot în antithese, a credut a face o critică, o inculpare. Noĭ vom repeti însă : da! tot în atithese, aci este natura Angliei, a midloculuĭ sociale al luĭ Shakespeare Aci este şi meritul literatureĭ de renascere a Britanieĭ. Cerul Grecieĭ nu este însă cer de antiteze. Omer abia află unele pentru poemul seŭ.

Drama elină era ceea ce era şi scultura elină. Sofoclu, Euripid scultaŭ personagele drameĭ séle cum Fidias êşĭ face pre Jupiter al seŭ. . . . Tragiciĭ greciĭ, afară de Escyl şi ancă încât-va şi el ca şi scultoriĭ de aceeaşĭ naţiune, sciŭ tăia în marmure séŭ din om nemuritóre statue isolate . . . . dar atâta tot . . . . Arta grupelor nu o cunosc; ea este dobânda arteĭ moderne . . . . Ceea ce pictura şi scultura a făcut în artele lor respective în astă privinţă, Shakespeare, a realisat în tragediă. Corneliŭ, Racine, ne aŭ dat tipurĭ clasice: tipul eroismuluĭ, al pietăţeĭ, al amoruluĭ, statue cu conturne pure şi nealterabile. Eĭ! meritul nu este tocmaĭ mic: de nu, de ce adoraţĭ până şi pre Venerea ciuntă de la Millo, tórsele năruite ce descoperiţĭ în sînul pământuluĭ? Shakespeare prin o aplecare maĭ largă a legeĭ frumosuluĭ, «*unitate din varietate*» a format în tragediă grupe, în care *varietatea* décă nu dă deapururea la unitate tot sublimul posibil, a dat, cum am maĭ disŭ, tot sublimul *realităţeĭ*.

Din acest punct de vedere, cu totul noŭ şi propriŭ al nostru, şi necĭ decât din argumentele aduse de scóla

www.dacoromanica.ro

romantică, și necĭ decât cu întinderea ce abuzul a dat întrebuireĭ grupeĭ dramatice, admitem procederea artistică a luĭ Shakespeare.

Dar concesiunĭ ca aceste ne daŭ, sperăm, de nu dreptul, măcar însușirea de sinceritate de opiniune și de convingere, când ne vom declara în contra a des esagerateĭ amestecărĭ a *trivialuluĭ*, adese a ceva și maĭ jos decât atâta, cu sublimul.

Se nu mi se dică că nu e timpul ca se arătăm erorile luĭ Shakespeare. Iubirea, admirarea adevărată nu este aceea care e resultatul ilusiuneĭ; Shakespeare însușĭ ne a învețat acésta: aceea e iubire cu rădăcină, care re ristă convingereĭ despre necorecțiunĭ și defecte. Așia a fost amorurile luĭ Shakespeare: «Sciŭ că mĕ înșelĭ, dice el uneĭ femeĭ; dar te iubesc! E vechiul refren al luĭ Molier: *Ma femme me trompe.*

Nu admirăm maĭ pucin pre Shakspeare când nu putem admite tótă procederea sea dramatică; îl admirăm nu maĭ pucin decăt Schlegel, ci maĭ bine de cât el; l'admirăm cu un poet ce admira pre Shakespeare, cu un poet carele priimia antitizele, și carele totușĭ a dis că: *nu tot ce e în natură are loc în scriere, căci natura nu e frumósă in tóte manifestatiunile séle.* (Goethe).

Și apoĭ în definitiv, înșiĭ Englezĭ modernĭ aŭ simțit nevoia, nu de a maĭ mutila operile luĭ Shakespeare, ca Davenant séŭ ca Dryden, (în al 18-lé secol) verĭ ca Blund și Iggard, 1623, cariĭ suprimaŭ câte cu sutele de rendurĭ din Hamlet, King Lear; etc.—ci de-a avé un Shakespeare al familiilor. Este că «Le temps est une chose bizarre. C'est un tyran qui a ses caprices et qui a toujours nouveau visage pour ce que l'on dit et ce que l'on fait. Ce qu'il etait permis de dire aux anciens grecs ne nous semble plus à nous convenable; et ce qui plaisait aux énergiques contemporains de Shakespeare, l'anglais de 1820 ne peut le tolérer, et dans les derniers temps, dice, în fine, acelașĭ autor, on a senti le besoin d'un Shakespeare des familles.»

www.dacoromanica.ro

Când déră Engleziĭ o fac, putė-vom noĭ fi maĭ englezĭ decât eĭ, și a nu regreta în Shakespeare unele pasage maĭ mult decât *realiste?* Décă Orațiu a dis că unde frumusețele sunt în numer conversitoriŭ nu maĭ lovesc certe defecte scăpate prin negligență séŭ slăbiciunea umană; Goethe înse și-a espres părerea de rĕŭ că Shakespeare a introdus în «Romeo și Julietta, doue figurĭ comice (Mercucio și doica), care tulbură cu totul fondul tragic al acțiuneĭ și cari sunt numaĭ nesce intermediĭ burlesce. Astă-dĭ, dice Goethe, cu ideile nóstre, amice logiceĭ și armonieĭ, rolurile aceste ne par netolerabilĭ.»

Dar ce?

Insușĭ Shakespeare regreta acéstă introducere a burlesculuĭ și a trivialuluĭ în poemele séle. «Vaĭ! dicea el, «m'am făcut un bufon, espus la privirea publiculuĭ, în«sângerăndu-mĭ sufletul și vêndêndu-mĭ cu vil prețiŭ «cele maĭ scumpe ale mele tesaure.»

Maĭ la urmă erorile aceste nu le póte imputa nime geniuluĭ luĭ Shakespeare.

Aci sunt triste dar reale influințe ale midloculuĭ sociale Calderon și Lope de Vega, aceĭ marĭ bărbațĭ, cari dupe mărturia luĭ Schiller și Goethe sunt ómenĭ de cari necĭ odată nu se póte vorbi de ajuns, și eĭ s'aŭ scuzat de defecte analoge cu acele din Shakespeare:

«Sciŭ, dice Lope de Vega, precéptele arteĭ, slavă «Domnuluĭ! Dar la noĭ cine le urméză móre fără gloriă «și fără de banĭ! Am scris uneorĭ dupe preceptele arteĭ «pre cari prea pucinĭ ómenĭ le cunosc; dér când vĕd «monstruositățile, la cari alérgă vulgul și femeile, mĕ «fac *barbar pentru trebuința lor* De aceea nainte de «a scrie o comediă, închid regulele sub sése cheĭ, și «daŭ afară pre Plaut și pre Terentiu, pentru ca vocea «lor se nu se redice contra mea, căcĭ adevĕrurile țipă în «cărțile mute. Fac *piese pentru public; și de vreme «ce le plătesce, e drept spre a-i plăcea, de a-i vorbi «limba tonților.*»

www.dacoromanica.ro

Aruncaţĭ ochiĭ în jurul nostru, DD. şi vedeţĭ cât de realisate sunt amarele cuvinte ale luĭ Lope de Vega. Unde merge societatea nóstră maĭ cu aprindere, decăt la circ? Când este maĭ plin teatrul decăt când mintea şi ănima nu au necĭ o parte la spectacolu, ci numaĭ urechile şi ochiĭ!....

Aceea ce este la noĭ era la Englezĭ; şi Shakespeare, care maĭ înainte de tóte are nevoiă de pâne pentru treĭ copiĭ şi o soţiă, Shakespeare va scrie, cum ḑice Pope că a scris, pentru «*poporul care plătesce.*»

Dar ce încape mărturia luĭ Pope? Este însuşĭ Shakespeare, care acusă sortea, pentru faptele luĭ cele rele. «De la nevoia de a trăi, vine, ḑice el, că numele meŭ e «defăimat şi natura mea înjosită maĭ până la elementul «în care lucréḑă, ca mâna văpsitoruluĭ. Aibĭ milă de «mine şi fă se pot fi renoit, când supus şi rĕbdătoriŭ, «voiŭ bea poţiunĭ de oţet contra puterniceĭ corupţiunĭ «în care trăesc.»

In interesul evident al mulţămireĭ societăţeĭ corupte în care trăia, Shakespeare a introdus în piesele séle *spectacolul*, şi aceea ce s'ar putea numi *machina miraculósă*, ca la epopee. Dér cu aceste spectacole care mulţămiaŭ privirile grosolane, ce ideĭ marĭ n'a aliat el? Aci este încă unul din procesele séle artistice, poetice. Vrăjitórele din Macbet nu sunt simple vrăjitóre decăt pentru vulg, precum Mefistofeles a luĭ Goethe e dracul numaĭ pentru el. Aceste vrăjitóre însĕ pentru omul cultivat sunt esenţa poemelor luĭ Shakespeare.

Sufletul luĭ Hamlet, ca şi vrăjitórele aceste din Macbet aŭ valóre scenică numaĭ pentru inteligenţile ne culte; imaginaţiunea şi inteligenţa cultă le dă o altă valóre cu mult maĭ mare.

Shakespeare are în acésta procesul arteĭ indiane; în Sacuntala tot déuua spectacolul, fiă el omenesc, fiă el al natureĭ, are dupe sine o idee mare. Ast-fel Shakespeare scie că «Le spectacle ajoute à la vraissemblance; le plaisir des yeux rend plus vif le plaisir de l'esprit.»

www.dacoromanica.ro

Goethe maĭ esplică acest proces al luĭ Shakespeare și din alt punct de vedere.

«Unul din avantagele cele maĭ marĭ ale luĭ Shakespeare, dice el, a fost căcĭ s'a născut protestant și căcĭ a priimit educațiune protestantă. Pretutindene nescine recunósce în el pre omul in tótă simplicitatea sea, carele se complace cu tot ce e uman; superstițiunea și erórea remăn cu mult înderătul luĭ; el nu se servă de dênsele decât ca de jocurĭ; el silesce ființĭ supra-naturale se-l servéscă; evóca spectre tragice, gnome burlesce, dér nu le permite se altereze limpeditatea opereĭ séle; necĭ odată nu s'a vědut silit a diviniza absurdul, obligațiunea cé maĭ tristă la carea se póte vidé redus omul carele are consciință despre rațiunea ce este în el.»

Cu asemenea procederĭ artistice, Shakespeare reeșit-a a se urca, în operele séle până la sublim?

Acésta e ultima cestiune, pre care marele acest revoluționar în arte, a agitat-o, fără voia sa, în literaturele Europeĭ.

Shakespeare, se n'o negăm, nu a cătat se realizeze tot sublimul posibil, în înțelesul tragedieĭ eline, în înțelesul tragedieĭ Raciniane.

Dér tragediele sèle sunt ele inferióre acestora prin acéstă impregiurare?

Respunsul e cuprins în teoria ce -șĭ va face cineva despre scopul arteĭ, în genere, și în special despre acel al tragedieĭ.

Décă admiteți că arta nu decopiéză servilmente natura, ci face maĭ bine decât ea; décă admiteți că madonele luĭ Rafael nu sunt în totul Fornarina luĭ; că Fornarina este *adevĕrul, realitatea,* ér madonele la care a servit de model sunt *sublimărĭ* ale eĭ...

décă de altă parte admiteți că poesia este și ea o artă; décă, ca de la artă, cereți de la poesiă ca și ea se *sublimeze* natura...

déca asemenea sublimare a natureĭ cereți și pentru afecte și pasiunĭ în dramă...

www.dacoromanica.ro

déca ca Goethe pre Schiller, sfătuiţĭ pre poetul dramatic, «se-şĭ cunóscă adevĕrata sa destinată, lucrând neîncetat spre a se desvăli *ardicându-se*, pentru ca influinţa ce esercită drama asupra poporuluĭ se fiă salutariă şi nobilă» (Eckermanu pag. 331, T. I.); — atuncĭ de sigur Shakespeare nu ve va satisface pe deplin...

Dér dạca voiţĭ ca arta se vĕ dea *Trompe l'oeil* a luĭ Apelles şi Zeuxis, nudurile, carnele palpitante ale luĭ Titian, vergurile mundane ale luĭ Murilo, diformele fece ale luĭ Wand' Yck, atuncĭ Shakespeare este cel maĭ mare artist. Nicăirea realitatea nu e maĭ isditóre, nicăirea veritatea nu e maĭ deplină: ceea ce artele plastice, ceea ce pictura n'a putut realisa în categoria de *Trompe l'oeil*, a realisat Shakespeare în *partea lăuntrică* a omuluĭ, în afecte şi pasiunĭ. El represintă pre om în tótă nuditatea luĭ sufletéscă cum Titian îl represintă în tótă masculătura şi palpitarea carnurilor. Déca el nu e preocupat de a ve areta ca Racine pre om cum trebue se fiă, el vi-l arétă cum este. Décă el nu are de scop se facă, pentru un moment măcar, maĭ bunĭ pre spectatoriĭ seĭ, el reuşesce pe deplin însă a-ĭ face se tremure, se se îngrozéscă, se iubéscă, se admire, se plângă, se blasteme.... Este un uragan care răpesce şi restórnă..... Este furtuna oceanuluĭ în suflet..... Este, dise sunt câte-va dile V. Hugo, un alt geniŭ: « este o forţă «nemesurată, un carmen eschis, ferocitatea epică, mila, «facultatea creatrice, voioşia, sarcasmul, lovitura teri«bilă de biciŭ celor reĭ, grandorea siderale, tenuitatea «microscopică, o poesiă ilimitată, care are un zenit şi «un nadir...» ...Şi pentru că este ast-fel, el nu va cădea din măreţiă în emfasă, din elocenţă, în declamaţiune, din raţionare în subtilităţile şcóleĭ, de la cugetările cele maĭ înalte în abusul simţiurilor. Pentru Shakespeare idealul tragedieĭ nu este numaĭ pe deasupra capuluĭ nostru în evenimentele considerabile care afectă direct persónele ilustre, el gasesce idealul tragedieĭ în evenimente maĭ jos adese decât noĭ. Precum indianul a

www.dacoromanica.ro

pus eroismul în un copil, ca Astynax din Omer, asia Shakespeare găsesce materia tragică până și în un simplu cioclu. Pentru el nu e sorginte, numaĭ istoria regilor, ci și cea maĭ infimă, a celuĭ maĭ de pe urmă om. Care om vaĭ! nu are în sufletul seŭ o scenă în care sórta pune în luptă o lume întrégă de afecte și pasiunĭ? Care om nu-și are în viață dramele, risurile și gemerile, lacrimile séle?

Ne înduioșéză nenorocirile principilor, dar plăngem cu aceĭ de o sémă cu noĭ.....

Écă de ce s'a dis și dicem: *Shakespeare este cel maĭ mare psicolog al lumeĭ.* Tot ce póte simți ănima omuluĭ se află în piesele luĭ. Shakespeare, dice Goethe, se unesce cu sufletul lumeĭ!»

Shakespeare este mare poet înainte de a fi mare dramatic. Puterea luĭ Shakespeare reșede chiar maĭ mult în poesiă decât în artificiul sceneĭ De aci greutatea, chiar imposibilitatea de a se juca piesele luĭ. De aci vine că, cum dice Goethe; «nu este bucuriă maĭ mare «și maĭ pură decât de a asculta, cu ochiĭ închișĭ, nu de«clamându-se, ci recitându-se de o voce firesce justă, «vre o poesiă de a luĭ Shakespeare. Atuncĭ urmărim «firul asia de simplu cu care légă cursul evenemintelor «Ne formăm de sigur certe imagine despre personage «după desemnul poetuluĭ; dar în fund acéstă seriă de cuvinte și de discursurĭ, este acolo, spre a ne spune ce se petrece în suflete. Toțĭ actoriĭ se par, în astă privință, concertațĭ ca se nu ne lase nimica de obscur séŭ îndoelnic; eroĭ și simpli soldațĭ, domnĭ și școlarĭ, regĭ și mesagerĭ, lucréză spre a aduce acest resultat; rolurile accesoriĭ concurg la acésta adese maĭ activ decât cele principalĭ; murmurele cele maĭ slabe, carĭ în timpul unuĭ mare eveniment, circulă în aer, simțimintele cele maĭ intime, carĭ în circumstanțele grave, se ascund în fundul ănimeĭ omuluĭ: totul este esprimat. Tot ce un suflet concentréză și ascunde cu nelinisce în fundul seŭ, apare aci, fără reservă, la marea și libera lumină a dileĭ.»

www.dacoromanica.ro

Şi la acest resultat ajunge Shakespeare, nu numaĭ prin marea sa cunoscinţă a sufletuluĭ omenesc, ci şi prin valurile celeĭ maĭ pure poesiĭ. Imaginaţiunea sa esplică mişcările cele maĭ nematerialĭ ale sufletuluĭ prin o profusiune de metafore; ideile cele maĭ abstracte sub péna sea devin imagine. Piesele séle sunt ast-fel, o seriă de tabele, dice domnu Taine, carĭ se desfăşură înaintea minţeĭ. El nu le caută; ele îĭ vin de la sine, se îngrămădesc, acoper raţionamintele, fără a usca cu strelucirea lor pura lumină a logiceĭ.

Tótă metafora în Shakespeare este o sguduire şi din un şir de metafore ese electrisare.... Şi atuncĭ stilul luĭ Shakespeare este o compositiune delirantă de contraste ce se lovesc, de esageraţiunĭ furióse, apostrofe, esclamaţiunĭ... delirul odeĭ, resturnărĭ de ideĭ, îngrămădirĭ de imaginĭ.....

Te oprescĭ în uĭmire, terorificat de înaintea acestuĭ stil, de naintea acestor piese scrise, pare, de o mână în friguri, în o nópte de delir..... Mens herrat..... când îl vedĭ cum adună în o jumĕtate de frasă, o pagină de ideĭ şi de picturĭ, care ard ochiĭ ce voiesc se lumineze.

Atuncĭ uiţĭ şi trivial şi obscenităţĭ, şi pe aripele imaginaţiuneĭ luĭ răpedĭ, brusce, violente, îl urmărescĭ cu frenesiă ca fascinat în labirintul pasiunilor ce agită, scăldat în unde, coperit în valurĭ de poesiă ardentă, buĭmacitóre..... Când abordéză cine-va, dice V. Hugo, opera acestuĭ om, simte ca un vênt ce ar sbucni din despicarea uneĭ lumĭ. Atuncĭ vedĭ, nu maĭ mult ce nu este Shakespeare.... ci cât este el de mare!... Atuncĭ vedĭ cum Shakespeare are tragedia, comedia, feeria, imnul, farsa, vastul ris divin, terórea, onórea, după cum maĭ dice V. Hugo; atuncĭ nu vedĭ din tóte părţile, decât radele geniuluĭ luĭ.

«Când Shakespeare te ţine eştĭ prins. Nu aştepta de la el nicĭ o milă. Are crudimea patetică. Eţĭ aréta o mamă, pre Constanţa mama luĭ Artur, şi când te a adus la acel punct de înduioşare încât aĭ aceeaşĭ ănimă ca ea,

www.dacoromanica.ro

el i ucide copilul; el merge în oróre maĭ dincolo și decât istoria, ceea ce e greŭ; el nu se mulțămesce de a ucide pre Rutland și de a despera pre York; ci móie în sângele fiuluĭ basmaoa cu carea sterge ochiĭ tatăluĭ. El înnădușă elegia prin dramă, Desdemona prin Otello. Shakespeare curge spre teribil, dice V. Hugo. Shakespeare, Eschyle, Dante sunt marĭ fluviĭ de emoțiune umană plecând în fundul patuluĭ lor urna lacrimilor.

Aci este esplicarea, cum doĭ secolĭ întregĭ opurile luĭ Shakespeare aŭ fost obiect de lupte, aŭ fost ținta lovirilor tutulor talentelor, când micĭ, când invidióse, și cu tóte aceste lovirĭ ele aŭ persistat! . . .

Aci numaĭ êțĭ esplicĭ cum atâte literaturĭ europene aŭ purces de la Sakespeare: cum o literatură mare ca cea germană êșĭ recunósce originĭ în influințele literariĭ ale luĭ Shakespeare; cum romanurĭ, tragediă, poesia, după însășĭ mărturia luĭ Goethe, Germania le datoréză unuĭ Goldsmith, Friding, Moore, Milton, Walter Scott... Maĭ mult, cum Germania n'a avut pre Faust al luĭ Goethe, dupre mărturia unora decât dupe ce Marlowe inglezul dete pre Faust al seŭ.

Shakespeare!

Écă nu un nume de om, D. D., ci de o epocă ci de o revoluțiune literariă! . .... Este el geniul drameĭ moderne. Și Ben-Ionson a dis profețind că luĭ Shakespeare «tóte scenele Europeĭ dătoresc omagiurĭ!»

Déră décă Shakespeare, are titlurĭ, pentru care nu numaĭ Anglia, ci lumea sĕ-l serbeze, nu este totușĭ, după noĭ, cel de pre urmă cuvênt al inteligințeĭ; nu este, după mine, cea de pe urmă tréptă care va apropia arta de sciință, frumosul de sublim. — Shakespeare va se dică desvelirea animeĭ; Shakespeare însemnéză cunoscința omuluĭ *lăuntric*, fiă ca gen, fiă ca speciă!

Prometeŭ al celor vechĭ a fost făcut un om . . . . Shakespeare a furat de la Dieŭ secretul viețeĭ *sufletelor*.

Opri-se-va aci omenirea?

www.dacoromanica.ro

Decă ea a progresat mereŭ de atâtea miĭ de ănĭ, este logic se credem că va sta cu Shakespeare ?

Pote ea, cum se întemplă arboreluĭ care a fost obosit prin o rodire prea abundentă, póte ea se se repaosĕ un moment de câţĭ-va secolĭ... dér apoĭ...?

Apoĭ va veni un ălt *om—epocă,* alt *Shakespeare,* care din sufletele «*aşia cum sunt*», cum le-a aretat Shakespeare, se facă *sufletele aşia cum trebue se fiă!*

Atuncĭ udiĭ din D-tre, cred, póte, că vor avé scilnţa în loc de artă....

Noĭ credem că vom avé *arta* în tótă splendórea eĭ, *frumosul* pentru innobilirea sufletuluĭ omuluĭ.

Când va fi acésta?

Ecă secretul luĭ D-deŭ!

Şi numele teŭ, o! Shakespeare, nu va perde din gloria luĭ, când acel om—epocă va veni, căcĭ tu veĭ fi fóst părintele luĭ şi gloria fiuluĭ se refletă asupra frunţeĭ părinţilor.

Gloriă şi atuncĭ, gloriă şi astădĭ luĭ *Shakespeare* şi tereĭ carea l'a dat omenireĭ!

www.dacoromanica.ro

CUM IUBIAU ROMÂNII

CONFERINȚA

ținuta la Atheneu, în 21 Noembriu 1868.

www.dacoromanica.ro

Dómnelor şi Domnilor !

Poporul şi individele cari *iubesc* nu pot fi un popor, un individ rĕŭ! Sufletul în care află loc sântele emoţiunĭ ale amoruluĭ, sub diversele séle forme, amor conjugale, matern, filiale etc. etc. nu póte fi suflet rĕŭ, inspirat de mişelóse fapte... Fugiţĭ, fugiţĭ însă de individele şi de poporul lipsit de ele... Fugiţĭ, fugiţĭ maĭ curênd încâ de individele şi de poporul care cu numele sânt şi sanctificător al *iubireĭ* decoréză rele şi înjosite pasiunĭ.

Mi se dicé, maĭ alaltă-ierĭ: — Cum o se cutezi a vorbi de *iubire*, la Ateneŭ, înaintea uneĭ Adunărĭ în care pot se fiă femeă şi june copile?

— Eĭ amice... nu *iubirea*, nu vorba despre *iubire* póte fi dăunătóre Dómnelor şi junelor Domnişóre ce me vor asculta, ci falşele aplicaţiunĭ ce uniĭ depravaţĭ aŭ găsit cale se dé *numelor*, *vorbelor* celor maĭ pudice şi maĭ decente...

Ce este, spuneţĭ, ce este care se pótă ofeli acel delicat şi diafan vĕl, care, ca promoroca poetică a fructuluĭ în maturitate, înfăşiură inocinţa şi virtutea unuĭ june suflet? Ce este care se pótă păta acel vĕl delicat, la privelistea copileĭ care, prin mărturia rumeneleĭ ce trămite feţeĭ un sânge încălţit la admiraţiunea virtuţilor, a fapteĭ alese, a voinicieĭ flăcăuluĭ,... îĭ spune ceea ce buza sea tace: *o, te iubesc!*

www.dacoromanica.ro

Arĕtaţi-mĭ ce este nedemn în spectacolul juneĭ femee care, împregiurând gingaşele séle braţe pe grumaziĭ sociuluĭ sĕŭ obosit de lupta dileĭ.... redă vigóre braţelor luĭ, o cugetare bună frunţeĭ luĭ stórsă... şi acésta prin douĕ vorbe numaĭ: *O! te iubesc!*...

Şi spectacolul celalalt, al unuĭ frate aruncându-se în valurile vorace, carĭ au înghiţit pe o soră jună... înfruntand mórtea spre a readuce la mal, aternată de gâtul sĕŭ, o sântă sarcină, disputată turbăreĭ furtuneĭ... Ce este, spuneţĭ, nepur în sărutarea ce sora revenită la viéţă, dă salvatoruluĭ eĭ, dicĕnd: *O! te iubesc, frate!*...

O vorbiţĭ, scrieţĭ! depigeţĭ, d'apururea, învĕţătorĭ, poeţĭ, artiştĭ aĭ ţereĭ mele, *aceste sănte amorurĭ!*. Făceţi ni-le scumpe; cu acest preţiŭ este esistenţa nóstră naţionale!...

*

Popórele nu *iubesc* tóte în acelaş mod. La pólele giganţilor Himalaya, Brahmanul iubia pre soţia sea, pentru că-ĭ dădé viitorĭ brahmanĭ.

Iudeul cerea de la amorul soţieĭ séle pre *Mesia*.... Când Agara, *iubita* luĭ Abraam, nu puté da ramura din care profeţiĭ cântaseră nascerea salvatoruluĭ, Agara şi Ismael eraŭ alungaţĭ...

Egipténul a făcut din femee pre Issis. Ideea fertilităţeĭ a însemnat-o prin o deésă *femee*...

Grecul aduna în juru-ĭ *femeĭ* ér nu soţiĭ... Eĭ se bătéŭ pentru Elena cea frumósă ér nu pentru socia cea virtuósă... Penelopa luĭ Ulis este o escepţiune...

Poeţiĭ grecĭ dovedesc acésta: Vedeţĭ pre Omer punĕnd pre neîmpăcata Junone se promită luĭ Eole, décă el s'o da în partitul eĭ, nu slujbuliţă, nu unul din §§ budgetuluĭ statuluĭ luĭ Joe, *ci nisce ninfe*, şi acestea nu ca se-şĭ alègă o soţiă ci ca se-şĭ petrécă cu ele.

Romaniĭ şi eĭ răpesc Sabinele, nu pentru că le *iubesc* ci din causă că voiesc se *fundeze* un stat, şi au nevoiă

www.dacoromanica.ro

de femeĭ, care se dé aceluĭ stat brațe de susținere și apărare.

Patria n'a fost străină mult timp apoĭ matrimoniului, carele ajunsă, un resultat, pare-se, al unor legĭ positive maĭ mult decât al *iubireĭ*. Celibatul era lovit de lege nu ca contrar *natureĭ*, ci ca contrariŭ *intereselor cetățeĭ*, *Patrieĭ*. Ceva analog se urmase la Sparta. Acolo *legea* cerea de la *femee* nu o *mamă* pentru copilul eĭ propriŭ, ci *mamă pentru copiiĭ lecedemonianĭ;* acéstă *speciă* de comunism de iubire comandat mamelor, ca și matrimoniul *ripublicae causa* al Romeĭ, nu puteaŭ violenta lung timp natura umană și, cum se întâmplă arcurilor tinse cu violință, arcul se sparse, și cum estremele se ating, devergondagiul înlocui severitatea și violența legeĭ....

«Atuncĭ Virgiliŭ nu maĭ cântă amorul cel nerosistibil al Didoneĭ pentru Eneĭ, dar Tibule, Galus, Ovidiu cântară patimele și esaltările libidinóse ale simțurilor, ale vițiuluĭ...

Dar tot de atuncĭ, fiă cine scie, era pronunciată condamnarea, peirea Romeĭ... Vie barbariĭ... cetatea eternă este deschisă... familia nu maĭ esistă decât ca o umbră: Cimentul care légă națiunile era slăbit. Frineile, Aspasiile aŭ înlocuit pre Lucreciĭ, Veturiĭ, Velumniĭ, pre mama Grachilor!...

Intrigile în fine ale uneĭ femeĭ, împărătésa Bizanțului, aŭ dat Italia Vandalilor.»

*

Se vedem acum cum iubiaŭ Românii?

Românul în educațiunea amorurilor, a afecțiunilor séle, a remas mult timp Roman. Femeea a iubit pre *Voinic*; voinicul a cătat o mamă copilașilor seĭ, féta cu cornul de prescură a povesteĭ; mama a cerut de la D-deŭ un *băețel*, ca să facă din el un voinicel.

www.dacoromanica.ro

„Un voinic ce-ar streluci
Cum n'a fost, necĭ n'a maĭ fi!“

Altă dată, în o lectură a mea despre *femeea Româ-nă*, arătaiŭ maĭ pe larg și cu intusiasmu educațiunea națională a afecțiunilor umane ale românilor. Nu voiŭ reveni asupra lor. Nu voiŭ aminti necĭ chiar acé epocă de prostrațiune a educațiuneĭ naționale, când mama română nu maĭ ceré de la D-deŭ voinicia, vitejia pentru copilașul eĭ ci . . . ci *se-lu facă Dumnedeŭ mare postelnic . . .*

Voiŭ aborda de 'ndată întrebarea:

Românul făcut-a din iubire o artă?

Arta este imitațiunea în óre care limite a natureĭ. Póte óre sĕ esiste o *artă* când e vorba d'a iubi?

La multe popóre s'a găsit Prometeĭ cercând cu semețiă sĕ creeze pre *om*. La unele s'a cercat a se crea afecțiunile luĭ. Vedețĭ la *Românĭ:*

Lénca iubesce pre Ghiță și nu se simte iubită de, el . . . Ea alérgă la *artă* se-ĭ creeze ceea ce natura refuză: Lénca urîtă, voĭesce a înșela ănima luĭ G. doritóre de frumos, prin *gătelĭ*, prin *spoelĭ*...

Lénca *ne iubită,* apelă la arta babeĭ Clónța ca se facă a nasce în ănima flăcăuluĭ pasiunea ce topesce ănima eĭ numaĭ . . .

Iubirea a născocit la Românĭ ca la Grecĭ și Romanĭ o artă duplă: *spoielele* și *farmecele*.

Spoelĭ și **farmece** ... câte jertfe n'aŭ făcut aceste, sub sântul nume al iubireĭ?

Spoelĭ! ce operațiunĭ vane și multiple nu făcé pănă maĭ dăunădĭ marea majoritate a femeilor nóstre!... câte pomedĭ, alifiĭ, ruminele, stampe, frundișóre!...toaleta uneĭ femeĭ, adesea chiar jună, era o *spiceriă* întrégă de otrăvĭ. . . în care lipsia numaĭ *apa próspătă*.

Dar ce? eraŭ-bunele nóstre adevĕrate descendinte din vechile matrone ale Romeĭ! numaĭ rețetele éraŭ dóră schimbate.

www.dacoromanica.ro

«Aflaţĭ dér, dice Ovidiŭ, Romanelor, cum puteţĭ da strĕlucire şi albéţă feţeĭ vóstre. Despoiaţĭ de paiŭ şi de invelişul sĕŭ ordul ce ni aducŭ vasele vóstre din câmpul Lidieĭ... Luaţĭ din el douĕ livre, muiati-l cu linte în egală cătăţime, cu ḑece ouĕ. Uscaţi acest amestec la aer, măcinaţi-l, pisaţĭ apoĭ, corn de cerb de un an, şi amestecaţĭ. Când totul va fi redus în făină măruntă, cerneţĭ prin o sită désă. Adăogaţĭ o duzină cepĭ de narcise, despoete de peliţă, şi sdrobite în o piuliţă de marmură... apoĭ douĕ unciĭ de gume de Toscana, şi 18 unciĭ de miere. Orĭ ce femee va apleca acest cosmetic pe faciă, o va face maĭ netedă, maĭ brilantă decât oglinda sea.»

Auḑiţĭ! écă mizlocul d'a se face frumos, mizlocul la care avĕŭ recurs strebunele nóstre romane...

Dér care este mizlocul modern?..

— Iertare..... n'am cugetul a face procesul alifilor de pepenĭ séŭ de dovlecĭ....

N'am nicĭ acel cuget d'a întreba pre Dómnele X. Y. Z. de unde-şĭ cumpĕră *frumuseţa*?...

Vréŭ numaĭ se constat acésta că déca chiar e ceva repugnant o faciă acoperită de o mască creată prin cosmetice... o scusă aflăm pentru bunele nóstre.. (soţiile, mamele nóstre, nu maĭ aŭ lipsă d'asemenea scuse) *Acele cosmetice*, *alifiurĭ*, *gătelĭ*, *spoelĭ*, un lucru mângâitor ne spune: că Romănca scie că ănima Romănuluĭ este estetică, că ea iubesce, admiră frumosul, el care nu póte vedea pe tronul tĕreĭ, domnĭ urîţĭ, neuitând că un corp urît este, maĭ adese, locuinţa unuĭ sufletu urît, că ănima luĭ estetică, ḑic, nu póte fi atrasă decât în spre frumos.

Spoelile? mizlocul era şi este reŭ, dér scopul mare şi sânt: dobândirea *iubireĭ*, a aceleĭ iubirĭ spontaneece o întreţine admiraţiunea virtuţilor, a călităţilor realisate din idealul frumosuluĭ!...

E, Dumneḑeul meŭ, Domnilor, carĭ întórceţĭ capul înaintea spoelilor! (şi nu sciŭ D-téle Narcise de unde-ţi vine albioriĭ obrajĭ!) Prefer spoelile repugnante ale matroneĭ,

www.dacoromanica.ro

la acele *spoeli* nerușinate ale politiceĭ, ale falșuluĭ liberalism, ale ipocrituluĭ, ale falșuluĭ amic... Pe când buna nostră êșĭ spoia facia, êșĭ arca sprincenile, êșĭ rumenia buza, êșĭ punea benchiurĭ, crediind se se facă maĭ *frumósă*,— aspirațiune nobilă dér nerealisabilă prin acéstă metodă, —nu daŭ mulțĭ adĭ spre a ajunge la școpurĭ infame, nu daŭ feceĭ lor alte șimțurĭ decât cele ce ănima lor nutresce? Nu voiŭ se dic că n'ar putea se lipséscă boirele strĕbuneĭ; eŭ sciŭ bine că baba care se vede în oglindă numaĭ după ce shărcele le-a îngropat sub păturĭ de pomedĭ și rumenelĭ, êșĭ uĭtă adese vêrsta și . . . Dér acestea sunt escepțiunĭ triste, cum escepțiunĭ se sperăm că aŭ devenit în dilele nostre și femeele care cred în puterea farmecelor.

Maĭ merg óre multe fete în spre sântul Vasile se scótă apă neîncepută în donicióră și cu treĭ ramure de salciă în ea se o pună sub căpătêiŭ spreașĭ visa logodnicul?

Maĭ numĕră ele cu ochiĭ înhobotațĭ pariĭ garduluĭ ca se lege pre al 9-lea cu viță de pĕr și a douadi se augureze de frumusețа mireluĭ dupĕ cum parul va fi *drept*, curat, nenodoros și învescut în scórță bogată?

Vaĭ! acéstă poesiă a cetireĭ misterelor viitoruluĭ, deprindere strĕbună, o perdem pe fiă ce di. Și ce ne remâne în loc? . . . Copila avută scie că destrea sa cea mare êĭ va aduce un mire bogat și ales: copila cea sĕracă . . . êșĭ scie maĭ adese că slutul bogat séŭ sĕracul umilit este al eĭ . . .

Farmece? . . . abia o babă maĭ învărte fusul că-cĭ nu-șĭ póte trece iubirea sea în ănima vre-unuĭ nefericit... «Și tot tórce, baba tórce . . . dér iubitul n'a venit» . . .

Baba pune ulcica, ca și fermecătórea luĭ Teocrit; ea topesce céră descântată în vétră; din céră face un omușor pre care-l frigăresce apoĭ la foc dicênd: «Cum se topesce acéstă céră de arșița focului așia se se topéscă de focul ce mĕ arde în sîn, ănima luĭ . . . » Și sfîrîe. . . . Săriți, săriți Ielelor! săriți, săriți vespelor, muștați . . . El se mĕ iubéscă! . . .

www.dacoromanica.ro

„Si tot tôrce, baba tôrce
Din fuiorul încălcit,
Si tot tórce, baba tórce,
Dar iubitul n'a sosit...“

Eĭ nu! nu vine!... necĭ spoelĭ, necĭ farmece nu pot face ceea ce natura nu voiesce... Arta de a iubi, invenţiune a luĭ Teocrit şi aluĭ Ovidu, nu dă iubirea cum nu se dă *poesia,* cum nu te face poet arta poetică a luĭ Oratiu, Boileau.

A! mĕ înşel!

Este nu o artă d'a fi iubit dar *o artă d'a fi urît.* O artă fórte vechiă pre carĕ Ovidu deja o recomandă ca remediu la amor.

Voiţĭ, junelor fete, se nu fiţĭ iubite? faceţĭ din gătelĭ şi pospăelĭ singura vóstră *educaţiune*. Vrea óre o jună femee se pérdă până în fine ănima unuĭ soţ iubit?... Se îngrămădéscă acea femee pe toaleta sa probele necredinţeĭ séle în propria şi naturala eĭ frumuseţe.... «Vedĭ, dice poetul latin, celor care voiesc se scape de o iubire nedemnă... vedĭ pre femeea ce te turmentă, în operaţiunea cosmeticelor séle. Vedĭ cutiile de pomedĭ cu miĭ de colorĭ, şi sînul eĭ inundat de valurĭ unturóse. La mirosul atător dresurĭ o! Phrinee, s'ar crede cineva la *banquete*...» Da, étă arta de a nu fi iubit! Câţĭ şi câte nepricepute o aplică credênd a avea la indemâna lor arta de a se face iubiţĭ.

Iubiţĭ?... Lasaţĭ copile ănima vóstră, se admire numaĭ binele, frumosul... O! atuncĭ mirele vostru va fi acela ce va realisa condiţiunea dorită a amoruluĭ sânt, constante... Atuncĭ la rêndul vostru veţĭ fi iubite.

June femeĭ! éca o férmecă ca şi care Circea cu erburile luĭ Perseŭ şi fermecătórele luĭ Teocritu, ca şi care nicĭ o fermecătóre nu va putea pune în serviciul vostru pentru a pironi asupra-vĕ iubirea sociuluĭ vostru: Fiţĭ *mame bune* şi veţĭ avea soţĭ bunĭ şi amor de soţ, de mamă, de soră, de fiă... Unul se sprijină pe altul, u-

www.dacoromanica.ro

nul sanctifică pre altul . . . Pe gurița gingașuluĭ copilaș tatăl și femeea culeg farmecul infailibil al iubireĭ și legătureĭ nedisolubile . . .

Familia, da familia, écă singura artă ce póte da iubirea.

www.dacoromanica.ro

ESCURSIUNE

ÎN

MAURO-VLACHIA,

Conferinţă ţinută la Atheneŭ în 8 Ianuariŭ 1868.

www.dacoromanica.ro

Dómnelor mele, Domnŭ meĭ !

Un rege al anticităţeĭ a fost publicat, orĭ cum ḑic fraţiĭ Adelenĭ nu maĭ sciu pentru ce, aŭ fost **eschis**, un ciudat concurs, pentru deslegarea uneĭ enigme: «Va avea, ḑicea publicaţiunea regale, va avea cel maĭ mare premiŭ, cele maĭ marĭ demnităţĭ, acela care va sci spune *care e lucrul cel maĭ de preţ pentru un popor.* »

— Ce mare trébă! ĕşĭ ḑiseră supuşiĭ regeluĭ nostru, şi se puseră pe *ghicite* tot aşia cum, de esemplu, Românii se puneŭ pe *rebdate* în trecut când li se nimerea *domnia Cocostârcului* seŭ a Berḑeĭ, din fabula Esopiană.

— Nu este, ḑiseră unia ceva maĭ de preţ pentru popóre ca *libertatea!...*

O fi fost şi pe acolo vr'un *crampeiŭ de fracţiune liberă şi independinte.*

Numaĭ pre acel *crampeiŭ de fracţiune* Regele ĕl ascultâ şi înscrisâ . . . pardon! *pusă a se înscrie*, — excentric ca nicĭ unul altul—pusă a se înscrie *libertatea* în o *certă* constituţiune, la un *certu* articol, menit a deveni în curênd *incert* în mânile unor *certĭ* ómenĭ de stat.

In prima ḑi, când burtă verde putu se se resfeţe simandicos pre iarbă voios la Cismegiŭ —pardon érăşĭ,— la vre una din grădinile Regalĭ din poveste, fără se fiă

www.dacoromanica.ro

mustruluit de ómeniĭ poliţieĭ,—disă cu satisfacţiune: «*aferim! liberdaoa* e mare trébă!.»

A doua di tot asia;

A treia di maĭ puţin, căcĭ alt cetăţén egalmente satisfăcut de *liburda*, mi-ĭ trase o bătaiă *liberă*. . .

A patra di: rĕŭ cu liberdaoa!

Si până la anul *liberdaoa* era cu acompaniment de... *Văcăresci*, adică vorba merge...

— Libertatea? Asĭ!... fugĭ încolo!... Nu este acésta tot ce are maĭ preţios un popor.

Premiul remasă nedat și concursul tot **eschis** *eschis*, dóră pentru că născocitoriĭ *liberdaleĭ* din *constituţiune* fură *eschiși*.

*

Apoĭ, esclamă alt grup din popor, cel maĭ de preţ lucru pentru un popor este *dreptatea*...

Regele, ciudatul rege, îmbracă un numĕr de ómenĭ cu togă și cu berete, maĭ cu ermină maĭ fără ermină, maĭ cu fir, maĭ fără fir și mi-ţi-ĭ împarţi: in asia disĭ *procurorĭ*, căcĭ *procură* bieţilor creștinĭ acuzărĭ și perquisiţiunĭ și *mandate*... care nu le plătesce visteria nicĭ când este în fondurĭ, ceea ce nu este obiceiul seŭ —; în *suplininţĭ*, care orĭ cât ar *suplini*, tot dreptatea omuluĭ ese strîmbă; în *judecătorĭ de sedinţă*, cari vorba *sedinţă* o tălmăcesc—după esemplul atâtor *traditori* tălmăcitorĭ de aĭ luĭ Shakespeare și Goethe,—prin *adormire*; și în avocaţĭ...

Vĕ asteptaţĭ negresit la o vorbă rea în contra avocaţilor!.. Dar am darul recunoscinţeĭ în loc de alte virtuţĭ, și de asĭ sci că *avocaţiĭ* sunt gintea cea maĭ teribile, încă n'asĭ dice nicĭ hîcĭ!... De nu era un avocat amic la dispositiunea mea dăunădĭ, plătiam luĭ Petrea Astronomof scara luĭ Iacob, ce pretindé că mi-o închiriésă cu casele séle?

Nu! Când e vorba de *avocaţĭ*, cu tot respectul.....

www.dacoromanica.ro

Uite eŭ am unul la cunoscinţă, care, ca în tôte căsniciile durabile, nu prea m'avea la ănimă din început, şi la amicia căruia adĭ aşĭ sacrifica, Dĕŭ asia, tot, până şi convicţiunĭ gramaticalĭ despre **ŭ**, până şi Dicţionarul *Societaţeĭ Academice,* până şi *înverşiunatul* meŭ *daco-românism*.....

Eĭ, dar vedĭ posna !.... Numaĭ vorba veni de *avocat* şi m'am pornit şi eŭ ca nu sciŭ care orator *à l'heure, mais jamais à temps,* al parlamentuluĭ nostru.... Ce-ĭ contagiunea! Nu vi s'a întemplat se gândiţĭ la gustul lămăieĭ?.... Gândiţĭ vĕ rog niţel la o lămaie pre care o taiem. — Brr... mi se strînge gura pungă. Eĭ bine, pas de di *avocat* şi nu mĭ-o pleca c'un spiciŭ macar după *Kiriakodromion,* în care este aşia de speciale cel maĭ guraliŭ din avocaţiĭ criticĭ orĭ din criticiĭ avocaţĭ, aşia disul Laerţiŭ..... Cu risicul d'a rivaliza în disirare de vorbe cu acest spirituos autore al « *Boerilor şi ţĕraniĭ* » o întrebare : de ce D. Lăzărescu s'a botezat Laerţiŭ în criticele séle ? *Cutare* critic, carele are orórea numelor sgomotóse deşi se chiamă însuşĭ cu doue-treĭ nume *sgomotóse,* iar fi putut spune, bietuluĭ D. Lazarescu că «Laertius aparţiné la secta epicuriană şi că acestuĭ autor lipsea tocmaĭ critica, ocupându-se maĭ mult de anecdote decât de vederĭ sciinţifice.

*

Aoleo ! pentru Dumnedeŭ, o transiţiune maĭ liniscită de la un *avocat* la *dreptate*....

— Nu avem *dreptate,* scrie de pildă «Românul».

— Nu are *drĕptate* «Românul» scrie, tot de pildă, «Pressa».

— N'aŭ dreptate, ar scrie, earăşĭ de pildă, «Tribuna română».

— N'avem, n'aveţĭ ,n'aŭ.. . conjugă la esamene scolariĭ d-luĭ Grămăticescu. . . .

Tot aşia se întemplă şi cu ţéra povesteĭ nóstre :

Dreptate cereţĭ ? étă-vĕ berete şi robe, care de care

www.dacoromanica.ro

maĭ creţe şi maĭ negre, negre ca doliul nedreptăţituluĭ; *creţe* căcĭ ce nu se ascunde în faldoriĭ seĭ ? . .

— Nu ! nu este necĭ *acésta* ceea ce e maĭ preţios la un popor ! esclamă mulţimea.

*

— Ce sĕ fiă ? ḑic câţĭ-va către Regele. — Ce sĕ fiă? Un Domn ca Măria Ta, mare, admirabil, bogat, înţelept, care pe icĭ, care pe dincolo . . . . A ! se traescĭ Măria Ta ! . . Aşĭa că am ghicit ?

Regele, estraordinariŭ ca Regiĭ din basme, dădu acestor curtezanĭ, după *inclinaţiune,* unora galóne, altora cruciliţe . . . celor maĭ *solidĭ* : monopole , *concesiunĭ,* dér nimenuĭa nu acordâ premiul !

*

— Ba bine că nu ! 'şĭ ḑisă ne împăcata opositiune... —Vaĭ ! cari regi nu aŭ se înghiţă amarul uneĭ opositiunĭ !—Ba bine că nu !.. Ce e maĭ de preţ pentru un popor ca o domniă fără curtezanĭ. . .

Acestor *antedinasticĭ,* Regele, tot ciudatul rege din basm, nu le dădu galóne necĭ cavaleriĭ, dér necĭ premiul concursuluĭ. . .

*

Economistiĭ veniră atuncĭ sĕ deslege enigma :

«Desvoltarea sorginţilor avuţiilor naţionale, ḑiseră eĭ, étă lucrul cel maĭ de preţ pentru un popor.»

Regele nu le dădu premiul ci se mărginı, în vedere cu *deficitul* . . . De ce adecă deficitele budgetariĭ ar fi proprietatea numaĭ a visterieĭ nóstre ? . . In vedere cu deficitul regele recomandă sorginţile inventate de avuţiă naţionale, precum : licenţile pe spirtuóse, timbru, etc, la *adoptarea* Comisiuneĭ séle budgetarĭ . . .

www.dacoromanica.ro

Enigma n'a deslegat'o necĭ drépta necĭ stînga, necĭ curtezaniĭ, necĭ Antropofagiĭ din opositiune, necĭ *economiștiĭ* fără economiă pentru popor.

Enigma a deslegat-o un *căletoriŭ* . . .

«Măria Ta, disă acesta, téra Mărieĭ téle e încunjurată de dușmanĭ; aĭ amicĭ pentru dile grele ?

— Amicĭ, respunde regele, căutând cu ochĭ ansioșĭ spre cele patru puncte cardinale ale téreĭ séle.

— E! Măria Ta, nu la Nord, necĭ la Sud, cum necĭ la Apus orĭ Reserit este se cauțĭ *amicĭ* . . . Ci pretutindenea și numaĭ *acolo* unde se găsesc ómeni purtând acelașĭ nume cu al poporuluĭ mărieĭ téle . . . . La eĭ caută, nu la *streinĭ*! . . .

Regele acordă premiul căletoruluĭ, dicênd : necĭ dreptate, necĭ libertate , necĭ egalitate, necĭ sorgintĭ de avuțiă, necĭ budgete fără deficit, necĭ chiar o direcțiune litterară, și politică, cu *mintea întrégă*, nu servesc la nimică, decât cu condițiunea *prealabileĭ existențĭ națiionale*..... Antêiŭ *nați*unea, *nați*onalitatea și apoĭ celelalte! A! scim ca o *direcțiune* óre-care protestă, dér noĭ suntem din ceĭ carĭ am înțeles pre *Auvergnațĭ* carĭ strigaŭ :

„Nous sommes tous Auvergnats, aucun homme !“

Și'apoĭ óre acea direcțiune nu s'a lepădat ea de *omeniă* când susținu înrudirea membrilor seĭ cu maĭmuțele? Eĭ ar putea dice adĭ cu o variantă :

Nous sommes tous singes, aucun homme ! . . . . .

*

Viu, d-lor mele și d-niĭ meĭ, lăsând pe maimuțe în téra maimuțelor, noĭ se ne ocupăm de-aĭ noștrĭ . . . Vĕ propun, decĭ, astă séră o escursiune la un popor de sânge român, viŭ se vĕ propun o căletoriă până în Dalmația.

www.dacoromanica.ro

Şi ca se scurtez din cale, iată-ne la Veneţia.

Vĕ recomand guidul Ioanes déca doriţĭ sĕ sciţĭ câte uliţe, câte pieţe, câte canalurĭ sunt în acest oraş, orĭ unde este piaţa St. Marco cu ciasornicul seŭ în care negrul bate ciasurile, şi în care parte stă *Riva dei Schiavoni, Puntea suspinelor* . . . .

Eŭ am alte ghîndurĭ decât de a face pentru d-vóstra funcţiunea de Cicerone.

Şi maĭ întâiŭ de tóte o mică refuială.

A ! poeţiĭ românĭ ! De douĕ orĭ m'aŭ înşelat în viéţa mea poeţĭ românĭ. Prima dată, sunt acum opt-spre-dece anĭ, mĕ înşelă marele nostru Alecsandri, când publicându-mĭ primele mele scrierĭ în «România literariă», 'mĭ dădu a crede, cu multe vorbe încuragiatóre, că aşĭ avea şi eŭ atâta talent cât sĕ merit a mĕ încălḑi la sórele care aŭ aprins creeriĭ atotor ómenĭ *marĭ* dela noĭ, de câtă-va vreme. A douĕ oră m'a înşelat poetul român la Veneţia. . . .

„Mergĭ la Lido, Gondoliere. . .

Am mers la Lido :

„Pintre canalurĭ
Şi pintre malurĭ, . “

Am ajuns la Lido . . . Am debarcat cu peptul bătênd de emoţiune, gata a recita versurile înşelătoruluĭ meŭ... Am cercetat ce a încântat pre poetul meŭ iubit . . .

— N'am găsit, la orizont, de cât o lungă baracă de scândurĭ pentru baĭ de mare şi ca fiinţa cea maĭ poetică un cal chior, care făcea admiraţiunea veneţianilor sătui de poesia lagunelor şi a curţilor caselor lor, de câte cincĭ coţĭ şi una schiópă

Emĭ recoriŭ intusiasmul ce-mĭ dăduse cetirea versurilor poetuluĭ înşelătoriŭ, intrând, ca toţĭ creştiniĭ, în *magazia* unde bărbaţiĭ 'şĭ lepădaŭ haĭnele spre a încerca în sinul măreĭ, sistema celeĭ maĭ perfecte *egalităţĭ*

www.dacoromanica.ro

sociale. Nu uitaţĭ că aci avém cel puţin spectacolul măreţŭ al Adriaticeĭ, unde nu se înneca vre-o poetésă Safo, dér unde Gondolierul şi vorbareţul meŭ de Cicerone puteaŭ cu priveliscea corpurilor lor, sĕ dovedéscă lumeĭ că numaĭ din undele măreĭ nu putuse eşi o fiinţă frumósă ca Venerea din poveste.

Un minut apoĭ eram în «*valul undeĭ orĭ în unda valuluĭ*» cum dise dăunădĭ un orator în Cameră. Novice în arta balinearią mĕ însoţia un individe, gata a mĕ pescui . . .

— Ce maĭ margăritar ? . . .

— Aşĭa este, dér sum, în lipsă de alte talente, *părinte de familiă* şi apoĭ unde puneţĭ că fără de mine nu s'ar fi ilustrat atâţia panfletarĭ botezaţĭ şi ne botezaţĭ ? . . . Măcar în interesul acestor vermĭ hidoşĭ cariĭ şi eĭ trebué se vede se trăéscă pe lumea asta, nu e aşĭa că făcu bine băiaşul meŭ că nu mĕ lăsă prada *celorlalte dobitóce* vorace din fundul Adriaticeĭ ?

— Di che paese siete signore; mĕ întrébă băéşul meŭ, trăgându-mĕ de funiă spre mal.

— Sono Valaco.

— Anche io . . . Ma di che parte ?

— Indovinate.

— Siete da Kîrka ?

— Nu sciŭ unde vine.

— Dela Cnin.

— Nicĭ atâta.

— Dela Velico ? Dela Signu?—Dela Grădina ? Da Macaresca — Da Gropisce ? . . .

— Nu, nu, nu . . .

— Io non indovino . . .

— Sono da Bucarest.

— Non so dove si trova quella terra . . .

— Precum nu sciŭ, ţ'o marturisescŭ — dicŭ eŭ în italiana — unde vinŭ Velico, Signu, Cninu, Gradina şi celelalte localităţĭ ce aĭ numit.

— Ma duncque voi non siete *Mauro-Vlaco* . . .

www.dacoromanica.ro

Negru sunt, *Valacu* asemene, dér *Maur* nu . . .

Dialogul acesta m'a pus pe gânduri. Din acel moment am hrănit un dor din ce în ce maĭ mare, de a vizita ţéra Românilor negri-a Mauro-Vlahilor. Lord Byron, Shakespeare i-a cunoscut, i-a numit... Se cade ore ca eŭ care sunt *Valac*, se nu-ĭ cunosc?

*

Olreit la Dalmaţia....

Dér nu sciŭ déca «*Olreit*» se póte aplica la o călĕtoriă pe apă... Apoĭ fiă bine aplicat orĭ nu, l'am dis şi-l manţin, cu risicul chiar de a da ocasiune vechilor meĭ amicĭ din Iaşĭ de a maĭ dovedi omenireĭ cât sunt de ignorant că nu sciŭ inglizesce şi caut a *fandacsi* numaĭ cu *spaniolesca* pre carea dânşiĭ nu o cunosc.....

Se vĕ scutesc de peripeţiile navigaţiuneĭ.... A! *le mal de mer*!.... Cine nu l'a avut şi-l va putea esplica numaĭ décă 'l va fi împins pĕcatul a se amesteca în afacerile nóstre politice . . .

Apoĭ, cum Dumnévóstră, nu voiţĭ se şciţĭ de politică, nu me voiŭ încerca a ve face cunoscuţĭ cu acéstă desperare a călĕtorilor pe mare . . .

Trebue numaĭ se ve spun că pe când toţĭ călĕtoriĭ pătimiaŭ de acé bólă, eŭ me găsiam deplin sănătos . . . . *Je suis aguerri* : altmintrelea suferiam eŭ fără se impuşc séŭ fără se me impusce, « *schifósele* » gentileţe de care avuiŭ parte în ţéra mea, de la pravoslanici der maĭ ales de la *jidanĭ?*

*

Desbarcaiŭ în o insulă mică de sub golful *Guarnero*, cu numele *Ulbo*. E vechiul *Aloep* a luĭ Constantin Porfirogenetul. Décă nu m'aşĭ teme că citez greşit cifra capitoluluĭ, — am luat gróza criticilor meŭ, care în tóte cele ce am scris până adĭ n'aŭ găsit decât *citaţiĭ greşite* a'şĭ trimite la cartea «De themat. Imp. Dalm. Çap. 29.

www.dacoromanica.ro

Piciorul meŭ călca cu o negrăită emoţiune stânca aridă pe carea ochiul meŭ întâlnia cu dor rara verdéţă a unor măslinĭ rachiticĭ, a unor viţe de vià seracă . . . . Pretutindenea mizeria, desolaţiunea . . . De ce inse ănima mé bate cu răpede bătăĭ şi de ce pasul meŭ e precipitat?

Nu departe de termĭ dăriam doue-treĭ case dela care vèntul măreĭ mi-aducé par-că o salutare frăţéscă . . .

Ajung nerăbdător la prima căsuţă.

Ah! Domniĭ meĭ, la sute de leghe departe de Romania, în o téră ce o sciaĭ a unuĭ ném strein, se te găsescĭ faţă în faţă la primul pas ce facĭ pe pământul acest strein, cu o femee în cămasă cu altiţe ca acele ale sătenelor nóstre, cu o fotă séŭ peşteman ca acele din munţiĭ noştri, cu o cautătură a doĭ ochĭ ce vorbesc graĭŭ românesc.. O! nu póte vorba Domnilor spune emoţiunea sufletuluĭ.

Eŭ remĕseiŭ nemişcat, iar juna fétă în mirare de atitudinea mea pe care nu-şi o esplica, me privea şi dênsa, precât cu sfială pe atâta şi cu curiositate. Surprindereĭ avea se urmeze màhnirea.

Eĭ vorbesc românesce.

Ea nu pricepe

Eĭ vorbesc italienesce

Acelaşĭ resultat

Eşti Vlacă, întreb?

— Vlacă. respunde

Decepţiune crudă. . . eram la estremitatea Adriaticeĭ, faţă in faţă cu o fată română care scia că e română, care nu vroĭa se fiă decât română şi totuşĭ nu scia necĭ o vorbă din limba patrieĭ, din limba strĕbunilor eĭ!

*

Nu voiŭ, Dómnele mele, şi Domniĭ meĭ, se vĕ conduc pas dupe pas in Dalmaţia, necĭ se vĕ fac părtaşĭ emoţiunelor séŭ decepţiunelor mele de călĕtor. De la insula

www.dacoromanica.ro

Ulbo am abordat la Zara. O dată la Zara acolo sunt munții, acele cetăți în care D-deŭ a adăpostit pretutindenea gintea nóstră... Acolo eram in téra visuluĭ meŭ... Mauro-Vlachia Acéstă téră nu-o găsiți însemnată maĭ pe necĭ o hartă, ea insă esistă și décă până adĭ Europa nu aŭ bănuit existența eĭ, bubuitul recent al flintelor plaeșilor eĭ contra armateĭ Austriace aŭ făcut-o cunoscută Europeĭ și i-aŭ confirmat incă odată dicătórea strębună că *Românul nu pere.* Mauro-Vlachia din Dalmația se intinde de sub munțiĭ Zareĭ până la gura Narenteĭ in mare; dar déca Mauro-Vlachia se incepe și se finesco la acele termine, isvórele românităteĭ nu incep necĭ se finesc cu Zara și Narenta. Isvor de suflete umane el purcede de la Roma, se urcă prin Friul și ținênd linia munților se pogóră prin Istria.

Necĭ marea nu -l póte opri! . . . el păsesce in golful Quarnero, in insulele Cherso și Veglia și reapucând termul sub Fiume, descinde munțiĭ când pe o latură când pe alta, împrejurând pe la term cu bratu puternic Croația prin Carlopago și Pago, de sub care începe a se numi Mauro-Vlachia, ca apoĭ sê se continue sub Ragusa, in Albania, în Epir, în Macedonia, în Tracia, până se devérsă în basenul cel nesecat și nesecabil al Dacieĭ.

Cine voiesce sĕ-și esplice Mauro-Vlachia trebue se cunóscă Istria, și Istria nu se esplică decât prin Friul.

*

Dar sunt Mauro-Vlachiĭ românĭ?

Ca se respundem la acésta întrebare vom îndrepta cercetările nóstre în doue direcțiunĭ.

Ne închipuim ca (cum și este în mare parte) n'avem documente din care se aflăm date despre originele Mauro-Vlachilor. In asemene cas documinte în cestiune sunt eĭ înșiĭ, cu moravurile, cu credințele, cu obiceiurile lor etc.

Paralelismul ce Domnia vóstră veți face intre cele ce sciți că constituie individualitatea nóstră română și ceea

www.dacoromanica.ro

ce vĕ voiŭ relata de la Mauro-Vlachia, vĕ va aduce însuşĭ la conclusiunele dorite.

*

Sórele arde, bórea mareĭ abia mişcă întunecatul verdiş al olivilor. Se trecem maĭ departe de ruinele elocinte ale apăduculuĭ luĭ Trajan, se trecem apoĭ răpede prin poeticiĭ termĭ aĭ laculuĭ Vrama, se intrăm în cetatea Albă (Biolgrad) în comitatul Zara şi aruncând de acolo o căutătură de fiŭ ruinelor de la Assesia (Assissia luĭ Ptolemeĭ şi Assessia luĭ Plin) se salutăm Ostrovitza şi Sucevița şi lăsând panta munților se luăm căile *Vulturilor*, căile ce duc la stâncele care comunicară trăinicia şi resistința lor la fortunĭ, ginteĭ române ce le comandă, ca vechiul centurion a luĭ Eneĭ, ca alțĭ Eolĭ, la suflarea cărora aŭ intrat în pămĕnt şi numaĭ dăunăților şirurĭ întregĭ din o oştire cotropitóre...

*

Écă un sat.... căte-va case respândite. Aceste cabane umile sunt cuiburile *vulturilor* Adriaticeĭ.

Cabanele Mauro-Vlachilor sunt rare orĭ de pétră, dér adese de bârne. «*La calcina dei Morlachi e la creta e lo sterco dei bovi mescolato colla cenere* (Osservazione di Giovani Lourich, pag. 84)

Recunóscețĭ metoda de zidăriă națională?..

«*I coperti delle case sono di canne palustri, come quelle de' Contadini Italiani* (di-ĭ *Valachi*) *senza la pulizia e l'ornamento degli ultimi* (pag. 84 idem).

*

— Din ce se constitue casa Mauro-Vlachuluĭ? O singură odaie cu o tindă mică. Camera servă: «*Cucinna, Camera da letto, Camera da ricevere sono una cosa estesa*» (pag. 84). Ceva maĭ mult: în tinda caseĭ conlo-

www.dacoromanica.ro

cuesce sub acelaşĭ acoperênt *murga* séŭ *plavaia* cea iubită.

« *Tugurio ugualmente agli animali che agli uomini* (p. 84).

«*La maggior parte dei Morlachi presentemente a una casa per la famiglia et altra per gli animali, chiamando la prima cuhnia la seconda Pojata*».

Vétra e în mizlocul caseĭ séŭ délungul unuĭ părete, lîngă uşe. Pe verful caseĭ în loc de coş pun «una specie di *legno scavato* (stiubeĭ » care servă de coş . . . «*Le mura delle capane* sono molto affumicate al dentro (*Lourich* pag. 85 .

Déca, ca mine, Domnilor, aţĭ intra în căsuţa unul Mauro valah la ora de séră, l'aţĭ afla cinând lângă vétră, unde se şi culcă.

Douĕ velinţe , una pe laviţă şi alta deasupra luĭ, éca patul de repaos. Perne d'ajuns, aşedate ḑioa pe sicriul cu rufele şi hainele întinse pe o prăjină spânzurată un capăt pe pripiciul hornuluĭ şi alta pe o frânghie legată de o grindă a poduluĭ... Décă aŭ pat cu velinţe, asta nu-ĭ împedică a dormi, *sovente sul rudo suolo, coprendosi s'è verno colla propria Kabanicza e s'è tempo di state esposti al aria senza nessun riparo.*»

Nicĭ că se prea tem de recelĭ căcĭ de micĭ , cum se nasc, sunt ca Scoţeniĭ şi Irlandeziĭ, scăldaţĭ în apă rece. Eĭ pot ḑice ca vechiĭ locuitorĭ aĭ Italieĭ :

«*Durum a stirpe genus, natos ad flumina primum Deferimus, saevoque gelu duramus et undis.*»

Spre a dormi Mauro Vlachul abia ĕşĭ despóie *Opincile*, cabanizza şi cureaoa cu cuţitul.

Pe lângă căsuţa sea Maurovalahul are un grănariŭ care 'l numesce *Coş* : «Gli *Cosci sono fatti in forma di Canestre ovali, od altra forma, che si pongono d'alla parte opposta dei focolari.*» Lourich pag. 87) Dar ceĭ maĭ cu prinsóre aŭ şi *granar* afară din case (coşere), care cande de nuele, se chiamă *Coşar* , éră când e în pământ *zemblicŭ*.

www.dacoromanica.ro

Vasele de fertură ale Maurovlahilor sunt de lut, cele maĭ alese cu smalţ verde. Tóte uneltele de mâncare şi de bĕut sunt de lemn. —Séra ard seŭ în un vas de lut cu un fitil (opaiţ. *Fortis* dice că pag. 88 Osservaz.) din causa fumuluĭ opaiţelor sunt negri Morlaciĭ! . . .

Morlaciĭ şed cu dragoste pe pămêntul gol «*I morlachi siedono le più volte per terra, o sopra sedili composti di tavolette, sostentate da tre piedi, alte da terra una spanna in circa o poco più* pag. 89.

Viţel nu mănâncă, ca şi Românul, se-l picĭ cu luminarea...

Hrana ordinară a Morlacilor: *laptăriele*, pre care le acresc. *Urdă puina*) aŭ deajuns; Caşcaval nu prea fac mult de şi e bun, ci brânză de burduf «Il cacio che fanno per loro *uso giornaliero é tutto in pezzettini che si conserva in un otro*» şi se chiamă *caş de burduf*, pre care-l oferă cu dragă ănimă óspeţilor. Nu voiŭ uita *puina* ce mi se oferi odată în Istria cu pâne de malaiŭ!

Mămăligă puţină, carne rare-orĭ, dar mereŭ malaiŭ copt pe vétră. Curechiŭ (vérză murat «*e il principal companatico de'Morlachi, durante il verno. Questo e un cibo nauseante per gl'Italiani comme le rane per Morlachi* (pag. 91). — Ca şi Româniĭ din Romania Mauro-Vlachiĭ din carĭ aprópe a treia parte numaĭ a maĭ remas ortodocşĭ, postesc cu rigóre posturile, «osservano *inviolabilmente* il digiuno. *Quindi e che mangian* porri, *scalogne, agli, cipolle e tutto vio che digiunando riesce di menor costo, ed ingrato a chi a cibi migliori e gusto più delicato!*»

Apa cea nesuferită ce aŭ în citerne véra, iĭ obligă se o amestece cu oţet, ca soldaţiĭ Romanĭ.

Décă postesc cu rigóre, apoĭ de pascĭ, de crăciun şi de serbătorĭ: «*Vogliano mangiar a crepancia* pag. 93 Osserv.)

Frugalitatea li dă viéţă lungă. La Paun Plavno' în judeţul *Knin* sunt maĭ mulţĭ Vlachĭ de 105—108 anĭ.

Ură mare aŭ Maurovlachiĭ contra mâncătorilor de

www.dacoromanica.ro

brósce... Ură care o aveţĭ şi D-vóstră, vĕd bine, după aplausele D-vóstre. Oare aveţĭ însă şi dreptate?

Nessun Morlaco mangerebbe rane a costo di lasciarsi morire di fame (Lorich pag. 95).

„I latini saran dannati
Per aver rane, e bovoli mangeati".

(Ponteficele Nicolo Quinto a Const Ultimo Imperatore).

Uniĭ Morlacĭ aŭ vêndut la Veneţia brósce şi nu aŭ maĭ fost primiţĭ îndărăt: —Nu trebue a servi poftele rele necĭ chiar ale streinuluĭ! ḑisu-li-sa.

Familia este la Morlacĭ ăncă în puritatea eĭ patriarcală. Nimica maĭ poetic decăt vechiul mod de peţire a uneĭ soţiĭ la Mauro-Vlachĭ.

Sciţĭ care fétă se mărită maĭ lesne în Mauro-Vlachia? —Cea maĭ bogată? Cea care are velinţe şi salbe maĭ frumóse?—Nu! cea care are fericirea de a fi avut în némul eĭ maĭ mulţĭ viteji în luptele cu Turciĭ şi cu neamiciĭ ţereĭ. (veḑĭ pag. 106 Fortis, ediţiunea francesă).

Pene de păun la pălăria flăcăuluĭ, e semn de nuntă.

Un vechiŭ cántec popular naréză ăncâ un poetic obiceiŭ al Vechimeĭ, la peţire. Acésta ne intereséză direct căcĭ se ocupă de o încuscrire a unuĭ Voevod din Mauro-Vlachia cu un român din Banat, orĭ din părţile Severinuluĭ.

Fortis naréză că în vechiul poem al nunţeĭ Voevoduluĭ *Iancu de la Sebigne* (contimpuran cu George Scanderberg) fraţiĭ uneĭ óre care Jagna din Timişóra, pre carea o cerusă de soţiă, propuseră acestuĭ *Iancu*, jocurĭ, cu condiţiune că de va câştiga se-ĭ dea pre sora lor, orĭ de nu, al ucide décă va perde. Maĭ ântêiŭ produseră una lance cu un mĕr în vărf şi-ĭ ḑiseră:

«Iancule, cu o săgétă trebue se daĭ jos mĕrul acesta. De nu veĭ isbuti. nu numaĭ nu veĭ lua-o de sociă, ci veĭ muri!» Fortis pag. 108.

«Un autre jeu proposé, étoit de franchir d'un seul

www.dacoromanica.ro

sault neufs chevaux placés l'un à côté de l'autre : le troisième, de reconnoître sa future, entre neuf filles voilées. Janco, brave guerrier, mais peu habile dans ces joûtes galantes, mit à sa place un de ses neveux, comme l'usage de son siècle luĭ permettoit de faire. Le moyen par lequel *Zécolo*, ce neveu de *Jeanco*, devina l'épouse promise à son oncle, mérite d'être rapporté, au risque d'allonger cette digression. Sur fon manteau, étendu par terre, il jette une poignée de bagues, d'or, & s'adressant aux neuf voilées, il dit : «Approche, ramasse les bagues, aimable enfant, toi qui es destinée à *Jáncul*. Si une autre ofe étendre sa main, d'un feul coup «de fabre, je lui tranche la tête & le bras ensemble. «Toutes reculerent avec effroi : mais l'amante de Janco «ne recula pas ; elle ramassa les bagues, & en para ses mains blanches».

Écă ce femee vré Mauro-Vlachul ; femeea bravă, în stare d'a purta la nevoiă o armă de apărare a caseĭ și ogoruluĭ, alăturea cu bărbatul eĭ.

Cetiţĭ descrierea uneĭ nunţĭ în Fortis (pag. 109) ; aflaţĭ acolo *Năhrama brodată* ; salutaţĭ acolo *Vornicelul* și *Druscele* mireluĭ și ale mireseĭ etc.

*

Dér n'aș sfărși décă așĭ aminti tóte asemănările.

Mirésa, ca la noĭ, adună parale cu paharu de la óspeţĭ și dă darurĭ pe *săbiĭ*.

Ceea ce nu se maĭ vede la noĭ, Dómnelor, este obiceiul ce aŭ pe alocurea (insula Pago, satul Novaglia) mamele Maurovlache care aŭ fete de măritat : de așĭ critica fetele către peţitorĭ.

«Puisque tu veux l'avoir absolument, sache quelle «ne vaut rien, qu'elle est obstinée, capricieuse &c». L'époux se tournant alors vers elle lui dit : «vous êtes «faite ainsi ? je rangerai bien votre tête». Il accompagne ces paroles de gestes menaçans, & en faisant semblant de la battre.

www.dacoromanica.ro

Geste amenințătóre? câte odată reale. Ce diceți de acest procedeŭ?

Dér ce vreți? Ca și Romăncele nóstre, Mauro Vlachele de le ați întreba, de ați voi se le scóteți de sub reteveiul bărbatuluĭ, v'ar dice: ce trébă aveți décă mĕ iubesce?

Un alt obiceiŭ care la Mauro-Vlahĭ este *legal* și care se cam vede de aseminea la noĭ (de și fără lege) prin tradițiune, este că femeea în anul dintâiŭ al căsătorieĭ se sărute pre orĭ ce bărbat din națiunea sea, (audițĭ? cel puțin numaĭ pre Romănĭ!)

Bărbatul, ca și la noĭ săteniĭ, vorbind de sociile lor, dice: «nevasta-me, s'avem ertăciune»...

Și ca și flecăiĭ noștri, Mauro-Vlachiĭ sunt espeditivĭ în a face curte: décă ațĭ vĕdut la fântână orĭ la secere un flecăŭ curtând pre o fétă, apoĭ veți înțelege ce face și Mauro-Vlachul descris de Lourich «*Sogliono gli amanti di far alle pugna, senza per altro farsi del male, e questo e un scherzo amoroso, e per tutto dire, le lorro tenerezze finiscono tutte in abbraciamenti, bacci e giocchi di mani, in veci di corbellarsi con le dolce paroline: tu sei il mio sole, la mia vitta, senza te non posso vivere* etc.—» (pag. 138.)

Iérna aŭ ședetorĭ, ca și la noĭ. Acolo *babornițele* (cum le numesc și Mauro-Vlachiĭ) fac și desfac, torcênd, fetele și flecăiĭ prujind și făcêndu-șĭ cu ochiul.

Dancurile Mauro-Vlahilor sunt hora *(kola)* în cerc, la cântecul din gură séŭ din fluer.

«Tous les danseurs, hommes & femmes, se tenant par la main, forment un rond, & commencent par tourner lentement. A mesure que la danse s'anime, ce rond prend des figures différentes, & dégénère à la fin en sauts extravagans, exécutés par les femmes même, malgré le désordre qu'ils mettent dans leur habillement. Il est incroyable avec quelle passion les *Morlaques* aiment cette danse sauvage. Quoique fatigués par le chemin ou par le travail, quoique mal nourris, ils la dan-

www.dacoromanica.ro

sent, & passent plusieurs heures, sans presque prendre de repos, dans ce violent exercice» (pag. 135).

Guvernul la Mauro-Vlachĭ este cel al familieĭ. Mauro-Vlachiĭ era până dăunădi ceea ce până la 1830 era Vrancea nóstră, o adeverată *republică*. In contra nedreptăţeĭ Turculuĭ ca şi a Austriaculuĭ Mauro-Vlachiĭ avură *Haĭducĭ*, ca şi noĭ (pag. 86—87) Cântecele populare cântă ca şi la noĭ pre braviĭ Haĭducĭ . . . . şi când neamicul e maĭ mare la numĕr decât eĭ, Haĭduciĭ êĭ respunde de prin frundiş şi de pe prăpăstiile munţilor. Haĭducĭ sunt toţĭ ceĭ carĭ pot mănui o armă.

Austria de curênd duse batalióne care fugiră risipite la căutătura de foc a *Vulturilor Kirkăĭ*.

— Ceĭ cariĭ aŭ vĕdut îmmormîntările la noĭ, au sciinţă de ce e o îmmormêntare la Mauro-Vlachĭ. Aceleaşĭ bocete, aceleaşĭ imprecaţiunĭ şi după îmmormîntare aceleaşĭ praznice ciudate . . . . . .

Imprecaţiunĭ ? . . . A! nu vom uita necĭ odată jalea cântecelor téle, resleţite păstor român din munţiĭ Sebeniculuĭ ! Mergém trist, cugetând la misterióselе destinate ce Dieŭ a dat Românilor respândind semînţa lor ca apele isvórelor. . . Când o voce, pare cunoscută, lovi audul meŭ şi mişcă ănima mea agitată . . . . Un june păstor cânta o *doĭnă*... Da ! o *doĭnă*, cu care d'odată mĕ transportam în munţiĭ noştri verdĭ, din cotro vaĭ ! astă-dĭ vêntul nu ne aduce de cât suspine şi gemete, şi cătră care noĭ nu putem trimite de cât neputinta nóstră iubire cu un strigăt : Curagiŭ , perseveranţă !...

Doina păstoruluĭ mĕ chiămă la păstor ; cu ajutorul căiăuzuluĭ meŭ, un Mauro-Vlachŭ, Italian perfect, me înţeleseiŭ cu *poetul* şi *artistul* stânilor Liburnieĭ antice. Sciţĭ, Dómnelor mele, ce dice acea doină *plângĕtóre* ?

A ! décă espunerea răpede şi rĕŭ făcută a moravurilor Mauro-Vlachilor, décă cele ce v'a putut spune *Fortis* de frăţia de cruce, de superstiţiunile lor, nu v'ar fi respuns deja ce neam sunt eĭ, apoĭ astă convicţiune va re-

www.dacoromanica.ro

sulta negreşit din amintirea *doineĭ* luĭ *Mihalakę*, păstorul de la Sânta Măriă, de pe piscul corbuluĭ : Ecă versurile traduse dupĕ versiunea Italiană :

Oleo! vulture semeţe
Urcă-ţĭ aripa pe norĭ,
Nu ḑăreşcĭ prin dese ceţe
Şirurĭ de-aĭ meĭ frăţiorĭ ?

Ţipă, vulture amice,
Ţipă, stîncele se urle
Ca la fraţĭ se ducă vôce
D'al meŭ pĕs şi de-a mea jale. . .

Ţipă, vulture din munte,
Se străbată glasul teŭ
Pănă l'a Dunăreĭ punte
Păn la a măreĭ malurĭ,
Păn la crăesca cetate,
Ianculeţ se mi te-audă

Ianculeţ aci se sbôre
Cu feciorĭ cu tolbe pline
De săgeţĭ tot oţelite
Se le 'nfigă 'n pept duşman.

Oleo, Vulture semeţe
Urcă-ţĭ aripa prin norĭ,
Nu-ĭ ḑărĭ prin văĭ şi ceţe
Urcând cete de Fraţiorĭ?

Care sunt aceĭ Frăţiorĭ pre care, fără sĕ aibă conscinţă de eĭ îĭ chiamă *Doina* munţilor Dalmaticĭ? Acel *Ianculeţ* sĕ nu fiăel acel *Ion* care legă în secolul al XIII-le, în imperiŭ, snopul împrăştiat de furtunĭ al Românilor?

Ion, Ion, sună munţiĭ ;

www.dacoromanica.ro

Domniĭ nostri *Ion* s'aŭ numit;
Ion este profeţiă de viitor.

— Dăunăḑĭ, sunt puţinĭ anĭ, din vĕrfurile Pinduluĭ un glas cu douĕ vorbe ne răscoli adănc ănima:

Hiu Román, ḑisu-s'a.

Şi toţĭ am strigat: Macedoneniĭ *sunt Romănĭ!* Aḑĭ pintre vuetul tunuluĭ şi udând acele stâncĭ cu un sânge generos şi glorios, din munţiĭ Dalmaţieĭ, ne vine alt ţipet: *Vlah! Vlah!* adecă *Román, Román.*

*

Dar pe când noĭ Romániĭ nu sciam, nu presupuném macar că dênşiĭ esistă, streinĭ scriitorĭ confirmaŭ nobilitatea originelor Mauro-Vlachilor.

Dalmaţianul *Ion Lucio* ḑice că numele de *More Ulah* însemnéḑă *Romănĭ negri.* El află rădăcină comună intre *Ulah şi Ulak* si *Valaque.*

Fortis combate (pag. 70) acéstă aserţiune a luĭ Lucio, este adevĕrat, înse cu argumente ne temeĭnice, ca acele că *Morlachiĭ* nu sunt negriĭ şi că, ḑecĭ, vorba *Mauro* însemnéză alta ceva. Apoĭ că Morlachiĭ nu vorbesc aceeaşĭ limbă ca Valachiĭ.

Dar étă cum întîmpină pre Fortis, Lourich:

«Reca stupore, che tanti autori Illirici copiandosi l'un l'altro, abbian creduto sempre, che il nome *Morlacchi* sia pretto Illirico, e non abbian mai saputo la sua vera etimologia, ma strasecola ancora di più, che il Fortis, pretendiendo di correggerli, abbia sostituita una più chimerica congettura. Mi rimane dubbio, se sien più colpevole i nostri autori de non aver compreso, che la parola *Morlachi* è Italianizzata, o il Fortis Italiano, che la volle Illirica esso pure, attribuendogli un significato de suo genio. Dopo questo riflesso, cosi naturale, sembrami, che insino ad ora tutti abbiano parlato a capriccio, secundo il soggerimento del proprio ingegno, senza consultar su di questo profito gli antichi autori Greci,

www.dacoromanica.ro

Essi chiamavano, se si crede a Lambert, ed a moltri altri, la Valachia superiore Maurovlacchia, cioè Valacchia Nera. (1)

Per la qual cosa è chiaro, che i Morlacchi nostri portarone seco il nome da luoghi, donde vennero, nè l'aquistarono dopo la invasione di questi Regni lontani, e il Lucio nostro non singanno a punto, quando disse, che gli abitanti della Valacchia, e i nostri *Vlassi Morlacchi doveano essere in tutto, e per tutto la stessa cosa*. Non ardiro pertanto assicurare, che tutti quelli, che portano questo nome, sieno provenuti d'alla Valacchia sola, ma poco si adattò il nome generico *Morlacchi* anchi a queli, che provennero d'altre contrade de simile lingua, e costumi. Una verità cotanto evidente non bisogna di prove. Si può dare, che i *Morlacchi* o sia neri Valacchi si chiamassero qualche volta *Neri-Latini*, il che fece probabilmente dir a *Lucio*, che la parola Morlacchi significa *Neri-Latini*.»

Are dreptate Lourich : tot ce aŭ lăsat spiritul slavizator se subsiste din vechiul caracter, moravurĭ etc. se vĕd romane, și, D-lor, sciți că *Valahia* s'a chiămat *Cara Iflac* și Moldova *Cara Bogdania*. Tot ce era Român se dicea de orientalĭ *negri*. Ecă ce însemnéză *Negri* Vlachiĭ din Dalmația.

*

Când aŭ trecut acești Românĭ în Dalmația? Fortis dice că în al XIII secol. — E probabil numaĭ că mișcarea mare de renascere din ambe Daciele se manifestă și aci în secolul acesta, dar Românii sunt aci vechĭ, maĭ *vechĭ*. .. de cât de la Trajan chiar!

Actualminte óre Mauro-Vlachiĭ care n'aŭ încetat de a-și dice *Vlachĭ* maĭ sciŭ eĭ ce va sĕ dică a fi *Vlach*? Durere!.... pe tótă diua eĭ sunt deslipiți cu anima de

(1) La Moldovia e propriamente la Valacchia superiore, chiamata da Greci Mauro-Vlacchia, cioè Valachia nera. Lambert, Storia Generale ec Tom. II. p. 45.

www.dacoromanica.ro

latinitate sub teribila lucrare de slavizare, la umbra religiuneĭ, care aŭ trecut peste eĭ. Mauro-Vlachiĭ sunt în ajunul totaleĭ perdereĭ pentru causa romană: — Cine voiesce aşĭ da o socotélă despre ḑilnica întindere a pecingineĭ slave peste frumoşiĭ munţĭ Românĭ dea lungul Adriaticeĭ, se védă ca noĭ cum progreséză ea de la un sat la altul. Deja în Istria sunt multe sate care se numesc de *Vlaşĭ*, *Vlaşca*, şi în care însă a dispărut limba română.—Déră în unele, ca maĭ ferite de contactul slavilor, veţĭ putea afla limba maĭ pură póte chiar decât a nóstră, afară de dialect, care pune *r* în loc de *n* : părăpâne, uru-unu. Sunt sate în care pe fiă-ce ḑi se introduce slavismul. Popiĭ fiind slavĭ, Românii se rógă fără se pricépă ce ḑic, în limba slavă Ba chiar vorbele slave luptă contra celor române : aşia vor numera ur, doĭ, treĭ,.. **Osem, Devit** şi apoĭ iar *ḑece*, ur de ḑece etc.— Tot aşia vor ḑice *maica-Boji*...

Aci însă nu e decât prima fază a rĕuluĭ ; românimea încă plutesce peste valurĭ. In Dalmaţia reul e maĭ grav. Cuvintele române s'aŭ coperit de valul slav : aci nu ţi se maĭ ḑice : *sciŭ românesce*, necĭ *sboresc rmâresce*, ci *Znaio Vlaşca*... Şi vaĭ ! numesce bietul român *română* limba care invaḑiunea i-aŭ impus.

Dér décă este aşia, se fiă óre perdută causa Romanităţeĭ în aste părţĭ ?

A ! décă , D-lor mele şi D-lor meĭ , ea n'ar fi perdută în anima nóstră, a Românilor din România propriă, ea ar fi câscigată pretutindenea unde ţine âncă poporul a se numi *Vlach, român* ! Perdută ?... aruncaţĭ o privire pe aceste fotografiĭ de sătenĭ Mauro-Vlachĭ şi veţĭ simţi ceea ce streinul n'a simţit, că chiar décă eĭ ca copiĭ perduţĭ în ţerĭ streine nu maĭ sciŭ că sunt românĭ, eĭ aŭ conservat nealterată fisionomia frumósă a laţiuluĭ.

Ce se facem însă ca se redăm Mauro-Vlachilor consciinţa naţionalităţeĭ ?

Se trimetem la eĭ, *Ceţile* ce aştéptă....

Ceţile aceste care sunt ?

www.dacoromanica.ro

— Cetĭ de învĕţătorĭ !...

Şcolĭ, preste tot scolĭ.. .

Décă Austria înţelege pericolul ce va fi într'o ḑi pentru ea, când lumea slavă se va fi deşteptat deplin, Austria nu póte se védă cu ochĭ reĭ împuţinarea *Slavilor* prin readucerea la românimea Mauro-Vlachilor.

Şcolĭ dar, şcolĭ pretutindenea, în Dacia, în Macedonia, în Istria, în Dalmaţia !...

In şcólă e mântuirea nóstră... Iar în mântuirea nóstră e salvarea Europeĭ de potopul slavic !

www.dacoromanica.ro

SERBAN-VODA

și

Costumea Orientului

CONFERINTA

Tinuta in salonul unui Spital de Faniti Romani, in 1878.

www.dacoromanica.ro

Dómnelor şi Domnilor !

«*Galaţiĭ*, oraş fórte neregulat zidit... Desbarcaiŭ în noroiŭ unde un numĕr de Turcĭ eraŭ ocupaţĭ a bate câţĭ-va Moldovenĭ carĭ săriseră spre a ţine partea uneĭ bĕtrâne care reclama de la dînşiĭ pre fiica-sa. . . Strade tortuóse. . . . Câţĭ-va Armenĭ, mulţĭ Turcĭ, puţinĭ Moldovenĭ şi nu găseşcĭ adăpost de eştĭ călĕtor decât la una din cele 5 mŏnăstirĭ cunoscute sub numele de Panaghia, St. Ion, St. Nicolae, St. Demetrie şi St. Mihail Arhanghel, ocupate de un numĕr mic de Călugărĭ carĭ trăesc din milosteniele neguţitorilor şi ale călĕtorilor pe cari'ĭ găsduesc .. La apropierea mé d'un grup de femeĭ stând în jurul unuĭ puţ, tóte fug care în cotro căcĭ mĕ iaŭ după costumul ce port de Turc....»

Iată care putéŭ fi impresiunele unuĭ călĕtor din secului al 17-lea intrând în un oraş românesc Dómnelor şi Domnilor meĭ.

Vină însă călătorul acela, vină însă un Motraye acum la Galaţĭ şi sum sigur că décă nu-l va afla mult schimbat din punctul de vedere al noroiuluĭ şi al neregularităţeĭ, nu va fi tot ast-fel şi din alte puncte de vedere. Unde sunt Turciĭ schingiuind pre Creştinĭ? Nu maĭ va afla o nenorocită mamă disputând neputinciósă, pre copilita eĭ unor brutalĭ fiĭ aĭ luĭ Mohamet.. Nu maĭ fug Moldovenele de la fôntână, vĕdênd un Turc în orĭ-ce strein.... Şi în astă séră ele se adună bine-voitóre în jurul unuĭ

www.dacoromanica.ro

strĕin orașuluĭ lor, destul se le fiă promis acel strĕin a le vorbi de țéra lor... In locul uneĭ mame cutezând a smulge din ghiarele depravațiuneĭ pre o fiică iubită, călĕtorul ar afla astă-dĭ tóte femeile române disputând morțeĭ chiar, cu duióse îngrijirĭ și mângâerĭ pre fiiĭ Românieĭ căduțĭ în apărarea țĕreĭ și a cruceĭ, în luptă cu păgânul. . . . . *Motraye* nu afla în Galațĭ acum 150 anĭ de cât cincĭ monastirĭ adăpostind pentru o eleĭmosină pre călĕtorul îngrijit de sórta sea . . . . . Din fiă-care casă astădĭ femeea română va face, de va trebui, loc de adăpostire pentru ostașul român, un loc unde iubirea duióșă sĕ-ĭ ostoéscă rana gloriósă, un loc unde chiar murind, sĕ móră bine-cuvêntând rana priimită de la dușmanĭ, care-ĭ va fi dat ocasiunea se védă că în Galațĭ ca și pretutindenea nu sunt maĭ mult numaĭ dușmanĭ și strĕinĭ dușmanĭ, ci strĕinĭ iubind țéra care le a dat adăpost, ci multe Romănce care în jurul patuluĭ rănituluĭ sunt ângeriĭ ceruluĭ și garanța rĕsplătireĭ bărbățieĭ luptătoruluĭ pentru neatârnarea patrieĭ.

Ce deosebire, Dómnelor mele și Domnilor meĭ, de lucrurĭ și de ómenĭ ! . . . .

Cursul evenimentelor politice nu este strein la acestă schimbare . . .

Vin se vĕ vorbesc dér de evenimentele politice care aŭ contribuit la ea.

*

Politica e luptaațiuneĭ în lăuntru și afara pentru menținerea individualitățeĭ naționale, pentru împingereaațiuneĭ la progres . . . . . décă nu este acésta politica, apoĭ nu va fi necĭ acea tristă ceartă care se termină cu dobândirea unuĭ scaun de ministru, de deputat orĭ de primar. Și décă ne este permis a dori, ba trebue se dorim, încetarea lupteĭ a cărea începătură este în patima omenéscă, suntem din contră datorĭ a dori se nu înceteze necĭ o dată cértaațiuneĭ pentru esistența sea,

www.dacoromanica.ro

politica națiuneĭ pentru a-șĭ asigura cât-maĭ multe sorțĭ de neatârnare, și apoĭ de desvoltare și de propășire...

*

Politica uneĭ națiunĭ, resultat al inteligenței și voinței séle, duce cu sine meritul și demeritul eĭ. A vedea scopul către care trebue se tindă, este pentru națiune ca și pentru individ, faptă de inteligență și de voință. Nu némuluĭ românesc se va tăgădui meritul de a fi urmărit în politica sa de seculĭ, acel scop, până și în dilele, multe la numĕr, de pĕs și decădere; nu némuluĭ românesc, dicem, i se va tăgădui meritul de a fi voit se remână ca ném românesc și ca ném românesc se se desvolte pe calea propășireĭ!

Dér a înțelege și a voi *scopul* nu este a-l și realisa, căcĭ și națiunilor ca individilor li staŭ în potrivă stavile care nu atârnă de ele se nu le întîmpine. La faptele naționalĭ iéŭ parte, pe lîngă inteligință și voință și uniĭ alțĭ factorĭ pre cari i-am putea numi *fatalĭ*, de óre ce înfăcișarea ca și înlăturărea lor nu sunt sub voia omuluĭ, nu sunt sub voia națiuneĭ.

Topica adecă situațiunea geografică a uneĭ țerĭ, vecinătatea ce are un ném, cataclismiĭ pre care înțelepciunea omenéscă nu-ĭ póte prevedea necĭ împedica, ce stavile cumplite nu ridic tote aceste în calea némurilor naintând spre *scop!*

Aŭ putea Românimea schimba în favóre-ĭ acestĭ treĭ factorĭ brutalĭ și orbĭ în împoncișa luptă cu politica națională? Stat-a la voia Românuluĭ ca se aibă țéra luĭ altă aședare geografică decât acea care aŭ făcut din ea albia de scurgere a șiróelor barbare? Atârnat-aŭ de puterea Românuluĭ ca în loc de vecinătatea Leșilor, Ungurilor, Turcilor se-șĭ dea alțĭ vecinĭ maĭ apropiațĭ de el la suflet și la sânge?.....

Și cu tóte acestea, în contra acestor factorĭ nemlădioșĭ

www.dacoromanica.ro

și protivnicĭ a luptat și luptă și astă-dĭ inteligența și voia liberă a Românuluĭ?

*

A-șĭ ține, a-șĭ asigura neatârnarea sea, écă scopul, écă politica națională a stremoșilor noștri. Când eraŭ în câmpul de luptă căpeteniile strigaŭ ostașilor: «Nu vĕ dațĭ, că pămêntul acesta este stropit cu sângele moșilor și strămoșilor noștri», și când lupta în câmpul de bătaiă se curma, eĭ pregătéŭ pre cea viitóre făcênd scop al politiceĭ lor din precumpănirea și pre întêmpinarea foctoruluĭ fatal al vecinătățeĭ. Acum apropierea de Ungurĭ paralizéză gândul dușmănesc al Polonuluĭ, acum prin Polonĭ se pune stavilă planuluĭ dușmănesc al Unguruluĭ și nu târdiŭ amânduror vecinilor unițĭ în amenințare, maturitatea politică a unuĭ Ștefan, a unuĭ Mircea, va opune un noŭ factore al vecinătățeĭ, pre-Turcu.

Pre Turc! Românul *creștin* nu a stat la îndoială a face dintr'un *păgân* aliatul seŭ, pentru că ideea creștinismuluĭ insă'ĭ a fost la stremoșiĭ noștri ajutatoriă ear nu stavila a desvoltăreĭ conștiinței naționale române, a menținerei neatârnăreĭ neamuluĭ.

*

Am audit oratorĭ politicĭ, carĭ pentru a da altă direcțiune evenimentelor recente politice, 'șĭ îndreptaŭ mintea la testamentul luĭ Ștefan-cel-Mare și în puterea luĭ ceréŭ nerumperea legăturilor cu Turcia.

Testamentul lu Ștefan cel mare!.....

Dér ceea ce urmăria acest testament fu *neatêrnarea țereĭ*; și mizlócele prin care o urmărea Marele Domn acéstă păstrare a *neatârnăreĭ* eraŭ tocmaĭ vechia politică naționale: de a equilibra vecin prin vecin. Legăturile vechĭ cu Turcia nu aŭ fost în minte'a Domnilor marĭ *scop* ci *mizloc*.... Apoĭ din dioa când acest *mizloc* nu

www.dacoromanica.ro

maĭ fu cel maĭ bun, nu noĭ moderniĭ numaĭ, dar ăncă imediat după Ştefan-Cel-Mare şi după Mircea, stremoşiĭ noştri aŭ căutat alt *mizloc* cu care maĭ lesne se ajungă sântul şi marele scop: păstrarea neatârnăreĭ némuluĭ. Ba chiar Stefan-cel-Mare, ba chiar însuşĭ Mircea înainte de a se gendi la Turcĭ şi-aŭ îndreptat privirile în jurul ţĕreĭ lor şi s'aŭ întrebat décă nu pot afla vre un vecin, séŭ vre un popor, cât de depărtat, cu care se urmăréscă lupta contra vecinilor ameninţătorĭ: Ungurĭ, Leşĭ şi chiar Turcĭ...

Acel vecin, acel noŭ factore *fatale* la faptele naţiuneĭ române, cine din D-vóstră, Dómnelor şi Domnilor, nu l'aŭ numit în gândul seŭ?

*

Apoĭ acest factore politic nu este invenţiunea nóstră... Încă de la începutul secoluluĭ al XV-lea, ba chiar încă sub Stefan-cel-Mare, Românii iéŭ în băgare de sémă esistenţa unuĭ noŭ vecin şi din primul moment caută a utiliza pre acest vecin, constituindu-l factore noŭ în combinaţiunile politiceĭ, tindênd la conservarea şi desvoltarea statelor române. Acest noŭ vecin cu care Stefan-cel-Mare intra în incuscrire prin căsătoriă, fu unul din predecesoriĭ Ţarilor rusescĭ.

*

Direcţiunea politică dată de marele Domn fu adese urmărită de succesorĭ de aĭ luĭ, dar numaĭ la finea secoluluĭ al XVI-lea şi începutul celuĭ al XVII-lea, Domniĭ Românilor dădură espresiune reală, lămurită, direcţiuneĭ politice indicată de Stefan-cel-Mare, căcĭ de atuncĭ în cóce istoricul află pre Românĭ în alianţa directă cu Ţariĭ Rusieĭ.

Greşit-a Stefan-cel-Mare? Summi sunt homines tamen! Greşit-a el îndreptându-şĭ ochiĭ, înainte de a se alipi ţéra de turcĭ, in spre Rĕsăritul Moldoveĭ?

www.dacoromanica.ro

Amintiţi-vĕ situaţiunea în care se afla Românimea pe la finele secoluluĭ XV şi veţĭ aproba fără tocmélă căntătura prietenósă a Domnuluĭ ţĕreĭ cătră noul vecin. In lupta necurmată cu Ungurul, Polonul era aliatul Moldoveĭ indicat de împrejurare, căcĭ de când cele douĕ sororĭ Hedvigea şi Maria avură parte de corónele ungurésca şi polonă, următoriĭ lor vor fi competitorĭ reciproci aĭ acestor coróne. A ajuta pre unul contra altuia pentru a fi ajutat de unul contra altuiă, era un espedient politic carele avé sĕ dé folóse Domnilor Romănĭ, maĭ cu sémă celor dela Nord-Estul Dacieĭ.

Déră veniaŭ şi dile de acele în care Moldova, strinsă în partea despre rĕserit de posesiunĭ polone şi în cértă fiind cu Polonia şi fără speranţă de ajutor de la Ungurĭ, ba ameninţată încă şi pe la Sud de Turcĭ, urma nevoia se înţelégă preţul uneĭ nouă alianţe cu un ném, care prin aşedarea ţĕreĭ séle, sĕ apese asupra Polonieĭ. Aliatul pre care âncă Alecsandru-cel-Bun îl căută contra Polonieĭ la rĕseritul ţĕreĭ séle, Stefan şi maĭ cu sémă următoriĭ acestuia, nu-l maĭ puteaŭ afla în noĭ Suidrigelonĭ, ci la Kiev, la Moskva ! . . .

Acest noŭ ném era naturale se atragă privirile Domnilor de după Stefan, când vĕdură că Turcul aliatul indicat de Marele Domn, peschesul ĕl numi dare, alianţa vasalitate. . . . Când Turcul deveni, la rêndul sĕŭ ceea ce secolĭ întregĭ se încercaseră a fi Polonul şi Ungurul.

*

Necĭ-odată maĭ neîngaimat, maĭ respicat sĕ facu acésta apropiere de Rusĭ ca la finele secoluluĭ al XVII şi începutul celuĭ al XVIII.

Ca şi astădĭ, cu maĭ multă înversunare decât astădĭ, în ultima jumĕtate a secoluluĭ al XVII, între Românĭ ci şi între vecinii lor Ungurĭ, ba-chiar şi Poloni, douĕ eraŭ curentele politice care se împoncişaŭ cu isbirĭ grele. Unia Moldovenĭ şi Muntenĭ interpretând prea strins a-

www.dacoromanica.ro

şia disul testamentu al luĭ Stefan-cel-Mare, ancă tot maĭ cutezaŭ sĕ spere în Turcĭ, cu tóte încălcările lor asupra drepturilor şi independinţeĭ ţereĭ lor, pe când alţĭ Moldovenĭ şi Muntenĭ căutaŭ în jurul ţereĭ lor se afle prietenĭ maĭ de temeiŭ decât eşiseră Turciĭ. Polonia, Austria, Rusia sunt ţerile spre care uniĭ Domnĭ şi uniĭ sfetnicĭ aĭ ţĕreĭ îndreptară cugetul şi glasul.

Ceea ce la epoca aretată, decise pre Moldovenĭ maĭ mult ca înseşĭ trecutele nenorocirĭ ce le veniseră dela Turcĭ, se caute în altă parte ajutor, fu şi faptul otărîriĭ Turculuĭ — după luarea Cameniţeĭ—d'a-şĭ apropria şi Hotinul Moldoveĭ şi de a ţine acolo oştirĭ turcescĭ, ceea ce deschidé cale neşfârşită oştirilor semiluneĭ, cale pustietóre prin ogorul românesc. Acésta făcu pre Stefan XIV Petriceicu se părăséscă pre Turci, la asediarea Hotinuluĭ şi sĕ trécă în partea Polonilor.

*

Cel maĭ mare representant din secolul al XVII al acestuĭ partid românesc, carele in interesul independinţeĭ ţereĭ, caută alianţa Creştinilor cât de departe numaĭ se pótă scăpa ţéra de jugul turcesc, fu Şerban Cantacuzino dela Muntenĭ.

Acest Domn Mare, cel maĭ mare la părerea mea în secolul XVII, dupe Mihaiŭ mort la 1601,—lucră tótă viéţa sea nu numaĭ spre a ajunge se asigure neatârnarea ţĕrilor române, ci ăncă şi pentru a împinge creştinătatea la isgonirea Turcilor din Europa.

Urmărind acest plan, Serban devine puntul de gravitaţiune al partiduluĭ naţionale şi creştin din tóte ţerile române, aşia că istoria Moldoveĭ la aceştĭ ani, nu se înţelege decât cercetată alăturea cu cea a domnieĭ luĭ Serban-Vodă Cantacuzino.

Scopul meŭ, Dómnelor şi Domnilor, este d'a ve vorbi despre Serban Cantacuzino faciă cu neatêrnarea ţerilor române şi cu aşia disa *cestiune a orientuluĭ*.

*

www.dacoromanica.ro

Demetrie Cantemir a scris opera : «*Intêmplările Cantacuzenilor și Brâncovenilor de la munteni*». Acéstă cărticică scrisă în românesce n'a ajuns până la noĭ decât în traducere. George Ion Zavira a tradus'o la 1795 dupe o altă traducere germană, care și acésta era tradusă după o maĭ vechiă traducere ruséscă.

In acéstă cărticică prețiósă (publicată în traducere romană în «*Arh. Românéscă*») avem informațiunĭ despre Cantacuzenĭ, începênd de la Const. Cantacuzino fiul luĭ *Șaitan Oglu Cantacuzino*, carele a fost spînzurat de Sultanul Murad III.

Originea familieĭ Cantacuzenilor este arĕtată și în *Historia Bizantina duplici commentario illustrata*» de Carol du Fresne dominus du Cange (Paris-1680). Familia Cantacuzino din Bucurescĭ posedă preciose documente asupra membrilor eĭ. Din aceste s'aŭ publicat o parte în foiletónele «Trompeteĭ Carpaților».

Aceste dise pentru ceĭ cariĭ doresc a sci maĭ mult despre familia acésta, noĭ ne vom mărgini a aminti că tatăl Cantacuzenilor Muntenĭ, Const. Cantacuzino, cunoscut în cronice sub numele de Constantin Postelnicul a fost, dice Cantemir, zugrumat din ordinul luĭ Gr. Ión Ghica Vodă de la Muntenĭ, la 1664, deși Postelnicul Cantacuzino ajutase pre Greg. Ghica pe lîngă Turcĭ se capete Domnia Muntenieĭ.

Const. Cantacuzino avu șése fiĭ dela jupănésa luĭ, Ilinca, prin carea Cantacuzeniĭ se aliară cu familia istorică a Basarabilor. La monastirea Cozia se găsescŭ portretele muralĭ ale luĭ Const. Postelniculuĭ, al jupăneseĭ Ilinca și acelor 6 feciorĭ aĭ lor : Serban, Drăghicĭ, Iordachi, Mateĭ, Constantin Stolnicul și Michaĭ . . . . . .

*

Serban Cantacuzino, unul din acestĭ șése feciorĭ aĭ Postelniculuĭ Constantin ajunge Domnu Muntenieĭ, ajutat de partidul național. Avenirea luĭ la Tron fu con-

www.dacoromanica.ro

siderată de ţéra, ḑice Fotino, ca o întêmplare de cea maĭ mare fericire, care a adus bucuriă şi veseliă în ănimele tuturor. Era in adever, nu triumful familieĭ Cantacuzenilor in contra luĭ Duca Vodă orĭ a amiculuĭ aceluia, Baleanul, ci triumful representantuluĭ uneĭ direcţiunĭ politice, a aceleĭ carea căuta în alianţa cu Creştiniĭ scăparea ţĕreĭ de cumplitele ḑile ce-ĭ facéŭ Turciĭ, de repetitele lor ameninţărĭ de transformare a ţerilor române în paşalîcurĭ.

*

Şerban Domn, puse şi schimbă Domniĭ Moldoveĭ în unire cu partita Moldavă contrariă Turcilor. Petriceico nu fără ajutorul luĭ Şerban ié Domnia dela Duca-Vodă, în lipsa aceluia, dus la asediul Vieneĭ cu Turciĭ.

Ca dovédă neîndoióşă cum că înlăturarea de la Domnia Moldoveĭ a luĭ Duca Vodă e o adevĕrată schimbare de direcţiune politică éră nu numaĭ de domniă, vom aminti faptul că Petriceico 'şĭ dirige, îndată ce apuca tronul, tóte puterile în potriva Bugeaculuĭ, continuând ast-fel— pe o scară maĭ mică, lupta crestinătăţeĭ contra turcilor şi aliaţilor lor. Ca dovédă érăşĭ că Domnitorul era, în urmărirea acesteĭ direcţiunĭ politice, în alianţă cu creştiniĭ, avem faptul că espediţiunea o face împreună cu Cazaciĭ luĭ Conetkĭ, şi că Domnul Moldoveĭ declară Ucraina liberă, măcar că acéstă ţéră — subjugată de turcĭ, fusese alipită de eĭ la coróna Moldavă a luĭ Duca Vodă.

Cum în lume totul se reduce la acţiune şi reacţiune, acţiunea luĭ Petriceico, ajutat de Serban-Vodă,—este urmată de o reacţiune în sensul opus. «Nu de geaba, ḑicé poporul, s'a arĕtat pe cer o sté cu códă de s'a vĕḑut multe ḑile; nu de geaba mâncaŭ şi lupiĭ ómenĭ; nu fără cuvênt fost-aŭ şi cutremur prea mare, şi nu fără mirarea lumeĭ căḑut-aŭ atuncea şi turnul cel mare din cetatea Suceveĭ, ce-ĭ ḑicea turnul Neboiseĭ.» Tóte aceste semne din ḑilele luĭ Duca Vodă şi le amintéŭ Moldoveniĭ contimpuranĭ

www.dacoromanica.ro

împresurăreĭ Vieneĭ, căderеĭ cumplite a luĭ Duca Vodă și apoĭ isgonireĭ luĭ Petriceico Vodă.

Căderea acestuia de la Domnia sea a 2-a sub lovirile Turcilor era inevitabile, căcĭ Șerban-Vodă nu era gata de resboiul sânt, abea întors din espediţiunea dela Viena, espediţiune la care luă parte, se scie, *à contre cœur* și în care fu maĭ de mult ajutor Austriacilor decât Sultanuluĭ.

Căderea luĭ Petriceico nu este urmată îndată și de rĕpunerea partiduluĭ naţional, care-l ajutase a reapuca tronul Moldoveĭ. Un partid, o direcţiune politică în care se aflaŭ barbaţĭ ca Apostol Catargiu vel comis, ca Ilie Dragutescu serdarul, ca Savel Smucilă Medelnicerul, ca Hatmanul Buhușĭ și maĭ cu sémă ca Miron Costin vel logofĕtul, nu este fără radicinĭ adîncĭ în ţéră. Petriceico, învins de tătarĭ, «luâ miere și vin, vacĭ și boĭ și turme de oĭ» și trecu în Polonia, der partidul sĕŭ ţinu încă pept reacţiuneĭ 4 lunĭ de ḑile, de la Noembre 1683 la fevr. 1684. Aŭ nu era în guvern chiar Costin acel bărbat care cutezase a ḑice însușĭ Viziruluĭ, altă-dată, la luarea Camenițeĭ : «Suntem noĭ Moldoveniĭ bucurosĭ sĕ se lăţéscă Impărăţiă cât de mult, ear peste ţéra nóstră nu ne pare bine sĕ se lăţéscă ?»...

Lupta era inutile.... Miron Costin simţi că ţéra stórsă de invaḑiunea tatarilor și a Domnieĭ luĭ Duca-Vodă nu maĭ putea lupta..... In ḑioa când Galaţiĭ tresaltară dureros și comunicară întreguluĭ corp al ţereĭ fiorul seŭ de gróză, la desbarcarea nouluĭ Domn cu oștirile de ajutor—partidul naţionale cu înţelepciune amănâ ora încercăreĭ de salvare a ţĕreĭ.... Membriĭ seĭ maĭ influinţĭ se refugiară la vecinĭ.... Curtea luĭ Șerban-Vodă dela Muntenĭ primi pre mulţĭ din eĭ și dintre ceĭ maĭ cunoscuţĭ.

*

Si cu tóte aceste noul Domn Dumitrașcu-Vodă era încă un triumf al înţeleptuluĭ și abiluluĭ Șerban-Vodă: Dumitrașcu era ruda luĭ Șerban Cantacuzino...

www.dacoromanica.ro

Cronica luĭ Mustea și maĭ ales cronica luĭ Neculcea naréză domnia durerósă a luĭ Dumitrașcu-Vodă, domniă care începe în dile de fómete mare: «Eraŭ ómeniĭ dice Neculcea, tot leșinațĭ și morțĭ pe drumurĭ și pe ulițe cât se mâncau om pre om și potgheazurĭ din téra leșéscă tot de-a-una se slobozéŭ de strica și preda; talhărit mult era și dela Cotnarĭ în sus era téra pustiă....»

Mizeria cumplită a țereĭ nu era în stare se induplece ănima luĭ Dumitrașcu-Vodă. Curtea luĭ deveni loc de scandal și de orgiĭ. Inconjurat de boierĭ fără necĭ o valóre—căcĭ ceĭ alesĭ eraŭ emigrațĭ,—Dumitrașcu-Vodă, om nestătător la voróvă, telpi, zamăgeŭ, giambașĭ de ceĭ dela Fanar (dice Neculcea), ĕșĭ uita și vĕrsta și posițiunea. Pe când Dómna luĭ petrecea la Constantinopole el ĕșĭ luă o fétă a uneĭ rachierițe de pe podul vechiŭ din Iașĭ.

Póte nu voiŭ face neplacere auditoruluĭ meŭ aparținând sexuluĭ frumos d'a aminti pre Anița Archipoia și toaletele timpuluĭ...

Eca ce dice de acéstă femee, cronica luĭ Neculcea (Letopisețe, Tom. II pag. 249).

«Si o purta cu sălbĭ de galbenĭ, și cu haine de șahmarand, și cu șlic de sobol, și cu multe odóre împodobită; și era tânără și frumósă, și plină de suliman ca o fată de rachieriță, și o trimetea cu careta domnéscă, cu Seĭmenĭ și cu Vornicĭ și cu Comișĭ, diua améză di mare pe ulițe, la feredeŭ, și pe la mănăstirĭ, și pe la viĭ în plimblărĭ, și făcea și pre boerĭ de-șĭ trimetea jupănesele cu dânsă; și după ce vinea de la primblărĭ, trimetea jupăneselor lor darurĭ canavițe, belacóse, căcĭ iaŭ făcut cinste de aŭ mers cu dânsa în primblare. Si dupĕ ce s'aŭ mazilit, aŭ luat-o cu dânsul, și aŭ dus-o în Țarigrad, și aŭ măritat-o după un Grec. Căutațĭ, frațĭ, iubițĭ cetitorĭ, de vedețĭ ce este omenirea și *necuviința* grecească; că el de bătrân dințĭ în gură nu avea, diminéța 'ĭ încleea de-ĭ punea în gura, ér séra 'ĭ descleea cu uncrop, și 'ĭ puné pe masă, și carne în tóte posturile cu Turciĭ din preună mânca. Oh! oh! oh! Săracă țéră a Moldoviĭ, ce norocire

www.dacoromanica.ro

dê stăpănĭ ca acesta aĭ avut! Ce sorțĭ de viață 'ți-a căzut? Cum aŭ maĭ rămas om trăitor în tine, de mare mirare este, cu atâtea spurcăciunĭ de obiceiurĭ ce se trag pênă astădĭ în tine Moldovă! Și din vreme în vreme tot s'aŭ maĭ adaos spurcatele de obiceiurĭ, care maĭ înainte se vor scrie cineș la rândul lor.»

Étă acuma în ce mod Dumitrascu-Vodă înțelegé și făcé *dreptatea* :

«Tâmplatus-aŭ atuncea de s'aŭ găsit câte-va miĭ de galbenĭ în mănăstire, în Rașca, pușĭ de ctitorĭ, pentru tréba mănăstireĭ, și i-aŭ luat toțĭ galbeniĭ Dimitrașco-Vodă și nimica n'aŭ lăsat mănăstireĭ de chiverniséla séŭ se tocméscă ceva fiind mănăstirea săracă.

«Așijderea feciorilĭ luĭ Kiriac Sturziĭ Vorniculuĭ, Ión și cu Sandul, care acel Ión aŭ ajuns maĭ pe urmă și Vornic mare la alțĭ domnĭ, acești boerĭ pâra pe o mastihă a lor la Dumitrașco-Vodă, dicênd cum că ar fi rĕmas mulțĭ banĭ de la tatăl lor Kiriac Sturza, și lor nu va mastiha lor sĕ le facă parte. Decĭ Dumitrașco-Vodă, cu meșteșugurile luĭ aŭ aflat unde era baniĭ, și aŭ trimes și i-aŭ luat toțĭ, și nimica nu le-aŭ maĭ dat acestor boerĭ, nicĭ lor, nicĭ mastiheĭ lor și după ce s'aŭ mazilit Dumitrașco-Vodă, s'aŭ dus mastiha acestor boierĭ Vornicésa luĭ Kiriac-Sturziĭ la Țarigrad, de aŭ zăbovit jumătate de an, și 'și aŭ aprins rogojinĭ în cap de le aŭ pârît la Impĕratul pe Dumitrașco-Vodă, și nimica n'aŭ putut face, sĕ isprăvéscă ceva, și aŭ mâncat baniĭ toțĭ Dumitrașco-Vodă.»

Asemene urmărĭ trebué sĕ revoltê țéra în contra luĭ Demitrie Cantacozino. Serban Vodă, deși vĕr primar, n'avé interes se pérdă, susținênd pe Dumitrașcu, influința asupra boerilor Moldovenĭ. El decĭ lucră și la căderea din domnia a luĭ Dimitrascu Vodă. Hatmanul Buhușĭ era la curtea luĭ Serban-Vodă; cu el se înțelese Șerban. Buhușĭ chiămă boeriĭ țereĭ de jos aĭ Moldoveĭ, ca maĭ apropiéți, se se înțelégă cu Serban-Vodă. Acesta maĭ mult ca orĭ când simți nevoia cà Moldova se nu lip-

www.dacoromanica.ro

séscă a fi lîngă el, căcĭ vedé apropiindu-se ora realizăreĭ mareluĭ seŭ plan politic. Care era acel plan? Vom spune după ce vom fi amintit evenimentele ce se pregătéŭ pentru Moldova. Serban adună, ḑiserem boieriĭ Moldoveni la curtea luĭ. Eĭ se înțeleseră asupra candidatuluĭ de Domn în locul luĭ Dumitrașcu-Vodă.

Acum asistem la una din acele scene pe cât comice pe atâta triste, care se găsesc repețite în istoria nóstră, din ḑilelele de durere. Care din boeriĭ de față n'ar fi voit se fiă el candidatul de Domniă? Dér lucrul era împreunat cu primejdia capuluĭ și acésta amuția dorul de domniă în anima tuturora. Atuncĭ se gândiră se alégă nu pre cel maĭ bogat séŭ maĭ putinte dintre eĭ, ci pre cel care, maĭ obscur, maĭ sărac, și maĭ pucin influinte fiind, credéŭ eĭ, că-l vor purta dupe voia lor. (Amințiți-vĕ de scena de alegere a luĭ Cuza-Vodă la Elefant!) O altă calitate ce căutaŭ boeriĭ de atuncĭ în candidatul de Domn era bĕtrănețile, nu-căcĭ ele sunt fontăna înțelepciuneĭ ci pentru că fiind bĕtrân va trăi maĭ puțin (Neculce Tom. II. pag. 250) și de! cine scie décă cu desele schimbărĭ de domniă nu va veni fiă-căruia boer rêndul.

Omu bătrân (70 de anĭ), obscur și fără influință aflară boeriĭ pre Const. Cantemir clucerul. Șerban-Vodă cu agera sea minte distinsă în Const. Cantemir pre omul înțelept și vrednic și primi candidatura acestuia, după ce Cantemir jură luĭ Șerban că va ține cu creștiniĭ contra Turcilor și va urma sfaturilor luĭ.

Cu urcarea pe tronul Moldoveĭ a luĭ C. Cantemir, Șerban-Vodă și-a manifestat respicată și neinduiósă politica sea, scopul ce urmărea. El nu aspira numaĭ ca noĭ astădĭ: a face de Turcĭ respectata neatârnarea terilor române ci ceva maĭ mult. D. Cantemir (§ 6) in opusculul citat, ne spune că Șerban voia se ajungă se védă pe turcĭ isgoniți din Europa și a se urca el pe tronul Bizanțuluĭ.

Spre a ajunge acest scop Șerban lucrâ în secret ḑi și nópte anĭ de ḑile, strecurându-se prin tóte greutățile marĭ ce-ĭ făcéŭ intrigele din țéră și de pe lângă Turcĭ.

www.dacoromanica.ro

Dece anĭ lucră Șerban pentru a deveni centrul de gravitațiune al Românimeĭ și al tutor creștinilor, în deslegarea cestiuneĭ orientuluĭ. Leopold I. al Austrieĭ si Regele Polonieĭ, ĕl curteniaŭ. Și déca în sufletul lor nutriaŭ și alte cugete, eĭ nu pare a fi contradis aspirațiunile luĭ Șerban chiar întru cât privea tronul de la Constantinopole.

Acum maĭ mult ca orĭ și când domnia Română, fiă a luĭ Serban, fiă a aliatuluĭ, a protejatuluĭ seŭ C. Cantemir, ĕși îndrepta privirea cu credință către acel nou factor al vecinătățeĭ, către Rușĭ. Neculcea și D. Cantemir ne spun, ca și Fotino, că Serban Vodă legâ corespondință secretă nu numaĭ cu Austria și Polonia ci maĭ ales cu Țarul Rusieĭ.

Dar nu numaĭ legăturile diplomatice le urmăria Serban-Vodă ancă din aniĭ primĭ aĭ domnieĭ séle, căcĭ avusese destule ocasiunĭ se înțelégă că acel cuvênt diplomatic e ascultat care póte se fiă acompaniat, când este de lipsă, de glasul convingĕtor al tunuluĭ. Serban-Vodă (o spune și Cantemir, § 5) pe când ĕși asigura alianța statelor vecine, pe când prin Postelnicésa Ilinca și fia-sea Stanca și prin mitropolitul Teodosiŭ, și atrăgé iubirea și simpatiile crestinilor din Orient, călĕtorind printre-eĭ, protegîndu-ĭ—impărțindu-le ajutóre; pre când afla mizlocu d'a ostoi adîncele rane făcute țĕreĭ de o domniă ca a luĭ Duca-Vodă, el găsi și mizlocul d'a pregăti vistieria țĕreĭ cu banĭ pentru purtarea resboiuluĭ și țéra cu oștirĭ gata de luptă. Doĭ anĭ Serban adună provisiunĭ și, lucru de mirare pentru acele vremĭ, isbuti se tórne în țéra **40 de tunurĭ** (Cantemir § 5).

*

La începutul anuluĭ 1689 Serban era gata cu totul... Ca se intre în luptă nu-ĭ trebué decât subscrierea tratatelor de alianță de către statele crestine, căcĭ Serban-Vodă, dice Neculcea, avea bune nădejde că va desbate

www.dacoromanica.ro

tótă crestinătatea din Ţarigrad încóce de sub mâna Turcilor, că pe acea vreme se baté Sultanul Mehmet cu Nemţiĭ, cu Leopold Imperatul nemţesc şi-l bătea Neamţul pe Turc şi se ajunsese Serban-Vodă cu Némţu şi cu Muscalu şi cu Leşiĭ...

Se ajunsese Serban cu Leopold ca se intre in acţiune îndată ce oştirile Austriace se vor fi apropiat de ţéră... Muscalul începu şi el a ataca Cetatea Arzaculuĭ şi se îndrepta spre Crimeea...

Acum mână în mână cu C. Cantimir şi cu tótă crestinătatea, Serban-Vodă aştepta numaĭ semnalul lupteĭ, când éta că Dumnedeŭ,—cu voia căruia—cum dice Cronicarul—déca nu se tocmesce voia omuluĭ nu este isbutire în nimica—a curmatu dilele mareluĭ şi inţeleptuluĭ Domn, la 20 Octombre 1689 ! căcĭ cum dice Miron Costin în «Viaţa lumeĭ :»

Căcĭ Mórtea făr de veste calcă orĭ-ce casă :
Domnéscă, împărătéscă, pre nimenĭ nu lasă ;
Bogatul şi sĕracul, cel frumos, cel tare . . .
Vrăjmaşa mórte prieten pre nime nu are . . .

Aşĭa ne pórtă lumea, aşĭa ne amăgesce,
Aşĭa ne 'nşélă, surpă şi batjocoresce :
Născendu-ne murim... Murind, praf şi cenuşă :
Pintr' acéstă lume trecĭ, cum trecĭ printr'o uşă. . .

Murind praf şi cenuşă ! . . .

Nu ! Serban a murit la 1689 dér după 190 de anĭ ancă direcţiunea luĭ politică trăesce . . .

Déca era Serban un Domn ca atâţĭ alţiĭ, fiă chiar şi omare individualitate izolată între romănĭ, cu el se stingea şi cugetul luĭ şi planurile luĭ . . .Dar Serban fu numaĭ representantul uneĭ trebuinţe a naţiuneĭ. Vécul luĭ Matheĭ Basarab şi al luĭ Vasile Lupu care se revarsă până asupra primeĭ jumĕtăţĭ a secoluluĭ al XVIII lasă

www.dacoromanica.ro

în tóte direcţiunile, şerpuitor un părăŭ recoritor şi înmănoşitor ţerilor române...ba el este chiar destul de plin în malurile séle ca sĕ ducă *rodirea* până departe în ţéră strĕină, cu Metropolitul Moghilă, la Kiev, cu spătarul N. Milescu la Petresburg, cu Vito-Pilutio probe de limba romănă până la Roma. O epoca, carea continuând miscarea dată de Corezi (1560) şi de nemuritorul Neagoe în scrisorile luĭ cătră fiul seŭ Teodosiŭ, numeră scriitorĭ aprópe contimpuranĭ ca adnotătoriĭ luĭ Urechiă, apoĭ ca Meletie Macedonianul Egumenul Monast. Gobora întâiul tipograf în România, ca Mechisedek Eromonahul şi Egumenul din Câmpu-Lung, ca Daniil Andreĭ Panonianul, ca Mitropolitul Teodosiŭ, ca Iordache Cantacuzino, membru din familia Domnéscă şi traducĕtor Evangelieĭ (1682), ca Şerban şi Radu Grecianu traducetorĭ biblieĭ (1688) şi unul din eĭ continuatorul croniculuĭ : «Istoria ţereĭ românescĭ;» ca Petru Moghilă Episcopul Kieveluĭ, ca Mitropolitul Varlaam (1632—1645) luptătorul ager contra calvinismuluĭ; ca Miron Costin, ca principele Cantemir; o epocă ca aceea în care a trăit Udriste Nasturel, acel bărbat cinstit şi *slovesnic*, după cum 'ĭ ḑice Varlaam Mitrop. Moldoveĭ; o epocă ca aceea, care succedă uneĭ epocĭ, unde la laşĭ se adună sinod care se ocupă de interesele bisericeĭ ortodocse ameninţate de propaganda protestantă a luĭ Racoţi din Ardél, nu o asemenea epocă, in care Romanismul se manifestă mare în colectivităţĭ, nu o aşia epocă se va stinge odată cu barbatul care este espresiunea sea ce maĭ strelucită; ea nu va înceta odată cu mórtea luĭ Şerban-Vodă....

Intreprinderea politică a luĭ Serban-Vodă şi a luĭ C. Cantemir Vodă n'a isbutit, dar seminţa eĭ era in brazda română gata de a încolţi la prima raḑă de primăvéră, topind troenile din ogorul românesc.

Acea ḑi de primăvéră vaĭ! întârḑiă doĭ secolĭ!...

O sută de anĭ după Serban-Vodă ce depărtată se părea Romănimea de acea ḑi de primavéră!...

www.dacoromanica.ro

Era epoca îngenuchiăreĭ neamuluĭ românesc sub domniĭ vitrige străine...

Voiţĭ, Domnele mele, se sciţĭ pentru ce la 1780 *scopul* politiceĭ naţionale era perdut din vedere ?

Citiţĭ tabloul ce Principele de Ligne, amicul luĭ Voltaire, facu la acea dată despre predecesorele vóstre, de societatea de atuncĭ şi veţĭ avé esplicarea, póte, a decăderei din acel socol ..

*

Ce schimbare, Domnelor şi Domniĭ meĭ, după altă sută de anĭ !

Astă-dĭ, dupe Grivitza, dupe 7 Oct... dupe Rachova, după asaltele dela Opanez, dupe luarea Plevneĭ, datorită vitejieĭ şi strategieĭ române, care Potemkinĭ—vorbindule de neatârnarea ţereĭ,—vor maĭ dice, la ora păceĭ, ca la 1780 luĭ De Ligne, cu neincredere : *Nous verrons!*

De unde vine acéstă schimbare ?

De acolo că voĭ, femeĭ române, mame, soţiĭ şi fiĭce nu maĭ sunteţĭ femeile de la 1787 . . .

Potemkinĭ cari se îndoesc ăncă adĭ de dorul neatârnăreĭ şi al integrităţeĭ ţăreĭ, pună mâna pe ănima nóstră a tutor când ni se vorbesce de România, de Romanism !..

Cine ne-a bănuit de ezitare, de slăbiciune, aŭ trebuit se crédă când aŭ vĕdut cum mame şi soţiĭ zugrumă ohtatul ănimeĭ lor spre a nu pune umbre în luminosul tabloŭ al măriреĭ ţereĭ, cum ele aŭ aflat început de mângăere la nemăngăéta jale a perdereĭ fiuluĭ şi soţuluĭ, în acea puternică simţire carea colcăe în sînul tuturor, în acea sbucnire a iubireĭ de patrią, care a deşteptat hărnicia strebună şi a îndreptat-o împreună cu tótă cugetarea oraşelor şi satelor nóstre spre câmpul de bătaią, în care cetăţeniĭ ostaşĭ infruntă mórtea pentru a asigura neatârnarea ţereĭ ! . . .

Ve îndoiţĭ ăncă Potemkinilor? . . . In picióre, cu respect voĭ toţĭ cari ne-aţĭ despreţuit !... Cu respect naintea femeeĭ române, care şterge furişate lacrimĭ de dor

www.dacoromanica.ro

spre a striga oștenuluĭ român : «Nainte, pentru patriă și noĭ pentru voĭ ! » . .

Și pentru eĭ sunt dilele și noptile lor de veghiare....

Și gănditĭ că un popor carele are vitezĭ ca ceĭ de la câmpul de bataiă și femeĭ ca voĭ, Dómnele mele, i se va dice earașĭ, la ora păciĭ : *nous-verrons ! ?*

Nu ! România va fi, căcĭ a probat că este !

www.dacoromanica.ro

Condorbiri Diverse

www.dacoromanica.ro

I. (1)

— Vorbesce, vorbesce numaĭ decât, în lipsa conferenţiaruluĭ de astă-sèră, şi vorbesce pucin căcĭ n'am loc!

— Facĭ, Domnule Esarcu, ca acel tiran, care, înfuriat asupra unuĭ poet ce-l satirizase în nesce versurĭ ale luĭ, îl condamnă la mórte séŭ se scrie în dece minute un poem întreg, carele, însĕ, se coprindĕ numaĭ atâta spaciu pe hârtiă cât coprindé subscrierea luĭ (a tiranuluĭ).

Spîndurătórea se ridica deja la ferestrele închisóreĭ, ora fatalĕ se apropia. Gróza sporea! Sângele începé a circula desordinat! .... Indeşert, însă, cerca nefericitul poet se preumble condeiul pe tabletele albe ..... Termenul fatal sună ... Atuncĭ vederea poetuluĭ s'intunecă, valurĭ nădusitóre îl nebuşesc ... El cade! ...

Tiranul intră cu aĭ seĭ, merge la mésa pe care condeiul poetuluĭ sta încă umed. Pe tablete citesce un singur cuvênt:

ĂNIMĂ...

— Ce fel? un singur cuvênt?! întrébă tiranul.

— O radă se dilată pe fruntea poetuluĭ redeşteptat: Sire, esclamă el, aretând vorba dupe tablete, nu este aci mesura bunătăţeĭ Vóstre, déră sorgintea a orĭ ce poemă ... Cine nu înţelege un cuvênt isolat, nu le va înţelege maĭ bine însoţite de altele, cum Măria ta escĭ

(1) Maĭ de multe orĭ lipsind vre un conferenţiar la Ateneŭ tocmaĭ în momentul de pe Urmă, când era aşteptat, s'a împlinit ora regulamentara prin micĭ convorbirĭ improvizate de alţĭ membriĭ aĭ societăţeĭ. Dăm aci câte-va din aceste convorbirĭ improvizate de **D. Urechiă**. (Editorele).

www.dacoromanica.ro

Domn prin sineţĭ, iar nu prin aceĭ mulţĭ curtezanĭ cari te încungióră.

Madrigalul plăcu tiranuluĭ. El respunse: se fac eŭ un epilog demn de poemul tĕŭ. Şi scrise maĭ jos, de vorba *ănimă,* vorba :

TRĂIÉSCĂ!

Şi D-ta, Domnule Esarcu, facĭ ca tyranul; ĕmĭ ḑicĭ : vorbesce! vorbesce îndată, şi vorbesce numaĭ cât încape pe lîngă altă cuvêntărĭ în conferinţa de asta iéră.

Mi-ar trebui unul din acele cuvinte care, ca ale poetuluĭ de adineorea, se mĕ scape de încurcătură . . .

Se iéŭ cuvêntul

PATRIĂ?

Nu! s'a tocit cu totul de când toţĭ îl pórtă pe buze pânăʼl pun . . . . . în buzunar.

Se ieŭ cuvêntul

LIBERTATE?...

Ba ḑeŭ, nu! că miróse a *reteveiŭ* . . . .

A, ba! şi de ce nu un cuvênt, care se califice una din faptele mele cele maĭ puţin provocătóre de invidiĭ şi de injuriĭ?... Da, o se vorbesc, Domnilor şi Dómnelor, ceea ce fac eŭ de cât-va timp maĭ cu plăcere.

SEDU!

A şedea! aşĭa că este un cuvênt plin de învĕţăminte marĭ?—Écă un cuvênt din acelea cari caracterziă pre un individe, ca şi pre un popor.

«Spune-mĭ cum şedĭ, şi-ţĭ voiŭ spune cine escĭ.» Cultura fisică, morală şi intelectuală manifestate prin modul cum cineva şéde! . . . Ce ḑiceţĭ?—si notaţĭ bine că nu este aci cestiune de şedere de *bon ton,* de politeţă.

Sunt, decĭ, în acest act séŭ maĭ corect, în acéstă *negaţiune* de act, o mulţime de note caracteristice cari

www.dacoromanica.ro

De unde óre, de unde acea oştire, care ne asceptat ne salvă pre noĭ, şi prin noĭ Franţa?..

UN CURTEAN

Ertare Sire! dér acea oştire care ne salvă, eŭ nu cred că o s-o maĭ aflăm în carne şi óse spre a o primi triumfal în piaţa cetăţeĭ...

AL II-a CURTEAN

Are dreptate, Sire, îngeriĭ aŭ combătut pentru noĭ, dér triumful îngerilor la D-ḑeŭ!

SCENA XVI

Aceiaşĭ. — PREVOTUL. — URSU.

URSU

(In pragul uşeĭ, prevotului) Hă! Hă! Hă! Ea lasă-mĕ, jupâne, că avem şi noĭ velinţe în ţéra Banuluĭ.

PREVOTUL

Ci intră...

REGELE, REGINA

Ce este?

PREVOTUL

Sire, am pus mâna pe el. E din braviĭ carĭ luptară pentru voĭ, şi carĭ acum s'aŭ făcut nevĕḑuţĭ.

REGELE

Nevĕḑuţĭ?.. O oştire întrégă? Acest om e dintre eĭ?.. Apropie-te!

PREVOTUL

Apropie-te, viteze! E Regele Franţeĭ...

URSU

(Luându-şĭ căciula) Vodă Filip? Hă! Hă! Hă! Îl vĕḑuĭ şĭ eŭ... Îl vĕḑuĭ, deŭ... Hăĭ, ce chipos... Na! curat ca un

www.dacoromanica.ro

stabilesc infinite distincțiunĭ între individĭ și consecinteminte între popóre.

A séde mănccând din budgetul statuluĭ.

B séde in funcțiune până e dat afară.

C séde la stânga pentru că nu l'a lăsat drépta se *sédă* pe comptul țĕreĭ.

D séde la *drépta* pe cât timp séde X din drépta pe banca ministerialĕ.

Tot asemenea popórele ca și individiĭ nu *sedŭ* în acelașĭ mod :

Deul vênturilor luĭ Omer *séde* la mésă strălucită, ospetéză și petrece. Deul vênturilor luĭ Virgiliu *séde* pe stîncă cu lancea în mână ca un soldat imperios. Iovu a introdus la Ebreĭ pucinul atrăgătorul obiciŭ d'a *séde* în gunoiŭ, în necurățeniă.

*

Déră se lăsăm anticitatea clasică, și se vedem cum *sedŭ* popórele moderne?

Diarele republican dic : *că sed p'un vulcan.*

Diarele religióse spun: că *în calea păcatelor și a perdereĭ.*

Diarele guvernamentale îndémnă : *sedeți! liniștiți-vĕ!*:

Diarele industriale strigă: *Nu sedeți! Mișcați-vĕ*

Iéră noĭ dicem :

A *sedea* la turcĭ este a trage narghelea, a se'mbăta de afion, și a aștepta ca se se întîmple *ce a fost scris*.....

Cum vrea Europa ca Suzeraniĭ noștri se mérgă 'nainte, după ce-șĭ adună piciórele sub eĭ spre a sedé? —

A sedea *vieneze* este a otărî de sórta împerăților și a popórelor cu ajutorul a cător-va *halbe* de bere ; éră de vr'o doĭ anĭ se întrébă și de sórta dualismuluĭ.

A sedea Franțuzesce . . . . . .

Asĭ! Francesul nu séde. . . . Déca ar sci se *sédă* pucin, ar căștiga în statorniciă și soliditate. Déră Fran-

www.dacoromanica.ro

cesul este tot d'auna în mișcare. . . . . A *ședea* este cel pucin la el *a conversa* . . . Și când n'are cu cine conversa, atuncĭ face « Voyage autour de ma chambre, orĭ Excursion dans mon jardin.» Până și pre școlarĭ îĭ învétă limba elenă preumblându-se prin «Le jardin des racines grecques»!

Éră când e obositu, Francesul șéde pe scaun până ce aude :

«Allons ! enfants de la patrie» . . . . Si hait! étă-l éră în mișcare, și se mișcă cu vuetu, de nu lasă nicĭ pre vecinĭ sĕ dórmă!...

A ședea *Italienesce* este, la Neapoli, a dormì în «*dolce farniente,*» legănat de murmurul undelor de la Pausilipe. La Roma, a fi Papă. . . La Milano a cănta. La Veneția a nu fi în carnaval. . . . Venețianul nu se destéptă decât iérna.... véra dórme la cadențele barcaroleĭ gondolieruluĭ, măritate cu cadența valurilor ce ploștesc sub lopată.

Maĭ puțin poetic *șéde* Ungurul : Strebunul luĭ, Hunul, *ședé* călare. . . și înferbênta sub șea bucata de carne ce avea s'o mânce la ospĕț... Ungurul modern șéde pe pintenĭ și se sprijine pe mustățĭ. . .

Un călĕtor glumeț spune că la óre-care popor selbatec din Oceania, nobilimea și *stăpănirea,* spre distincțiune, *șéde* la serbărĭ cu capul în gios și cu piciórele în sus...

Maĭ înțelegem ca legile și stăpânirea se stea *anapoda* câte odată.... Lucru s'a maĭ vĕdut. Déră omenirea ! . . . ce demagogiă ! . . . Piciórele aŭ luat stăpânire preste cap ! . . .

*

Déră să lăsăm pre streinĭ. . . . se ne căutăm de ale nóstre ! . . . . Așia numaĭ e mântuirea !...

A ședé este un verb puțin usitat de strĕbuniĭ nostrĭ. Eĭ nu ședură maĭ necĭ odată,.... arma n'o lăsa din mână. «Era țéra neașezată, spun cronicariĭ despre epoca luptelor teribele cu barbariĭ. . . .

www.dacoromanica.ro

A ședea *Românesce* pe atuncĭ era a sta la pândă în codriĭ Cosminuluĭ, séŭ cu ghióga pre malul Nistruluĭ, strigând Tătaruluĭ:

Măĭ tătare, ținețĭ calul,
Nu cerca a trece malul, ...
Că pre crucea santeĭ lege
Îțĭ sfărâm capul în dece!

Românimea p'atuncĭ era *neaședată*, dér *aședată* era bravura, iubirea de téră în ănima fiă-căruĭ Român.

Maĭ apoĭ începu a se face maĭ mare întrebuințare de verbul ce ne ocupă

Boeriĭ marĭ începură a ședea pe divan, și ceĭ micĭ pe laviță....

Poporuluĭ nu-ĭ maĭ remase loc se *sédă* de cât în servitute amară.

Boerilor de divan și celor de laviță succedară *aședétoriĭ* de *biurĭ*: văcărit, fumărit, stupărit, vědrărit, oerit, tóte terminate în *it*, ceea ce inlesni poporuluĭ aflarea rimeĭ în satyrele séle, căcĭ epitetul «*afurisit*» 'ĭ stătu la îndemână.

P'atuncĭ poporul *ședé* la închisóre numaĭ, déră a *ședé* la inchisóre însemna a cânta:

Amblă Vodă în redvan,
Ședŭ boeriĭ la Divan,
Sorbu café din filigénu,
Ér seracul tot brăzdéză,
Ahturĭ, ănima 'ĭ oftéză,
Ochiul lăcrimĭ lăcriméză . . . . .

*

1821 Sună și Theodor Vladimirescu dise Românilor: destul *ședurățĭ*...

www.dacoromanica.ro

Haidĭ, voinice !
Haidĭ, moșnén de vitejie !
Lenea nu-ți-e dată ție . . . . . .

Și la vocea luĭ se *sculară* câțĭ-va din ceĭ ce *ședéŭ*.... *Câțĭ-va* sunt d'ajuns când strigă unuĭ popor : scólă ! *spre mântuirea ta* ! Si domniĭ fanarioțĭ nu maĭ *ședură* în téră....

D'atuncĭ....

D'atuncĭ sciți cine *ședu* și cât *ședu* și carĭ *nu ședu* până la 1848....

D'atuncĭ însă, se recunóscem , nu maĭ pot ședé pe scaunul Domnieĭ române, necĭ trăndăvia, necĭ lenea, necĭ corupțiunea...

A ședé a 'nceput adĭ pe icĭ pe colé, a însemna de nu a făptui, cel puțin a cugeta Românesce....

Deja (nu este un compliment ce venim se făcem femeeĭ Române), ea a învățat a maĭ ședé pe acasă și a afla o adevĕrată fericire a nu trăĭ din *ședere* ci din ea a face o ocasiune de cultură a artelor, a sciinței, a literelor.... Ce plăcută *ședere*, Dómnele mele, și ce bine vĕ *șéde* când cu copilașul pe genuchĭ, în o atmosferă francă și leală a câtor va amicĭ, petrecețĭ orele nopților lungĭ *cetind*, cultivêndu-ne mintea, dându-ne astfel un sprijin maĭ mult ănimeĭ, virtuțeĭ ! ...

Nu este demult de când déca intrebaĭ pre cineva, *ce face ?*

— *Șed* ! îțĭ rĕspundé, fără roșire ! ... Atâta perduserăm noĭ mesura vorbelor și a lucrurilor ! . .

Și în adevĕr că era o *ședere*, și decĭ, o amorțire generală.

Acum nu va maĭ fi așia... vom da alt înțeles verbuluĭ acestuia.

Bărbațĭ, noĭ vom sci *ședea* ca bărbațĭ, ca părințĭ de familiă și a cetățenĭ luminațĭ.

Copiilor, *șederea* vóstră va fi ora de desmierdare a mameĭ !

www.dacoromanica.ro

June fete, voĭ veţĭ *şedea,* ca strebuna vóstră, în calea bineluĭ şi a frumosuluĭ morale.

LEGIUITORI

Nu, leguitoriĭ se nu *şédă* necĭ un minut. La lucru ! căcĭ iaŭ 2 galbenĭ pe ḑi diurnă, şi cu o ḑi maĭ nainte se vindece ranile ţereĭ !

www.dacoromanica.ro

III.

RECLAMAȚIUNI MOLDOVENESCI.

Haide! chiar de m'ar trata «Moldova», diarul din Iașĭ, de separatist, de conspirator în contra unireĭ, o s'o spun acea durere ce'mĭ apésă plomoniĭ meĭ *Moldovenescĭ*! Nu, nu maĭ putem suferi nedreptatea ce se face dincóce de Milcov la atâția fraţĭ d'aĭ meĭ din Moldova..... Cum? După ce atâta timp, în ḑile de pês și de durerĭ am servit Românilor din Moldova, acum se fiă daţĭ afară din slujbă, atâția *simbatrioţĭ*, fără măcar se ni se spună culpa pentru care aŭ meritat urgia *centruluĭ Român*?

Și durerea mi-e cu atât maĭ mare cu cât mergênd prin casele Moldovenilor strĕmutaţĭ în Bucurescĭ, amvĕḑut că și eĭ, ceĭ maĭ mulţĭ, aŭ dat mâna cu prigonitoriĭ noștri — aĭ acelora carĭ altă dată am servit p'acestĭ ingraţĭ!

«*Cu dreptŭ e? Frumos e? Hîm!*»

Pentru ce, mĕ rog, sĕ fiă preferit în slujbă D. **gherocu** și nu D. **surtuc**?

De ce sĕ aibă trecere, până și prin casele Moldovenilor strĕmutaţĭ în capitală, d-nul **Bricégu** care e un strĕin, și nu un compatriot get beget Român ca d. **Cuţit**?

Dece, adecă asĭ vré sĕ sciŭ, Madame **Prăvălia** sĕ nu dé loc, măcar pe icĭ pe colea *Taliancuţeĭ*-romanisate: **Dughénă**?

— De ce, te rog sĕ-mĭ spui, *ciobotariĭ* noștri sĕ nu aibă drept d'a face în Bucurescĭ decât **cisme**, și încă și

www.dacoromanica.ro

cu *carâmbĭ?* Şi vedeţĭ ingratitudine! Moldoveniĭ chiar după ce-s Munteniţĭ nu maĭ pórtă **ciobote** ci **ghete** ori **cisme**.

Bine, trécă mérgă : D-nu **Nătângu** fu dat afară în urma uneĭ interpelărĭ făcută în Cameră, sunt câţĭ-va anĭ, de reposatul Barbu Catargiu, cu tóte esplicaţiunile date în favórea luĭ de către d. M. Cogălnicénu. Déră de ce nu primesc în funcţiune pre bietul domn *Şueratu*, decât cu condiţiune ca sĕ-şĭ schimbe numele în *Flueratu?* Audĭ! **fluerat**, pare că cântă în fluer!

Déră ce diceţĭ de drăgălaşia fetiţă : *Ola de florĭ*, care, ca s'o primésscă poetul muntén şi s'o cânte a fost silită se se numéscă *ghivecĭŭ*?

Da, aşiŭ înţelege sĕ ne sfătuim cu toţĭ Româniĭ sĕ alungăm pentru-tot-d'auna dintre noĭ şi pre **Aoleo**! şi pre **Valeo**! ca ceĭ ce ni-aŭ mâncat dilele; déră dreptate este sĕ ţinem în slujbă pre netrebnicul *aoleo* iéră pre tovarăşul luĭ, pre *aleo*, se-l oropsim?

Şi apoĭ dice că *se tacĭ*, că escĭ rĕŭ patriot, după ce vedĭ aşia abuzurĭ! Audiţĭ mĕ rog : până a nu veni în Bucurescĭ D. **Mulţămim**, de şi, după obiceiŭ, ĕl vedea lumea rareorĭ, totuşĭ ĕl scia, de bine de rĕŭ, că e feciorul luĭ **Mulţi-şi anĭ**... Pasu de te maĭ întîlnesce cu D-luĭ adĭ în Bucurescĭ şi de ĕl maĭ cunósce!..... Adĭ D-luĭ ĕşĭ gurgue buzele când ĕl întîlnescĭ pe icĭ pe colea, şi atuncĭ ĕşĭ dă numele de **Mulţumim**, numaĭ dóră, n'o maĭ sci lumea din ce părinţĭ sĕ trage!

Heĭ, heĭ! unde este strĕbunul **Mulţănim** sĕ-l audă!

D'apoĭ ancă Madame **Un'a**, sciĭ, ceea pe care o desmerdam noĭ dicându-ĭ **O**! De când a încăput pre mâna unuĭ frate de la redapţiunea Românuluĭ,» ţipă sĕraca ca o slută : ĕşĭ dice acuma necĭ **Un'a** necĭ **O**, ci **Uă**! Audĭ Uă! pare că strigă apă (uâp) apariĭ (sacagiĭ) din Bucurescĭ.

Dér asemenea renegărĭ de nume, calea-valea! Maĭ rĕŭ e când bietul Moldovén, nevinovat, se vede dat afară din slujbă, nitam-nisam, precum s'a 'ntêmplat bie-

www.dacoromanica.ro

tuluĭ *Hornu*, căruia s'a preferat ridiculul *Cosiu* din familia *cosiarilor !*

De géba mĕ credeţĭ, s'a protestat contra acestor abusurĭ ale D-luĭ.... Momiţerescu ; éca până şi compatriotul meŭ, D-nu **Ghebu** a fost înlocuit cu o femeiă slută, plină de astuţiĭ, numită cocóna **Cocóşă** !

«*Cu drept e ?*
Frumos e ?
Hîm !.....

Ba ancă tréba merge şi maĭ departe în asemenea substituţiunĭ de persóne, în spiritul celuĭ maĭ netolerante provincialism, în loc de a lucra în spiritul Romanismuluĭ. Aşia, ca sĕ ne înşele pre noĭ Moldoveniĭ că n'am avea mulţĭ **jidanĭ** între noĭ, fraţiĭ munteni aŭ început a'ĭ deghiza sub numele de *Ovreĭ*. Ci s'O-vreĭ, pĕcatele mele..... O suportezĭ abia acéstă cangrenă .....

Déră ancă una şi maĭ gogonéţă :

Preşedintele Camereĭ, D-nu V. Alecsandri póte proba verĭ şi când făptuirea unuĭ abuz, pedepsit pe aiurea cu tótă asprimea legilor : Domnia sea, scie că **onorul**, trecênd dincóce de Milcov, şi-ar fi schimbat secsul şi s'a dat de Dómna **Onóre**. Domnu Alecsandri, ca poet ce este, probéză încă, că Onorul e bărbat, şi că acesta necĭ chiar a stat de cât arareorĭ în bune relaţiunĭ cu femeile.

Fiă, Domnule Alecsandri, fiă, iubite poete ; dĕră nu veĭ susţinea că şi **Aniversalul**, amicul D-téle de la ocasiunea adreseĭ de felicitare din 10 Maiŭ, n'a căḑut şi el în pĕcatul *Onoruluĭ*, înainte d'a veni din Moldova, **Aniversalul** era de sexul femenin : ĕşĭ ḑicé: **Aniversala**, séŭ *Aniversara* ; şi pentru că era femee iĭ şi plăcea gătelele de sărbătóre.

Numaĭ, ce-ĭ dreptul, sĕ nu amestecăm cele ce ni le facem înşine noĭ Moldoveniĭ, cu nedreptăţile ce ni vin de la fraţiĭ Munteni. Sĕ protestăm maĭ bine cu toţĭ pentru destituirea românuluĭ **Năuc** în favórea luĭ **Zăpăcit** cel strein, şi se facem o interpelare Domnuluĭ Ministru

www.dacoromanica.ro

respectiv pentru menţinerea în serviciŭ a fraţilor noştri **Calţuni** şi isgonirea **Ciorapilor**, cariĭ sunt streinĭ de sângele nostru.

Sĕ fiă drepţĭ fraţiĭ Munteniĭ, căcĭ «*dreptatea*» o facŭ în interesul naţionalităţeĭ, éră nu a Moldovenilor reclamanţĭ. Eaca, dupe ce ni-aŭ trimis nouă Moldovenilor preţióse cunoscinţe ca Domniĭ **Moftu, Reteveiu, Apilepisitu, Burtă-Verde**, şi mulţĭ alţĭ energicĭ şi espresivĭ servitorĭ aĭ publiculuĭ Român din vremile dupre urmă, *batăr* se fiă maĭ generoşĭ şi către *Belferul, Şaher-maherul,* şi cei d'o braslă cu asemenea fraţĭ veniţĭ despre Focşanĭ. Séŭ (şi acéstă ar fi cea maĭ bună dreptate) se fie şi uniĭ şi alţiĭ daţĭ afară şi înlocuiţĭ prin servitorĭ maĭ onorabilĭ şi maĭ demnĭ d'a se numi Românĭ.

Am dis!

www.dacoromanica.ro

IV.

POESIA A MURIT!

— Poesia a murit!

— Poesia a murit!

Ecă ce audim repetindu-se de cătĭ-va anĭ.

Dér déca legĭ s'a făcut, — şi pré bine s'a făcut — care oprescŭ înmormêntările până maĭ ântâiŭ sciinţa nu vine, plecând urechia pe sînul cadavruluĭ, se constate că viéţă n'a maĭ remas ascunsă necĭ o picătură în vre un creţ, cel maĭ intim, al organismuluĭ uman, óre se cuvine se strigăm: *Înmormêntaţi-o! înmormêntaţi-o! Poesia a murit!...*

Vedeţĭ, ni se ḑice: arpa străbună tace... şi cé modernă?...

— Copiĭ, noĭ suntem *elevĭ patrioţĭ.*

— Junĭ, ne mĕsurăm intusiasmul ănimeĭ pe numerul voturilor şi colórea candidaţilor la Adunare...

— Bĕtrăniĭ?..O! da, dela eĭ numaĭ repercută ancă Carpaţiĭ cărunţĭ suspinul ănimeĭ ce iubesce, ce iubesce ţéra, frumosul!...

Dar betrăniĭ se duc... şi vedeţĭ...

Alesandri scrie gramatică... *Gr. Alesandrescu* judecă contractele autorilor, în lipsa directoruluĭ care...

www.dacoromanica.ro

aŭ cugetat maĭ ântêiŭ la *opera* sa decât la acè Italiană... Negruzzi, redactéză «Constituţiunea» Sion vinde tutunu, —Bolintinénu, Boliac, Eliade,... Eliade gigantul templuluĭ, cântă?.. nu! scriŭ politică! O! politica! câte pacoste n'aŭ făcut! Şi este o pacoste când poesia nu maĭ spune animeĭ nóstre ce suntem, ce se fim şi ce sĕ iubim!

Bĕtrâniĭ se duc...

Unde escĭ tu, poete nationale, tu Muraşanu, tu carele aĭ *deşteptat Românul,* vĕrsând în vinele luĭ, tot sufletul, tótă ănima, tótă inteligînţa ta... tu care aĭ murit *nebun* pentru-că sufletul tĕŭ l'aĭ trecut în sufletul nostru, pentru că cu *viéţa* ta aĭ *reinviat* ănima nóstră amorţită!...

Unde escĭ tu, Donicĭ, carele când ţêra tăcè îngenuchiată sub varga Domnitoruluĭ şi a conrupţiuneĭ... tu spunêĭ istoria Vulpeĭ *cu pufuşorul pe botişor,* a *Măgarilor ajunsĭ la domniă!*

Şi maĭ ierĭ, Domnilor meĭ, nu vĕdurăţĭ, o radă stingêndu-se d'acolo... din acel rĕsărit al Românieĭ, unde Românul geme... unde cnutul lovesce şi sângele cură pentru-că nu uită că e sânge român!... Cavalerul Stamati nu maĭ este!... Lebăda română s'a dis cântecul de mórte în Basarabia... O! acolo, tăcerea, orórea sepulcruluĭ s'a întins... D'abia se maĭ aude respirând peptul fraţilor noştri!...

Poesia a murit!

Poesia a murit!!

*

Nu!.., nu!... Poesia n'a murit!... Puneţĭ urechia vóstră pe ănima românuluĭ... Ce concerte, ce armoniĭ misterióse ale viitoruluĭ împlu acè ănimă în care loviturile sórteĭ s'aŭ tocit fără a distruge din ea *iubirea*... fontâna santă a poesieĭ!

— A murit poesia?... Cine a dis acest blasfem?...

www.dacoromanica.ro

Ce? nu *maĭ «cresce flóre lângă flóre l'al Românieĭ nóstre sóre?»* Undele isvórelor nu maĭ şerpue prin pajistele inflorite şi imbalsemate? ... Lăcrimiórele şi viorelele s'aŭ deşirat fără reînverdire? ... Codrul a amuţit?.. Ce? Nimica, nimica... necĭ o şóptă, necĭ o adiere... necĭ un tainic ingănat al ănimeĭ nu maĭ dă valea şi muntele, luna şi florile?...

Ce? numaĭ «*Elevul patriot*» produce pămêntul Dacieĭ stropit de sângele atâtor generaţiunĭ?...

Ce? numaĭ junĭ cu ănimă bĕtrână... Numaĭ bĕtrânĭ carĭ ne daŭ sărutarea rece a morţeĭ?...

Sangele nu se maĭ mişcă în vinele nóstre?.. Anima nóstră nu o maĭ încăldesce valurile dulcĭ ale iubireĭ?..

Cum? Tăcerea, chiar tăcerea şi singurătatea mormîntuluĭ strămoşesc, crucea umilită de la Călugărenĭ, movila de la Resboenĭ, nu maĭ spun nimica Românuluĭ?...

O! nu! poesia n'a murit!

Alesandri, Alesandrescĭ, Bolintinenĭ trăesc... Sĕmînţa ănimeĭ lor, când eĭ nu vor maĭ fi, va nasce, alţĭ poeţĭ, cum semînţa vechiă aŭ născut Alesandri, Alesandresci, Negruzzi... Nu! poesia nu va muri!

Poesia nu póte muri!... Nu va muri, pe cât timp D-deŭ va lăsa ca Românul *se fiă*, pe cât timp de la Tisa la marea Négră, ecoul carpaţian va repercuta un suspin, o cântare în

„... limba, care se trăéscă,
Limba romanéscă...“

www.dacoromanica.ro

V:

CAVALERUL STAMATI

D. V. Alesandr. Urechiă, după ce stabili principalele diferinţĭ dintre poesia română dinainte de 1812 şi acea de la 1830—1848, ceti şi comentâ poesia ce publicăm la vale, *Dorul în vedeniă,* de regretatul poet al Basarabieĭ, cavalerul Stamati.

In privinţa versificaţiuneĭ, Stamati era de acea scólă populară română care admitea treĭ felurĭ de rime : A, *accentată* séŭ cum arbitrariŭ o numesc francesiĭ *rime masculine,* precum ; a *fere***ca** rimând cu a *lune***ca** ; *B,* rimă *neaccentată* séŭ cum érăşĭ în mod arbitrariŭ o numesc unia, *feminină*, precum riméză vorbele : *casă, masă, mătasă*, etc. şi *C,* rimă pe care d. V. A. Urechiă o numesce de *asonanţă*, şi carea resultă din singura *as-sunare*, împreună—sunare, a vocaleĭ finale accentată pururea de la cuvintele ce termină douĕ versurĭ, fără ca ast-fel de rimă sĕ aibă nevoiă de douĕ silabe séŭ necĭ chiar de o silabă întrégă, cum se cere la cele-lalte doue speciĭ de rime. Aşia in poesia vechiă populară a nóstră se riméză : a încălic*a*, a ămbl*a*, a turn*a*, a lu*a*, etc. D. V. A. Urechiă arétă că rima de asonanţă nu este, cum uniĭ cred, un defect în vers, ci ea este admisă ca bună şi de alte literaturĭ neo-latine, precum este acea spaniolă şi portugesă.

D. V. A. Urechiă arétă apoĭ diferinţa dintre vechia versificaţiune română şi acea modernă, în privirea dis-

www.dacoromanica.ro

posiţiuneĭ versurilor din respectul rimeĭ. Ceĭ moderni, dice d-luĭ, maĭ ales scóla poetică care imitéză séu stă sub influinţa versificaţiuneĭ francese, nu îngădue înşirarea a mai mult de cât treĭ versurĭ unul dupe altul, cu rime identice, adecă accentate séŭ neaccentate, cerêndu-se ca îndată dupĕ al treilea se urmeze variaţiune cu un vers rimat în mod opus cu versurile treĭ anterióre. Versificaţiunea nóstră vechiă, ca şi a trubadurilor admite nu numaĭ treĭ versurĭ cu rime identice, ci cincĭ, şése, opt şi de multe orĭ şi un-spre-dece.

Acésta nu se întêmpină aşĭa de adese în poeţiĭ de la 1800—1821, dér totu-şĭ în pleada de poeţĭ : Konaki, Beldiman, cavalerul Stamati etc., se găsescŭ adese esemple de o asemenea versificaţiune.

D. V. A. Urechiă stărue a proba că asemenea versificaţiune nu este aşĭa de despreţuibile cum se póte crede de ceĭ cariĭ sunt sub influinţa suvenireĭ scóleĭ moderne de versificaţiune.

D. Urechiă arétă apoĭ care eraŭ influinţele literariĭ şi artistice sub care scria cavalerul Stamati. Nu Lamartin, Hugo, Musset, Béranger, sunt fontânele de inspiraţiune ale luĭ Konaki, Beldiman, şi maĭ încóce a cavaleruluĭ Stamati. Acestia scriaŭ sub influinţele cultureĭ grecescĭ-fanariotice. D'acolo calităţĭ, d'acolo scăderĭ : calităţĭ *estetice*, scăderĭ de fond, din causa *mizloculuĭ sociale*, care influenţéză asupra poetuluĭ. Suvenirele cultureĭ elene sunt maĭ viĭ în Konaki decât la Stamati: în poesiile luĭ, Afrodita şi Cupidone şi tótă mitologia grécă funcţionéză ca în Omer, ca în poeţiĭ anacreonticĭ, eroticĭ şi bachici. Stamati este însă deja maĭ modern : el ţine, între poesia de înainte de 1848 şi acea a pleadeĭ luĭ Konaki, mizlocul, locul ce ţine poesia luĭ Konaki între poesia vechiă populară şi acea a luĭ Stamati.

Cavalerul Stamati are versificaţiunea maĭ modernă decât Konaki; el nu face ca acela, din mitologiă element poetic ci cere asemenea eleminte maĭ mult ănimeĭ şi esteticeĭ, ca şi ceĭ moderni. Totu-şĭ cedă adese

www.dacoromanica.ro

influinţeĭ mizloculuĭ sociale, corumpt, molăşatec, în care a priimit educaţiunea sea. Poesia cetită susţine de minune acéstă sentinţă. Vedeţĭ, dice apoĭ d. Urechiă, pre Stamati în *Dorul* séŭ *Vedenia*, cum harpa luĭ, în doliŭ după ţéra-mumă, după Moldova, de la care o mână neamică a sfâşiat Basarabia, vedeţĭ cum harpa luĭ cântă dorul ănimeĭ séle, a uneĭ ănime române! Ce tabele complete şi răpedĭ face el în prima parte a poesieĭ citate, din munţiĭ, văile, şesurile Moldoveĭ séle iubite... Câmpiĭ? Ele evócă în ănima luĭ suvenirele trecute! . . . Unde sunt, strigă el, aceĭ Căpitanĭ bravĭ, cariĭ înfruntaŭ cu mórte neamiciĭ ce se încercaŭ a încălca ţéra?... Acum, o! acum nicĭ un braţ n'a ridicat flinta voĭnicieĭ strebune, nicĭ o ănimă n'a sbucnit sub ascuţişul durereĭ, când Basarabia fu sfăşiată de la sinul ţereĭ! . . . Durerea şi suvenirile glorieĭ scot din peptul poetuluĭ, *lebedeĭ* Basarabieĭ, cântărĭ triste. Sunt în poesia luĭ Stamate câte-va versurĭ care întrec, mi se pare, tot ce s'a scris maĭ bine la noĭ în aşĭa gen. E magnifică imaginea antitetică ce face între starea presintă a câmpiilor ţereĭ séle şi acé a timpilor de bravură, de luptă pentru ţéră şi lege.

Se citéză în tóte tratatele de literatură universală următórele versuri ale luĭ *Don Francisco de Medrano* (1) şi maĭ ales unele versurĭ de la celebrul poet *Don Francisco de Rioja* (2) carele trăi la începutul secluluĭ XVII sub Filip IV, al căruia fu bibliotecar, poet şi cronicar. — Écă estragem aci câte-va versurĭ din frumósa luĭ *Cancion a las ruinas de Italica*, care de şi imitaţiune în cât-va de la Rodrigo Caro, este incomparabile maĭ frumósă, grandiósă în intonaţiune, grandiósă în cugetărĭ.

(1) Nu se cunósce data nasceriĭ luĭ: se scie însă, după autoriĭ N. Antonio şi Velazques, că înflori în secolul XVI, la Sevilla. Operile luĭ fură publicate în 1617 la Palermo. Medrano fu cel maĭ bun imitator al luĭ Oraţiŭ.

(2) Rioja se născu la finele secoluluĭ XVI şi muri la Madrid în 28 August 1656. El scrise variate poesiĭ erotice şi filosofice.

www.dacoromanica.ro

Estos, Fabio, ad dolor ! que ves a hora
Campos de soledad, musteo collado,
Fueron un tiempo Italica famosa,
Aqui de Cipion la vencedora
Colonia fue; por tierra derribado
Yace el temido honor de la espantonsa
Muralla, y lastimosa
Relliquia es solamente
De su invencible gente.
Solo quedan memorias funerales
Donde erraron ya sombras de alto ejemplo;
Este lano fue plaza, alli fue templo
De todo apenas quedan las senales. (1)

Sĕ se pună în comparaţiune aceste necontestat frumóse versurĭ spaniole cu versurile cărora Stamati încredinţéză suvenirile dulcĭ ale trecutuluĭ şi antitesa durerósă a presinteluĭ; sĕ se compare ambiĭ poeţĭ şi cu orgoliŭ vom vedea că Stamati este superiore celebruluĭ Rioja, şi cu atât maĭ mult celuĭ-lalt poet spaniol, care a tratat acelaş obiect ca şi Rioja : Ruinele Italiceĭ.— Écă versurile luĭ Stamati :

Dér cum a perit óre
A Moldoveĭ nume mare,
Ş'acelor Domnĭ pré măriţĭ,
Patrieĭ duioşĭ părinţĭ !
Unde's oştile acele,
Care nóptea tăbărînd
Peste dămburĭ şi vălcele
Şi focurĭ multe-aprinḑênd

(1) Aste câmpiĭ, Fabiŭ, o l durere, ce vedĭ acuma singuratice şi coperite de spinişurĭ, fură odată Italica faimósă. Aci fŭ colonia învingĕtóre a luĭ Scipione : pe pămênt jace dărîmată îngrozitórea onóre a spăimêntătorilor murĭ, şi este numaĭ o măhnitóre reliquie a invincibileĭ séle ginte. Remas-aŭ numaĭ memoriĭ funeralĭ pe acolo unde rătăciră aldată umbre de marĭ esemple. Acest lan fu piaţă, acolo fu un Templu . . . Din tóte nu maĭ remaseră abia decăt semnele.

www.dacoromanica.ro

Ce păreaŭ stele picate
Séŭ fulgere înfocate . . .
Unde-s hatmaniĭ aceie
De buzdugan jucătorĭ,
Ce cu a lor voĭnicie
S'aŭ făcut nemuritorĭ ?. . .
. . . . . .
Ah ! unde-odinióră
Câmpiĭ se cutremurară
De biruinţĭ românescĭ,
De vaete duşmănescĭ,
Acolo plugarul mână
Leneşiĭ boĭ hăulind
Până când plugul s'anină,
Oase din pământ svĕrlind . . .
etc. etc. etc.

Cavalerul Stamate, ḑisă d. Urechiă, după ce în ănima sa găsesce tonurile grandióse în care cântă trecutul ţéreĭ séle, când prin antitesă vine a depinge presintele eĭ, vedeţi-l cum, sub ifluinţa *mijlocului seŭ sociale,* alunecă, cade în genul erotic, represintatorele maĭ cu esclusivitate al societăţiĭ fanariotice :

Ah! acolo ce zăresc ?
Vĕḑ de român copilițe
Cá se scaldă, şuguesc
Şi apoĭ împletind gâţe
Pe pajiste dănţuesc.
Insă una dintre ele
Saltă ca luna prin stele,
Fiind gingaşă la stat
Ca bradul tênăr şi înalt
Cu-ochişoriĭ seĭ ca mura,
Sprincéna pană de corb
Fiindu-ĭ întocmaĭ gura

www.dacoromanica.ro

Pe omăt de sânge strop
Cu ţîţele bourele
Chiar ca douĕ turturele..

Dér Stamati se revoltă îndată însuşĭ în contra spectacoluluĭ erotic ce depinge şi ănima luĭ reîmplăndu-se de sânte indignaţiunĭ contra decădereĭ ţereĭ séle, esclamă:

Ah! dér cum se póte ŏre
Se m'aprindă desfătare!.....

Şi atuncĭ, augur scump şi iubit al ănimeĭ Basarabianuluĭ, el cutéză, în faţa gâdilor némuluĭ seŭ, sub ameninţarea cnutuluĭ şi a Siberieĭ fără întórcere, sĕ profetiseze ḑiua apropiată a salvăreĭ, a reîntórcereĭ provincieĭ séle la sînul mameĭ patriĭ. . . .

Dar rĕsăriiŭ fără veste
De-o rază ce-a luminat
Spre a Iaşilor olat.
Mĕ uit şi'n aer se vede
De-asupra vechilor Iaşĭ
Geniul cel de nădejde
Crescênd ca un uriaşĭ
Si urḑind cu rîvnă mare
A ţĕreĭ re'nfiinţare. . . .

Poet al Basarabieĭ, Cavalerul Stamati a fost cea după urmă ramură remasă acolo din arborele înflorit al poesieĭ română dinainte de 1830. Cu mórtea luĭ, lebăda română şĭ-a ḑis vaĭ! pare-se, ultima sa cântare pe mormêntul românismuluĭ din Basarabia .... O! dér Lazăr reînvie ..... Se credem în venitorul românismuluĭ şi.... şi Basarabia va reveni!

www.dacoromanica.ro

PACEA DE LA CARLOVITZ

SI

ROMÂNII

Conferinta tinuta la Atheneu, in 25 Februariu 1878.

www.dacoromanica.ro

Dómnelor şi Domnilor!

Orĭ şi cât teoreticenii moderni refuză istorieĭ meritul de a ne învĕţa «*din cele trecute vremi se pricepem cele viitóre*», eŭ, carele nu-mĭ esplic un stejar secular fără o prealabilă ghindă atârnată de firul cel maĭ ţainic al rădăcineĭ, eŭ mĕ ţin încă de credinţa bĕtrânilor noştri cronicarĭ. Iată de ce caut mereŭ în trecutul nostru pildă şi învĕţătură pentru ḑilele de faţă şi lumină la cele viitóre.

— Este aceasta a face politică?

Sciŭ, este o vechiă şi binefăcĕtóriă deprindere, ba lege chiar a Societăţeĭ nóstre de a face mută şi surdă acéstă sală la tot graiul politic .... Vaĭ! ḑestul a cobit şi cobesce acel graiŭ în ogorul jelitor al ţereĭ; se cade dér se tacă aci... Dar nu este maĭ pucin adevĕrat că de óre ce, cum ḑice o cunoscută definiţiune : *literatura este espresiunea societăţeĭ*, apoĭ anevoiă s'ar puté face literatura uneĭ epoce fără a face şi politica care a influinţat, care a născut acé literatură....

Apoĭ între a nu face politică, politică în sensul ce nimicnicimea vremilor îĭ detere, şi între a frământa între noĭ întrebărĭ care privesc de aprópe naţionalitatea, fără de care nicĭ însĕsĭ această Societate a Ateneuluĭ n'ar maĭ putea esiste, şi mintea şi ănima D-vóstră a făcut tot-déuna deosebire. Acé deosebire mi-a îngăduit se vorbesc 14 anĭ de la acest loc, despre numeróse în-

www.dacoromanica.ro

trebărĭ din istoria și literatura nóstră naționale. Iară primirea bine-voitóre ce auditorul a dat cuvĕntuluĭ meŭ, negreșit am atribuit-o nu meritelor ce necĭ odată nu mi-am închipuit că am și despre care décă vre-o dată mi-aș fi făcut o mângâitóre ilusiune, s'aŭ găsit de ajuns cine se vrea a mĕ convinge, că nu le posed: frecuentarea numerósă a publiculuĭ de altă dată, aplausele încuragetóre din trecut și de astădĭ le am pus și le pun pe séma materielor alese pentru conferințe. Este dóră meritul telefonuluĭ care aduce la audul D-vóstră graiŭ dorit de la ființe din trecut, ce vĕ sunt scumpe....

Apoĭ și astădĭ, în loc de a vĕ propune o calătoriă în Japonia séŭ în centrul Africeĭ, îngăduiți-mĕ se vĕ aduc vorbă, *graiŭ* cunoscut ănimeĭ D-vóstre și care, de voiŭ isbuti în planul meŭ, va înfățișa și minților tinere mĕsura faptelor strĕmoșescĭ ca mĕsură pentru propriele lor fapte viitóre...

Domnilor și Dómnelor !

Cu dioa de 26 Ianuariu anul 1699 se încununéză lucrările unuĭ secol întreg și ale maĭ multorațiunĭ în față cu Imperiul Turcesc. Acéstă dată memorabilă este acé a subsemnăreĭ păceĭ dela Carlovitz, între Turcia, Austria, Veneția, Polonia și Rusia cu mediațiunea Anglieĭ și a Olandeĭ.

Tratatul de la Carlovitz este nu numaĭ puntul de plecare spre decădere a Imperiuluĭ otoman, dar și primul la carele Rusia împreună cu cele-l-alte puterĭ europene luă parte la regularea așia diseĭ chestiunĭ orientale. Eată cum *Hammer* vorbesce de acéstă pace de la care timp Turcia intrâ în o situațiune nouă vis-à-vis-de Europa:

« La conclusion de la paix de Carlowicz entre les Turcs et l'Autriche, Venise, la Pologne et la Russie, dont les nógociations furent si lentes, et qui se termina si glorieusement pour les chrétiens; cette paix qui si-

www.dacoromanica.ro

gnala la décadence des Ottomans, qui marque une des périodes les plus mémorables de cette histoire, et qui plaça l'empire ottoman dans une situation nouvelle vis-à-vis de l'Europe, mérite par ces raisons d'être rapportée ici dans le plus grand détail. De même que, dans l'histoire d'une guerre, quelques batailles sont dignes de fixer l'attention spéciale, soit par le nombre des guerriers qui y ont pris part ou de ceux qui y ont succombé, soit par le courage des combattans, soit par le talent et le bonheur des généraux, soit par les succès plus ou moins grands qui en ont été le fruit; ainsi, dans l'histoire des traités, quelques-uns se font remarquer par le nombre des puissances négociatrices et celui de leurs représentants, par la gravité et l'importance des intérêts qui y sont débattus, par l'habileté et le bonheur des plénipotentiaires, par la grandeur et la durée des résultats qui y sont obtenus. La paix de Carlowicz est célèbre à tous ces titres; et, si elle n'est pas la plus glorieuse, elle n'est pas la plus ignominieuse q'uaient acceptée les Ottomans; car les traités de Passarowicz, de Kaïnardjé et d'Andrinople, sont plus désastreux encore. En revanche la paix de Carlowicz fut plus avantageuse et plus glorieuse pour les chrétiens que les trois traités postérieurs que nous venons de citer».

Ce scop urmărit-aŭ puterile care aŭ ajuns se subsemneze tratatul de la Carlovitz? In aparență desrobirea țerilor crescine de sub jugul Turcieĭ, isgonirea chiar a Turcilor din Europa, isgonire care era predicată încă din secolul al 16-lea prin Roma în tóte staturile crescine. Acéstă cugetare, acéstă dorință găsi resunet în maĭ multe rândurĭ și în sînul poporuluĭ român. Mihaiŭ Vitézul este în primul loc încarnarea acesteĭ tendinţĭ a crescinătăţeĭ.

Dér manifestarea de o potrivă însemnată a eĭ sĕ întêmplă în ultima jumătate a secoluluĭ al 17-lea; este o eróre décă nu o omisiune cu intenţiune din partea acelor istoricĭ carĭ vorbind de pacea de la Carlovitz uită a numera între factorĭ de căpeteniă carĭ aŭ contribuit și

www.dacoromanica.ro

pregătit pacea de la Carlovitz, pre Românii din Moldova și téra Muntenéscă. Faptul că în diua de 26 Ianuariŭ 1699 nu se afla la Carlovitz și representanții ai Domnilor românĭ, D-vóstră martorĭ ai evenimentelor din Ianuariŭ și februariŭ 1878 'l veți înțelege fără sĕ fiŭ dator a'l esplica..... Fiă-mĭ îngăduit numaĭ, înainte de a vĕ aminti partea ce Românii luară în contra Turcilor, alăturea cu crescinii, după salvarea Vieneĭ de Sobieski, fiă-mĭ permis, dic, a vĕ spune pățeala însașĭ a Veneției intrată în asociațiunea crescinilor contra Turcieĭ. In curgere de peste 16 anĭ cât dură resbelul, republica venetică adusă beligeranților serviciele cele maĭ marĭ. Pentru ca armatele luĭ Leopold și ale Polonieĭ sĕ pótă cu isbândă bună goli Transilvania, Sclavonia și Basarabia de Turcĭ, trebuea ca Turcia se fiă nevoită prin vre-o diversiune la sud a chiama într'acolo o parte din puterile eĭ de la Dunărea. Veneția făcu acéstă diversiune și cu Românii-Morlacii din Dalmația, cuprinde de la Turcĭ numeróse pământurĭ de la capĕtul Istrieĭ până sub muriĭ Constantinopoleĭ. Cât ținu resbelul era un concert de laude pentru *brava Veneția*, dar resbelul terminat, dar Ungaria, Transilvania, Sclavonia golite de Turcĭ, Veneția începe a fi tratată de aliațiĭ sĕĭ ca o putere de a doua mână și, precum dice Hamer : «en sa qualité d'état de second ordre et se trouvant engagée dans les intérêts des grandes puissances, elle dut se résigner et accepter la paix qu'on lui dictait, pour ne pas avoir à soutenir seule une guerre continuelle contre l'empire ottoman. Elle restitue donc les villes conquises au nord du golfe de Corinthe et d'Egine et les fortifications de Lepanto, du château des Dardanelles sur la côte de Roumilie et de Prevesa, durent être démolies».

Așia dar «les intérêts des grandes puissances», iată supremul regulator al dreptățeĭ în fața popórelor micĭ : «Nunquam est fidelis cum potente societas ! » Auditorul meŭ, partea din el jună, va ține póte maĭ bine min-

www.dacoromanica.ro

te de cum ţinurăm noĭ, aceste vorbe înţelepte ale strămoşilor !

Si câte umiliaţiunĭ pentru a obţine dreptul ce-l dobândise cu marĭ sacrificiĭ, nu de a subscrie şi dânsa un tratat colectiv al tuturor puterilor, ci de a adera la un tratat încheiat de Imperatorele Leopold în numele eĭ ! Câte umiliaţiunĭ până se fiă primiţĭ representanţiĭ braveĭ republice de a lua scaun şi eĭ în curiósa sală a congresuluĭ de la Carlovitz, până ce fură nevoiţĭ se priiméscă a şedea, nu alăturea cu beligeranţiĭ, ci numaĭ alăture cu mediatoriĭ, alăturea cu Anglia şi Olanda. Si aceste umiliaţiunĭ se coperiaŭ sub vorba de *precădere* între ambasadorĭ ! După 16 anĭ de vărsare de sânge, de îngenuchiare prin resboiŭ şi a crescinătăţeĭ şi a Turcieĭ, cât pe ce era se re'ncépă din noŭ resbelul din causa numaĭ a neînţelegerilor de *precădere*. Ca se se împace pretenţiele de precădere ale tuturor, ca se nu se maĭ întâmple ceea ce se întâmplase ca un ambasador se alunge pre altul de la cortul de'ntâiŭ şi de la scaunul întâiŭ, un steeple chasse diplomatic de care adĭ am rîde décă vremile n'ar fi de pĕsurĭ, şi de grije... a trebuit creeriĭ îngenioşĭ aĭ greculuĭ Mavrocordat, unul din ceĭ doĭ representanţĭ aĭ Turcieĭ la Congres.

«Ces contestations quelques légères qu'elles paroissent en elles-mêmes, devinrent si sérieuses, que peu s'en fallut qu'on ne se separât sans rien faire. *Mauro-cordato* voyant que les choses étaient poussées trop loin, & craignant que tant de peines ne fussent infructueuses à cause de la hauteur des parties ; proposa un expédient qui concilia toutes les difficultés. Ce fut de bâtir la salle de la Conférence de forme ronde, avec autant de portes qu'il y avoit d'Ambassadeurs, ouvertes chacune du côté qui répondoit à leurs païs : les tentes devoient être placées de la même manière autour de la salle; en sorte que le premier jour du Congrès, chacun d'eux sortant de son pavillon d'un pas égal, ils entrassent en même tems dans la sale, se saluassent

www.dacoromanica.ro

mutuellement & à la fois, enfin prissent le siége qui se trouveroit devant eux, répondant exactement à la porte par où ils seroient entrés.»

(Cantemir Tom. IV, pag. 273).

Ascultaţĭ vĕrog acum şi ceremonialul curios al conferinţeĭ de la 26 Ianuariŭ, când se ţinu conferinţa ultimă pentru subscrierea tratatelor, subscriere de la care representanţiĭ Veneţieĭ fură esclusĭ : (Hammer, Tom. XII, pag. 468).

«Le 26 janvier 1699, à dix heures du mation, tous les plénipotentiaires et les médiateurs, à l'exception de l'ambassadeur Vénitien, se rendirent solennellement au lieu habituel des séances. Ceux de l'Empereur étaient précédés de cent cuirassiers en grande tenue et suivis de leurs voitures de gala et de leurs chevaux de main ; les plénipotentiaires turcs étaient escortés par un corps de janissaires et de spahis. Lorsqu'on fut arrivé à la salle des conférences, on donna lecture des traités conclus avec l'Autriche, la Pologne et Venise, mais on attendit pour la signature jusqu'à onze heures trois quarts, par déférence pour le reïs-efendi Rami, auquel ses calculs avaient appris que depuis longtemps il n'y avait pas eu une conjonction d'astres aussi heureuse que celle qui devait avoir lieu à cette heure du jour qui éétait un lundi (1). On signa, montre en main, les trois minutes des traités ; puis on ouvrit les quatre portes de la salle, afin que tout le monde pût se convaincre que la paix était définitivement conclue, et répandre au-dehors cette heureuse nouvelle. Aussitôt des courriers partirent pour Vienne, l'Angleterre, la Pologne et Venise, et les ambassadeurs se donnèrent mutuellement le baiser de paix (2). Une triple salve d'artillerie, répétée par les canons de Peterwardein et de Belgrade, an-

(1) *Pregando che si sottosscrivesse a hora undeci e tre quarti. essendo allor una congintione delli astri fortunatissima, qual in longo tempo non si rineon trarebbe tanta fortunata.* Port, p. 203.

(2) *Si diedero gli ambassadori l'osculum pacis.* Port., p. 203 et la *Relation détaillée.*

www.dacoromanica.ro

nonça aux peuples, fatigués d'une si longue guerre que le moment était arrivé où ils allaient enfin jouir de quelque repos.»

Venezia nu subscrise direct acéstă pace!!

*

Se încheiŭ aci digresiunea menită a vĕ arĕta nedreptatea ce suferi Veneția de la aliațiĭ sĕĭ.

Fost-aŭ acum aĭ noștrĭ în alianța creștinilor în contra Turcieĭ? Luat-aŭ vre o parte la evenimentele pregătitóre păceĭ dela Carlovitz?

Istoria luĭ Serban-Vodă Cantacuzino, a luĭ Brâncovénu și C. Cantemir respunde afirmativ. Toțĭ strategiciĭ și politiciĭ Europeĭ recunoscéŭ în tóte scrierile lor că Turcia nu póte fi adânc lovită decăt dĕcă și Moldoveniĭ și Munteniĭ vor lua parte la cruciată și d'aceea Domniĭ citațĭ fură mereŭ și mult solicitațĭ de a intra în cruciada la care îndemna Papa. Cu toțiĭ și maĭ ales Imperatorul Leopold înțelegĕ că numaĭ Domniĭ Moldoveni ocupând la Prut o parte din armata tătărĕscă și turcă de Bugeac și domnul Muntĕn ocupând altă parte de Turci la Dunărea, putea se ducă la bun capĕt asediul cetăților turcescĭ din Ardĕl. In «*Scrittura dela di fesadi Transilvania fatta al Cardinale Paravicini*», ancă din 1598 se probase că nu se póte învinge Turcia dĕca ea păstrĕdă ca amice orĭ aliate «*le tre provincie di Transilv. di Valachia e di Moldavia, quali sono tre grandi, abondanti et perpetue dispense che apportono vittuaglie a Constantinopoli.*»

«*Proclamacion catolica a los principes christianos sobre la union a la sacra liga contro el ottomano impero*» a episcopuluĭ Alonso de Santo Thomas dela Malaga (tipărită la Barcelona în 1684), dice Principilor Regilor și Imperaților Europeĭ se se scóle toțĭ improtiva Turculuĭ, căcĭ pot se se rademe pe concursul Moldovenilor și al Muntenilor...

O scrisóre a regeluĭ Polonieĭ din aceeașĭ vreme arĕtă

www.dacoromanica.ro

că necĭ o dată nu fusese maĭ oportun resboiul contra turculuĭ, de ce? Pentru că Valachia, Moldova . . . eraŭ gata a se rebela contra Turculuĭ . . .

In «*discorsi per opporsi alla potenza de'Turchi.*» (Manuscript din Milano—IV. 6—N. 3), se arétă pericolul în care fu un moment Leopold de a se vedea înconjurat în Transilvania și Ungaria, cu oștirĭ Turcescĭ venite pe la Nordul Moldoveĭ. Și atuncĭ diplomația austriacă și papale dic: «Non dimeno bisogna pure oltretanto negotiare con detti Principi (aĭ Mold. si Munteniei) il re Polaco et Moscovita e far sforze fargli risolvere di venire agli affetti iscorso in conformita delle buone parole...

In un alt «Discorso dela potenza del Principe di Transilvania» (Bibl. Univer. din Geneva E IV. 5), se scrie Papeĭ că Principele de Transilvania «Oltra il valor proprio può aiutor la Christianità in tutti questi modi, *con l'adherentia de'Vallachi et Moldavi.*

Nevoit fu dér împăratul Leopold la curtea caruia nu se putuse încă de bună sémă uita vitejiele luĭ Mihaiŭ Vodă în Ardeal, nevoit fu, dic, de a arunca câte o câutătură maĭ galișă — spre Bucurescĭ și Iașĭ, cu deosebire spre Bucurescĭ, unde dupĕ ridicarea asediuluĭ Vieneĭ gravita tótă crescinătatea din Orient. Intr'adevĕr Serban Cantacuzino «avea bună nădejde că va desbate tótă Crescinătatea din Țarigrad în cóce de sub mâna Turcilor» Imperatul Leopold cunoscênd însemnătatea luĭ Serban Cantacuzino în fața crescinilor de sub Turcĭ și nedesprețuind nicĭ o armată care dispunea de 40 de tunurĭ, nu promitea nimic maĭ puțin luĭ Serban Cantacuzino, décă se va alia cu crescinii, decât clironomia coróneĭ bizantine. In adevĕr Serban era pivotul în jurul căruia gravitaŭ ómenĭ și lucrurĭ în Orient: la curtea luĭ Serban petrecea patriarcul din Constantinopole, în școlele luĭ Serban reînvĕțaŭ crestiniĭ din Orient patriotismul; cu baniĭ ţĕreĭ luĭ Serban se întreţinéŭ bisericile crestine ale Slavilor din imperiul turcesc. Serban chiama la alianță pre Țariĭ Petru și Ión Alexievicĭ, cariĭ și eĭ recunoscéŭ că

www.dacoromanica.ro

rege Constantinopoleĭ urma se fiă Serban Cantacuzino, care, sincer aliat al crescinilor, aduse din acel moment fórte marĭ serviciĭ aliaţilor seĭ.

In Moldova, cu tóte greşelile Turcilor se afla, încă din secolul al 16-lea douĕ curente politice: unia din sfetniciĭ marĭ aĭ ţereĭ ceréŭ ca ţéra se nu se depărteze de la legăturile eĭ cu Turciĭ, éră alţiĭ dovedéŭ că mântuirea ţereĭ era în alianţă cu crescinătatea. Serban Cantacuzino se puse în bună înţelegere cu acéstă partidă şi lucră din tóte puterile ca se aducă şi pre Moldova în alianţă cu Leopold. Când Duca Vodă dar se întorcea dela Viena, Moldova 'l inlăturèză de la domniă şi chiamă la tronul eĭ pre Petriceĭco-Vodă carele îndată 'şĭ îndreptă oştirea împreună cu ajutorul Polonieĭ în contra Bugeaculuĭ, ca se alunge din el pre Turcĭ şi pre Tătarĭ, combinându-şĭ mişcarea militară cu acéa a nouluĭ aliat ce Serban Cantacuzino dăduse crescinităţeĭ în persóna Ţarilor rusescĭ. Petriceĭco-Vodă sincer aliat al crescinătăţeĭ ĕşĭ inaugură alianţa prin renunţare la posesiunea Ucraineĭ, ţéra ce Turciĭ o dăduse luĭ Duca domnul Moldoveĭ. Mergênd ca să desbată pre crescinĭ de sub robia turcéscă, Românii din capul loculuĭ probéză că nu ămblă după nedrepte cuceriri asupra chiar a crescinilor. Décă este un D-deŭ acolo sus, nu va ţinea el sèmă de asemenea frumósă şi crescinéscă cugetare a bunilor noştri?

Cum în lume totul se reduce la acţiune şi reacţiune, dicém de curênd in o lectură, la Galaţĭ, acţiunea luĭ Petriceĭco-Vodă, aliatul secret al luĭ Serban Cantacuzino se lovesce îndată de contra-acţiune, din nemulţămirea ce căşunédă Moldovenilor purtarea neasteptată, la trecerea lor în ţéră, a crescinilor veniţĭ în ajutorul luĭ Petriceĭco-Vodă, în espediţiunea din sudul Basarabieĭ. Reacţiunea aceasta triumfă un moment după învingerea luĭ Petriceĭco-Vodă de Turcĭ, dar Serban Cantacuzino isbutesce a întări curentul politic în care se afla bărbaţĭ ilustri ca Miron Costin, ca frate-seŭ Veli-

www.dacoromanica.ro

cĭco, ca Apostol Catargiu, ca Ilie Drăguțescu, ca Savel Smuncilă. Serban face ca tronul țereĭ se se dea în Februariŭ 1684 rudeĭ séle, luĭ Dumitrașcu-Vodă-Cantacuzino. Serban înțelegea că décă nu putea se întrunéscă ambele domniĭ române spre a conduce oștirile naționalĭ alăturea cu ale crescinilor în contra Turcilor, era mijlocul de a ajunge la acelaș rezultat, aședând pre tronul Moldoveĭ pre uu *alter ego*, în lipsa luĭ Petriceĭco-Vodă. Acesta, cu Miron Costin și ceĭ l-alțĭ emigraseră în Polonia. Nu vom face, căcĭ nu respunde scopuluĭ nostru de astă séră, istoria domnieĭ luĭ Dumitrașcu-Vodă, acel domn, cum dice Neculcea, nestătător la voróvă, telpiz, amăgitor, giambaș de ceĭ dela Fanar, care nu realiză de loc așteptarea politică a luĭ Serban Cantacuzino. Acesta înțelegênd că perderea bunuluĭ temeiŭ în care Moldoveniĭ țineaŭ cuvêntul luĭ, era neînlăturată de a maĭ remânea mult domn Dumitrașcu-Vodă, se grăbi a-ĭ aduce detronarea. La curtea luĭ Serban petrecea Buhuș Hatmanul carele dupe sfatul luĭ Serban chiămă maĭ mulțĭ boerĭ din Moldova la Bucureșcĭ și se învoiră se alégă un noŭ Domn, pre Cantemir. Nu eraŭ negrișit toțĭ boeriĭ ómenĭ de trébă.. Unde era țéra acésta décă boeriĭ eĭ eraŭ din vechiŭ bunĭ patrioțĭ și ómenĭ stătătorĭ la cuvênt! Pela 1670, unul din eĭ nu fu maĭ pucin decât ceea ce se numesce în l. francesă, un chevalier d'industrie: «En 1670 il vint à Paris un personnage qui se qualifiait pompeusement de prince de sang ottoman, bacha plénipotentiaire souverain de Jérusalem, Chypre, Trébizonde etc. et qui fit imprimer, comme étant sa propre histoire, un récit d'aventures merveilleuses. C'était tout simplement un chrétien de Valachie, qui forcé de quitter sa patrie à la suite d'une aventure scandaleuse, s'était enfui à Constantinople, y avait embrassé l'islamisme et s'etait mis à courir le monde en débitant force mensonges. (Curiosités biographiques. Page. 313). La ocaziunea alegereĭ de la curtea luĭ Șerban eraŭ, negrișit, nu numaĭ *boerĭ de trébă*, de aceea se și vedu înc'o dată o scenă

www.dacoromanica.ro

durerósă pentru istoricul ţereĭ. Vedĭ Neculcea pag. 25, Letop. T. II.

Primul moment al domnieĭ luĭ Const. Cantemir a fost turburat de o revoluţiune de care nu voiŭ uita de a vĕ vorbi maĭ la vale. Cât privesce politica din afară Cantemir era hotărît se stea alăturea cu Crescinii.

*

Mult s'ar fi putut folosi alianţa crescină de la concursul ambilor domnĭ strâns înţeleşĭ, décă în curând nu ar fi fost siliţi se ia mĕsurĭ de asigurare a neatârnăreĭ lor ameninţată de către chiar crescinii. In adevĕr, aliaţiĭ otăriseră maĭ nainte, in secret, după invingerea Turcilor, se împartă ţerile române : —In instrucţiunile date de Papa Cardinaluluĭ Caetano (1596) i dicé....

«Della Moldavia sera necesario che V. S. illustris; da principio seppa che partite si puó prendere per le pretenzione, che ci hano le corone di Ungaria et di Polonia, pero se si potesse conservar quella Provincia cosi in sospiro per **poter poi nel fine della guerra aggiudicarla a che ella appartenesce** di ragione, questo senza dubbio piacerebbe piu a Cesare et al Transilvano, et sarebbe piu conforme alla giustizia. Ma quando nel toccar questa corda ella vederne, che i Polachi si offendisero, poi che veramente non hanno altro, che confine col Turco, ne altro commodita **ove dilatarse i termini del lor Imperio**, sara necessario accomandarsi al tempo perche il Transilvano ha gia promisso di non discostarsi in suo di quelle, che ordinara S. M-ta Cesarea la quale in questa materia doveva haver dato a gli amb-ri suoi ordini risoluti, basta che nel principio V. S. Illus-ma non dia *segno di destinar la col giudizio suo ne all'una parte ne all'altra*, per non rendersi sospetto. **L'utile publico pare, che ricordi, ch'ella rimanga a Polachi, et la Valachia al Transilvano, perche questo, et quelli** attendano accaciare il Turco dalle piazze, che ritengono in esse pro-

www.dacoromanica.ro

vincie, ma e possibile il defenderle, perche non hanno fortezze di momento, ne e facile il fabrincarle, et corta a nemici per mari et l'entrata libera et commoda.

A'Polachi non si puo mettere inanzi alcun esca (?), per che il dire, ches allarghino verso la Tartaria Precopense, et, avvicino alla Taurica, come alcunsi hanno discorso, qui e proposta che prosupponeria poca noticia dall'Historia passata et dello stato del paese, che occupato nei altri tempi da Polachi non e stato riputato utile ne fosse possibile a mantenersi **Ma col Dominio della Moldavia** ponno ben pensare di assicurarsi per sempre da 'i Tartari, a quali non saria facile il passare, ne possibile il ritornare, quando fossero impediti i passi...

In dilele aceste unde audul nostru e lovit în Bucurescĭ de limbĭ atât de *cacofonice*, îmĭ veţĭ voi bine de a vĕ fi cetit acest pasagiu maĭ ântêiŭ in însăşĭ limba italiană . . .

Pre când Impĕratul Leopold prin ambasadorĭ secreţĭ trata de alianţă cu Cantemir la Iasĭ, precum se vede acésta şi din călĕtoria jesuituluĭ francez D'Avril, Domnul Moldoveĭ află că Polonia se înţelesese cu Impĕratul Leopold ca dupĕ învingerea Turcilor se păstreze Sobieski Moldova séŭ o parte din ea..... O fi invocat şi dânsul niscaĭ duióse amintirĭ ale străbunilor... dóră de la Dumbrava Roşie !

Si *apropos* de suveniri de familiă, permiteţĭ-mĭ sĕ amintescŭ d-vóstră o anecdotă din resbelul franco-chinezŭ, de sub Napoleon al III-lea. Un *piu-piu* frances *pur-sang* parisian dăresce nisce minunate găinĭ în curtea unuĭ ţĕran chinezŭ. Pe dată începe a da otrocóle în jurul curţeĭ fiuluĭ ceriuluĭ, imprăştiind, pe furişŭ, după el fărimiturĭ de pâne. Găinile se grăbesc a se lua după frances ciupind fărimiturile. De o-dată el se opresce şi în faţa chinezuluĭ care stătea în pragul caseĭ, începe a-şĭ da cu pumnĭĭ peste cap şi a se boci . . .

— Ce este, musiu frances? întrébă induioşet chinezul, venind lângă el.

www.dacoromanica.ro

— Ce sĕ fiă ? Vedĭ, găina cea moțată ? . . . uite acélaltă cu crésta la o parte . . . și ceélaltă încălțată . . . m'aŭ cunoscut . . . sunt mama, sora mameĭ și o verișóră a mameĭ mele . . .

Francesul scié că Chineziĭ credu în metempsicosă :

— Sĕracele rudele mele ! vaĭ sĕracele rudele mele ! . . .

— Sĕrmane omule, dice chinezul stergêndu și el o lacrimă : aide, nu maĭ plânge, ieți rudele . . .

Nu cumva . . . Poloniĭ credusera că Moldoveniĭ ca și chinezul vor prinde înșiĭ *găinele* ce poftea *suvenirile* lor de familia ? . . .

Și nu era o calomniă la adresa Polonieĭ scirea ce primise Cantemir. Dovédă mersul oștirilor luĭ Sobieski prin Moldova, dupĕ aceea, dovédă cele petrecute apoĭ câțĭ-va anĭ dupĕ aceea în congresul de la Carlovitz. Și atuncĭ. în fața amenințărilor țereĭ dela crestinătate, Moldoveniĭ cariĭ le cunosciaŭ, îndemnaŭ pe numerośiĭ partizani aĭ alianțeĭ cu creștinătatea sĕ se deslege de dânsa căcĭ: «de lăudat este fiă-care domn se fiă spre partea crestinéscă eăcĭ acéstă țéră căcĭ traiesce până acum ca țéra creștină trăesce, dar nu fără temeiŭ necĭ fără de socotélă, ca în loc de mântuire se-s'aducă risipă și cumpănă.»

Aceste sfaturĭ înțelepte, din nenorocire nu aflară tótă primirea dorită și mulțime de Moldovenĭ, la îndemnul luĭ Serban Cantacuzino, carele încă tot credea în parola aliaților crescinĭ, se duseseră în armata luĭ Sobieski care intră în țéră. «Polonum enim Principem ultro sequantur non solum Çosachi, Turcorum terror, sed et plurimi nobiles Poloni, Ungari, Germani, Itali, Valachi, suis expensis, spe *Gloriae*... (Proclamacion Catolica)» Dela primiĭ pașĭ aĭ armateĭ, Cantemir înțelege că objectivul luĭ Sobieski nu era însă isgonirea, împreună cu Cantemir a Turcilor și Tatarilor din Basarabia, ci ocuparea *Moldoveĭ*. (Cantemir Tom. III, pag. 310, 311, 312, 314).

www.dacoromanica.ro

Maĭ mulțĭ anĭ alianța cu Cantemir și cu Serban folosĭ luĭ Leopold căcĭ și Turcĭ și Tătarĭ, temêndu-se de acésta fură silițĭ a-șĭ împărți puterile și a lăsa multe oștĭ în Buceag și în cetățile Camenitz, Hotin etc.

Faptele luĭ Sobieski însă și ale acelor-lalțĭ aliațĭ aŭ rumpt pre Const. Cantemir și mórtea nu târdiŭ aŭ desfăcut pre Serban Cantacuzino de alianța cu crescinătatea și étă cum la 26 Ianuariŭ 1699, Românĭ n'aŭ fost representațĭ la Carlovitz. Si acolo *de noĭ fără de noĭ* s'aŭ tratat. Ambasadorul polon Stanislaŭ Mikesnoski, voevodul Poznanieĭ, nu vroea se subscrie pacea cu Turcĭ de cât cu condițiune se i se cedeze cincĭ cetățĭ și mănăstirĭ din Moldova. Unul din ambasadoriĭ Turcieĭ îĭ obiectă rîdênd că Turcia nu putea da pământ ce nu era al eĭ....

Acele dile de rușine pentru Europa și de amar pentru noĭ a trebuit se inspire luĭ M. Costin durerósele versurĭ din *Viéța lumeĭ*:

A lumiĭ cânt cu jale cumplită viéță
Cu grijă și primejdiĭ, cum este o ață
Pré-subțire și'n scurtă vreme trăitóre...
O, lume vicléně! lume înșelătóre!

Trec dile, trec ca umbra, ca umbra de véră;
Cele ce trec, nu maĭ vin, nu se întorc éră,
Trece vécul desfrĕnat, trec aniĭ cu rótă;
Fug vremile ușóre, fug și nicĭ o pórtă

A le opri nu póte: și maĭ mult cumplite
Lucrurile asteĭ lumĭ merg tot prăvălite;
Și ca apa în cursul seŭ cum nu se opresce,
Așa cursul lumi'n vecĭ nu se contenesce!

Fum și spudă tóte sunt; visurĭ și părere
Sunt petrecerea lumiĭ ș'a lumiĭ durere!
Dice David proorocul: „viéța este flóre,-
„Nu trăesce, ci'n dată o vedĭ peritóre;
. . . . . .

www.dacoromanica.ro

Vremea 'ncepe ţerile, vremea le sfĕrşesce,
Indelungate domnii vremea premenesce;
Vremea petrece tóte: necĭ o 'mpĕrăţiă
Se stea 'n vecĭ nu o lasă; necĭ o avuţiă

A trăi mult nu póte. Unde's ceĭ din lume
Marĭ împĕraţĭ şi vestiţĭ şi cu slăvit nume?
Unde-s aĭ lumiĭ stăpânĭ? unde este Xerxes?
Alexandru Macedon? unde-ĭ Artaxerxes?

August, Pompeiŭ şi Cesar, unde sunt în lume?
Pre eĭ toţĭ vremea i-a spart, ca pre nisce spume!
Fost'a Chirus împĕrat, vestit în resbóie.
Cu avere peste toţĭ, plecându-şĭ sub voie

Pre Persĭ, Chaldeĭ, Tătarĭ şi Asia tótă....
Cată la ce l'a adus norocul cu rótă!
Prinsu-l-a o femee, ĭ-a pus capu'n sânge
Saturăte de mórte, Chirus, şi te stinge:
. . . . . .

Că Dumneḑeŭ a vĕrsat tóte cu sorocul,
A poruncit la un loc sĕ nu stea norocul,
Iar când sunteţĭ fericiţĭ, vremea cursul vostru
Il taiă: aşĭa este întreg traiul nostru!
. . . . . .

De aceea cată ómenĭ, sfărşitul cum vine:
Cine nu-l socotesce nu-l privesce bine!
Sfărşitul dă laudă, orĭ face ocară:
Multe începuturĭ pré dulcĭ ajung pré amară!

Căcĭ mórtea fără de veste calcă orĭ-ce casă
Domnéscă împăratéscă, pre nimenĭ nu lasă;
Bogatul şi sĕracul, cel frumos, cel tare....
Vrăjmaşa mórte prieten pre nimene n'are!

Aşia ne pórtă lumea, aşia ne amăgesce,
Aşĭa ne înşélă, surpă şi batjocorăsce:

www.dacoromanica.ro

Născându-ne murim, murind—praf şi cenuşă,
Printr'acéstă lume trecĭ, cum trecĭ printr'o uşă !

Stiţĭ acum care fu în acele dile de cumpenă mare pentru pământul românesc, sciţĭ care fu scăparea nóstră ? Nicĭ o alianţă nu maĭ era posibilă, dér vechia, strămoşasca împotrivire pe tóte căile la duşmanĭ singură maĭ remăsese. Dér Const. Cantemir nu avea oştire şi Hatmanul Velicĭco, fratele luĭ Miron Costin, în fruntea puţinelor trupe ce maĭ remăseseră nu putea împedeca bandele de Polonĭ se prăde şi se pustieze ţéra în care intraseră cu nume de aliaţĭ.

N'avea oştire Const. Cantemir ? N'aŭ avut-o până nu şi-aŭ adus aminte că fiă-care Moldovén era un oştén şi atuncĭ în câte-va dile adună 5000 de Moldovenĭ şi ese în pripă înaintea luĭ Sobieski mântuitorul Vieneĭ şi-ĭ dice : De aĭ veni ca aliatul meŭ nu te-aĭ pogorî în vale până n'aĭ lua Camenița şi până ce Turciĭ n'ar deserta Hotinul, ci viĭ cu gândurĭ duşmănescĭ în protiva ţereĭ mele ! Şi atuncĭ urmă memorabila bătăliă de la Boian în care ceĭ 5000 de Moldovenĭ strămoşĭ de-aĭ regimentuluĭ al XIII-lea de la Grivița, sdrobiră oştirea polonă de 25,000 de ómenĭ sub comanda mareluĭ Sobieski mântuitorul Vieneĭ.

Şi puţin timp după aceea un simplu călugăr apăra mănăstirea Trierarhilor dela Iasĭ în contra luĭ Sobieski şi-l facé cu ruşine se ridice tunurile cu care încunjurase mănăstirea.

Şi puţin timp dupe aceea se întâmplă epica apărare a cetăţeĭ Némţuluĭ.

« Trouvant sur sa route la forteresse *Nemez* ; il l'attaque & s'en empare, non sans difficulté. Car les habitans l'avoient abandonnée : & il y restoit seulement dix-neuf chasseurs *Moldaves* que le hazard y avoit amenés. A l'approche du Roi de *Pologne* ils ferment les portes, lévent les ponts, & refusent d'admettre le Roi. Ce Prince ignorant l'estat de cette pretendue garnison, cannone la place pendant quatre jours ; nos chasseurs se

www.dacoromanica.ro

défendent avec vigueur, tuënt cinquante *Polonois* & le maître de l'artillerie. Le cinquieme jour ayant perdu dix de leurs camarades, ils capitulent à condition d'avoir la liberté de se retirer ou bon leur sembleroit. Spectacle surprenant! L'on voit sortir six hommes qui en portoient trois autres sur leurs épaules, parce qu'ils étoient blessés. En ce moment, tous les sentimens d'admiration, de honte, & de rage se succèdent dans le cœur de Sobieski ; il demeure interdit, & n'ouvre la bouche que pour commander qu'on les pende : puis il les renvoye avec éloge, sur ce que *Jablonowski* le fait souvenir qu'il a donné sa parole de les laisser aller en liberté.» (Cantemir Tom. 3, pag. 368).

Iată ce fel de cetăţĭ vrea se ocupe ambasadorul polon în Congresul de la Carlovitz ! Dar Europa amintindu-şĭ de Boian, de Treĭ-Erarhĭ, de Niamţu , Europa găsi încă destulă ruşine ca se nu priméscă a subscrie şi a susţine cererile pe care Polonia avea se le plătéscă nu târdiŭ atât de dureros.

Domnilor şi Dómnelor !

Din cursul evenimentelor pre care «*grosso modo*» le amintirăm, observatorul drept şi nepărtinitor a putut lua convingere că în jumătatea de pe urmă a secoluluĭ al XVII-lea Românilĭ şi-aŭ făcut datoria cătră crescinătate, ér eĭ de la crescinătate nu aŭ priimit de cât trădare. O altă concludiune spre mărirea numeluĭ român este că ţerile nóstre aŭ respins tot-dé-una ideea de cucerire , dér de asemenea nu aŭ cruţat ultimul ban al vistierieĭ şi ultima picătură de sânge pentru a-şĭ păstra neatinsă individualitatea naţională şi întregimea hotarelor séle. Minunată este manifestarea cugetăreĭ Românuluĭ din secolul al 17-lea şi din ce în ce maĭ luminósă a uneĭ consciinte depline a individualităţeĭ séle, nu numaĭ române, dér chiar latine. Incongiurat de neamurĭ de sânge deo-

www.dacoromanica.ro

sebit, inundat de aceste popóre, Românul departe de a se agrega la vre unul din aceste în dilele de amenințare, maĭ mult ca orĭ când atuncea chiar proclama în tóte chipurile individuatitatea sa propriă și însemna cu stăruință hotare dispărțitóre etnice între el și toțĭ vecinii. Tótă literatura secoluluĭ al 17-lea de carea 'mĭ propun, ora nepermitêndu-mĭ adĭ, a vĕ vorbi în altă conferință, tótă litteratura română din secolul XVII tinde la acest scop, a dovedi *latinitatea poporuluĭ român;* ideea romanității este atât de predomnitóre în cât pe când Miron Costin numesce *mahlearĭ și amăgeĭ* pre adnotătoriĭ de cronicĭ Eustatie Logofĕtul, Misail Călugărul și Simion Dascălul, numaĭ pentru că susținuseră nelatinitatea Românilor, pe când Miron Costin nu se sfiesce de a cânta acéstă românitate chiar la Curtea polonă, în țéră unde Dositeiu dice că:

„Trajan aŭ întins Românésca limbă,
De bun ném și ferită dela calea strîmbă;

cu puțin maĭ nainte nu se găsise un titlu maĭ potrivit unuĭ codice de legĭ, de cât acela de *Carte românéscă.*

Veacul luĭ Mateiŭ Basarab și a luĭ Vasile Lupu aŭ început lupta în contra alterăreĭ etnice a Românilor. Deșteptarea nóstră în direcțiunele posibile în secolul al 17-lea s'aŭ făcut pe temelie românéscă, de la cea dântêiŭ carte tipărită în 1560 până la traducătoriĭ cărților bisericescĭ din Domnia luĭ Serban Cantacuzino, până la Miron Costin și nemuritorul Dositeiŭ. Toțĭ cu toțiĭ ținură a proba că: «póte și în limba nóstră orĭ-ce dăscălie și învĕțătură pre limba românéscă» (Miron Costin, viața lumeĭ).

*

Intre consecințele neîntârdiate ale păceĭ de la Carlovitz fu că:

«D'un côté, elle mit fin à l'obligation humiliante où

www.dacoromanica.ro

se trouvait l'empereur d'Allemagne de payer annuellement des sommes considérables à la Porte, au tribut de Transylvanie, à la rente servie par Venise pour la possesion de l'île de Zante, au tribut que payait la Pologne au Khan des Tatares; d'un autre côté, la Porte, y reconnut pour la première fois, sous la forme de mediation, le principe du droit d'intervention des puissances européennes dans un intérêt commun».

Curiosă e logica diplomaţieĭ! pre noĭ până acum ne aŭ tot declarat de vasalĭ aĭ Turcieĭ pentru că, după tratatele nóstre cu Turcia, i plăteau un *peşcheş* anual, uitând că până la pacea dela Carlovitz numeróse ţerĭ din Europa plătiaŭ Turcilor nu un peşcheş ci adevărate tributurĭ.

Consecinţele cele maĭ însemnate ale păceĭ dela Carlovitz fură:

1) Inceperea neîndoiósă a decădereĭ Turcieĭ; 2) înririurea din ce în ce maĭ predomnitóre a Fanarioţilor la Bizanţ, în urma servitilor luĭ Mavrocordat la Carlovitz. Şi al 3-lea Românilĭ sunt fatalmente împinşĭ se graviteze pe lângă Rusia, carea singură la Carlovitz n'a iscălit o pace definitivă ci numaĭ un armistiţiu de douĭ anĭ şi care decĭ, credéŭ Românilĭ, că singură va maĭ putea precumpăni nedreptatea Turcilor.

Incă nu năpădiseră peste tot asupra ţereĭ Grecilĭ din Fanar, dér ceĭ carilĭ sub Dumitraşco-Vodă se substituiseră boerilor românĭ plătiră, scump încercarea da a desnaţionalisa ţéra cu ajutorul comunităţeĭ de religiune. angăduiţi-mĕ se vĕ amintesc aci revoluţiunea naţională în contra grecilor la căderea din tron a luĭ Dumitraşco-Vodă Cantacuzino.

Ceea ce era în credinţa Seraskieruluĭ numaĭ o schimbare de Domnia producătóre de bacşişurĭ, în Moldova lua aspectul uneĭ adevĕrate revoluţiunĭ naţionale şi sociale. Acéstă revoluţiune sbucni teribilă în contra Grecilor, din moment ce Dumitraşco-Vodă mazilit, téra remase sub căĭmăcămia Vorniculuĭ Iòn Racoviţă până la ve-

www.dacoromanica.ro

nirea luĭ Cantemir. In fruntea acesteĭ mișcărĭ contra Grecilor era Armașul Fleondrea, fratele seŭ Ghiorghiță Ciudin, Mitrea Căpitanul, Milestiĭ și altiĭ cariĭ când Dumitrașco-Vodă 'șĭ luă diua bună bocindu-se de la norod pentru a fi dus la Constantinopole ca mazil, cutrieraŭ Iașiĭ și aminteaŭ Tătărășenilor și Păcurarilor miseliile și nedreptățile Domnuluĭ și ale Grecilor luĭ. Revoluția pe care Serban-Vadă o croise sĕ fiă politică, nimenĭ nu putuse s'o împedice de a deveni și socială. Buboiul era coptŭ și puroiul țîșni din tóte părțile. Atuncĭ pre când boeriĭ Caimacamĭ scotea de la încbisórea Turculuĭ Husain-Bey, care venise cu firmanul pentru Cantemir, pre când dic boeriĭ Caimacamĭ, scoteaŭ din fere pre Todirascŭ Cantacuzino, vistiernicul luĭ Dumitrașco-Vodă și (corb la corb nu-șĭ scóte ochiĭ) 'l scăpa de a da séma de risipa țĕreĭ, orașul întreg se burzuluia asupra Grecilor, urmărindu-ĭ cu pietre și bețe de era, dice Neculcea, curtea domnéscă plină de ómenĭ și pe ziduri staŭ ómeniĭ. Mult rabdă sermanul popor, dér cumplit este leul în deșteptarea luĭ ! Opresoriĭ nu maĭ găsiaŭ gaură de șérpe pentru a se ascunde. Care din eĭ nu aveaŭ multe păcate pe conștiință? Maĭ vârtos cata mulțimea pre un Grecŭ numit Saraeni care predase nepedepsit țéra și pre unia din boeriĭ resturnătorĭ aĭ luĭ Dumitrașco-Vodă. Saraeni alérgă la Husein-Bey : Aman ! mărite Dómne, Moldoveniĭ ne ucid. Un aman grecescŭ însoțitŭ de pungĭ cu banĭ nu putea sĕ nu fiă ascultat de Husein-Bey. Ș'apoĭ nicĭ luĭ Serban-Vodă nu putea place cursul ce luase lucrurile. In definitiv Dumitrașco și verul sĕŭ Todirașco Vistierul eraŭ tot Cantacuzinĭ ca și Serban : trebuea decĭ evoluțiunea socială înadusită. Permis noroduluĭ ca la eșirea luĭ Dumitrașco-Vodă din Curțile Domneștĭ însoțit de Husein-Bey se asculte dicerile din surle, trimbițe și tobe ; permis chiar noroduluĭ de a 'l *sudui și hâtcâi*, cum dice Neculcea, ba chiar pe icĭ-colea de aĭ arunca cu pietre și cu lemne, dér a se atinge de Grecĭ la o altă, nu-ĭ maĭ putea fi permis. Și când Armașu

www.dacoromanica.ro

Fléondrea prindênd pre grecul Mavrodin Paharnicul 'l judecă înaintea mulțimeĭ și 'l légă călare pe un calŭ deandósele, numaĭ în cămașe, poporul căruia Grecul Mavrodin și aĭ sĕĭ nu-ĭ lăsase nicĭ cămașa se mulțămea sĕ 'l primble ast-fel călare la Copoŭ, diua mare, de-ĭ dicea feciorĭĭ ce 'l ducea : « Di, Grece, calŭ murg la fôntâna Bordeĭ.» Iar el, scrie Neculcea (pag. 252, Tom. II) nu putea dice cal murg la fôntâna Bordeĭ, ci dicea. «Alogo murgo sto funtina Bordi». Apoĭ asemenea zaefet pe Capul Grecilor nu putea conveni motori lor revoluțiuneĭ contra luĭ Dumitrașco-Vodă și Husein-Bey, provocat de bună sémă de uniĭ boerĭ, alérgă degrabă în oraș cu Turciĭ seĭ și începe a bate și a imprăștia mulțimea, și prinde pe unul dintre Milești pe care 'l bate rĕŭ cu buzduganul.

Revoluțiunea fu înăbușită și mulțĭ din Greciĭ urmăriți și hâtcăiți de popor în rescularea sea vor reveni, de nu sub Cantemir, cel mult sub următoriĭ luĭ pentru a 'și continua opera de devastare și de îngenuchiare a țĕreĭ, ca un cataclism brutal, contra căruia voința română aŭ luptat în trecut ca și în acéstă nouă revoluțiune fără a ajunge sĕ-l stavileze orĭ sĕ-l domoléscă. Vaĭ! n'aŭ isbutit poporul român se facă pe Mavrodiniĭ din Fanar a grăi românesce curat, dér nu târdiŭ vor isbuti Greciĭ din Fanar a face ca Ronâniĭ sĕ vorbéscă grecesce și ca boeriĭ lor se simță fanarioticesce orĭ sĕ facă, la din protivă, a fi uitațĭ rezeșĭ obscurĭ în vre-unul din colțurile cele mai neămblate a țĕreĭ !

Déca mulțămită spornicei manifestărĭ a individualității romane, fu scăpată Moldova de apetitul Polonieĭ in secolul al XVII ce deosebire tristă însă cu un secol maĭ târdiŭ ! Pe la 1770-1780 greciĭ resturnaseră aprópe tot ce lăsase în picióre secolul 17-lea. Este timpul când, cum altă în conferință o diseiŭ, chiar un Potemkin nu se crede onorat de a fi domn țerilor unite, a Moldoveĭ și Muntenieĭ. Mult contribui la acéstă tristă stare de lucrurĭ femeea grécă de la fanar, care sĕ introduse în casa Ro-

www.dacoromanica.ro

mânuluĭ. Acésta veţĭ vedea din scrisórea ce-mĭ propun se vĕ citesc de la Principele De Ligne (1) (pag. 227).

Ce 1 décembre 1788.

Au Camp devant Robaiaĭ-Mohilaĭ ou plutôt à Jassy, où j'ai mon Quartier.

„Ton ami respirant du fracas des conquêtes,
Parlera des Boyards qu'il invite à ses fêtes."

. . . . . .

«Depuis mon départ d'Elisabeth-Gorod, je n'avais pas rencontré une maison, ni un arbre, excepté dans les jardins du Bacha, près du retranchement d'Oczakow; j'ai embrassé là quelques arbres sous le plus grand feu de la place, tant j'ai eu de plaisir à les revoir. J'y ai même cuelli et mangé d'excellens abricots.

Une eau verte comme les cadavres de 5000 Turcs

(1) Acesta este bărbatul care maĭ pleda causa Romănilor, la finea secoluluĭ trecut. El apela la Europa, în favórea nóstră dicénd de Romănĭ :

«Rien ne ressemble à la situation de ces gens-ci. Soupçonnés par les Russes d'avoir de la préférence pour les Autrichiens suspects à ceux-ci qui les croient attachés aux Turcs, ils desirent autant le départ des uns qu'ils craignent le retour des autres. O ! vous, arbitres des destins des pauvres mortels, à qui vous avez souvent mis les armes à la main, réparez les maux que vous faites a l'humanité ; vous en êtes plus responsables que nous qui ne sommes que les exécuteurs de vos hautes-œuvres. Servez cette humanité, et en même tems la politique de plusieurs empires, en laissant en paix ces pauvres Moldaves : leur pays est si beau que toute l'Europe crierait si l'on voulait s'en emparer. Rendez-les indépendans des tyrans de l'Orient. Qu'ils se gouvernent eux-mêmes et au lieu de leur Hospodar, qui est forcé d'être un despoţe et un fripon, pour faire sa cour à la Porte Ottomane, qu'on leur donne pour les diriger deux Boyards amovibles tous les trois ans. Rentrant, au bout de ce tems-là. dans la classe commune, ils n'oseront pas abuser de leur autorité, car on leur ferait payer bien cher ensuite.

Qu'a la paix les cours médiatrices s'amusent à leur faire un petit code de loi, bien simple ; qui surtout ne soit pas tracé de la main de la philosophie mais par quelques jurisconsultes bonnes gens, qui connaissent le climat, le caractère. la religion et les moeurs du pays, et qui donnent une autorité bien suveraine aux deux grands et puissans seigneurs chargés de l'administration.

Quelle carière pour votre âme et votre esprit ! mais devenez *Montesquieu* et *Louvois* si vous pouvez, sans cesser d'être *Racine*, *Horace* et *La Fontaine*. Travaillez pour mes chers Moldaves, de quelque façon que ce soit. Ils me traitent si bien ! J'aime tout en eux, surtout leur langage, qui rappèle qu'ils descendent des Romains. C'est un melange harmonieux de Latin et d'Italien. On dit *szluga*, au lieu de *je vous souhaite le bon jour*. On dit *formos coconitza*, pour dire *une belle fille* ; *Séra bona*, pour dire *bon soir* ; et *draguamea*, pour dire *je vous aime*.»

www.dacoromanica.ro

tués, brûlés, noyés par le prince de Nassau, était la seule boisson que nous eussions eue pendant cinq mois : ou bien de l'eau de la mer Noire qui n'est pas aussi salée que celle des autres mers.

Vous faites-vous une idée de mon bonheur, de trouver une fontaine charmante, sur la hauteur, avant de descendre dans Jassy? J'ai baisé l'eau avant de la boire : et je l'ai dévorée, des yeux avant d'en arroser mes lèvres, qui, depuis si long-temps, n'avaient été mouillées par rien d'agréable. Je suis logé dans un de ces superbes palais que les Boyards bâtissent dans un goût oriental, et dont plus de 150 s'élévent au-dessus des autres édifices de la capitale de la Moldavie. Lisez-en la description dans mon ouvrages sur les jardins.

Des femmes charmantes, presque toutes de Constantinople, et d'anciennes familles grecques, sont assises négligement sur leurs divans, la tête tout-à-fait en arrière, ou soutenue par un bras d'albâtre. Les hommes qui leur font des visites sont presque couchés à côté d'elles. Une jupe extrêmement légère, courte et serrée, couvre légèrement leurs charmantes formes, et une gaze dessine à merveille les jolis contours de leur sein. Elles portent sur leur tête une étoffe noire, ou couleur de feu, éclatante par les diamans qui ornent cette espèce de turban, ou de bonnet. Les perles du plus beau blanc parent leur cou et leurs bras ; elles les entourent aussi quelquefois avec des rézeaux de gaze, garnis de sequins, ou de demi-ducats : j'en ai vu jusqu'à 3000 sur le même habit. Le reste de leur vêtement oriental est d'étoffes brodées, ou travaillées en or et en argent, et bordé de pelisses précieuses, ainsi que l'habit des Boyards, qui ne diffère de celui des Turcs que par le bonnet qu'ils mettent au-dessus de leur calotte rouge, et qui ne ressemble pas à un turban.

Les femmes des Boyards ont sans cesse à la main, ainsi que les sultanes , une espèce de chapelet de diamans, de perles, de corail, de lapis-lazuli, d'agathe,

www.dacoromanica.ro

ou de bois rare, qui leur sert de maintien, comme l'éventail pour nos femmes. Elles jouent avec cela entretiennent l'agilité de leurs doigts, dont les ongles sont peints en carmin, comptent les grains, et s'en sont fait, à ce qu'on dit, un langage pour leurs amans. J'ai cru même surprendre quelques regards de maris, curieux de savoir peut-être si je ne connaissais pas déjà un peu ce joli alphabet de galanterie. Les heures d'un rendez-vous s'apprennent ainsi fort aisément Mais comment peut il y en avoir ? Sept ou huit serviteurs des Boyards et autant de jeunes filles qui servent leurs femmes ; les uns et les autres jeunes et d'une figure charmante, sont toujours dans les appartemens ; leur costume ne diffère qu'en richesse de l'abillement des maîtres de la maison. Chacun et chacune a son département : l'un d'eux apporte, dès qu'on entre pour faire une visite, une et jusqu'à quatre pipes. L'une d'elles apporte une soucoupe, et une petite cuillère avec des confitures de rose. Une autre brûle des parfums, ou verse des essences qui embaument le salon. L'un d'eux apporte une tasse de café, l'une d'elles un verre d'eau ; et cela se répète chez vingt Boyards, le même jour, si l'on va les voir. Ce serait une grande malhonêteté de se refuser à ces politesses.

On est bien couché ici, il y fait chaud. Je suis habillé comme les Boyards. Je vais souvent chez eux pour penser sans distraction, car je ne sais que quelques mots valaques, et point du tout le grec que parlent ces dames ; **elles méprisent la langue de leurs époux.** Daileurs les Boyards parlent peu. La crainte qu'ils ont des Turcs, l'habitude d'apprendre de mauvaises nouvelles, et l'empire qu'exercent sur eux le divan de Constantinople et l'Hospodar, les ont accoutumés à une tristesse invincible. Cinquante personnes qui se rassemblent tous les jours dans une maison, ou dans l'autre, ont l'air d'attendre le fatal cordon ; et on entend dire à

www.dacoromanica.ro

tout moment : — Ici mon père fut massacré par ordre de la porte, et ici ma soeur par ordre du prince.

Quand je dis que je vais chez les Boyards pour penser, j'y vais plutôt pour ne pas penser ; car à la quatrième pipe, je deviens tout à-fait Turc. Je suis nul, je n'ai plus d'idées : et c'est ce que je puis faire de mieux étant loin de vous et de ce que j'aime.

J'estime assez l'air religieux avec lequel les jeunes gens, souvent des deux sexes, laissent leurs babouches au bas du premier gradin, pour ne pas gâter les beaux tapis, et souiller le sanctuaire où reposent leurs maîtres Après avoir fait l'office de leur charge, ils s'en retournent à reculons reprendre leurs babouches et s'asseoir, dans un coin, sur leurs genoux. J'aime qu'on n'ait point à sonner ou à crier sans cesse après des valets. Si par hasard ils sont tous en commission, on les appélle, comme au sérail, en frappant des mains, en manière d'applaudissement.

Constantinople donne le ton à Jassy, comme Paris à la province, et les modes arrivent encore plus tôt. Le jaune était la couleur favorite des sultanes ; elle est devenue à Jassy celle de toutes les femmes. Les grandes pipes bien longues, de bois de cerisier, avaient remplacé à Constantinople les pipes de bois de jasmin. Nous n'avons plus que des pipes de cerisier, nous autres Boyards. Ces messieurs ne vont jamais à pied. Ils sont tous paresseux comme les Turcs.

Les femmes pourraient se dispenser d'avoir autant de ventre. C'est si bien reconnu pour une beauté dans le pays, qu'une mère m'a demandé pardon de ce que sa fille n'en avait pas encore. Mais cela viendra bientôt, me dit-elle, *car à présent c'est une honte ; elle est droite et mince comme un jonc.* Les costumes, les manières asiatiques rendent les jolies plus jolies encore, mais enlaidissent les laides, qui, à la vérité, sont très-rares dans ces pays-ci. Il m'est arrivé, à cause de la manière qu'ont les femmes de s'asseoir

www.dacoromanica.ro

ou de se coucher en rond, de les prendre, lorsque l'appartement n'est pas bien éclairé, pour des pelisses quon avait oubliées sur le divan.

Les filles des Boyards sont enfermées comme les femmes turques, dans des harems giillés en bois, souvent doré ; elles peuvent, au travers de ces grilles, regarder les hommes et se choisir un mari ; mais ceux-ci ne les voient que pour passer la nuit avec elles, après la petite cérémonie de l'église grecque.

Je viens de donner une fête charmante qui a réussi à merveille. Cent Boyards et leurs femmes à souper, un bal où l'on a dansé la *pyrrhique* et d'autres danses grecques, moldaves, turques, valaques, et égyptiennes ; on y voit l'origine d'un divertissement qui est si bête lorsqu'il n'a pas d'objet. Il ne pouvait avoir que deux motifs : les réjouissances après la victoire, ou la volupté dans des tems plus tranquilles. On est paisible à Jassy, malgré les alarmes de la guerre dont cette ville est toujours le théâtre dès que l'étendard de Mahomet se déploie aux yeux du peuple ottoman.

On se tient par la main, pour ne plus se quitter ; on fait quelques pas en rond, mais beaucoup l'un vis-à-vis de l'autre. On se fait des mines, on se sépare presque, on se retient, on s'approche, je ne sais comment ; on se regarde, on s'entend, on se devine, on a l'air de s'aimer . . . Cette danse-là me paraît fort raisonnable.

Pour moi je me suis amusé à merveille, à rester sans rien dire à côté de quelques Boyardes. Après quelques tasses de confiture, quelques potions et libations de rose, et six pipes, pour le moins, je m'aperçois que j'étais tout seul.»

Aţĭ auḍit, Domnilor: femeile bunilor noştri dispreţuiaŭ limba românéscă. Apoĭ e de mirare că aşia de jos căḍuseră Româniĭ pe la 1780 ?

Da, femeia are maĭ adesea respunderea căderilor şi meritul mărireĭ uneĭ naţiunĭ.

Acum 14 anĭ convins ca şi astăḍĭ de acest adevĕr

www.dacoromanica.ro

făcém prima mea conferință despre femeea română după istoria și poezia națională. Voiŭ termina acéstă lectură amănând de a vorbi despre literatura din secolul al 17-lea într'o altă conferință), voiŭ termina cum terminam și acum 14 anĭ adresĕndu-mĕ cătrĕ D-vóstră, Dómnele mele.

Aci D. Urechia citesce pasagiul din « Femeea română» dela pagina 19 la pagina 22.

Eram eŭ acum 14 anĭ tĕnĕr. . . plin de sânte dorurĭ și visurĭ... dór nu era un vis ceea ce ḑiceam eŭ atuncĭ despre femeea româna. Ultimele evenimente aŭ respuns Domnilor, că nu am nimica de sters din vorbele mele de acum 14 anĭ, că nu am nimic de schimbat din vorbele de la 1865 :

Femeea română ni-a păstrat altă dată ṭéra ; ea astădĭ ne a dat o ṭéră *independinte*.... Ea ni-a dat pre vitejiĭ cari , cum ḑicém în altă Adunare, a înscris cu spada lor libertatea ṭĕreĭ în granitul Balcanilor.

www.dacoromanica.ro

ALOCUTIUNE
LA OCASIUNEA INAGURĂREĬ LUCRĂRILOR
„ATENEULUI“
IN 1867 NOEMBRIU.

www.dacoromanica.ro

Dómnelor și Domnilor !

I.

Un deŭ rivale al Gangeluĭ și Induluĭ decise, dice marele poet Indian, se pérdă pre un popor, carele nu aducé sacrificiĭ pe altarele luĭ.

Era deul destrucțiuneĭ și al tenebrelor.

In curgere de secoli el aglomerâ flagelĭ peste flagelĭ asupra poporuluĭ urit.

— Se péră strigà el, trămițênd asupră-ĭ fómete și secete!

Și câmpia remâné stérpă, isvórele secaŭ. . . . Mama nu maĭ putea alăpta copilașul, fiul nu maĭ putea desaltera buza uscată a murinduluĭ tată ! . .

Muréŭ, muréŭ cu sutele, în torturele grozave ale fómeĭ și seteĭ.

Déră nu peri poporul !

*

— A ! nu pere ? urla Deul, și el năpustia asupră-ĭ pre fiicele ucidetóre ale Gangeluĭ : holera și ciuma.

Muréŭ, muréŭ cu sutele și cu miile, dèr *poporul nu peri* !

— O ! va peri ! detunâ Deul. . .

Și el aridică asupra aceluĭ popor neamicĭ puternicĭ ;

www.dacoromanica.ro

oştirĭ nenumĕrate pustiiră câmpiile, sângele cursă, pagisce şi unde fură roşite. Ruine fumegânde şi măcel!... Jugul servituteĭ intră adânc în grumaziĭ fiilor poporuluĭ.

— O! va peri d'astă dată, hohotiá teribilul Deŭ.

*

— Nu! Nu!

Sĕlbaticele orde s'aŭ domolit, braţele lor au obosit în sânge!... arma le a căḑut din mână...

Poporul trăesce!!

Şi ḑeul turbat convoca curtea sea, Ministriĭ disoluţiuneĭ şi aĭ peireĭ: Discordia, Ura, Invidia, Fratuciderea, Calomnia ţinură sfat.

— Ce fel? întreba Deul. Acele popóre trăesc?! Sunteţĭ voĭ óre braţele mele, braţele Ḑeuluĭ carele distruge? Déră cine va maĭ aduce jertfe pe altarele nóstre?...

—Am lucrat, ḑi şi nópte am lucrat, ḑise Calomnia... N'a remas flóre albă, neveştedită de bórea ce ezalaiŭ... Am versat fiere şi venin în tóte porţile... Mare Deule!... n'am isbutit!...

Poporul trăesce!

*

— Am dus, striga Discordia, zizania între toţĭ, am pus luptă şi ură între mari şi micĭ, între domnĭ şi supuşĭ... Am armat braţul unuia contra altuia... O! era un spectaclu demn de noĭ!... Poporul trebué se péră...

Eĭ bine, nu! el trăesce!!

— El trăesce!

— El trăesce!!

Urla corul, şi hohote turbate sguduiră adâncurile Himalaiuluĭ.

*

— Nepriceputĭ! le strigă marele Brahma. Nu, popo-

www.dacoromanica.ro

rul nu va peri pe cât timp îĭ veţĭ lăsa talismanele cu care l'am înarmat !

— Telismanele ? urlă Ḑeul mórteĭ !

Şi curtea luĭ purcesă se caute talismanele ; ea le caută din casă în casă, în bordeĭ şi palat, în sat şi în cetate. . .

— Unde sunt talismanele vóstre? întrebă Cruḑimea lovind cu biciŭ de foc pre părinţĭ, pre copiĭ, pre micĭ şi pre marĭ, pre putinţĭ şi pre debilĭ !...

— Nu scim ce vreĭ !

— Nu scim ce vreĭ !

*

Obosiră lovind fiicele destrugereĭ şi nu aflară talismanele.

Ḑeul căḑu bolnav în un esces de turbare . . .

« *Tantae in animis coelestibus irae !* »

Ḑeul îşĭ dede finitul, când teribilul seŭ rivale îĭ ḑise rîḑênd :

— Privesce ! écă talismanele !

— Ce fel ? acel grup de fiinţe ? ... Un bărbat pe braţul căria se razimă o debilă femee ; un copil la sînŭ şi altul de mână . . . Ce fel acela e *talismanul ?*

— O ! da ! acela e talismanul popórelor, căcĭ este familia, basa lor, cetatea nestricabilă carea cât va trăi, va trăi şi poporul !

— Ce ! atâta ! ! atâta ! .. şi eŭ caḑ învins de... atâta ! ? învins de nesce fiinţe cărora n'am lăsat pâne cu care se aline sfâşierele stomaculuĭ copilaşilor ; cărora n'am lăsat o sdrénţă cu care se încăldéscă membrele recĭ ale unuĭ tată murind ! Cum ! eŭ învins de nisce fiinţe în giurul cărora am semănat desolaţiunea şi am ridicat numaĭ morminte, preste căminele cărora am preămblat copitele cailor atâtor orde selbatice ? . . Ce ! în puterea mea

www.dacoromanica.ro

avênd tóte flagele ceruluĭ . . . eŭ sunt învins și rușinat de nesce brațe nude, nearmate?

— Sunt înarmate, Deule al destrugereĭ . . . Vedĭ! unul ține o *daltă*, altul un *penel*, cela o *péně* . . . vedĭ! când tu *distrugĭ* eĭ *creéză!* . . . Sunt înarmațĭ, Deule al distrugereĭ! . . . Când tu cutremurĭ cerurile și văile lumilor cu glasul trěsnetuluĭ și cu tropotul cortegiuluĭ durerilor, ascultă-ĭ . . . ce dic eĭ? . . . glasurile téle teribile nu sunt acoperite de vocea lor slabă, eĭ se rógă, eĭ iubesc, eĭ cuget la trecutu, eĭ speră la viitor, eĭ cântă :

«*După nourĭ senin vine, bucuria după plîns*».

In zadar ți-aĭ plimbat aripa de foc preste cetățĭ și câmpiĭ. Vârtejele téle duc departe cenușile orașelor și spiciĭ ogórelor . . . déră nu pot împrăștia aceĭ spicĭ umanĭ cariĭ fac « snopul familieĭ; » e legatŭ acestŭ snop cu lanțul tare al sărutărilor și intimelor serbătorĭ. — Reslețițĭ un moment spiciĭ din snopul familieĭ, eĭ se reaflă căcĭ se chiamă : mamă, sociă, copilașĭ, frate, soră!

O! da, nimica nu poțĭ în contra poporuluĭ ce-șĭ păstréză «familia» și în familiă «vorba naționale».

II.

Familia și limbagiul.

Educațiune și Instrucțiune!

Ecă talismanele popóreler prigonite de deul distrugereĭ.

Cine lucrédă pentru familiă și instrucțiune, lucrédă pentru întărirea poporuluĭ; cine le iubesce, poporul iubesce!

Fiă-care avem datorie se îngrijim de ele și ca neguciătorul inteligînte, se ne facem măcar o dată pe an bilanțiu despre activul și pasivul acelor marĭ tesaure.

Care fu decĭ modul cum Ateneul Român, de 4 anĭ

www.dacoromanica.ro

de când esistă, îşĭ îndeplini sarcina sa, în respectul acelor tesaure : «familia» şi «limbagiul? » Onorab. nostru preşedinte v'a arĕtat acésta şi d-vóstră o sciţĭ bine însi-vê căcĭ mulţĭ dintre d-vóstră ne-aţĭ ajutat şi încuragiat la lucrare.

Eĭ bine, succesul vĕ revine în parte egale cu societatea.

Şi succes este şi pentru anul încetat 1866/7.

Lucrările Ateneuluĭ Român, o putem spune adĭ cu o justă bucuriă, aŭ provocat singure în aniĭ aceştĭ de pe urmă o mişcare literaria. Debila nóstră voce a putut strĕbate, pe lîngă acésta, până departe, preste munţĭ, până departe până la stâncele Gibraltaruluĭ. In Clujĭ, în Oradea mare, ca şi în Braşov, Sibiu, Pesta, conferinţele Ateneuluĭ Român dădură semnalul uneĭ mişcărĭ şi uneĭ direcţiunĭ care îndestrâ literatura română cu osebitele lucrărĭ, ca ale d-lorŭ I. Vulcan, Popfiŭ, conferinţele studinţilor din Oradia mare etc. Cine urmăresce scrierile de peste munţĭ va fi găsit acolo maĭ mult de cât un echoŭ al Ateneuluĭ . . .

*

Sunt vre douĭ anĭ de când, cu adâncă tristeţă mărturisiam aci, că nu maĭ aflăm în bibliotecile familiilor nóstre de cât rele traducerĭ de romanurĭ d'ale luĭ Dumas, Sand şi unele chiar de autorĭ, ale cărora nume nu se cade a rosti fără d'a roşi.

Reacţiunea începu în favórea operelor bune, în sensul literatureĭ sănĕtóse : în 1866/7 avem satisfacţiunea de a constatá că nicĭ un romans, nicĭ unul n'a maĭ aflat «traducĕtorĭ. » Din contră, literatura nóstră dobândi maĭ multe decĭ de opere, de diverse importanţă, dar pururea în direcţiune salutariă.

Anul literariŭ de care ne ocupăm vedu (se cităm numaĭ câte-va) nascerea «Arhivuluĭ,» de domnul canonic Timoteiŭ Cipariŭ, a «Tratatuluĭ de dreptul internaţionale al Românilor,» de regr. dr. Simeon Barnuţiŭ, al «Convor-

www.dacoromanica.ro

birilor literarie, » al lucrărilor relative la limbă și poesiă de d. Maiorescu, și de D. Lahovari (colegul nostru onorat), a însemnate volume de poesiĭ noĭ de înfloritul nostru poet Bolintinianu etc.

Literatura didactică luă desvoltărĭ utile. Maĭ multe tratate noĭ de diverse obiecte de studiĭ am putea cita. Literatura istorică sporesce pre tótă diua cu perle precióse ghirlanda sea, multămità eruditiuneĭ și comórelor ce adună arheologia naționale în mânile dd. Ciparіŭ, Papiŭ, Hăjdăŭ, Odobescu, Laurian etc.

Adinióre o mână grațiósă și abilę ne aretă musica « viitoruluĭ. » cum uniĭ numesc frumósa și ideala musică a luĭ Wagner. Musica viitoruluĭ n'a lipsit harpeĭ Române. Sunt în 1866/7 încercărĭ poetice care nu numaĭ promit viitorul dèră îl daŭ : dd. Zamfirescu, Iacob Negruzzi, Cornea, vor fi bardiĭ noștri iubițĭ dèca vor continuà cum aŭ început.

Literatura ușure a fost cu suces urmărită, cu deosibire de membriĭ societățeĭ, « Junimea » din Iașĭ. (1) Vorba «ușure» se nu ne înșele ; orĭ cât fiă de ușure, ea are «pondul» seŭ în mersul literatureĭ naționale. DD. Ganea, Leon Negruzzi și St. Velescu s'aŭ deosebit în acest genŭ în 1866/7 prin nuvele bine scrise și bine simțite.

Jurnalul « Familia, » în acest gen a escelat în maĭ multe opere ce a publicat.

Dèca literatura dramatică datoresce d-luĭ Alexandri nascerea și inceputurile ilustre a le sèle, ea datoresce maĭ peste tot Ateneuluĭ pașiĭ ce au făcut în 1866/7 : patru opere, din cari treĭ jucate și decĭ cunoscute d-vóstre : domnița Rosandra, Resvan-Vodă, Vornicul Bucioc și Mateĭ Basarab, ce sperăm că se va juca, sunt eșite din Ateneŭ. DD. Pantazi Ghica, Iacob Negruzzi și Gheorghian aŭ îndestrat scena Română cu frumóse comediĭ și proverbie ; unele din cele ultime sunt publicate de « Convorbirile literarĭ »

(1) Membrii *Ateneului român*, cum ved cititoriĭ nostri, au fost deapururea drepți; ei n'aŭ facut *gașca* spre a *injura* pre ori cine nu era dintre dinșii.!

www.dacoromanica.ro

Şi după ce în timpul scurt de care dispuserăm, citarăm câte va nume şi câte-va din producţiunile anuluĭ literariŭ, e locul se amintim, că déca nimica din aceste nu se făcea, totuşĭ aniĭ 1866 şi 1867 îşĭ păstraŭ locul cel maĭ de onóre într'aceştĭ din urmă, prin aceea că fura aniĭ în care se realisâ creaţiunea « Academieĭ Naţionale, » căreia Ateneul se mândresce a fi servit de precursore şi astă-dĭ de respectuos aliat.

Părîul mic adapă şi el ogórele daurite printre care murmură; pârâul mic, « Ateneul, » va duce deapururea unde limpede pe câmpia naţională. Déca pe peptul acestuĭ pâràias nu vor pluti vase marĭ, trireme belice, pe malurile luĭ înverdite vor putea meditá şi iubi, aceĭ cărora le place murmurul undelor modeste şi parfumul florilor ogoruluĭ.

Cât pentru întrebarea: ce va face el pentru literatură în anul 1867/8? d-vóstră veţĭ judeca înşi-vă, onorând conferinţele cu a d-vóstre presinţă. Ceea ce putem promite este că aceste conferinţe, de vor fi bune, vor trebui se ne tot învețe, ca şi până acum «doue lucrurĭ»:

«Familia, adică iubirea, educaţiunea; şi « Românismul » . . . .

Éră «Romanismul» stă în instrucţiune despre «trecut» în instrucţiune pentru « presinte » şi în instrucţiune pentru « viitor » !

www.dacoromanica.ro

NOTE

Prima societate purtând numele «*Ateneuluĭ Românu*» a fost infiinţată în Iaşĭ, la 1860, cu statutele ce reproducemŭ maĭ la vale. Intre membriĭ sei fundatori fură D-niĭ M. Kogalniceanu, I. Strat, G. Marzescu, Arhiereiĭ Neofit şi Filaret Scriban, Dr, Fetul, Dr. Oct. Teodori, St. Micle, P. Suciu, V. A. Urechiă, etc. Numele de «*Ateneu*» şi chiar maĭ fără schimbare *statutele* Societăţeĭ fură imprumutate de la «*El Ateneo de Madrid*», carele nu de mult se ilustrase cu talentulŭ oratoric al nu târdiŭ celebruluĭ Emilio Castelar. «*Ateneul*» din Iaşĭ avea de scopŭ intre altele, se reapropie naţiunele neolatine şi de aceea intre primele luĭ acte fură incercările comitetuluĭ asociaţiuneĭ, d'a intrà in corespondinţa cu «*Ateneile*» sororĭ din ţerĭ latine. Autorulŭ volumeneluĭ de façiă conservă frumósele si incuragiatórele respunsurĭ primite de «*Ateneul*» Iasian din Madrid şi Lisabona. Epistola spaniolă e subscrisă, intre alţiĭ, de acelaşĭ Emilio Castelar, câţĭ-va anĭ după aceea Preşedintele Republiceĭ iberice.

Ateneul din Iaşĭ publicâ, sub redacţiunea d-luĭ V. A. Urechiă, in 1860 şi 1861 una foia belletristică şi scientifică cu numele societăţeĭ. Acéstă foia fu ilustrată cu frumóse articole de la D-niĭ Mih. Kogalniceanu, Ión Strat, B. P. Hajdeu, G. Misail, Papiu Ilarian etc.

Cu stremutarea în Bucurescĭ a scaunuluĭ Domnieĭ aŭ

www.dacoromanica.ro

căḑut societatea «Ateneuluĭ din Iaşĭ» din faptul emigrăreĭ spre noua capitală a Românieĭ a celor maĭ însemnaţĭ dintre membriĭ sĕĭ fundatorĭ.

In 1865, provocaţĭ de frumósele cursurĭ publice ce înaugurase D. C. Esarcu, în salónele ministeruluĭ de culte, sub auspiciile luminate ale ministruluĭ de esterne D. N. Crezzulescu, vechiĭ membrĭ aĭ «*Ateneuluĭ* din Iaşĭ se regrupără cu grăbire şi îndată, cu puterĭ incomparabil sporite, graţia uneĭ numeróse şi învĕţate junimĭ, ardinte de a lucrà, se fundâ «*Ateneul Roman*» din Bucurescĭ, a căruĭ istoriă nu este trèba scriitoruluĭ acestor notiţe a o face dér căruia când va fi făcută va trebui sĕ recunóscă, de va fi dréptă, cât datoresce cultura română societăţeĭ Bucurescene şi în particolar unora din membriĭ sĕĭ fundatorĭ, ca DD. N. Crezzulescu, B. P Hâjdeŭ, Aurelian, D. Crezzulescu, Ales. Petrescu, P. Grădişteanu, G. Sion, Berindeĭ, G. Manu, şi peste tot neobosituluĭ şi iubituluĭ sĕŭ Preşedinte C. Esarcu.

Etă statutele «Ateneuluĭ din Iaşĭ:

CAPITULU I.

Scopulu Ateneuluĭ.

Art. 1. Ateneul este o societate ecsclusivemente literară, scientifică şi artistică.

Art. 2. Membriĭ uniţĭ in acestŭ Ateneu 'şĭ propunŭ de a 'şĭ adăogi cunosciinţile prin midloculŭ discuţiuneĭ şi a lectureĭ, şi de a le respândi prin catedre, foi periodice, cărţi şi corespondinţe cu Ateneile din Turinu, Madrid şi Paris.

Art. 3. Ateneul se imparte in treĭ secţiuneĭ şi anume:

I) De sciinţĭ morale şi politice.

II) De sciinţĭ naturalĭ, fisice şi matematice.

III) De literatură şi bele-arte.

Art. 4. Orĭ-care membru al Ateneuluĭ, se va ţinea de una, cel puţin, din aceste treĭ secţiunĭ.

www.dacoromanica.ro

Art. 5. Ateneul va stabili catedre publice gratuite, cel puţin câte una de fiă-care secţiune.

Art. 6. Ateneul va legà corespondinţiă activa, literara, sciintifica, artistica, cu Ateneile a fine din Turin, Madrid şi Paris, şi treptatu şi cu altele.

Art. 7. Ateneul va publicà o foiă care se pórte numele a insă'şĭ societatea.

Art. 8. Cursurile făcute in fiă-ce secţiune, se vor imprimà şi vinde in preciul cel maĭ jos posibil.

Art. 9. După inchipuirea de midilóce, Ateneul 'şĭ va stabili o imprimeriă a sea şi un local propriu al societăţeĭ.

CAPITULU II.

Midilócele societăţeĭ.

Art. 10. Fie-care membru ordinariŭ al societăţeĭ se inscrie cu un ajutoriŭ anualŭ de 4 galbenĭ, cari se potu plăti în patru trimestre.

Art. 11. Membriĭ estraordinarĭ contribuescŭ cu câte ḑece galbenĭ pe an.

Art. 12. Procentele de pe subvenţiuni şi darurĭ maĭ insemnate ce ar primi asociaţiunea adaugă veniturile.

Art. 13. Idem : Productulŭ curatŭ strâns de pe cărţile vêndute.

CAPITULU III.

Alegerea Membrilorŭ.

Art. 14. Este membru ordinarŭ al uneĭ din acele treĭ secţiunĭ ale Ateneuluĭ Român, orĭ-care persónă de stirp latina, purtându titlu de profesore, recunoscutŭ de guvern şi contribuindŭ cu suma insemnată la art. 10.

Art. 15. Este membru estraordinariu orĭ-care persóna avêndu diploma de membru al unuĭ Ateneu din ţéră latină, séŭ membru estraordinariŭ fără plată, orĭ care membru al unuĭ alt Ateneŭ.

www.dacoromanica.ro

Art. 16. Se potŭ numi membri onorificĭ de către asociaţiune orĭ-care persóne care au contribuit, aŭ lucrat in un chipŭ óre-care in interesul Românilor şi merită prin urmare recunoscinţa naţiuneĭ.

Art. 17. Se aleg membriĭ ordinarĭ, de către douĕtreimĭ din membriĭ ordinarĭ aflătorĭ în capitală, prin majoritate de voturĭ, din următórele categorii :

a) Persónele ce ar dona asociaţiuneĭ suma de 10 galb. pe an, şi ar fi trecut prin şcólele naţionalĭ.

b) Inginerii Românĭ	4	galb.
c) Arhitecţiĭ Românĭ	4	»
d) Autoriĭ Românĭ	4	»
e) Publicistiĭ	4	»
f) Juristiĭ	4	»
g) Teologiĭ	4	»
h) Mediciĭ	4	»
i) Artistiĭ Românĭ	4	»

CAPITULU IV.

Constituirea societăţeĭ.

Art. 18. Societatea se constitua in adunare in fiă-care a 4-a Duminică de la fiă-ce lună, la 11 ore de diminéţă, in localul sĕŭ.

Art. 19. Secţiunele se adună in orĭ-ce ḑi, după trebuinţă.

CAPITULU V.

Preşedinţi, redactorĭ, secretarĭ, casierĭ &.

Art. 20. Adunarea generală cât şi secţiunele îşĭ aleg câte un preşedinte anualŭ şi unul, doĭ, séŭ maĭ mulţĭ secretarĭ, după trebuinţă.

Art. 21. Casierul se alege anual de către membriĭ biurouluĭ ales, esceptând persónele lor.

Art. 22. Insercinaţiĭ pentru ţinerea de cursurĭ se aleg de secţiunĭ câte pe un semestru.

www.dacoromanica.ro

Art. 23. Redactoariĭ pentru foile ce se vor publica de asociaţiune, se vor alege de asociaţiune, cu douĕ treimĭ a membrilor aflătorĭ presenţĭ în capitală.

Art. 24. Statutele aceste nu se vor putea modificà intru nimica, decât prin votul majorităţeĭ a douĕ treimĭ din membriĭ aflătorĭ in capitală, dupĕ treĭ incunosciinţărĭ făcute de către Preşedintele asociaţiuneĭ, în care se fiă indicatŭ scopul chiămăreĭ cu arĕtarea modificaţiuneĭ propuse.

Art. 25. Tóte celelalte decisiunĭ ale asociaţiuneĭ relative la sfera lucrărilor séle, pentru a fi legale, vor trebui se fiă luate prin majoritatea voturilor a douĕ-treimĭ din membriĭ aflătorĭ în capitală, pentru obiecte de interes general, asemenea in fiă-care secţiune pentru obiecte care o privesc.

Art. 26. Asociaţiunea póte depărta din sinul eĭ, prin majoritate de vot a douĕ-treimĭ din numĕrul membrilor locuitorĭ in capitală, pe orĭ-care asociat saŭ membru al eĭ care s'ar depărta de la tendinţele societăţeĭ.

Art. 27. Aceste statute se vor supune aprobăreĭ Guvernuluĭ.

Vedĭ pag. 2.

I. Femeea română — Lectura acésta avu un auditor peste tótă aşteptarea numeroşŭ şi alesŭ. Succesulŭ fu fórte mare. M. Sea Dómna Elena onoră cu încurageatóre cuvinte pre Conferenţiar. Domnişóre din cea maĭ naltă societate traduseră indată Conferinţa în limba francesă şi o publicară în jurnalul francesŭ alŭ neuĭtatuluĭ profesore Ulysse de Marsillac. Jurnalele din ţéră şi câte-va din streinătate găsiră cuvinte de incuragiare pentru încercarea acésta. Se aducem câte-va apreciarĭ din jurnalele strĕine, căcĭ Plinŭ a dis că-ĭ place se fiă lăudat :

«*Ego verò et gaudeo et gaudere me dico. Neque enim vereor ne jactantior videar quum de me aliorum judicium, non meum profero.*»

www.dacoromanica.ro

Jurnalulu *L'Europe*, No. 88 din martie 1875 scrie cele următóre :

«En vérité, on a trop médit de l'imitation. *Imitatorum servum pecus!* dit Horace, qui imite Pindare. « N'attendez rien de bon du peuple imitateur,» dit Lafontaine, qui imite Horace et tant d'autres. Or ça, mes chers grands hommes, qui est-ce qui n'imite pas quelqu'un ou quelque chose? Le crétateur s'imite et se copie lui-même dans l'échelle de ses créations, depuis la grenouille qui est la caricature de certaines faces humaines, jusqu'à l'âne qui est le type de certains hommes. L'homme imite le créateur, le singe et le perroquet imitent l'homme. Les peuples s'imitent successivement les uns les autres. L'Egypte imite l'Inde, la Grèce imite l'Egypte, Rome imite la Grèce, les modernes imitent la Grèce et Rome; Paris imite Londres, le monde entier imite Paris. Imitation des imitations, tout n'est qu'imitation! «C'est imiter quelqu'un que de planter des choux.»

Voilà pourquoi il y a à Bucarest des *Lectures du soir*, à l'instar de celles de Paris Plus gènéreux que M. Duruy, qui accorde d'une main d'un peu avare et retire assez lestement l'autorisation de pareilles lectures, le ministre de l'instruction publique roumain n'a encore refusé l'autorisation à personne, et donné les salons mêmes de son ministère pour ce nouvel exercice de la parole,

Aussi les aspirants aux palmes oratoires abondent-ils ; c'est à peine si chacun d'eux pourra se faire entendre deux fois par mois. Si le public ne fait pas défaut à un zèle si louable, cette excellente importation ne peut avoir que d'excellents résultats, surtout pour le beau sexe, auquel la maladresse du sexe opposé ne laisse là pour tuer le temps, que les plus déplorables ressources. Un assez grand nombre de *lecteurs* ont déjà plus ou moins brillamment débuté. Les uns, improvisant, ont fait preuve d'une grande facilité de parole, d'autres, d'une imperturbable mémoire;

www.dacoromanica.ro

mais la *lecture* qui a mérité et recueilli le plus d'applaudissements, a été celle du jeune professeur Alexandrescu, sur la *Femme roumaine*. M. Alexandrescu a traité ce sujet délicat avec beaucoup de tact, de verve et de sentiment; l'histoire à la main, il a évoqué pour son auditoire charmé, des héroïnes, valaques ou moldaves, dignes descendantes de leurs aïeules, les grandes matrones, des guerrières aussi intrépides que la belle Clélie, et des figures poétiques qui ne le cèdent ni en charme ni en éclat aux héroïnes de la *Jérusalem délivrée*; mais, soit oubli, soit à dessein, l'ingénieux lecteur n'a pas même effleuré le côté palpitant de son sujet: la situation actuelle de la femme dans la société roumaine, situation aussi triste pour celle que la nature a douée de penchants vertueux qu'encourageante pour celle qui a les penchants contraires....»

Pagina 23.

II. De clasicism, romantism şi realism —Acéstă conferinţă fu în cât-va indicată autoreluĭ de către biuroul «*Ateneuluĭ*» spre a luptà în contra cărţilor rele, care in societatea română găsiaŭ ăncă lectorĭ, după direcţiunea dată la 1849 şi carea nu incepu a se curmà decât pe la 1850—1860. Naturalmente ea este maĭ puţin originale decât cele maĭ multe următóre şi era aprópe inevitabil se cadă in óre-care esagerărĭ de *spiritualism*, combătând *realismul* esagerat al romanelor francese.

Pagina 48.

III. Cronicile nóstre.—A le face cunoscut publiculuĭ, care nu a simţit utilitatea de a frundări singur cele treĭ-patru volume in 4° ale cronicilor nóstre naţionalĭ, era o datoriă a membrilor «Ateneuluĭ», carĭ inţeleseseră că este a face serviciŭ *Românismuluĭ* de a indreptà atenţiunea tuturora spre trecutul ţĕreĭ, plin de lacrimĭ

www.dacoromanica.ro

dér și de invățăminte frumóse. Negreșit conferința acésta nu avea pretențiunea se fiă dis ultimul cuvênt asupra cronicarilor noștri, dér orĭ și cât a găsit neimpăcațĭ criticĭ, ea va fi avut cel puțin acel merit de a-ĭ fi silit și pre eĭ se citéscă, se frundăréscă, măcar la bătrânețe, *tesaurele* aceste ale istorieĭ patrieĭ și ale limbeĭ române!.. Acum că poteca e făcută, maĭ lesne va fi noilor semănatorĭ a se dirige și a face maĭ bine și maĭ cu merit decât conferienței de acum 12 anĭ.

Eată ce scrié despre acésta conferință juanalul spaniol «*Ensenanza* din 1867, No. 38.

Nuestras Cronicas.—Conferencias publicas celebradas en el Ateneo rumano, por *B. Alex. Urechia*, Presidente de la seccion literaria y artistica del Ateneo.— Bucharest: Libreria Danielopulo, 12 de Abril de 1867.

«Con gran satisfaccion hemos leido el trabajo literario à que se refiere la anterior nota bibliografica. Es un estudio critico sobre los cronistas rumanos en comparacion con los espanoles y los de otros pueblos, hecho por mano maestra y con suma erudicion, como todo lo que sale de la ilustrada pluma de nuestro apreciable amigo el Sr. d. Basilio Alexandrescu Urechia. — Catedratico de la Universidad de Bucharest, individuo de varias sociedades literarias y artisticas, el Sr. Alexandrescu desplego y despliega por do quiera un profundo conocimiento de las letras antiguas y modernas, un amor constante a la ensenanza popular y una asiduidad incansable para el realce y brillo de las letras de su patria, a lo cual se dedica con una solicitud constante y laboriosa.

No es esta la vez primera que hablamos de este ilustre varon de la republica literaria rumana; nuestros lectores recordaran sin duda los merecidos elogios que le ha tributado la Revista en otras ocasiones, por las saludables y liberales reformas que llevó à cabo en la Instruccion publica de su pais, como Director del ramo. No ha mucho tiempo, ciertas tendencias del ministerio Jhon Ghica le obligaron a retirarse del puesto que tan

www.dacoromanica.ro

dignamente ocupaba, por no renegar de sus principios, lo que causo un profundo sentimiento en todos los que sabian apreciar su singular aptitud y sus nobles intentos, que eran seguras prendas para los que abrigaban la esperanza de mejores dias en favor del Profesorado, y sobre todo, de la instruccion popular. El ex-Director, cual otro Cincinato, apenas abandonado su alto puesto, volvió como antes a sus predilectos trabajos, y la escuela de adultos en que explica, es frecuentada por centenares de alumnos; sus cursos en la Universidad son, como siempre, seguidos por una juventud avida de saber y de luz; la escena rumana acaba de ser enriquecida con una magnifica composicion dramatica original suya que, por lo correcta y la armonia de su versificacion, por los profundos conceptos y elevados sentimientos que respira, y por sus interesantes combinaciones dramaticas, ha sido considerada por todos los criticos como una nueva joya del teatro nacional; y por ultimo, la tribuna del Ateneo, cuya fundacion se debe a el en gran parte, viene a ser de nuevo ilustrada por la rica erudicion y facundia del elegante orador.

El estudio comparative de los cronistas rumanos, fué objeto de cuatro conferencias celebradas en el Ateneo de Bucharest, todas ellas concurridisimas por un publico escogido de ambos sexos, y aplaudidas con gran entusiasmo.

El asunto fué tratado con sumo ingenio y acierto, y mirado bajo el punto de vista literario, podriamos decir que el orador tuvo presente siempre el precepte de *sancta sancte sunt tractanda.* La fluidez de la diccion, los bellos cuadros y los rasgos de erudicion siempre oportunos con que sabe salpicar sus discursos, la perfecte armonia que guarda entre el lenguaje y la gravedad del asunto, el uso de los términos adecuados al pensamiento que deben expresar evitando, en cuanto alli es posible, les extranjerismos, y sobre todo, los giros pedantescos, todas estas cualidades hacen que sus

www.dacoromanica.ro

discursos instruyan y deleiten a la vez, pudiendo decirle con Horacio que sabe *prodesse atque delectare*. Anadase a esto una clara exposicion de ideas y una fuerza y solidez varonil en la argumentacion, y tendremos al orador que pinta el inmortal Quintiliano, al *vir probus peritus dicendi*, y en efecto, tan *peritus* que no puede ménos de persuadir hasta la evidencia y captarse las simpatias de los que le escuchen ó lean sus escritos. Esto en cuanto a la forma: por lo que toca al fondo, el Sr. Alexandrescu, antes de entrar de lleno en la materia, discurre sobre varios puntos importatisimos en todas las literaturas, entre ellos en de que el verso es y tiene que ser la primera forma en que los pueblos expresan y manifestan su modo de pensar. Y despus de haberlo probado *a priori* y estéticamente, aduce luego pruebas *a posteriori* como, por ejemplo, los cantores primitivos de la Grecia, los Θεοπρόποι y los ἐπεών ἀοιδοὶ (el Paean, Lino, Thamyris, etc.), el romancero del Cid en Espana, los cantos de Sigfried en Alemania, etc., etc. —Lo mismo passa en la vida del pueblo rumano. Desde los tiempos más remotos aparecen unos cantores á la manera de los ἐπεὼν ἀοιδοὶ y de los Ραψῳδοὶ de la antigua Grecia, que cantan las glorias pasadas en las mesas y los banquetes de los opulentos. Estos cantores se llaman *Lautari*, y la constumbre venian heredándola de sus antepasados los romanos: «*soliti quidem sunt primis temporibus in epulis canere conviva ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus.*» — Un instrumento musical acompanaba los cantos de los *Lautares* que, al decir del cronista M. Costin, no elogiaban tan solo las virtudes y las hazanas de los grandes principes y capitanes, sino que además impugnaban las malas acciones de los principes corrompidos y malvados.

Despues de estas indicaciones sobre los antiguos bardos de la época primitiva, que podria considerarse como la infancia del pueblo rumano, ó como el primer pe-

www.dacoromanica.ro

ríodo en que domina tan solo la imaginacion' pasa à tratar de aquel momento grave de la vida en que los pueblos han alcanzado ya cierto adelanto, cultura y prudencia; esto es, del período de la reflexion y de la virilidad, cuya manifestacion literaria es el *sermo solutus*, la prosa, y queriendo el orador poner de manifiesto lo importante que es el estudio de los escritores en prosa, se expresa en los singuientes términos:

« Cuando un pueblo no solo canta, sino que empieza á escribir su historia, entonces, por la manera en que se ha escrito se puede juzgar de la naturaleza y del grado de civilizacion y prosperidad á que ha legado. Despues de la poesía, en ninguna parte mejor que en las obras históricas se puede encontrar la justificacion y la verdad de la definicion que se ha dado de la sociedad. Desde Heródoto hasta Tácito se ve la diferencia de cultura que hay entre los dos pueblos á que pertenecen. Los *Lautares* y nuestro cronista *Sincai*, marcan la diferencia entre la infancia y la virilidad del pueblo rumano. »

Pasa despues el orador á la division de los cronistas por provincias y con esta ocasion recorre en breves, pero muy expresives palabras, la historia entera de los Rumanos desde los tiempos mas antiguos, es decir, desde la colonizacion de la Dácia por el emperaeor Trajano hasta nuestros dias. Hé aquí sus propias palabras:

« Las cronicas rumanas se pueden clasificar en tres grandes grupos: *a*) crónicas anteriores á los fanariotas (1); *b*) crónicas del tiempo de estos, y *c*) crónicas posteriores ó contemporáneas. Las dos primeras séries ó colecciones se escribieron en Moldavia y Valaquia, las últimas lo fueron en Ardeal (2). Se han escrito, senores, en Ardeal, y no en Moldavia ni en Valaquia, por-

(1) Una funesta dinastia estranjera que procedia de un barrio griego de Constantinopla llamado Fanar y era de origen griego

(2) El principado de Transilvania de hoy que los liberales de Pesth (Hungria) quisieran apropriarse.

www.dacoromanica.ro

que así plugo á] Dios que tiene en su poderosa mano la suerte de nuestra nacionalidad: quando alguna de las provincias de la antigua Dácia llegaba á ser el ludibrio de las invasiones promovidas por la ambicion conquistadora, entonces los santos altares de la nacion rumana se trasladaban á la provincia exenta de la terrible tempestad. En vano las hordas bárbaras destruyen los altares que brillan entre el Niester, los Kárpatos y el Danubio; pues mirad allí...allí : vedlos como se levantan de nuevo... insignes sacerdotes celebran los misterios del culto, vosotros los conoceis... se llaman Gellu, Monomorut, Gladiu, etcétera... Y cuando los Húngaros vengan á su vez á insultar estos nuevos altares; oh! entonces, á medida que van destruyéndolos pieza por pieza, se levantan otros allá, en el Danubio y aun más erguidos que los anteriores, como que son los de los *Juanicios* y los *Asanes* (1).

«*¡Nu, Rumanismul nu pere!*» exclama despues el orador prorumpiendo en frases llenas de entusiasmo, elocuencia, y calor que bruta el corazon inspirado por el santo amor á la patria.

»¡No! ¡El Rumanismo no perece!

»! Pueblos extranos vendrán á dar golpes mortales al imperio Rumano-Vulgaro, y despues de gigantescas luchas, sucumbirán los Asanes.

»¿Sucumbirá et Rumanismo?

»¡Que de las cenizas de aquellos aparecerá un Radu-Negru, un Bogdan Dragos... (2)

»*¡Salutare voué altare ale misterelor nóstre nationale, voué Baia, Sucéva, Curte de Argesu, Tergoviste!*

»¡Salve, altares de la patria! ¡Salve Baia, Suceva, Corte de Argesu, Tergoviste! (3)»

(1) Juanicio y Asan fueron dos de los más grandes Emperadores del reino. Rumano-Vúlgaro, en los siglos XI y XII.
(2) Fundadores de los principados de Moldavia y Valaquia en el siglo XIII.
(3) Sucesivas capitales de los dos principados, y residencia de los, primos héroes que detuvieron la invasion de los Turcos en los siglos XIV—XVIII.

www.dacoromanica.ro

Sentimos mucho no haber podido verter este pasaje al castellano con toda la fuerza, calor y encanto que tiene el original; mas los lectores de la Revista dispensáran esta falta, teniendo presente que las más de las veces, con las traducciones passa lo que dice el italiano: *traduttore-traditore...*

Concluiremos, por hoy, reproduciendo otro pasaje del orador, en el cual se pone de manifiesto el fundado motivo que le ha impulsado á hacer este estudio. Dice así:

« He prometido, Senoras y Senores, hacer el estudio crítico de nuestras crónicas en comparacion con las espanolas. ¿Y por qué con las espanolas? Porque circunstancias enteramente idènticas han influido igualmente en el desarrollo de los dos pueblos hermanos. En efecto, puede decirse que la historia de los espanoles no es más que un fiel trasunto de la nuestra, solo que lo es con cierta amplificacion. Hay las mismas condiciones de *vecindad*, de *topografia*, de *raza*, y hasta de *cataclismos*.

»Las invasiones extranas, especialmente la de los prosélitos de Mahoma, vinieron á crear una misma suerte para ambos pueblos. Los espanoles, lo mismo que los rumanos, se retiran hácia lrs montanas y allí es donde preparan la gran cruzada de la Reconquista y los gérmenes de los nuevos estados que tarde ó temprano se habian de fundar.

» Así, pues, en medio de circunstancias idénticas, el desarrollo literario tambien hubo de ser idéntico. A lo ménos, en cuanto al punto especial de que nos estamos ocupando. existe ó no esta identidad de desenvolvimiento literarios?

» Hé aquí lo que nos proponemos averiguar.»

Efectivamente, todos los que como el senor Alecsandrescu están versados en las letras castellanas y conocen á fondo las vicisitudes que hubo de atravesar el pueblo espanol, comprenden desde luego la suma trascendencia que tiene este estudio para la literatura rumana.

www.dacoromanica.ro

Especialmente el estudio de los cronistas espanoles es de une gran importancia para la historia de los rumanos. La lectura de la expedicion de los Catalanes y Aragoneses al Oriente, descrita por Moncada, hubo de despertar, hace tiempo, al insigne literato rumano el deseo de una escursion por Espana. En efecto, la llevó á cabo, y para gran satisfaccion de todos, fué riquísima en hallazgos importantes para la historia patria. El Sr. Alexandrescu Urechiă volvió á su país con una buena coleccion de documentos y fragmentos encontrados en las bibliotecas espanolas, sobre todo en la de Barcelona, de los cuales algunos vieron ya la luz en la Revista de instruccion pública de Bucharest. Nadie, pues, podia desempenar con mejor éxito el trabajo que se propuso el orador rumano, y por el qual le enviamos nuestro más cordial parabien».

Pag. 85.

IV. Despre fabule in genere. — Conferinţa acésta este o prelucrare din un articol, ce despre acéstă materiă a publicat D. Urechiă in «Ateneul român» din Iaşĭ, numerul pe luna Maiŭ 1861.

Reposatul Pumnul a scrisu autoreluĭ o scumpă epistolă, în anul 1861, epistolă carea l'a rĕsplătit indecit pentru ostenéla ce i-a causat lucrarea.

Pag. 125.

V. Elocinţa română. — A vorbi in Decembriu 1866 (după 11 Februare), in Bucurescĭ, inaintea acelui-aşĭ auditoriu, despre bărbaţĭ ca Brătianu şi Kogălniceanu, ca Panu şi Barbu Catargi, ca Gr. M. Sturza şi N. Ionescu etc, era un act de mare respundere. Conferenţiarulŭ cutezâ a o lua asupra şi avu un succes pre care nu-l va uità necĭ odată, necĭ chiar in urma injurăturilor ce acésta-şĭ conferinţă i adusă, caţĭ-va anĭ maĭ apoi, din péna unuĭ

www.dacoromanica.ro

june, care avé grăbire a proba lumeĭ că simțul recunoscinței este necunoscut animeĭ luĭ. *Vêrgolacĭ* rodŭ, dice poporulŭ, sôrele și luna; dece nu ar fi câte un *Vêrgolacĭ* și pentru D. Urechiă, bietu obscuru muritor?

Librăria Socek a publicat prima ediționea a acesteĭ conferințe.

Pag. 159.

VI. Poesia in facia politiceĭ. — Acéstă conferință a fost publicata in *Românul* din 1867 și in «*Buletinul instrucțiuneĭ publice*». A fost egalmente editată și in broșure in acela-șĭ an, la tipografia «Românuluĭ». Materialul din acéstă conferință este in parte cules din cursul de literatură ce autorele a publicat in Stéoa Dunăreĭ, Zimbrul și Vulturul și in Ateneul Român din Iașĭ.

Pag. 195.

VII. Déca faptele națiuneĭ înainte de 1630 fură numaĭ instinctive.— Este o conferință asia dicênd de polemică; e făcuta ca intimpinare la o conferință ținută cu câte-va dile inainte de onor. și elocintele profesor D. N. Ionescu. D-sea proba că faptele românilor inainte de 1630 fuseră inconsciĭ și numaĭ instinctive. A fi vorbit după un dialectician și un orator ca D.N. *Ionescu* este, de bună sémă singurulu merit al autoreluĭ acesteĭ conferințe. Publiculŭ imens ce l'aŭ ascultat l'aŭ resplătit de curagiul seŭ, prin aplause sgomotôse și repetite.

Acéstă conferință a fost publicată, forte greșită, in jurnalul « Adunarea națională » in absența autoreluĭ, care era dus sĕ iee parte la un congresŭ archeologicŭ in Dania.

Pag. 215.

VIII. Semĕnătoriĭ de ideĭ. — Este o conferință scósă din broșura publicată de autore sub titlu : « *Patria,*» carea fusese destinată se devină prefațiă la ca-

www.dacoromanica.ro

talogulu esposiţiuneĭ din Paris, după onoratórea cerere a D-luĭ Odobescu. Conferinţa fu publicată in «Buletinul instrucţiuneĭ publice».

Pag. 233.

IX. In onórea aniversaleĭ de 300 anĭ a luĭ Shakespeare. — Consiliul Academic din Iaşĭ, la propunerea invĕţatuluĭ sĕŭ rector din 1864, D.T. L Maiorescu a invitat pre autore se ţina conferinţă despre Shakespeare. A asistat la ea, pe lingă D. Consul Englezu, un fórte numeros public. Rectoratul a dat informaţiunĭ telegrafice despre serbare la Londra, de unde autorele aŭ primit mulţamirĭ călduróse.

Materialul acesteĭ conferinţe e datorit, în cea maĭ mare parte criticilor francesĭ (intre carĭ Hugo) şi Conversaţiuneĭ luĭ Goethe, de Eckerman.

Acéstă conferinţă a fost publicată pentru prima óră in «*Buletinul*» instrucţiuneĭ publice pe 1863.

Pag. 261.

X. Cum iubiaŭ Românii? Conferinţa acésta fu publicată de maĭ multe ḑiare din Bucurescĭ. Şi in ḑiare şi in acest volum acéstă conferinţă a fost publicată maĭ pe scurt, după notele unuĭ tachigraf, căcĭ a fost improvizată şi notele originale s'aŭ perdut.

Pag. 271.

XI. Escursiune in Mauro-Vlachia. — Conferinţa acésta este editată pentru prima óră. Ea abia inseiléză material pentru o viitóre lucrare maĭ seriósă asupra Mauro-Vlachilor.

Pag. 295.

Şerban-Vodă. —Acésta conferinţă fu destinată pentru spitalul de rănitĭ din Galaţĭ. Ideile din ea aŭ servit

www.dacoromanica.ro

autoreluĭ și la lucrările séle politice in Cameră, cu ocasiunea cestiuneĭ Basarabieĭ.

Conferința este editată pentru prima óră.

Pag. 315.

XIII. Conversațiunĭ diverse. — Precum o spune insășĭ nota de la pag. 317, convorbirile aceste sunt micĭ improvisațiunĭ la ocasiunea lipsireĭ vre unuĭ conferentiar in ultimul moment, impedicat d'a veni, și când deja publicul adunat in sala Ateneuluĭ era in așteptare. Maĭ cu deosebire aŭ făcut de asemene *conversațiunĭ* D. Esarcu și autorele acestuĭ volum, căcĭ ambiĭ fiind vice-prețedințĭ aĭ *Ateneuluĭ*, se simțiaŭ óre-cum obligațĭ a nu lăsa publicul se ésă nesatisfăcut din sala societățeĭ și fără se fiă ascultat o conferință la dioa și ora defiptă prin programele publicate. Convorbirea I-a și II-a aŭ fost reprodusă sub formă de foileton in «Adunarea națională». Cea de a treia și a patra «*Poesia a murit, și Cavaler Stamati* le reproducem dupě «*Ateneul roman*» publicat in Bucurescĭ.

Maĭ multe asemene convorbirĭ reproduse de tachigrafĭ aĭ societățeĭ s'aŭ perdut, neapucând a fi publicate din causa incetăreĭ publicațiuneĭ fóeĭ societățeĭ.

Pag. 339.

XIV. Pacea de la Carlovitz. — Conferința acésta onorată de un fórte ales și numeros public era indicată autoreluĭ de situațiunea țĕreĭ séle in ultimile timpurĭ.— Ea este editată pentru prima óră.

Pag. 369.

XV. Alocuțiune. — La deschiderea *Ateneuluĭ* in 1867. Găsindu-se acéstă lucrare numaĭ când volumul era aprópe terminat, nu s'a reprodus maĭ nainte; lectorele va scula.

Acéstă lucrare e publicată în «Ateneul român» din 1867.

www.dacoromanica.ro

Reproducem, terminând aceste notiţe o mică apreciare asupra Conferinţelor şi lucrărilor *Ateneuluĭ*, datorita peneĭ ilustreluĭ şi acum amărituluĭ scriitor D. Cesar Bolliac. El dicé in «Trompetta Carpaţilor» 21 Maiŭ 1867:

«De cât-va timp, pre când politica de partide a cotropit tóte cugetările şi simţimentele, o mână de ómenĭ, avênd amórea artelorŭ frumóse, luptă contra curinteluĭ, ca să scape musele din uitare, sacrificiĭ de muncă cât şi de banĭ, nu aŭ cruţat aceştĭ ómenĭ, spre a face sĕ triumfe o idee frumósă şi bine-făcĕtóre. Intre discursurile ţinute, la Ateneŭ, intemeiatŭ de d. N. Creţulescu, multe mediocre a fost insă şi multe bune. D. V. Alexandrescu Urechiă, d. Esarcu şi alţiĭ s'aŭ disţins. Acest Ateneŭ nu s'a mărginit numaĭ cu discursĭ de séra innaintea publiculuĭ, a fost ceva maĭ mult, scrie şi publică o seriă de cugetărĭ utile şi plăcute, printre care se află piesse ce ating de o inaltă litteratură.

Recomandăm maĭ cu sémă o revistă lunară «*Ateneul*» menită a rivalisà intr'o ḑi cu Almanacul Muselor din timpiĭ ceĭ frumoşĭ aĭ literaturiĭ germane. Fără animositătĭ, fără parcialitate, acest Ateneŭ a sciutŭ se remăie in criticile séle, elegant, cuviincios, bine-voitorŭ. El nu critică multŭ, face ceva maĭ bine: cată se creeḑă, se taie in marmură curată pentru arte. Pre lângă piesele litterare, dă publiculuĭ mulţime de cunoscinţĭ despre starea instrucţiuniĭ publice la Românĭ, despre dorinţele şi trebuinţele eĭ, tratéḑă maĭ multe cestiunĭ instructive şi interesante.

Credem că nu avem trebuinţă a incuragiá pre bărbaţiĭ Ateneuluĭ de a lucrá, acéstă virtute este a lor propriă; tot ce am voi a ḑice este către Românĭ, de a incuragiá acéstă intreprisă citind producţiunile Ateneuluĭ de la care aŭ sĕ tragă unŭ profitŭ atâtŭ pentru minte câtŭ şi pentru inimă. Hrana intelectuală s'a impuçinat nefiind căutată, şi de aicĭ purced cele maĭ marĭ nenorocirĭ care cad pre némul nostru. Nu nasce nimenĭ învĕţatŭ, luminat, educat; omul nasce ca ferul, din care poţĭ face u-

www.dacoromanica.ro

néltă utilă societăţiĭ séŭ cuţit de a ucide. Totul depăndă de educaţiune; individ séŭ popol, fără instrucţiune nu va fi nicĭ-o-dată de cât o vită brută; ómenĭ şi femee, nu sciŭ să vorbéscă frumos, nu devin plăcuţĭ, ascultaţĭ-de cât atuncĭ când spiritul şi ănima lorŭ aŭ primit luminele educaţineĭ, prin studiŭ şi apoĭ prin citirea cărţilor interesante; misiunea Ateneuluĭ este a da podóbe plăcute.

Noĭ urăm acestuĭ Ateneŭ se fiă semênţa din care se nască intr'o ḑi o academiă de litere.»

FINE VOLUMENELUI I.

www.dacoromanica.ro